

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**21. YÜZYIL TÜRKİYE CUMHURİYETİ KAMU
POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA
İSTİHBARATIN ÖNEMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

BORA ALP

DANIŞMAN
PROF. DR. SEFA ÇETİN

KASTAMONU 2020

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**21. YÜZYIL TÜRKİYE CUMHURİYETİ KAMU
POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA İSTİHBARATIN
ÖNEMİ**

Bora ALP

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Prof. Dr. Sefa ÇETİN
Prof. Dr. Erol Turan
Prof. Dr. Abdullah Yılmaz**

KASTAMONU - 2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Bora ALP

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

21. YÜZYIL TÜRKİYE CUMHURİYETİ KAMU POLİTİKALARININ UYGULANMASINDA İSTİHBARATIN ÖNEMİ

Bora ALP
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Sefa Çetin

Devlet yöneticilerinin kamu politikalarını uygulamasında istihbarat aracı büyük öneme sahiptir. Tarih içerisinde bu önem giderek artmıştır. Bu yüzden istihbaratın gelişimi sürekli devam etmiş ve kamu politikalarını oluşturma ve uygulamada sorumlu olan kişilerin, istihbarata verdikleri önem artmıştır.

Her devletin ve milletin istihbarat yapısı aynı şekilde gelişmemiş ve farklı istihbarat anlayışları ortaya çıkmıştır. Türkler de birçok millette olduğu gibi kendi istihbarat yöntemlerini geliştirmiş ve başka devletlerin istihbarat çalışmalarından da etkilenmiştir. Kamu politikalarının uygulanmasında istihbaratı aktif olarak kullanan Türkler, modern istihbarat teşkilatı uygulamasını ilk olarak Osmanlı Devleti'nin son yıllarında gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında ise modern istihbarat çalışmaları çeşitli reformlarla devam etmiştir. 21. yüzyıldaki Türkiye'nin istihbarat yapılanması, kamu politikaları anlamında karşılaşılan iç ve dış sorunlarla beraber gelişimini sürdürmekte ve Türkiye için önemli bir güç olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'deki kamu yönetimi, siyaset ve istihbarat ilişkisinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelenerek; 21. yüzyıldaki kamu politikalarının uygulanmasında istihbaratın olumlu ve olumsuz anlamda etkili olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, kamu güvenliği, kamu politikaları, devlet, siyaset

2020, 194 sayfa

Bilim Kodu: 111618

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE IMPORTANCE OF INTELLIGENCE IN IMPLEMENTATION OF PUBLIC POLICIES IN TURKEY IN THE 21st CENTURY

Bora ALP
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Prof. Dr. Sefa Çetin

Abstract: The intelligence tool is of great importance in the implementation of public policies of State governors. This importance has gradually advanced in history. Therefore, the development of intelligence has continued and the importance given to intelligence has increased by the people responsible for creating and implementing public policies.

The intelligence structure of each state and nation has not developed in the same way, and different intelligence understandings have emerged. Like many nations, the Turks developed their own methods of intelligence and have been influenced by the intelligence work of other states. The Turks, who actively used intelligence in the implementation of public policy, first implemented modern intelligence in the last years of the Ottoman Empire. After the establishment of the Republic of Turkey, modern intelligence work continued with various reforms. The intelligence structuring of Turkey in the Twenty-First Century continues to develop along with the internal and external problems encountered in terms of public policies and remains important force for Turkey.

In this study, public administration in Turkey the relationship of the historical development of the intelligence and the politics by examining twenty-first century in the implementation of public policies in positive and negative sense of intelligence was effective in revealed.

Key Words: Intelligence, public security, public policy, state, politics

2020, 194 pages

Science Code: 111618

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın bilinen istihbarat teşkilatları incelemesi dışında istihbaratın müşterisi olan kamu yöneticileri, istihbarat teşkilatları ve vatandaşlar arasındaki ilişkisi açısından; Türkiye adına kısıtlı bilgilerden hazırlanmaya çalışıldığını belirtmek isterim.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesi esnasında karşılaştığım uzun süreli özel sağlık sorunlarım sebebiyle birçok konuda kolaylık sağlayan ve ilgilenen başta danışmanım Prof. Dr. Sefa Çetin hocam olmak üzere Kastamonu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Erol Turan hocama, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü idari personellerine; çalışmanın gerçekleştirilmesinde desteklerini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve lisans mezunu da olduğum Kastamonu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü hocalarıma teşekkür ederim.

Bora ALP
Kastamonu, Kasım, 2020

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ	1
2. İSTİHBARATIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ .4	
2.1. İstihbaratın Tanımı	4
2.2. İstihbarat ve Kamu Politikaları İlişkisi	5
2.3. Kamu Politikalarının Uygulanmasında Kullanılan İstihbarat ve Güvenlik İlişkisi	7
2.4. Dünya'da İstihbaratın, Kamu Politikası Aracı Olarak Uygulanmasının Tarihsel Gelişimi	12
2.4.1. İlk Çağ ve Antik Dönem'de İstihbaratın Kullanımı.....	13
2.4.2. Yeni Çağ Döneminde İstihbaratın Gelişimi	15
2.4.3. Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi Sonrası İstihbaratın Gelişimi	21
2.4.4. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda İstihbaratın Gelişimi.....	23
2.4.5. Soğuk Savaş Dönemi İstihbaratın Gelişimi.....	27
2.4.6. 11 Eylül Saldırı Sonrası İstihbaratın Gelişimi	35
2.4.7. Arap Baharı ve Sonrasında İstihbaratın Gelişimi	38
2.5. Türklerde İstihbaratın Tarihsel Gelişimi.....	39
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN 21. YÜZYIL TÜRKİYE'SİNE KADAR İSTİHBARAT POLİTİKALARININ GELİŞİMİ ...47	
3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nde Modern İstihbarat Yapılanmasına Geçiş Süreci	47
3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Modern İstihbaratın İlk Örneği: "Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti"	49
3.3. İkinci Dünya Savaşı ve Savaş Sonrasında Türk İstihbaratı	52
3.3.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Yaşanan Gelişmeler	53
3.3.2. "Soğuk Savaş"ın Başlamasıyla Yaşanan Gelişmeler	54
3.3.3. Batı Bloğundaki Türkiye'de Amerikan Ekolünün Başlaması.....	56
3.3.4. Demokrat Parti Dönemi ile ABD'nin Sızma Operasyonunu Tamamlaması	59

3.3.5. 1960 Askeri Darbesi Sonrasında Yaşanan İdeolojik Gelişmeler	64
3.4. Türkiye Cumhuriyeti İstihbaratının Yeni Mücadelesi: İdeoloji ve Terör	66
3.4.1. İdeolojik Gerilim Yanında Kıbrıs Müdahalesi ve ASALA Sorunu	72
3.4.2. 12 Eylül Askeri Darbesi ile Yeni Bir Dönemin Başlangıcı	77
3.5. 1990-2000 Yılları Arasında Terörle Mücadelede İstihbarat	82
3.5.1. Türk İstihbaratında Sivilleşme Çalışmaları	82
3.5.2. Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele'nin (JİTEM) Kurulması	83
3.5.3. Koalisyonlar Döneminde Devlet Politikaları ve İstihbarat İlişkisi	86
3.5.3.1. <i>Susurluk Olayı ve 28 Şubat Darbesi'nde İstihbarat İlişkileri</i>	90
3.5.3.2. <i>PKK Terör Örgütü Lideri Abdullah Öcalan'ın Yakalanması</i>	98
4. 21. YÜZYIL'DA TÜRKİYE CUMHURİYETİ KAMU POLİTİKALARI VE İSTİHBARAT İLİŞKİSİ.....	103
4. 1. Türkiye'de 21. Yüzyıl'a Geçiş Sonrasında Terörle Mücadele	103
4. 2. Türkiye'de 21. Yüzyıl'a Geçiş Dönemi Sonrasında Teknoloji ve Ekonomi	105
4. 3. Koalisyonlar Döneminden AKP İktidarına Geçiş Sonrası Yaşanan Siyasal Gelişmelerin İstihbarat Faaliyetlerine Etkisi	114
4. 4. İç ve Dış Politika Gelişmeleri Bağlamında Yeni Güvenlik Anlayışının İstihbarat Faaliyetlerine Etkisi	121
3. 4. 1. İç Politikadaki Gelişmeler ve İstihbarat	121
4. 4. 2. Dış Politikadaki Gelişmeler ve İstihbarat	133
4. 4. 3. Yeni Milli Güvenlik Sorunları Çerçevesinde İstihbarat Politikaları	137
4. 5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Yeni İstihbarat	151
4. 5. 1. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin Gerçekleşmesi	151
4. 5. 2. Darbe Girişimi Sonrası İlk Süreç	153
4. 5. 3. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Sınır Ötesi Harekatlar	156
4. 5. 4. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Sonrasında MİT	157
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA	172
EKLER	188
EK-1: Geleneksel İstihbarat Çarkı	188
EK-2: Türkiye Milli İstihbarat Çarkı	188
EK-3: MEH Kuruluş Tebligatı	189
EK-4: Hornet Drone	189

EK-5: Kayıt Cihazı Kol Saati	189
EK-6: MEH'in İlk Binası	190
EK-7: MİT'in Yeni Yerleşim Yeri	191
EK-8: Enigma Makinesi	191
EK-9: Abdullah Öcalan'ın Sahte Pasaportu.....	192
EK-10: Bin Ladin'in Ölümüyle Alakalı Sahte Fotoğraf.....	192
ÖZGEÇMİŞ.....	194

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADSL:	Asymmetric Digital Subscriber Line
ASALA:	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
ANASOL-D: Partisi	Anavatan Partisi, Demokrat Sol Parti- Demokrat Türkiye Partisi
BDP:	Barış ve Demokrasi Partisi
BM:	Birleşmiş Milletler
BND:	Bundesnachrichtendienst
BTK:	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CHEKA:	Chrezvychainaia Komissiiia
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA:	Central Intelligence Agency
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DAEŞ:	al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa al-Sham
Dev-Sol:	Devrimci Sol
DHKP-C:	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
DNS:	Domain Name System
DP:	Demokrat Parti
DSP:	Demokratik Sol Parti
DTP:	Demokratik Toplum Partisi
DYP:	Doğru Yol Partisi
FETÖ:	Fethullahçı Terör Örgütü
GES:	Genelkurmay Elektronik Sistemler

GPU:	Gosudarstvennoe Politiceskoe Upravlenie
GRU:	Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye
HDP:	Hakların Demokratik Partisi
HUMINT:	Human Intelligence
ICINTA'12:	International Conference on Intelligence Analysis 2012
IKBY:	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
IMF:	International Monetary Fund
IMINT:	Imagery Intelligence
İŞİD:	Irak-Şam İslam Devleti
İSAMER:	İstihbarat Araştırmaları Merkezi
JİTEM:	Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele
KCK:	Koma Civakên Kurdistan
KDP:	Kürdistan Demokratik Partisi
KGB:	Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
KONGRA-GEL:	Kürdistan Halk Kongresi
MAH:	Milli Amêle Hizmet
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MEH:	Milli Emniyet Hizmeti
MGB:	Ministerstvo Gosudarstvennoy Bezopasnosti
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MI5:	Military Intelligence Section 5
MI6:	Military Intelligence Section 6
MİKK:	Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MLKP:	Marksist-Leninist Komünist Parti
MOSSAD:	Ha-Mossad le-modi'in u-le-tafkidim meyuhadim

MÖ:	Milattan Önce
MVD:	Ministerstvo Vnutrennikh Del
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
NEP:	Novaya Ekonomiçeskaya Politika
NSA:	National Security Agency
NKVD:	Narodny Komissariyat Vnutrennih Del
OGPU:	Obyedinyonnoye Gosudarstvennoe Politiceskoe Upravlenie
OHAL:	Olağanüstü Hal
OPCW:	Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons
Org:	Orgeneral
ÖSO:	Özgür Suriye Ordusu
PDY:	Paralel Devlet Yapılanması
PKK:	Partiya Karkerên Kurdistanê
PYD:	Partiya Yekîtiya Demokrat
RP:	Refah Partisi
SAVAK:	Sazeman-e Ettelaat va Amniyat-e Keshvar
SDG:	Suriye Demokratik Güçleri
SHP:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğı
SVR:	Sluzhba Vneshney Razvedki
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA:	Türk İşbirliğı ve Koordinasyon Ajansı
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
US:	United States
USA:	United States America
USOM:	Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi

YÖK:	Yükseköğretim Kurumu
YPG:	Yekîneyên Parastina Gel
YTP:	Yeni Türkiye Partisi
Vb:	Ve benzeri
VPN:	Virtual Private Network

1. GİRİŞ

İnsanların olduğu gibi devletlerinde devamlılıklarını sağlaması için temel ihtiyaçları bulunmaktadır. "Milli Güvenlik" ya da "Kamu Güvenliği" şeklinde ifade edilebilen olgu da devletin en önemli ihtiyaçları içerisinde yer almaktadır. Daha çok güvenliğin bir unsuru olarak tanımlanmış "istihbarat" ise aynı şekilde, güvenliğin sağlanabilmesi hususunda en önemli ihtiyaçlardan birisidir. Geçmişten günümüze birçok konuda devletlere ve milletlere özel olarak farklı algılanış ve kullanılış bakımından değişikliklere uğrayan istihbarat aracı, çok disiplinli yapısı sebebiyle başta sosyal bilimler olmak üzere bilimsel gelişmelere bağlı olarak bu değişimi sürdürmektedir.

19. yüzyıl sonlarında başlayan modern istihbarat çalışmaları, günümüzde birçok istihbarat teşkilatının kuruluşunun temelini oluşturmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler, istihbarat çalışmalarına verilen önemini arttırmıştır. Dünyada en fazla insanın hayatını kaybettiği İkinci Dünya Savaşı ve ardından başlayan Soğuk Savaş ile istihbaratın önemi, güvenlik alanındaki diğer konuların önüne geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise, yaşanan bu gelişmeler içerisinde Osmanlı Devleti'nden kalan Türk devlet geleneği çerçevesinde istihbarat çalışmalarını sürdürmenin yanında diğer devletlerde olduğu gibi modern istihbarattaki gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Türkiye'nin yöneticileri, istihbarat ihtiyacının farkında olmanın yanı sıra kısıtlı imkânlar içerisinde bu konuda gerekli adımlar atmaya devam etmiştir. Bu adımların atılmasında hem uluslararası gelişmelerin hem de Türkiye içerisindeki siyasi olayların etkisi oldukça büyüktür. Türkiye'deki devlet yönetimi ve istihbarat ilişkisi, Türkiye'nin jeostratejik konumunun getirdiği zorunluluklar ve Osmanlı Devleti'nden sonra yeni devlet kurulmasının zorlukları içerisinde gelişme göstermiştir. 21. yüzyıla doğru yaşanan siyasi gelişmeler ve askeri darbeler, Türkiye'deki istihbarat faaliyetlerini doğrudan etkilediği gibi; 21. yüzyılda gerçekleşen siyasi olaylar da istihbaratı etkileyecek şekilde, 15 Temmuz Darbe Girişimi de dâhil, birçok olayın gerçekleşmesine sebep olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat yapılanması ve istihbarat konusundaki yetkililerin bu konularda politika yürütmeleri; 21. yüzyılda hem dünyada hem

Türkiye'de terör sorunlarının artış göstermesi, bilimsel ve teknolojik gelişmelerdeki hızın artması nedeniyle daha zor bir duruma dönüşmüştür. Eskisine kıyasla daha fazla ayrıntının ortaya çıktığı istihbarat dünyasında hem istihbaratçılar hem de bu konuda yetkili kamu yöneticileri, yeni duruma uyum sağlamak ve istihbarat yapılanmasını buna göre tasarlamak zorunda kalmışlardır. Bu çalışmada, 21. yüzyıldaki Türkiye Cumhuriyeti kamu politikalarının uygulamasında istihbaratın olumlu ve olumsuz katkıları tarihsel süreç içerisinde değerlendirilerek; siyaset, kamu yönetimi ve istihbarat ilişkisi açısından literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu nedenle, çalışmanın ilerleyişi; istihbaratın tekniksel yönüne daha kısa değinilerek, Türkiye Cumhuriyeti kamu politikaları bakımından olumlu ve olumsuz etkilerinin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde istihbaratın kavramsal çerçevesi açıklanarak, kamu yönetimi ve kamu güvenliği ile ilgili olan ilişkisinden bahsedilmiş; kamu politikalarının uygulanmasındaki gerekçelere değinilmiştir. Bu ilişki ve kullanıma mantığı içerisinde dünya içerisinde geçmişten günümüze doğru devlet yönetiminde istihbaratın önemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesindeki Türk istihbarat çalışmaları ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk modern istihbarat teşkilatı Milli Emniyet Hizmeti (MEH) Riyaseti'nin kuruluşu ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin istihbaratında yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, dönemselsel olarak 1960 ve 2000 yılları arasındaki terörle mücadele ve siyasal olaylar ağırlıklı istihbarat gelişmeleri değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, 21. yüzyılda özellikle tek parti iktidarının da etkili olduğu istihbarat politikaları anlatılmış ve istihbarat teşkilatları dışında istihbaratla ilişkili olan kamu kuruluşlarının da gelişimine değinilmiştir. Türkiye'nin iç ve dış politikası anlamında önemli yeniliklerin yaşandığı 21. yüzyılda; küresel ve bölgesel sorunların farklı bir boyut kazanması, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, iç siyasal sorunlar ve terörle mücadele gibi etkenler karşısında izlenen istihbarat politikası izlenildiği açıklanmıştır.

Sonuç kısmında, Türkiye Cumhuriyeti'nde kamu politikalarının uygulanması bakımından istihbaratın etkisinin tarihsel gelişimi ve gelişim sonrasında Türkiye'nin 21. yüzyıldaki siyaset, istihbarat ve kamu politikaları ilişkisinin olumlu ve olumsuz etkileri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

2. İSTİHBARATIN OLGUSUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. İstihbaratın Tanımı

"İstihbarat" kavramı dilimize Arapça'dan girmiştir. Kelime anlamı itibarıyla Arapça "istihbar" (h,b,r, harfleriyle oluşan "haber" kelimesinin kökeni) kelimesinin çoğulu olarak; "haberler", "haber alma" veya "yeni öğrenilen bilgiler" anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019).

İstihbarat kavramının tanımlanması ya da algılanması farklılık gösterebilmektedir. İngilizce, Fransızca gibi dillerin hakim olduğu ülkelerde istihbarat kelimesi "intelligence" olarak kullanılmaktadır. Central Intelligence Agency (CIA), Military Intelligence Section (MI6) gibi bazı istihbarat kuruluşlarının isimleri bu durumdadır.

Politik açıdan istihbarat, bilginin toplanması ve politika yürütmek için kullanıma hazır hale getirilmesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Köseli, 2015:89). Daha doğru bir ifadeyle toplanılan haberlerin/bilgilerin işlenmesi durumu olarak ifade edilmektedir (Atılır, 2018:6). Bilginin/Haberin elde edilerek işlenmesi ve istihbaratı kullanacak olan devlet yöneticilerine sunulması için belirli aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar, istihbarat literatüründe genel olarak "istihbarat çarkı" şeklinde adlandırılmaktadır. Planlama ve yönlendirme, toplama, işlem ve süreç, analiz ve üretim, dağıtım ve yayınlama olarak adlandırılan bu adımlar; istihbarat çarkının işleyişini oluşturan genel başlıklardır (Ateş, 2012:12). İstihbarat çarkı için genel bir tanımlama yapılamamasının sebebi, her ülkenin kendine özgü bir istihbarat çarkına sahip olduğudur. Tabi ki bu, başka ülkelerin istihbarat çarklarının birbirleriyle aynı olacağı ya da çok benzer kısımları olabileceği anlamına da gelebilmektedir.

Belirtilen istihbarat çarkı uluslararası istihbarat literatüründe genel kabul görmektedir (EK-1). Başlıkların yazılışı farklı olsa dâhi aşamaların işlevleri ortalama olarak aynıdır. Planlama ve yönlendirme aşaması; istihbarat ihtiyacının doğması, elde edilmesi için kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi, önceden tespit edilen sorun

üzerine istihbarat toplama isteği gibi durumlardan oluşmaktadır (Biçer, 2017:454). Ardından belirlenen istihbarat ihtiyacı doğrultusunda toplama işlemi gerçekleştirilmektedir. İşleme ve değerlendirme aşamasında, elde edilen bilgiler değerlendirilerek analiz yapılacak birimlere gönderilir. Analiz ve değerlendirme süreci sonrasında ortaya çıkan ürün (istihbarat), muhataplarına dağıtılır.

2.2. İstihbarat ve Kamu Politikaları İlişkisi

İstihbarat, kavramsal olarak çok geniş bir yapıya sahip olduğu gibi bu yapısıyla kamu politikalarındaki ilişkisi kurulmaktadır. Bilgi elde etme ve bilgiyi işleme olarak değerlendirildiğinde güvenlik dışındaki konularda da istihbarat görülebildiği gibi kamu politikaları bakımından sadece güvenlik üzerine ilişkisi bulunmaktadır. Bu durumu istihbaratın tanımlanmasıyla daha doğru bir şekilde görebilmekteyiz. Örneğin Türkçe "istihbarat" tanımlaması olarak değerlendirdiğimizde espionaj (Espionage) ya da espionaj faaliyetleri, "casusluk" olarak nitelendirilmektedir. Bu kavram aslında halk arasında sıkça kullanılan "ispiyoncu" kelimesine yakınlık göstermektedir. "İstihbarat" kelimesinin İngiliz dilindeki karşılığı olarak gösterilen "Intelligence" (zekâ) ise, Türk istihbarat faaliyetlerinde "Entelijans" ya da "Entelijans Faaliyetleri" olarak kullanılmaktadır. Terimsel anlamda oluşan bu karmaşıklık, bireylerin ya da devletlerin dil özellikleri ve istihbaratı tanımlama veya yaklaşım yöntemlerinden kaynaklanmaktadır. "İstihbarat" kavramının dildeki çevirisinden dâhil, bireylerin ya da devletlerin istihbaratı tanımlamaları ve yaklaşımları değişmektedir. Bu nedenle istihbarat için tek bir tanımdan söz etmemiz mümkün değildir.

Yaklaşık 2500 yıl önce "Savaş Sanatı" adlı eseri yazan Çinli filozof Sun Tzu, "Bilge hükümdarla, iyi bir komutanın normal askerlere oranla kolaylıkla savaş kazanıp zafere ulaşması istihbarata bağlıdır." ve "Düşmanın durumu ancak başka insanlardan öğrenilebilir." sözleriyle; istihbaratın "haber alma" ve "intelligence" (zeka) anlamında tanımlanmasına göndermede bulunmuştur (Tzu, 2008:228).

17. yüzyılda yaşamış savaş uzmanı Clausewitz, "Savaş Üzerine" adlı çalışmasında istihbaratı; çoğunluğu çelişkili, yanlış ve şüpheli bilgilerden oluşan bir

"haber alma" aracı olarak ifade etmiştir (Clausewitz, 2018:71). İstihbarat ile ilgili akademik çalışmalar yapmış olan David Kahn, bugüne kadar rastladığı istihbarat tanımlamalarının hiçbir işe yaramadığını belirterek, istihbaratı "bilginin en geniş manadaki hali" olarak tanımlamıştır (Kahn, 2001:84).

İstihbarat kavramının tanımlanması, bireylere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kimileri, istihbaratı devletin huzur ve güveni sağlamada zorunlu olarak kullanması gereken bir araç olarak görürken; kimilerine göre ise özgürlüğü ve özel hayatı kısıtlayıcı, ahlaki açıdan kötü durumlar uyandıran bir mekanizma olarak değerlendirebilmektedir. Herkesin kabul ettiği ortak nokta; istihbaratın, istihbaratçıların ve istihbarat teşkilatlarının varlığıdır.

İstihbaratın varlığı konusu tartışmasıdır. Fakat istihbaratın kullanılması ya da daha doğru bir ifadeyle, istihbarat faaliyetlerinin yapılışının "meşru" olup olmaması tartışılabilir. İstihbarat yaklaşımlarının oluşmasında bilimin tarafsızlığı ile birlikte, insanların dünya görüşü de etkili olabilmektedir. İstihbarat adına en çok tartışılan sorunların, istihbaratın kamu politikalarının uygulanması alanındaki kullanımıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. İstihbarat kavramı, insanlara ya da devletlere özel bir durum değildir. Göç ederek yaşayan kuşların soğuk havanın geleceğini anladığında göçe başlamalarını, izini takip ettirmek ya da kendini cinslerine anlatmak isteyen köpeklerin koku bırakarak yoluna devam etmesi gibi hayvanlar arasında da istihbarat faaliyeti görülebilmektedir.

İnsanların istihbarat faaliyetini olumlu ya da olumsuz anlamda fark etmeksizin, kamu politikalarını uygulama aracı açısından incelemeleri; istihbarata tek yönlü yaklaşmaktır. Oysaki istihbarat, sadece kamu politikalarının uygulanması açısından kullanılan bir araç olması dışında gündelik hayatımızın içerisinde varlığını sürdürmektedir. Herhangi bir arkadaş ortamında, mahallede ya da yerleşim yerinde yapılan dedikodular; bireylerin güvenlik amacı olmadan araştırma yapmaları, gazetelerdeki bulmacaları çözmek gibi günlük hayatta yaşanan birçok olay istihbarat faaliyetidir. Birçok insan, dedikodu yapmak gibi olaylara istihbarat faaliyeti olarak bakmak yerine sadece ahlâki açıdan kötü davranış olarak nitelendirmektedir. Çünkü

uygulama bakımından devlet politikasını ilgilendirmeyen dedikodu ya da haberin, istihbarat değerine sahip olmadığı bakış açısı hâkimdir.

Bir istihbarat faaliyetinin devlet tarafından "meşru" kabul edilmesi, "Devletin Bekası" ya da hukuki bir ifade olarak "Kamu Yararı" kapsamında olmasıyla belirlenmektedir. Bu nedenle devletin istihbarat faaliyetlerinin meşrulaştırılması, "Devletin Çıkarları"na dayanmaktadır (Kent, 1966:17). Bir bilgisayar korsanının, herhangi bir şahsın bilgisayarındaki bilgileri ele geçirmesi, suç unsuru oluşturan bir istihbarat faaliyeti iken; terör faaliyetlerinde bulunan bir şahsın bilgisayarındaki bilgileri, emniyet güçleriyle paylaşması ise "devletin bekası" kapsamına giren bir istihbarat faaliyeti olarak "meşru" görülebilmektedir. Başka bir ifadeyle belirtecek olursak, istihbaratın meşru olan tarafı; kamu politikalarının uygulanmasına hizmet eden araç olmasıyla bağlantılıdır.

2.3. Kamu Politikalarının Uygulanmasında Kullanılan İstihbarat ve Güvenlik İlişkisi

İstihbarat hakkında yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde, istihbarat kavramından önce genellikle "Güvenlik" kavramının tanımı yapılmakta ya da bu kavrama değinilerek konuya giriş yapılmaktadır. Bunun sebebi ise, istihbaratın yaşamın her yerinde bulunan bir araç olarak değerlendirilmesi yerine daha daraltılmış bir hale getirilip "güvenlik" kavramına bağlı bir unsur olarak görülmesidir. İstihbarat, sadece güvenlik anlamında tanımlanabilecek bir kavram değildir. Örnek olarak medya kuruluşlarının istihbarat şubelerine veya istihbarat sorumlularına sahip olması gösterilebilir. Güvenlik, kelime anlamıyla "kendine yönelik tehlikelerin-tehditlerin bulunmaması hali" şeklinde ifade edilmektedir (Yanal, 2015:216). Güvenliğin mantığı ve işleyişinin kavranmaması, güvenlik aracı olarak kullanılan istihbaratın da anlaşılmması durumuna dönüşmektedir. İstihbarat ve güvenlik kavramlarının ilişkisinde istihbaratın bir alt dal olması durumundan söz etmek yerine, kamu politikaları açısından güvenlik ile bağlantılı bir kavram olduğunu belirtmek daha doğru olur.

Güvenlik kavramını duruma göre bir araç, bir gereksinim ya da bir yaşam tarzı olarak düşünebiliriz. Güvenlik gereksinimi insanın var oluşu ile başlayıp, ilk

örneğinde kendisini insanın doğaya karşı korunma gereksinimi olarak ortaya koymaktadır (Haspolat, 2006:61). Bu durum, güvenliğin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Sadece insanın değil, bütün canlıların ilk ve en önemli hakkı ya da ihtiyacı yaşamaktır. Güvenlik ise bu gereksinimin sağlanmasında ana unsur görevi görmektedir. Ancak burada güvenliğin ana unsur olması, meseleye hangi bakış açısıyla yaklaştığımızla bağlantılıdır. Güvenliği, bireyin ya da canlının kendine yönelik tehlikelerin-tehditlerin bulunmaması hali olarak nitelendirirken ilk düşünülen faktör fiziksel saldırı-savunma mekanizmasının çalışmasıdır. Güvenliğe bakış açısı genişletildiğinde ise konunun daha büyük bir alanı kapsadığını görebilmekteyiz. Sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, besin ihtiyacının karşılanması, giyinme ve barınma ihtiyacının karşılanması gibi düşünürsek; aslında canlıların yaptığı birçok faaliyetin güvenlik kapsamına girdiğini görebilmekteyiz. İnsanı baz alarak devam edersek bu faaliyetler, bir insanın temel ihtiyaçları içerisinde ilk sırada gelmektedir. Ancak bu faaliyetlerin hiçbirini güvenlikten ayıramayız (Kaypak, 2011:4). Daha ileri boyutta düşünecek olursak; çeşitli gıda ve ilaçlar, biyolojik silah olarak kullanılıp toplum sağlığını tehdit edebilecek boyuta ulaşabilir. Bu da sağlık açısından ciddi bir güvenlik sorunu oluşturur. Bu sebeple, belirttiğimiz faaliyetlerdeki sağlık ve besin ihtiyaçlarının karşılanması güvenliğin içinde düşünülmesi gerekmektedir.

Yapılan bu güvenlik kavramı açıklamasında belirtilmek istenen; güvenliğin basit bir kavram olarak düşünülmemesi gerektiği ve aslında güvenliğin, tıpkı istihbarat gibi yaşamın her alanında olan bir kavram olduğudur. Bir insan, istihbarat (Hem "haber alma", hem de "intelligence" yaklaşımıyla) olmadan hayatını sürdürebilir; ancak güvenlik olmadan hayatını sürdürebilmesi zordur. Güvenliği sadece basit fiziksel saldırı-savunma mekanizması ilişkisinin ötesinde, yediğimiz yemekten aldığımız nefese kadar hayatımızda sürekli yer alan bir kavram olarak düşünmek ve buna göre değerlendirmek zorundayız.

Güvenlik, yaşamsal fonksiyon olarak değerlendirildiğinde bir etki-tepki durumunun ürünüdür. Etki-tepki meselesi ile bağlantılı olarak "güvensizlik" durumu da bulunmaktadır. İnsanların ve devletlerin zorunlu ihtiyaçları, güvenliğin olduğu

gibi güvensizliğin de kaynağıdır. Maddi imkânları yetersiz olup yaşamak için gerekli besin kaynağı elde etmek isteyen insan, çok zor durumda kaldığında yemek satışı yapılan bir yerden hırsızlık yapabildiği gibi paraya ihtiyacı olan bir insan, başka bir insanı gasp edebilmektedir. Kendi insanlarını riske atmak istemeyen bir devlet, nükleer bomba deneyini başka bir devletin topraklarında gerçekleştirebilir. Genişletilebilecek bu örneklerle anlatılmak istenen, ekonomik durum ya da bilimsel vakalar değildir. Örnek verecek olursak; bir ülke, ekonomisi kötü olmasına rağmen güvenliği sağlamayı başarabilir. Ekonomi güvenliği etkiler, fakat ekonomik şartların kötü olması her zaman güvenliğin sağlanamaması anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde bir insan da ekonomik durumu iyi olmamasına rağmen güvenliğini kötü derecede de olsa sağlayabilir. Ekonomi, bilim vb. faktörler, güvenliği geliştirici etmenler olabilirler. Örneklerde görüldüğü üzere "güvensizlik" durumu, güvenliğin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Güvensizlik durumu, devlet-birey ve uluslararası boyutta değerlendirilebildiği gibi, bireylere ve devletlere göre özel olarak tanımlanabilmektedir. Bunun için "Güvenlik İkilemi" kavramı da alternatiftir. Geleneksel anlayışta bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak adına politika üretmesi, bu politikaların başka aktör ya da aktörler tarafından "güvensizlik" teşkil etmesi sonrasında karşı politikalar üretilmesiyle "genel güvensizlik" durumu oluşmuştur (Bilgiç, 2011:129). Daha çok uluslararası ilişkiler için, devletlerin ve toplulukların birbirlerine karşı durumları ifade edilirken kullanılmaktadır. Realist güvenlik yaklaşımına göre, devlet adamını etkileyen unsurlara bakıldığında; güvensizlik, güvenlik ikilemi, korku, kuşku, itibar ve çıkar olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2017:104). Bu yüzden devlet yönetiminde gücün kontrolü ve gücün uluslararası dengesi, realist güvenlikçiler için önem arz etmektedir. Neorealist yaklaşımda ise realizmden farklı olarak güç; kendi başına bir amaç değil, devletlerin bekası ve sürdürülebilirliği için bir güvenlik aracıdır (Yılmaz, 2017:105). Devletlerin çıkar çatışmasındaki değişken ortam ve düzensizlik; güvensizliği zorunlu olarak ortaya çıkardığı gibi, devletin bekası için daha fazla güç artışını beraberinde getirmektedir.

Güvensizlik durumu, güvenliğin bir aracı olarak tanımlanan istihbaratın gelişimine katkı sağlamaktadır. İstihbaratın hem "haber alma" hem "elde edilen

bilgiyi kullanma" (Intelligence) boyutu, kamu politikaları uygulanması açısından güvensizliğin gelişmesiyle bağlantılı olarak gelişmektedir. Devlet yöneticilerinin, istihbarata verdiği önem de aynı şekilde, güvensizliğin gelişimi ile artış göstermektedir. Hem iç hem de dış politika açısından sürekli bilgi sahibi olmayı ve hızlı karar alabilmeyi sağlayan istihbarat aracı, devlet yöneticilerinin kamu uygulamalarındaki en büyük yardımcılarından birisidir. Yöneticiler, güvensizlikle bağlantılı olarak iç ve dış politikada "önceden haberdar olmayı", "çıkarına göre siyasi ortam oluşturmayı" istihbarat aracı ile gerçekleştirir. İstihbaratın bu konuda sağladığı katkı, kamu güvenliğinin sağlanması konusunda oldukça önemlidir.

Güvenlik, çok boyutlu bir kavram olmasıyla beraber aynı zamanda kendi içerisinde kategorilere ayrılmaktadır (Ateş, 2012:15). Kamu güvenliği, kişisel güvenlik, siber güvenlik, iş güvenliği vb. birçok şekilde güvenlik kavramını kendi içerisinde çeşitlendirebiliriz.

Güvenliğin insanın yaşamını sürdürmesi için bir ihtiyaç olmasıyla, birden fazla insanın ihtiyacını etkileyecek duruma gelmesi kamu güvenliğini beraberinde getirmiştir. Kamu güvenliğinin oluşması için, öncelikle ortada bir kamu olması gerekmektedir. Bunun için ilk olarak "kamu" kelimesinin anlamından yola çıkılmaktadır. Türkiye açısından değerlendirecek olursak eski Türklerde "kamağ" ya da "kamuğ" şeklinde; "hep", "tüm", "bütün" anlamlarından geldiği bilinmektedir. Günümüzde "kamu" kelimesi; "halk hizmetlerini gören devlet organlarının tümü", "bir ülkedeki halkın bütünü" anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2020). "Kamu Güvenliği"ndeki "kamu" kelimesi ise devleti kastetmektedir. Yani "kamu güvenliği"ne "devlet güvenliği" de diyebiliriz. Bu bağlamda, devleti oluşturan bütün unsurların (toprak, insan, egemenlik) güvenliği de devlet güvenliği kapsamındadır. Kamu güvenliğinin tanımına bakıldığında ise, ülke sınırları içerisindeki vatandaşlara ve devlete ait varlıkların her açıdan korunması olduğu ifade edilmektedir (Ateş, 2012:15).

Kamu güvenliği, bir ülkenin milli güvenliği adına en geniş kapsamlı güvenlik kategorisidir. Diğer güvenlik çeşitlerinin (iş güvenliği, sağlık güvenliği vb.) de kamu güvenliğinin içerisinde ya da kamu güvenliğiyle bağlantılı olduğu görülmektedir.

Diğer güvenlik kategorilerindeki her türlü gelişme "Kamu"yu bir ya da birden fazla şekilde etkileyebilmektedir. Kamu güvenliği ise aynı zamanda bütün bu etkilerle bağlantılı ya da bütün etkilerin toplamı niteliğine dönüşmektedir. Bir şehrin internet ihtiyacını özel bir şirket sağlayabilir. Şirketin alt yapısına yapılacak yapılan bir siber saldırı ile oluşacak internet kesintisi şirkete ait bir siber güvenlik sorunudur. Ancak internet kesintisinden doğacak zarar, bütün şehri (kamuyu) etkilemektedir. Bu yüzden özel anlamda oluşan güvenlik sorunları da kamu güvenliği ile bazen bağlantılı ya da iç içedir.

Kamu güvenliğinin politik düşüncede doğrudan "devlet güvenliği" anlamında değil de "güvenlik" olarak ilk kullanımı, Roma İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Cicero ve Lucretius tarafından "securitas" ifadesiyle oluşturulduğu ve 1. yüzyıldan itibaren de Pax Romana (Roma Barışı) bağlamında temel bir siyasi kavram olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Yanal, 2015:216).

Güvenlik kavramının çıkış noktasından günümüzdeki haline gelmesinde halktan çok devlet yöneticilerinin bakış açısı etkili olmuştur. Bunun en büyük sebebi, toplum yapısı ve devletlerin yönetim şekilleridir. Toplum yapısı ve devletlerin yönetim şekilleri sürekli değişim göstermiştir. Bu değişimler olmasına rağmen güvenlik her zaman devletin tekelinde olmuştur. Güvenlik kontrolünün devletin tekelinde olması değişmemiş, ancak güvenliğe yaklaşım insanların yaşam tarzlarıyla değişim göstermiştir. Sadece zaman içerisinde de değil dünya içerisinde bölgeden bölgeye, toplumdan topluma güvenlik yaklaşımı sürekli olarak değişmiş olup bu değişim halen devam etmektedir. Güvenlik anlayışının gelişimi ve değişimi her zaman istihbaratı da etkilemiştir. Örneğin, Sovyet Rusya'nın istihbarat teşkilatı olarak bilinen KGB'nin Rusça açılımı "Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti" (Devlet Güvenlik Komitesi)'dir. Burada güvenliğin aslında istihbarat anlamına geldiğini gösteren bir anlayış söz konusudur.

Kamu güvenliği sorumluluğu bulunan bütün birimlerin, tamamen ya da belirli oranda istihbarat ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu yüzden herhangi bir kamu güvenliği biriminin sadece istihbarat ile ilgili olması, birimin uzmanlığına göre belirlenmektedir. Birimin istihbarat konusunda yetkinliği olmaması ya da bu konuda

uzmanlık gerektirmemesi, istihbarat ile ilgili bir olayla karşı karşıya kalmayacağı anlamına gelmemelidir. Kamu güvenliği ile istihbarat ilişkisi yoğundur. Kamu güvenliğinden sorumlu yöneticilerin, istihbaratın mantığı ve işleyişi konusunda bir istihbaratçı kadar olmasa da bilgi sahibi olması önemlidir.

"EK-2"de görüldüğü üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli İstihbarat Çarkı, dört aşamadan oluşmaktadır. Başlıklar ve genel işleyiş bakımından ise "Klasik İstihbarat Çarkı"na benzerlik göstermektedir. Milli İstihbarat Çarkı, elden edilen bilginin istihbarata dönüştürülerek ulusal güvenlik politikalarında kullanılması için aşamalardan geçtiği ilk kısımdır. Birinci evre olan "İstihbarat İhtiyaçlarının Tespiti ve Yönlendirilmesi", karar alıcılar tarafından ihtiyaç duyulan milli istihbarat ihtiyaçlarının gerekli birimlere iletilmesinin sağlandığı bölümdür. İkinci kısımda ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenen haber toplama aşaması gerçekleştirilmektedir. Haberlerin işlenmesi kısmında, toplanan haberlerin analizleri gerçekleştirilmektedir. Son aşamada ise analizleri yapılan haberler, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki karar alıcılara dağıtılmaktadır.

2.4. Dünya'da İstihbaratın, Kamu Politikası Aracı Olarak Uygulanmasının Tarihsel Gelişimi

İstihbaratın tarihsel gelişimi, kamu politikası aracı olarak kullanımıyla ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde ilk olarak savaş tarihi ile ele alınmaktadır. İstihbaratın saldırı/savunma bakımından savaş alanında bir haber alma aracı olarak kullanılması, kamu politikası bakımından kullanımının tamamını ifade etmediği gibi komutanların savaş alanında istihbarattan faydalanmasıyla sınırlıdır. David Kahn, dört bin yıllık savaş tarihinde çevreden elde edilen görüntülerden oluşan istihbaratın savaşlarda önemli bir rol oynadığını belirterek bunun komutanlar için yeterli olmadığını ifade etmektedir. (Kahn, 2001:86). İstihbaratı sadece savaşa alanında kullanılan bir araç olarak göremeyeceğimiz gibi medeniyetlerin gelişimi ile sanayi ve teknolojinin ilerlemesi de istihbaratın tarihsel gelişimi açısından önemlidir. Devlet yöneticilerinin istihbaratı sadece savaş alanında değil, teşkilatlı olarak devlet yönetiminin bütününe dair kullanımı kamu politikaları ile istihbarat ilişkisinin tarihsel gelişiminin kaynağıdır.

2.4.1. İlk Çağ ve Antik Dönem’de İstihbaratın Kullanımı

Medeniyetlerin tarihsel gelişimi aynı anda olsa da farklı coğrafyalar, farklı kültürler ve bu kültürlerin birbirleri ile etkileşimi; istihbaratın gelişimini de farklı yerlerde olmasını sağlamıştır. İnsanlar, devlet yöneticileri, komutanlar istihbaratın yöntemlerini keşfetmeye başlasa da tam anlamıyla "milli istihbarat" gibi bir yapı oluşmamıştır. Devletlerarası yüksek yoğunluklu cephe savaşlarının sürdüğü bir dönemde askeri yöntemleri kapsayan istihbarat her zaman ön planda olmuştur. MÖ. 500'lü yıllarda yaşadığı bilinen Sun Tzu'nun "Savaş Sanatı" adlı eserinde belirttiği "Savaşmadan kazanmak en büyük başarıdır" doktrini ile istihbaratın doğru kullanıldığı takdirde ulaşıldığı sonucu işaret ederek; siyasi, idari, kişisel yaşam gibi birçok konuda atılabilecek adımlar için yol göstermiştir ki kitabındaki "Casusluk ve İstihbarat" bölümü ile sistemli bir istihbarat faaliyetinin gerçekleşmesi için taktikleri, gereklilikleri, nasıl teşkilatlanılacağı gibi birçok konu hakkında bilgi vermiş ve bir devlet yöneticisi, komutan gözü ile istihbarat teşkilatının nasıl kullanılabileceğini anlatmıştır. Daha önceki dönemlerde medeniyetlerin "keşif elemanı" niteliğinde kullandığı görevliler olsa da Sun Tzu MÖ. 500'lü yıllarda yazdığı "Savaş Sanatı" eseriyle, istihbarata "istihbarat" ismini verir nitelikte bir çalışmaya imza atmıştır.

Savaşın ve dolayısıyla askeri istihbaratın ön planda olduğu yıllarda casusluk adı altındaki istihbarat faaliyetleri, efsane olarak anlatılan savaşların ve olayların içerisinde yer almaya devam etmiştir. M.Ö. 1200'lü yıllarda olduğu düşünülen Truva Savaşı'nda, tarihin en büyük istihbarat operasyonlarından biri gerçekleşmiştir (Karabulut, 2013:253). İthakalılar'ın, at heykeli yapıp içine askerlerini yerleştirerek Truva şehrine alınmasını sağlaması ve daha sonrasında şehri ele geçirmeleri, örtülü istihbarat operasyonu için güzel bir örnektir. "Truva Atı" ismiyle gerçekleştirilen bu operasyon, günümüzde bilgisayar virüslerini isimlendirmek için de kullanılmaktadır.

Devletlerin birbirleri ile etkileşimi arttırması, büyümeleri ve genellikle savaş odaklı gelişmelerin yaşanması sebebiyle bu dönemlerde istihbaratın kullanım amacı, çoğunlukla savaşlarda avantaj kazanmaktır. Askeri gücünün sayısal niteliğini kullanarak sınırlarını genişleten Roma İmparatorluğu'nun, istihbarat içerisindeki en büyük keşfi olan "kripto mesajlaşmalar" büyük öneme sahiptir. M.Ö. komutanların kendi arasındaki konuşmaları güvenli haline getirmek için geliştirdikleri şifreleme

sistemi ile istihbaratın "kriptolama" kısmını uygulamışlardır (Karabulut, 2013:251). Çin Seddi'nde kulelere yakılan ateşle haberleşme ise, iletişim/sinyal istihbaratı adına yaşanan gelişme için önemlidir. Fakat yaşanan gelişmeler; taktiksel tarzda, daha kısa süreleri içine alan ve tam anlamıyla uzun vadeli politikalara etki edebilecek, politik istihbaratı geliştirebilecek şekilde değildir. Antik Çağ filozoflarının bilgi arayışları ve Romalı siyasetçilerin birbirleri ile olan çekişmeleri içerisinde; devlet yönetiminin bütününe etki edecek ve politik ağırlıklı olan istihbaratın gelişimi tam anlamıyla mümkün olamamıştır. Daha doğru bir ifadeyle, "bilgi"; milli istihbarat ve buna bağlı olarak milli siyaset olarak kullanılacak bir duruma gelememiştir

Hıristiyanlık dininde; dünyanın farklı yerlerine öğretilmesi için belirli kişilerin seçilmesi ve Hıristiyanlığı öğretmek adına dünyanın birçok yerinde görevlendirmesi, "misyonerlik" olarak adlandırılmıştır. Latince "missio" kelimesinden türetilen "misyon" (İngilizce olarak "mission"); "görev", "yetki" ve bundan türetilen "misyoner" kelimesi ise "görevlendirilmiş kişi" anlamına gelmektedir (Gündüz, 2002:1). Bu kavram, Hıristiyanlık ile bağdaşmış bir duruma gelmiştir. Müslümanlık, Yahudilik ve diğer dinler için "misyoner" ifadesi kullanılmamaktadır. Hıristiyanlığı yaymak için birçok ülkeye giden misyonerlerin, yapmak istedikleri din öğretmek olsa da bu durum dolaylı yoldan gerçekleştirilen bir kültürel istihbarat faaliyetidir.

İstihbarat, sadece "casusluk" gibi yöntemler ile anlatılamayacak kadar geniş çaplı bir "bilgi elde etme" ve "bilgiyi kontrol etme" aracıdır (Güldiken, 2006:2). Casusluk, istihbaratın ya da daha doğru bir ifadeyle "istihbarat raporunun" oluşturulması aşamalarından birisidir. İstihbaratın bilgiyi elde etme, bilgiyi kullanabilme, bilgiyi işleyebilme yönleri insanların "bilgi" kavramı üzerinde düşünmesi ve ona ulaşmak için kullandığı yöntemleri üzerinden gelişmiştir. Antik Çağ filozoflarının "bilgi" kavramının üzerindeki felsefe geliştirmeleri ve bununla birlikte devlet yönetiminde bilgeliği ön plana çıkarma çalışmaları göze çarpmaktadır. Filozofların siyasete, devlet yönetimine, "Bilgi"nin devlet yönetimindeki rolüne, yönetilen-yönetici ilişkisine dair yaptıkları çalışmaların kendilerinden sonra gelen bilginleri ve devletleri etkilediği gibi, güvenliğin ve istihbaratın mantığı açısından da yönetici olarak nasıl yaklaşılacağı konusunda fikir vermiştir. Antik Yunan

filozoflarının bilgi arayışı içinde olmaları ve devleti yönetenlerde bilgelik aramaları ise istihbaratın "intelligence" yaklaşımı ile bağlantılıdır. Platon'a göre devleti yönetenler, "Filozof Kral" olarak tabir edilen yöneticiler olmalıdır. Bilginin peşinde koşan, doğruyu görmesini seven, bilimlerden hoşlanan, iyi ve kötüyü ayırt edebilen kişilerin; Platon'a göre devletin yönetiminde söz sahibi olması gerekmektedir (Bayoğlu, 2012:46). Platon, bir devlet adamının özelliklerini belirttiği gibi istihbarata "intelligence" mantığıyla yaklaşan bir insanı da tanımlamıştır. Platon'un "Filozof Kral"ı, iyi bir istihbaratçının ya da istihbaratı bütün yönleriyle kavrayabilen bir devlet yöneticisinin özelliklerini göstererek çok disiplinli, hızlı gelişmelere sahip olan istihbarat alanına doğrudan ya da dolaylı olarak atıfta bulunmaktadır. Aynı şekilde Platon'un toplumun ve devletin refahı için devlet yöneticilerinin yalan söyleyebilme hakkına sahip olması gerektiğini belirtmesi, istihbaratın algı yönetimine dair dolaylı bir atıftır (Kulak, 2017:37). Platon'un yönetim üzerine belirttiği görüşler, onun adına casusluk ya da istihbarat üzerine olduğunun farkında olmasa dâhi kamu politikaları ve istihbarat adına değerlendirilmesi gereken bilgilerdir.

2.4.2. Yeni Çağ Döneminde İstihbaratın Gelişimi

15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşen Coğrafi Keşifler, istihbaratın gelişimine hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkide bulunmuştur. Deniz ticaret yollarının daha önemli bir boyuta gelmesi ve ekonomik güvenlik bağlamında sinyal istihbaratı ile bağlantılı olarak deniz istihbaratını da geliştirmiştir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:6). Coğrafi Keşiflerin istihbarat dünyasına en büyük katkısı, Hıristiyanların "misyonerlik" faaliyetlerini daha büyük hâle getirmeleri ve hızlı gerçekleştirmeye başlamalarıdır (Özbey, 2018:132). Amerika kıtasının keşfi, Afrika'nın ve Asya'nın güney kısımları ile olan etkileşimler 21. yüzyıla kadar etki edecek siyasi gelişmeleri tetiklemiştir. "Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk" unvanına ulaşan İngiltere'nin denizler üzerindeki etkinliği, hem İngiliz kraliyetinin hem de kraliyetin dini mezhebi olan Anglikan Kilisesi'nin de misyoner faaliyetlerini güçlendirmiştir (Özbey, 2018:162). İngiltere'nin yanı sıra Fransızların, İspanyolların, Portekizlilerin Amerika kıtasına başlattıkları seferler; Hıristiyanların, misyoner faaliyetleri ile Amerika kıtasının yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir (Özbey,

2018:175). Akdeniz'den Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz ve bu noktadan Hint Okyanusu ve Güney Asya'ya kadar olan deniz yolu bağlantısı da Kuzey ve Doğu Afrika'nın önemini ortaya çıkarmıştır. Batı'nın Haçlı Seferleri'nden sonra Doğu'ya doğru sürdürmeye devam ettirdiği misyonları hususunda, deniz yollarına bağlı olarak ticaret ve ekonomik istihbaratın önemi giderek artmıştır. Haçlı Seferleri ile Doğu'da etkilendikleri bilim ve teknolojiyi Batı'da geliştiren Hristiyanlar; Coğrafi Keşifler ile Doğu'dan bilgi alıp geri dönmek yerine hâkimiyet kurmayı ve sömürgeci olmayı dönemlik değil, düzenli hale getirmeyi amaçlamışlardır. Hristiyanların dine bağlı geliştirdikleri misyonerlik ise, farkında olunsun ya da olunmaksızın Avrupa'nın hem Amerika'ya hem de Doğu'ya karşı başlattığı en büyük istihbarat operasyonudur.

15. Yüzyıl, İstanbul'un Fethi ile Doğu Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesi ve yeni bir siyasi dönemin başlaması açısından önemli olduğu gibi Avrupa'nın, büyüyen Osmanlı Devleti karşısında yeni çözüm arayışlarına başlamak durumunda kaldığı bir dönemdir. Bunun için ilk olarak kendi aralarındaki sorunların çözülmesi gerektiği gibi kilise sınıfının hükümdarlar üzerindeki baskısı da, politik anlamda devlet yöneticilerine sınırlar koymuştur. Bu sınırlar, siyasi adımları kapsamı yanında doğal olarak güvenliğe de etkilemiştir. Kilisenin devletler üzerindeki baskısı, hükümdarların ve vatandaşların yaşamlarını buna göre ayarlamasını ve kilisenin çıkarına göre hareket edilmesini beraberinde getirmiştir.

Rönesans ve reform hareketleri, kiliseye karşı gücünü göstermeye başladığı gibi ortaya çıkardığı siyasi düşünürler sayesinde, devlet anlayışına ve devlet yönetimi felsefesine büyük katkıda bulunmuştur. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başında yaşayan, başta "Prens" adlı çalışmasıyla dönemin Avrupa'sında yeni bir devlet yönetim mantığını anlatarak yol gösterici olan ünlü düşünür Niccolo Machiavelli; sadece siyaset bilimine değil, güvenlik ve istihbarat alanına da büyük katkı sağlamıştır. Günümüz İtalya'sının bulunduğu Floransa Cumhuriyeti'nde yaşayan Machiavelli, Antik Yunan filozoflarından büyük ölçüde etkilenecek Rönesans'ın ve reformunun öncü isimlerinden biri olmayı başararak siyaset bilimi, hukuk, askeri strateji gibi alanlarda yaptığı çalışmalarla kendisinden sonra gelen devlet adamları ve düşünürleri de etkilemiştir. Bulduğu dönemde kilisenin yönetime etkisine karşı olumsuz tutum sergileyen Machiavelli, "Prens" adlı eseriyle hükümdarların devleti

nasıl yönetmesi gerektiği ve bir hükümdarın nasıl bir kişiliğe sahip olması gerektiğini anlatmıştır. Bu eserinde devletin yönetimine dair bilgiler verirken, yönetimdeki istihbaratın etkisine, kavram olarak "istihbarat" kelimesi kullanmadan değinmiştir. Örneğin, İtalya'nın paralı askerler kullanarak savaşması yerine kendi vatandaşlarından seçtiği ve ülkesine bağlı olan askerlerin tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Machiavelli, 1955:47). Ona göre, para ile tutulan askerler ve komutanlar sadakatlerini paraya göre gösterdikleri için devlet meselesine göre değil, paraya ve parayı verene göre hareket edecektir. Machiavelli, devleti yöneten kişinin savaş alanında orduları bizzat kendisi yönetmesi gerektiğini ve vatandaşlarında aynı şekilde kendi ülkeleri adına savaşması gerektiğini belirtmiştir (Machiavelli, 1955:50). Machiavelli, her ne kadar bu durumdan bahsederken epik ve edebi anlatıma yer verse de ekonomik anlamda özelleştirilmiş kamu güvenliğinin zararlarından bahsetmiştir. "Savaş" ya da daha doğru bir ifade ile o zamana göre "devlet güvenliği", paralı askerlerin değil; devleti yönetenin tekelinde olmalıdır. Ona göre bu durum, özelleştirilemeyecek kadar ve ciddi sorun oluşturabilecek düzeyde tehlikelidir.

Machiavelli'nin anlattığı "Hükümdar" (Prens) donanımlı profiliyle devletin çıkarlarını en iyi şekilde sağlayabilmek için iktidarda kalmalı ve bunun için gerekirse yalan söyleyebilmeli, sözlerinden cayabilmelidir (Celep, 2018:114). Machiavelli'nin bu tutumunda Platon'dan esinlenerek "Filozof Kral"ın gerektiğinde halkı yalanlarla bir arada tutabilmesine gönderme yaptığı görülmektedir. Machiavelli'nin bu anlayışı, siyaset ahlâkı açısından insanlara yalan söylemeyi meşrulaştıran bir yapı oluşturduğu belirtilse de; buradaki anahtar kelimeler "Devletin Bekası", "Devletin Çıkarları", "Yönetilenlerin Refahı"dır. Sözüden caymak, yalan söylemek de dâhil olmak üzere etik ya da ahlâki olarak doğru olan ya da olmayan her şey devletin çıkarları dışında ise yanlış ya da şahsi çıkar olarak değerlendirilmektedir.

Machiavelli'nin anlayışında, devlet yönetiminde uygulanan istihbaratın mantığı ve hukuki boyutu ön plana çıkmaktadır. Hükümetler, devlet yöneticileri kendi vatandaşlarına karşı medya gibi araçlarla algı oluşturabilir. Yöneticilerin, iktidara sahip olarak devletin güvenliği için mi ya da kendi çıkarları için mi algı yönetimi gerçekleştirdiği ise siyasi boyuttur. 20. ve 21. yüzyıllarda insan haklarının

daha belirgin hâle gelmesi, "özel hayatın gizliliği ilkesi" gibi güvenlik ve istihbaratın hukuki boyutunu ilgilendiren kısımlar; "devletin bekâsı", "devletin çıkarları" gibi kavramlar çerçevesinde düzenlenmektedir. İstihbarat amaçlı insanların telefonlarının dinlenmesi, sosyal medya hesaplarının gizli olan kısımlarının takip altına alınması gibi özel hayatı ilgilendiren konular; güvenlik ve istihbaratın hukuki boyutu olarak sınırlandırılmıştır. Makyavelist anlayış ise, söz konusu "devletin çıkarları" ise yalan söylemeyi meşru bulduğu gibi özel hayatın gizliliğini ihlal edebilecek ya da insan haklarına aykırı gelebilecek eylemleri de meşru karşılamaktadır.

Yakın dönem örnekleri üzerinden belirtecek olursak canlı bomba olaylarının artması ya da kamera teknolojisinin gelişmesi sayesinde, suçluların bu konu adına yaptığı en büyük gizlenme yöntemi kılık değiştirmedir. Kılık değiştirme için kullanılan bir yöntem ise; örneğin, Müslüman kadınların giydiği "peçe" adlı kıyafettir. Kimileri bu kıyafeti giyerken yüzlerini açabildiği gibi, kimilerinin ise sadece gözleri gözükmektedir. 2019 yılı Temmuz ayında Tunus'ta meydana gelen bomba patlama vakaları nedeniyle, yüzleri gözükmeyen peçe giymiş kişilerin kamu kurumlarına erişimi yasaklanmıştır (Borsa Gündem, 2019). Sebebi ise vatandaşlar tarafından, patlamaları gerçekleştiren kişinin peçe ile dolaştığı ihbarının alınmasıdır. Erkek olan suçluların, peçeyi sadece gözlerini gösterecek şekilde giyerek kadın gibi dolaşması durumu da yine tehlikeli bir güvenlik ihlalidir. Tunus örneğinde görüldüğü gibi devlet; can güvenliği konusunda ya da daha doğru bir ifadeyle insanların temel hakkı olan "Yaşama Hakkı"nın ihlali ve maddi zararlar olabileceği düşüncesi sebebiyle, kılık kıyafetin giyimine müdahale etme gereği duymuştur. Bu müdahale, çok kapsamlı olmasa da Makyavelist anlayışa daha yakındır. Machiavelli'nin yönetim anlayışı sadece istihbarata değil, devlet yönetiminin bütününe dairdir. İstihbarat ve güvenliğin gerçekleştirilme mantığı ise; Machiavelli'nin yönetim tarzından hareketle, kamu yöneticilerinin bakış açısından söz konusu devletin bekası için iktidarı korumak adına her türlü yola başvurmak ve korunan iktidar ile devleti en iyi şekilde yönetmeye çalışmaktır. Makyavelist anlayışın güvenlik ve istihbarat açısından en büyük etkisi ise, konjonktüre göre gayri hukuki adımlar dahi atılabilecek anlayışını meşru kabul etmesidir.

Machiavelli'den sonra 16. ve 17. yüzyıllardaki iki düşünür Thomas Hobbes ve John Locke'un görüşleri, güvenlik ve istihbarat açısından önem arz etmektedir. Hobbes'ın realist yapıya sahip devlet merkezli güvenlik anlayışı, liberaller tarafından eleştirilirken; Locke'un bireyi ön plana çıkaran güvenlik anlayışı ise realist anlayışa sahip kişiler tarafından eleştirilmiştir (Emeklier, 2011:101). "Leviathan" isimli eserinde, insanların doğal durumunda kendilerini barış içinde yaşatacak bir otorite olmaması sebebiyle savaş ihtimalinin sürekli olduğunu belirten Hobbes; güvensizlik nedeniyle şiddet ve zor kullanmanın mantığını anlatmıştır (Yılmaz, 2017:104). Güvenlik konusunda realist bir düşünür olan Hobbes'e göre insanlar arasındaki savaşların doğma sebebi güvensizliktir (Hobbes, 2007:93). Aynı zamanda insanlar, doğal hallerinde eşitlik durumunda birbirleriyle rekabet ederek daha güçlü olmak için çalışırlar. Bu rekabet ortamında da güvensizlik kendini göstermektedir. Hobbes'e göre (2007:94); "devlet" ya da daha doğru bir ifadeyle "otorite" olmadıkça, insanlar birbirleriyle savaşmaya devam edecektir. İnsanların kendi aralarındaki savaşı en güçlü olmak üzerine olduğu için, daha güçlü bir yapı olacak olan "Devlet" in (otorite) yokluğu; güvensizliği tetiklemektedir. Bu yüzden otorite, güvenliği sağlamak ve insanlar arasındaki çatışma ortamını kontrol etmek zorundadır.

Realist güvenlik anlayışının, devlet yöneticisini yönlendirmesi bakımından en büyük getirilerine bakıldığında "kuşkuculuk", "korku" ve "güvensizlik" gibi kavramlar olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2017:104). Bu kavramlar, aslında istihbarat ihtiyacının temel sebepleridir. Devlet yöneticileri kuşkularından, korkularından, güvensizliklerinden dolayı ileride olabilecekleri mümkün olduğu kadar önceden bilmek ve fikir yürüterek ona göre adım atmak isterler. Realist güvenlik anlayışı ise, devlet yöneticileri tarafından istihbaratın hangi mantıkla uygulandığını göstermesi açısından önemli bir görüştür. Hobbes'un "Leviathan" anlatımında, mutlak ve tek güç olan bir devlet anlayışı hâkim olduğu gibi sınırsız bir yetkiye sahiptir (Emeklier, 2011:109). Hobbes'ta da Machiavelli'de olduğu gibi "devletin çıkarı" adına meşruiyet oluşturması söz konusudur. Machiavelli, devleti yönetecek kişinin iktidarını elinde tutmayı başarması sonrasında devletin çıkarları adına rahat hareket edebileceği görüşündedir. Hobbes da kişi ya da kişilerin iktidarının, otoriteyi sağlamayı başaran egemen güç olduğunu kanıtlaması ile güvenlik önlemlerini alabileceğini belirtir. Hobbes ve Machiavelli'deki iktidarın ele

geçirilmesi, "devletin çıkarları" adına olduğu zaman meşrudur. Onlara göre, bunun dışındaki iktidarı sağlama durumları meşru değildir. Bu meşruiyet, istihbarat adına olduğu gibi bütün devlet faaliyetleri için geçerlidir.

Klasik liberalizmin öncüsü John Locke, liberalizmi sadece güvenlik alanında değil; yöneten-yönetilen ilişkisinin etkili olduğu bütün alanlar için olması gerektiğini belirtmiştir. Devletin, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine müdahale edebilmesinin yasalarla sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiş ve devletin "gece bekçisi" vazifesinde kalarak Hobbes'un "Mutlak Devlet" anlayışına karşı çıkmıştır (Emeklier, 2011:117). Locke'un görüşleri, bireyin özgürlüğünü ön plana çıkarmakta ve devletin müdahale alanını sınırlamaktadır. Devletin müdahalesinin en aza indirilmesi ve bunun kanunlarla sınırlandırılması, Machiavelli ve Hobbes'ın görüşlerinde bulunan devletin bekası için iktidarı elinde bulundurma ve mutlak devlet adı altında müdahaleyi en üst seviyeye çıkarma durumuna pozitif bir müdahaledir. Locke'un devletin müdahalesini en az seviyeye indirmesi, Hobbes'a ve Machiavelli'ye göre karşı bir anlayış olsa da "Egemen Devlet" ya da "Mutlak Devlet" anlayışının sağlanması adı altında yöneticilerin şahsi çıkarlarını gerçekleştirmek için yapabilecekleri politikaların sınırlandırılması söz konusudur. Locke'un hukuksal sınır getirmesi, doğru yasalar oluşturulduğunda mutlak devlet anlayışının gerçekleşmesini engellemez. Toplumun da "devletin çıkarlarını" gözeten yasaları kabul etmesi ve devletin gerektiği zamanda gerektiği müdahaleyi yapabilmesine izin vermesi, daha şeffaf ve daha meşru bir politikayı beraberinde getirmektedir. Machiavelli'nin, Hobbes'un ve Locke'un güvenlik ve devletin egemenliği üzerine yaptıkları çalışmalar birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Avrupa'da istihbarat adına örgütlenmeyi başaran ilk istihbarat teşkilatı ise İngiliz Gizli Servisi'dir (Ercan, 2006:43). Kraliçe I. Elizabeth'in Dışişleri Bakanı Francis Walsingham'ın Elizabeth'e karşı kurulabilecek komploları önlemek, iç ve dış siyasi istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirmek adına kurduğu belirtilmektedir (Seren, 2017:136). Avrupa'da birçok ülkeyi gezen Walsingham, tüccar veya öğrenci görünümünde ajanlar çalıştırmış mühür ve mektup açma konusunda uzman kişileri toplayarak profesyonel bir istihbarat teşkilatı oluşturmaya çalışmıştır (Ercan, 2007:43).

2.4.3. Aydınlanma Çağı ve Fransız Devrimi Sonrası İstihbaratın Gelişimi

Avrupa'da savaşların giderek arttığı ve aynı şekilde "Aydınlanma Çağı" sonuçlarının zirveye ulaşmaya başladığı dönemde, istihbaratın gelişimi de bundan gerekli payı almıştır. Yönetim biçimleri üzerine yapılan çalışmalar, siyasi ideolojilerin gelişimi ve güvenlik uygulamalarının bu gelişmelerden etkilenmesi, savaşlarda kullanılan yöntemlerin ve teknolojinin gelişmesi ile askeri ve ekonomik istihbaratın farklı boyutlara gelmeye başlaması 18. ve 19. yüzyılda istihbaratın gelişimine katkıda bulunmuştur. Bilginin elde edilme ve yayılma hızı, 18. yüzyılda matbaanın icadından itibaren hızlanmaya başlamıştır (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:6). 1789 Fransız Devrimi, Avrupa ve dünya siyasetini değiştirmesiyle birlikte iç siyaseti ilgilendiren istihbaratın önemi artmıştır (Erol ve Bingöl, 2012:2). Devrimin "Mutlak Monarşi"ye karşı hamlesi, başta Avrupa siyaseti olmak üzere bütün dengeleri değiştirmiştir. Machiavelli'nin "iktidarı elinde tutma" politikası, Fransız Kraliyeti'nde başarısız savaşların ve ekonomik bunalımın sonucu olarak, "devrim" kaçınılmaz duruma gelmiştir (Özbey, 2018:57). Fransız Devrimi ile Avrupa'da yayılmaya başlayan cumhuriyet rejimi ve milliyetçilik akımı, milletlerin bağımsızlığını ilan etme ve mutlak monarşiye karşı hareketlenmeyi tetiklemiştir. Özellikle imparatorlukları tehdit eden ve Batı'da siyasete yeniden yön verecek milliyetçilik akımı milli istihbarat ve milli siyaset düzeyinde, savaşları ve isyanları tetikleyecek kadar önemli bir araç olmaya başlamıştır. 18. yüzyılın önemlerinden biri ise, Kuzey Amerika'daki 13 koloninin 1776 yılında bağımsızlıklarını ilan ederek İngiltere'den ayrılmasıdır. 1783'te Amerika Birleşik Devletleri adı altında bağımsız bir devlet olmalarında İngiltere'ye karşı Amerika kolonilerini destekleyen Fransa, kolonilerin bağımsızlıklarını kazanması için maddi olarak her türlü yardımda bulunmuş ve Fransız Devrimi öncesi yaşadıkları ekonomik bunalımın en büyük sebeplerinden birisi de bu olmuştur (Birecikli, 2011:88).

18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Sanayi Devrimi sonrasında bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin hızlanması, istihbaratın tekniksel gelişimini de hızlandırmıştır. Buhar teknolojisi ile trenlerin ve ray sisteminin gelişmesi üzerine ulaşım ve iletişim ağlarının büyümesi, 19. yüzyıla gelindiğinde motor teknolojisinin gelişmesi ile otomobillerin ve dolayısıyla motorlu ağır savaş araçlarının üretimi

başladığı bir dönem söz konusudur. Bilim ve teknolojinin ilerlemesi, iç ve dış siyasetin büyük boyutlara ulaşması, nüfusun giderek artması, insanların kullandıkları eşyaların ya da daha doğru bir ifadeyle insan yaşamı içerisindeki ayrıntıların artması istihbaratın gelişimini zorunlu hâle getirmiştir (Erol ve Bingöl, 2012:2). Napolyon'un Avrupa'dan başlayan ve Kuzey Afrika'ya kadar uzanan savaşları, yeni siyasi ortamlarla beraber yeni önlem ve anlayışları da oluşturmuştur. Napolyon'un İmparatorluk Polis Bakanı Joseph Fouché, Napolyon'a muhalif isimleri istihbarat ile tespit ederek onun iktidarını sürdürmesine katkı sağlamıştır (Ercan, 2006:46). İstihbaratın kurumsallaşmaya ve "milli istihbarat" olarak devletlerin uluslararası ilişkiler politikalarına yerleşmeye başladığı bu dönemde, aynı zamanda kömür ve demir kaynaklarını ön plana çıkaran ekonomi (enerji) istihbaratı önemli hâle gelmeye başlamıştır (Erol ve Bingöl, 2012:2).

Napolyon Savaşları, Avrupa siyasetinin belirleyicilerinden olması yanında Prusyalı General Carl Von Clausewitz gibi subaylarında savaş tecrübesi yaşamalarına katkıda bulunmuştur. Clausewitz'in "Savaş Üzerine" adlı çalışması, askeri istihbaratta dâhil olmak üzere savaş stratejisi adına önemli bir kaynaktır. Realist güvenlik anlayışına sahip Clausewitz'in, savaşta komutanların eline ulaşan bilginin doğru olması durumunun belirsiz ve şüpheli olduğu; bilginin doğruluğunun tartışılmasından ziyade bir subayın güçlü muhakeme, mesleki yetenek ve tecrübe sayesinde doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneğini savunduğu görülmektedir (Clausewitz, 2018:72). Clausewitz'in tanımladığı subay tarzı, süre olarak en kısa seviyedeki "taktik istihbaratı" yine en kısa sürede yapabilecek istihbaratçının savaş alanında daha iyi olacağıdır. Savaşta birçok bilgi paylaşımı olacağı ve bu bilgiler içerisinden doğruyu seçebilmek yanında, doğru olduğu ve kullanılarak hamle yapılacak bilginin yanlış olabilme ihtimalinin de gözden çıkartılmaması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Clausewitz'e göre; taktik istihbarata dair hızlı karar verilmesi gereken bir bilgi üzerinde tartışılırken, aynı bilgi değişikliğe uğrayabilir. Bu yüzden olasılıkları önemseyen bir istihbarat anlayışına sahiptir.

Clausewitz'in doğru ile yanlış ayırt edebilme kabiliyetine sahip subay tanımlaması, modern istihbarat teşkilatlarında örtülü operasyonlarda görev alacak casus elemanları için örnek niteliğinde bir tanımlamadır. Savaşta ağırlıklı olarak

kullanılan taktik (kısa vadeli) istihbaratın, daha kısa sürede gelişen hamleler olması sebebiyle istihbaratın işlenmesi ve politika haline getirilmesinde de hızlı hareket edilmesinin önemli olduğunu ön plana çıkarmıştır. Clausewitz'in realist güvenlik anlayışına dayanarak, istihbarat dünyasına yaptığı en büyük katkıları kuşkuculuğu asla bırakmamak, kesinliğe dayanmak ve kesinliğin olmaması sebebiyle olasılıkları göz önünde bulundurarak hareket etmektir.

2.4.4. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda İstihbaratın Gelişimi

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan gelişmeler, devletlerin milli siyaset içerisinde istihbaratı en üst seviyede ve mümkün olduğunca bütün fonksiyonlarını kullanmaya yöneltmiştir. Basit bilgi toplamak dışında; sızma, düşman ülkede bölücü/isyan faaliyetleri başlatma, diplomatik örtülü operasyon gerçekleştirme gibi casusluk faaliyetleri hiç olmadığı kadar artmıştır (Erol ve Bingöl: 2012:6). Bunlar içerisinde milliyetçilik akımı ile imparatorluklara yapılan operasyonlar da dâhildir. Propaganda ile algı oluşturarak istihbarat operasyonu gerçekleştirme, sadece düşman ülkede casus görevlendirmek ile sınırlı değildir. Gazete, dergi, kitap basımının artması ve çeviri yapılması da açık istihbaratın ciddi boyutlara ulaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu yüzden devletlerin karşı propaganda/karşı istihbarat geliştirmesi kaçınılmaz olmuştur. Milliyetçilik akımından ciddi şekilde etkilenen ve kendisinin egemenliği altında bulunan milletlerin bağımsızlık ilan etmeye başladığı Osmanlı Devleti'nin; buna karşı "İslamcılık", "Osmanlıcılık" ve "Türkçülük" akımlarını geliştirmesi bu konuda iyi bir örnektir.

Birinci Dünya Savaşı, devletlerin savaşa kadarki geliştirdikleri istihbarat güçlerini bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde en üst düzeyde kullandığı dönemlerden birisidir. Savaş başlamadan önce birçok devlet, milli istihbarat yapılanmasını büyük ölçüde oturtmayı başarmıştır. İngiliz İç İstihbaratı MI5 (Military Intelligence Section 5) ve dış istihbaratı MI6 (Military Intelligence Section 6), Walshingham'dan başlayan istihbarat geleneği çerçevesinde 1909 yılında kuruluşlarını gerçekleştirmiştir. Donanmasının gelişmişliği ve denizlerdeki etki alanı sayesinde; İngilizlerin, istihbaratın haber alma aşaması bakımından güçlü olduğunu

söylemek mümkündür. Savaş öncesinde geliştirilen telefon ve telgraf sistemlerinin karada olması itibariyle, denizde haberleşmenin mümkün olmadığı durumlar için; 1896 yılında Guglielmo Marconi'nin "telsiz" icadı, İngiliz donanmasında kullanılmış ve savaş öncesinde sinyal istihbaratı adına önemli bir gelişme gerçekleşmiştir (Ercan, 2006:53).

Rus Çarını ve rejimini yıkıcı faaliyetlere karşı korumak için 1882 yılında kurulan Rus istihbarat servisi Okrana, Rusların modern istihbarata geçiş dönemindeki ilk teşkilat olduğu gibi; Birinci Dünya Savaşı öncesinde önemli bir siyasi istihbarat teşkilatı olmuştur (Çağlak, 2019:58). Rus Çarlığı'nın Japon İmparatorluğu ile olan mücadelesi yanında, Okrana'nın genel olarak iç siyasette çarlığa muhalif olan yapılara karşı siyasi istihbarat mücadelesini sürdüren bir teşkilat olduğu görülmektedir. Telsiz kullanımının başlaması ile, güvenli haberleşmenin ve telsizi dikkatli kullanmanın önemli olduğu Birinci Dünya Savaşı'nın istihbarat boyutunda; 1914 yılında yapılan Rus telsiz konuşmasını dinlemeyi başaran Alman General Paul Von Hindenburg'un, Rus askerlerinin Prusya'nın doğusunda yaklaştığını öğrenmesi üzerine birlikleri güneye kaydırarak Tannenberg Muhaberesi'nde düşmana karşı sayıca üstünlük kazanması da savaşın seyri konusunda önemli bir örnektir (Kahn, 2001:87).

Savaşın başında ağır yenilgiyle karşılaşan Çarlık Rusya'sının kıtlık ve ekonomi sorunlarıyla boğuşması sonrası, 1917 yılında Bolşeviklerin Ekim Devrimi kaçınılmaz olmuştur. Alman Dışişleri Bakanı Arthur Zimmermann'ın Meksika'ya, Amerika karşısında Almanların yanında savaşa girmeleri ve kaybettikleri New Mexico ve Teksas eyaletlerini geri almalarını belirttiği telgrafı İngilizlerin deşifre ederek ABD'ye bildirmesi ile ABD'nin savaşa dâhil olması da yine savaşın seyrini değiştirmiştir (Kahn, 2001:87). Wright Kardeşler tarafından uçağın bulunması ve keşif yapmak amacıyla uçuşlar gerçekleştirilmesi, hava istihbaratı ile görüntü istihbaratının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda uçak filolarının fotoğraf makinesi ile görüntü almaları bu konuda ilktir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan anlaşmalar ve diplomatik gelişmeler, uluslararası çatışma ortamını sadece kısa süreliğine durgun hale getirmiştir. Savaşta

kazanan veya kaybeden fark etmeksizin her iki tarafında çok ağır kayıplar vermesi sebebiyle; kazanan taraflar, kaybedenlere ağır bedel ödetmek istemiştir. Birleşmiş Milletler yapısındaki bir önceki kuruluş olan Milletler Cemiyeti gibi organizasyonlar ise, çatışmasızlık ortamını önlemek için yeterli olamamıştır (Akkor, 2019:86). Birinci Dünya Savaşı gibi İkinci Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz olduğunun sezilmesi ve hazırlıklarına başlanması, eskisine göre daha gelişmiş teknoloji ve dolayısıyla daha güçlü istihbarat yöntemlerinin olacağına belirtisi olmuştur (Akkor, 2019:38).

Adolf Hitler'in Almanya'da yükselişi ve Alman Gizli Polis Teşkilatı "Gestapo"nun ideolojik istihbarat yönetimi ile Hitler'e desteği; Hitler'in, Nazi Almanya'sında gücünü daha da arttırmıştır. İtalya'da Mussolini'nin kolluk kuvvetlerine geniş yetkiler tanıyarak polis devleti haline getirmesi ve kolluk kuvvetlerinin gücünü, kendisine karşı olan kişilere karşı kullanarak totaliter rejimini güçlendirmesi; dış politikada hayalperest tutumları ile birleşerek kendisine ve İtalya'ya büyük zarar vermiştir. Basın özgürlüğünü kaldırarak ve yayınlara ciddi derecede sansür getirerek (Çelikçi ve Kakişım, 2013:89) iktidarını güçlendirmeye çalışan Mussolini'nin; faşist olarak uyguladığı politikaları açık bir şekilde gerçekleştirdiği için, istihbarat yönetimi bakımından başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Hitler'in Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Joseph Goebbels ise, medya organlarını başarılı bir şekilde kullanarak gerçekleştirdiği algı operasyonu sonrasında; Hitler'in "Führer" (Yöneten) olarak anılmasında büyük pay sahibi olmuştur (Çakı, 2018:25).

Ekim Devrimi sonrasında yeni ideolojik yapılanmanın tamamlanması aşamasında olan Rusya'da, istihbaratın kullanım mantığı değişmiştir. Çarlık rejiminin yıkılması sonrasında sosyalist hukuk ve sosyalist devlet sistemi içerisinde gelişmeye çalışırken, istihbarat teşkilatı da buna göre dizayn edilmiştir (Asker, 2013:33). Okrana ile çar ve hanedanına odaklı iç siyasi ağırlıklı çalışan Rus İstihbaratı; 1917 Devrimi sonrasında Lenin'in yayınladığı bildiriyle "Rusya'nın Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu" (CHEKA, Türkçe "ÇEKA"), Rus istihbaratında uzun sürecek yeni geleneğin başlangıcını oluşturmuştur (Çağlak, 2019:66). Rus istihbaratındaki "Çekist Gelenek" gibi isimlendirmelerin kaynağı ÇEKA'dır. Devrime karşı olan yapılarla mücadele niteliğinde kurulan ÇEKA, sadece

bilinen kolluk güvenliği gibi olaylarla ilgilenmemiştir. "Yeni Ekonomi Politikası" (Novaya Ekonomičeskaya Politika) NEP gibi çalışmalarda etkin rol alarak ekonomik sorunlar ve spekülasyonlarla da mücadele etmiştir (Çağlak, 2019:68). 1922'den sonra daha diktatör bir yapıya bürünmeye başlayan Rus yönetimi, giderek totaliter hâle gelmeye başlayan yönetim için istihbaratı daha güçlü bir yapı haline getirmeye çalışmıştır. 1922'de ÇEKA'nın lağvedilmesi ve onun yerine "Devlet Siyasi İdaresi" olarak isimlendirilen GPU'nun (Gosudarstvennoe Političeskoe Upravlenie), 1923'te ise başına "obyedinyonnoye" ("birleşik", "birleşmiş" anlamında) getirilerek OGPU adını almasıyla; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği istihbarat yapılanmasının ilk adımı atılmıştır (Çağlak, 2019:71). 1934 yılında NKVD (İşçileri Halk Komiserliği) ismiyle devam eden Rus istihbaratı; İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Stalin'in totaliter SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) yönetimi ile dünyanın en güçlü istihbarat servislerinden biri olmayı başarmıştır (Atay, 2002:311).

İngilizlerin "hükümet departmanlarında kullanılan kod ve şifrelerin güvenliğinin sağlanması adına tavsiyelerde bulunmayı", "yabancı ülkelerin kod ve şifrelerinin çözülmesi üzerine çalışmaları yapmayı" amaçlayan Devlet Kod ve Şifre Okulu 1919 yılında kurulmuştur (Ercan, 2006:66). Almanlar ise, İsviçreliler tarafından bulunan "Enigma" isimli kodlama ve şifreleme makinesini geliştirerek askeri amaçlarla kullanmaya başlamıştır. Almanlar, Enigma sayesinde oldukça başarılı bir kriptoloji çalışmasına imza atsa da İngiltere, Fransa ve Polonya'nın ortak çalışma sonrasında geliştirilen "Colossus" isimli cihaz ile İngiliz matematikçi Alan Turing tarafından Enigma'nın şifreleri çözülebilmiştir (Ercan, 2006:84). Radyo, telefon, telgraf sistemlerinin gelişmesi ve bunun savaş araçlarına monte edilebilmesi; eskisine göre büyük çaplı ve gelişmiş olan sonar ve radar sistemlerinin icat edilmesi gibi gelişmeler de, İkinci Dünya Savaşı'nda istihbarat adına yeni mücadele alanlarını oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı başladığında savaşın denge durumu her zaman aynı kalmamıştır. Savaşa başlangıçta dâhil olmayan ABD, büyük bir istihbarat hatası olduğu belirtilen Japonların Pearl Harbour Üssü'ne saldırısı sonrası 1941 yılında savaşa dahil olmuştur. Pearl Harbour saldırısından sonra ABD ve Japon orduları arasında geçen Midway Deniz Savaşı, savaşta en önemli istihbarat çalışmalarından

birisi olmayı başaran şifre çözme sonucunda kazanılmıştır (Kahn, 2001:88). Stratejik öneme sahip Midway Adası'nı ele geçirmek için deniz kuvvetleri arasında geçen mücadele, ABD'nin; Japon ordusunun şifreli mesajlarını çözmesi ve Japonların bundan haberdar olmaması sonrasında sayısal üstünlüğe sahip olan Japon ordusu yenilgiye uğratılmasıyla sonuçlanmıştır. Japonların Midway yenilgisi, savaşın gidişatını değiştiren en önemli gelişmelerden birisidir.

2.4.5. Soğuk Savaş Dönemi İstihbaratın Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen ABD-SSCB arasındaki "Soğuk Savaş", 20. yüzyılın ikinci yarısının istihbarat mücadelesini oluşturmaya başlamışken; diğer ülkeler de savaş sonrası istihbarat konusunda yerinde saymamak için gerekli adımları atmaya çalışmıştır. 1947'de CIA ve 1952'de NSA'yi (National Security Agency) kuran ABD, istihbaratta akademik ve teknolojik çalışmaları en üst düzeye çıkarmıştır. CIA'in internet sitesinde "İstihbaratın Babası" olarak tanımlanan ve istihbarat üzerinde yaptığı akademik faaliyetlerle ön plana çıkan Sherman Kent'in çalışmaları, 21. yüzyılda dâhi olmazsa olmaz tarzında kullanılan en önemli istihbarat ve istihbarat tarihi kaynakları arasındadır.

İstihbaratı "bilgi" olarak tanımlayan Kent, istihbaratı boyutlarına (kategorilere) ve seviyelerine (büyüklüklerine) göre ayırmıştır. Kent'e göre istihbaratın boyutları; biyografik, coğrafik, askeri (silahlı kuvvetler), ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik (moral), bilimsel ve teknolojiktir. Kent'in tanımladığı istihbarat boyutları, bu konu üzerinde çalışan her uzmana göre aynı olmadığı gibi güncel şartlara göre yeni boyutlar eklenebilir ya da çıkartılabilir. Örneğin; Kent'in istihbarat boyutlandırmalarından sonra literatüre giren "siber istihbarat" kavramı, Kent'in belirttiği boyutlardan "bilimsel ve teknolojik istihbarat" içerisine dâhil edilebilir. Yine "insan istihbaratı" (HUMINT), Kent'in bütün istihbarat boyutlarında kullanılabildiği gibi; "görüntü istihbaratı" (IMINT), Kent'in coğrafik ya da bilimsel ve teknolojik istihbarat boyutlarına dâhil edilebilir. Sherman Kent ya da istihbarat üzerine çalışma yapan kişilerin boyut isimlendirmeleri farklı olmasına rağmen, tanımların ya da bağlantılarının birbirlerine çok uzak oldukları söylenemez. Kent'in istihbarat kategorilerini şöyle inceleyebiliriz:

- **İnsan İstihbaratı:** İnsan istihbaratı, literatürde sadece insanlar tarafından doğrudan elde edilen istihbarat türünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Fakat istihbaratın gerçek müşterisi olan insan, istihbaratın bütün boyutlarının birincil elemanı olması sebebiyle küçük ayrıntılara bağlı olarak ayrı ele alınabilir. Bu konudaki en büyük ayrıntı ise "saha elemanı", "ajan", "casus" olarak tabir edilen istihbarat personellerinin; genellikle "sızma", "örtülü operasyon" şeklinde tabir edilen çalışmalarda doğrudan elde ettikleri bilgiler ve faaliyetlerdir.
- **Biyografik İstihbarat:** Kent'in biyografik istihbarat tanımlaması incelendiğinde, ileride siyasi lider olabilecek kişilerin önceden tanımlanması ve buna göre politika üretilmesi olduğu görülmektedir (Kent, 1966:35). Tabi ki biyografik istihbarat, sadece ileride siyasi lider ya da etkili bir grubun başında olabilecek kişi ya da kişilerin tespiti için kullanılmamaktadır. Büyük kitlelere etki etsin ya da etmesin, hedef şahsın hayatının verileri ile kendisine yönelik politika üretilmesi içinde kullanılmaktadır. Biyografik istihbarat, sadece istihbarat teşkilatları için değil; emniyet teşkilatındaki cinayet, çocuk ya da psikolojik suçlarla bağlantılı çalışan birimleri de etkileyen bir istihbarat çeşididir.
- **Ekonomik İstihbarat:** Ekonomik istihbarat siyasi, kültürel ve askeri istihbarat ile bağlantılı olduğu gibi; ekonomik durumlar arkasındaki spekülasyon ya da operasyonel gelişmeleri inceleyen istihbarat çeşididir. Bilinen ekonomik tabanlı sorunlardan farklı bir ekonomik sorunun oluşumunda rol alan kişi ya da grupların tespit edilmesi, gerekli birimlere bilgi verilmesi, gerektiğinde örtülü operasyon gerçekleştirilerek müdahale edilmesi gibi faaliyetleri barındıran istihbarat çeşididir.
- **Askeri İstihbarat:** Dış ülkeler ya da terörist ve terör örgütleri gibi milli güvenliği tehdit edebilecek kişi ya da grupların her türlü yapılarını (silah durumları, teknolojileri, nüfuslar, maddi durumları, psikolojileri vb.) inceleyen, muhtemel savaş alanı için coğrafi ön tespitler oluşturan, savaş veya askeri harekatlarda harekat ekipleri adına işleri kolaylaştırmayı kapsayan istihbarat çeşididir.
- **Siyasi İstihbarat:** Siyasi istihbarat hedef olarak belirlenen siyasi şahıs, kitle ya da ülke hakkında her türlü siyasi bilgiyi elde etme ve gerektiği takdirde örtülü olarak müdahale edebilmeyi kapsayan istihbarat çeşididir. Siyasi istihbarat sadece ülke dışı değil, ülke içindeki olayları da kapsamaktadır. Askeri, ekonomik, kültürel, biyografik istihbarat çeşitleri; siyasi istihbaratla büyük ölçüde bağlantılıdır. Elçilik,

konsolosluk gibi dışişleri birimleri de ağırlıklı olarak siyasi istihbarat bünyesinde hizmet eder.

- **Sinyal İstihbaratı:** Sinyal istihbaratı, elektronik ya da mekanik fark etmeksizin sinyal sisteminin bütününe kapsayan istihbarat çeşididir. Literatürde telgraf sisteminin bulunması ile başlatıldığı tanımı ağırlıklı olsa da dumanla haberleşme, kripto ile şifreli mesaj gönderme, uydudan sinyal takibine kadar bütün faaliyetler sinyal istihbaratı bünyesinde değerlendirilebilmektedir.
- **Bilimsel ve Teknolojik İstihbarat:** Bilimsel ve teknolojik gelişmeler kullanılarak elde edilen istihbarat türüdür. Sinyal istihbaratı bu kapsamda değerlendirilebildiği gibi diğer istihbarat türleri de bilimsel ve teknolojik istihbarat türünden oldukça yararlanır. İstihbaratın birden fazla bilimsel gelişmeyle bağlantılı bir yapıda olması sebebiyle, birçok bilim dalındaki gelişme istihbaratı ilgilendirmektedir. Sinyal istihbaratı, elektronik istihbarat, görüntü istihbaratı, coğrafi istihbarat gibi farklı istihbarat çeşitleri; bilimsel ve teknolojik istihbarat başlığı altında da değerlendirilebilmektedir.
- **Sosyal ve Kültürel İstihbarat:** Sosyal ve kültürel istihbarat, literatürde çoğunlukla ayrı ya da "sosyal" veya "kültürel" olarak tek isimle değerlendirilebilmektedir. "Sosyokültürel istihbarat" olarak tanımlanması da uygun görülebilir. Bunun nedeni, iki kavramın birbirleriyle olan bağlantısının ayrı tanımlanamayacak şekilde fazla olmasıdır. İç veya dış fark etmeksizin hedef ülke (istihbarat teşkilatının kendi ülkesi de olabilir), grup üzerinde sosyal yapı ve kültürel yapı (nüfus, cinsiyet dağılımı, eğitim durumu, dini gruplar, dil, istatistikler, sanat, spor vb.) faktörleri üzerinde çalışma yapan istihbarat çeşididir. Psikolojik (moral) istihbaratı da bu başlık altında değerlendirmek mümkündür.

İstihbaratın boyutları birbirleriyle bağlantılı, küçük ayrıntılarla ayrılabilen, uzmanına göre farklı isim ya da bağlantılarla yeniden çeşitlendirilebilen bir yapıdadır. Bu yüzden, istihbarat boyutlarının adlandırılması ya da kapasiteleri hususunda kesin bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Kent, istihbaratı türlerine göre ayırdığı gibi seviyelerine, daha doğrusu kapsam alanlarına göre de ayırmıştır. Kent'e göre kısa, orta ve uzun vadeli olarak ayrılan istihbarat seviyeleri; istihbarat literatüründe stratejik (uzun), operasyonel (orta) ve taktik (kısa) istihbarat olarak belirtilmektedir. İstihbaratın tarihçesinde "strateji", "operasyon" ve "taktik

kelimeleri; askeri ve siyasi durumlarda istihbaratla beraber kullanılmıştır. Fakat Kent'in istihbarata akademik bakış açısını getirerek başka bir boyuta taşınması ve literatürün gelişmesi ile bu kelimeler, istihbaratın seviyeleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Stratejik istihbarat, milli güvenlik gibi uzun vadeli politikaları kapsayan ve içerisinde birçok değişkeni barındıran en geniş yapıdaki istihbarat seviyesidir. Operasyonel istihbarat, stratejik istihbarat düzeyi kadar büyük çapta olmayan; büyükelçilik, komutanlık, bakanlık düzeyinde, büyük askeri hareketler ve savaşlar gibi durumlarda kullanılan istihbarat seviyesidir. Taktik istihbarat ise en kısa süreli istihbarat seviyesi olup, operasyonel istihbaratın kullanıldığı alanların içerisindeki kısa süreli durumlar için faydalanılan istihbarat seviyesidir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu, "Soğuk Savaş" olarak tabir edilen ABD-Sovyet Rusya arasındaki istihbarat savaşının başlangıcı durumundadır. NKVD yanında NKGB teşkilatını kuran ve daha sonra NKVD'den "MVD" ve NKGB'den "MGB" isimleri ile istihbarat yapılanmasını sürdürmeye çalışan Sovyet Rusya'da; 1954 yılında Devlet Güvenlik Komitesi "KGB" (Komitet Gosudarsvennoy Bezopasnosti) kurulmuştur (Atay, 2002:310). KGB ise akademik gelişmelerin yanında kapalı bir yapıda, nüfus olarak oldukça fazlaolan, istihbaratı yardımcı kuvvet olmaktan öte birinci kuvvet derecesinde kullanan bir anlayış ile yönetilmiştir. ABD'nin öncülüğünde kurulan Kuzey Atlantik Paktı'nın (NATO), Sovyetlerin komünizmi yayma düşüncesine karşı olan yapılanmasında en büyük silahları CIA ve NSA öncülüğünde yapılan istihbarat olurken; Sovyetlerin ise buna karşın geliştirdikleri istihbarat yapılanması KGB olmuştur (Hasanov ve Katman, 2019:1143). İkinci Dünya Savaşı'nın kazanan ve kaybeden açısından ortaya çıkan ağır sonuçları, devletlerin kendi arasındaki mücadeleyi "yumuşak güç" kullanarak; mümkün olduğunca ağır silah kullanmadan rekabete yöneltmeye çalıştığı gibi, bu konudaki en büyük etken olan diplomasinin yardımcısı yine istihbarat olmak durumunda kalmıştır. Bu durum sadece ABD ve SSCB tarafından fark edilen bir durum değildir. Kuruluşunu 1948'de tamamlayan İsrail Devleti, dışa kapallığı KGB'den daha üstün olan MOSSAD'ı (Ha-Mossad le-modi'in u-le-tafkidim meyuhadim) 1949 yılında kurmuştur (Hasanov ve Katman, 2019:1143). Almanya, Federal Haberalma Servisi BND'yi (Bundesnachrichtendienst) 1956'nda kurarak ünlü casus Reinhard Gehlen'in başkanlığında NATO tarafı istihbarat yapısını oluşturmuştur. 1957 yılında İran;

Pehlevi döneminde SAVAK (Sazeman-e Ettelaat va Amniyat-e Keshvar) adında istihbarat teşkilatını kurarak, İslam Devrimi öncesinde faaliyet gösteren istihbarat yapılanmasını oluşturmuştur. İslam Devrimi sonrasında 1984 yılında ise İran İstihbarat Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. İtalya'da 1949 yılından sonra Silahlı Kuvvetler Bilgi Servisi kurulmuş ve NATO odaklı yapılanmaya başlayan servis, 1966'da "Savunma Bilgi Servisi" adı altında hizmete devam etmiştir (Sicurezzanazionale, 2019). Fransız İstihbaratı, 1945 yılında "Servis Dışındaki Belgeler ve Karşı Casusluk" birimi ile istihbarat ihtiyacını giderirken; 1982 yılına gelindiğinde "Dış Güvenlik Genel Müdürlüğü" adı altında isim değiştirerek istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirmiştir (DGSE, 2014).

ABD ve İngiliz istihbarat teşkilatlarının, NATO ülkelerinde yapılandığı ve ilk olarak İtalya'da tespit edilen "Gladio" (İtalyanca'da "Kısa Kılıç" demektir.) ise; ülkelerin hükümetlerini, güvenlik güçlerini ve en başta istihbarat teşkilatlarını kontrol altında tutmak için kurulmuş gizli bir örgüt olduğu ifade edilmektedir (Ganser, 2005:7). Örgütün amacı, istihbarat teşkilatlarını dahi kontrol ederek Sovyetlerin komünizmi yaymasına karşı her açıdan rahat bir şekilde müdahale edebilmektir. ABD'nin anti-komünist örgütlenmesinin başladığı Truman Doktrini ve Marshall Yardımları, ülkeleri ekonomik olarak kendine bağlı hâle getirdiği gibi aslında daha ötesi olan güvenlik birimlerine ve istihbarat teşkilatlarına müdahale etmeye başlamıştır. Çünkü hedef ülkelerin herhangi zor durumda kalmaları halinde atağa geçmek için ilk başvuracakları adım istihbarat teşkilatlarının faaliyetleri olacaktır. Ülkelere göre farklı isimler olsa da İtalyanca ismi Gladio olan bu yapılanma; sadece Sovyetlere karşı örgütlenme için değil, Sovyetlerin dağılımından sonra da özellikle ABD için büyük öneme sahiptir. En büyük faaliyeti büyük çaplı örtülü operasyon gerçekleştirmek olan Gladio, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa siyasetinin şekillenmesinde pay sahibi olarak görülmektedir (Ganser, 2005:2).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sherman Kent öncülüğündeki istihbaratın akademik olarak değerlendirilmesinin yanındabilim ve teknolojinin gelişimi, mevcut istihbarat alanlarının kapsamını daha da arttırmıştır (Ercan, 2007:37). Uzaya uydu gönderme, basın-yayın araçlarının giderek daha rahat kullanılabilir hâle gelmesi,

sağlık ve ekonomi alanında yaşanan gelişmeler, insan hakları ve insan haklarına bağlı olarak hukuk kurallarının değişimi, bilgisayar teknolojisi gibi yenilikler; güvenlik hukuku ve buna bağlı olarak istihbarat hukukunun değişimini sağlamıştır. İstihbaratı ilgilendiren siyasi, sosyal, hukuki, ekonomik, askeri alanların daha büyük boyutlara ulaşması ile daha fazla ayrıntı ve daha etkili personel ihtiyacı doğmuştur. İstihbarat teşkilatının başarısı; ülkesindeki bilim, teknoloji ve ekonomik gücün önemini daha fazla ön plana çıkarmıştır. İyi yetiştirilmiş ve iyi bir şekilde insan istihbaratı sağlayan fazla nüfuslu istihbarat teşkilatlarının; bilim, teknoloji ve ekonomik güç olmadan ilerleyebilmesi mümkün olamaz hale gelmiştir (Kent, 1966:18). Uydu teknolojisine sahip olmayan, telefon ağlarını dinlemede yeterli teknik ekipmanı bulunmayan ve bunlar için yeterli bütçe sağlayamayan; örtülü operasyonlarda kullanılabilecek her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmeyi takip etmeyen teşkilatlar ile bunları gerçekleştirebilen teşkilatların faaliyetleri arasında hız ve güç bakımından büyük farklılıklar oluşmaya başlamıştır (Kent, 1966:7). Tabii ki bu durum sadece istihbarat teşkilatları için değil, ülkelerin diğer güvenlik birimleri içinde geçerlidir. Kamera teknolojisi, sağlık alanındaki bilimsel ilerleme ile adli tıp vakalarının çözümleri gibi gelişmeler; anlık veya geriye dönük bilgilerin elde edilmesinde kolaylık sağlamaya başlamıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde neoliberalizmin başlattığı dönüşüm, ekonomi alanında olduğu gibi güvenliğin gelişimini de etkilemiştir. Devletin geri planda kalmasını ve sadece gerektiğinde müdahale etmesini benimseyen anlayış, görünüş olarak kendini göstermeye başlasa da güvenliğin "kuşkucu" yönünü daha fazla güçlendirmiştir. Özel şirketlerin ihale ile devletin yapması gereken işi devralması, devlet yönetiminde işletme mantığının kendini göstermesi; devletin ise milli güvenlik, adalet gibi hususlarda daha ağırbaşlı olarak çalışması yaklaşımı oluşmuştur. Güvenliğin "kuşkucu" yönü ise, devletin gerçekte birçok alandan çekildiğinin ve bu alanları özel sektöre devretme adı altında aslında hiçbir alandan çekilmeyerek kontrolü elinde tutma mantığını doğurmuştur. Bunun en büyük nedeni ise, istihbaratın örtülü operasyon yönüdür. Özellikle "özelleştirme" faaliyeti, bu konuda daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Daha çok ekonomik istihbaratın ilgi alanına giren neoliberalizm etkisi ve özelleştirme faaliyetleri; parasal, çevresel ve canlı yaşamını tehdit edebilecek boyutta ciddi bir konuma gelebilmektedir. 1994 yılında Brezilyalı iletişim şirketi Thomson için yapılan 1.4 Milyar Dolarlık ihaleyi kazanmak adına Brezilyalı devlet adamlarına Fransa'nın rüşvet vermeye çalıştığının tespit edilmesi sonucunda, ihale ABD'li şirkete verilmiştir (Ercan, 2006:153). Bu olayın ekonomik getirisi dışında önem arz eden nokta ise iletişim şirketi olmasıdır. İletişim, haberleşme gibi alanlarda yapılan özelleştirmeler büyük bir istihbarat kaynağı sorunudur. Özelleştirme yapılan şirketin, ilgili olduğu alan haricinde devlete ait olup olmamasının bir önemi olmadığı gibi; ihaleyi ya da şirketi devralan kişi ya da şirketinde yerli ya da yabancı olmasının bir önemi yoktur. Yabancı bir şirketin ihaleyi kazanması ya da yerli bir şirketi devralması, şirketin merkez ülkesini güvenlik birimleri için hedef haline getirmektedir. Aynı şekilde yerli bir şahıs ya da şirketin, yine yerli şirketi devralması ya da özelleştirme ihalesini kazanması da şahsı ya da şirketi istihbarat açısından hedef haline getirmektedir (Ercan, 2006:162). Bu gelişmeler, ekonomik istihbaratın yapılması hususunda güvenliğin "kuşkucu" yönünün neoliberalizm ile artan doğal bir sonucudur.

1991 yılında Sovyetlerin dağılması ile Soğuk Savaş'ın sona erdiği anlayışı, uluslararası siyaset ve güvenlik literatüründe yerini almıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan mücadele, "Soğuk Savaş" olarak isimlendirilmesinin ötesinde sona ermesi çok zor olan bir "İstihbarat Savaşı"dır. Sovyetlerin dağılması ise, istihbarat savaşının gidişatında dönemsel bir değişimdir. Sovyetlerin dağılmasından sonra kendi bağımsızlıklarını ilan eden devletler, hem Asya'da hem de Doğu Avrupa'da ABD için yeni hedeftir (Erhan, 2004:4). Ülkeler, resmi olarak bağımsızlıklarını ilan etseler de kültürel ve ekonomik bakımdan Rusya'nın etkisi halen devam etmektedir (Kamalov, 2011:66-68).

SSCB'nin dağılması sonrasında KGB'nin yerini farklı istihbarat teşkilatları almıştır. Rusya Federasyonu'nun dış istihbaratı SVR (Yabancı İstihbarat Servisi), iç istihbaratı FSB (Federal Güvenlik Servisi) ve askeri istihbaratı ise yıllarca KGB'nin hiyerarşik olarak altında olarak çalışan GRU (Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye) olarak ayrılmıştır (Atay, 2002:324). KGB'nin resmiyeti 1991'de

sonlandırılmasına rağmen medyada ve istihbarat dünyasında Rus istihbaratçıları, halen "KGB Elemanı" olarak belirtilmeye devam etmektedir. Bunun en büyük sebepleri arasında, Rus istihbarat kültürünün belirli kalıplara sahip olması ve yönetim olarak değişimler geçirse de "Devlet Güvenliği"ni istihbarat ile iç içe tutarak istihbarat faaliyetlerini daha ön plana çıkarması gösterilebilir. Devlet Güvenlik Komitesi (KGB), kuruluşundan Sovyetlerin dağılımına kadar olan sürede gerçekleştirdiği faaliyetlerde "KGB" isminin ve kültürünün kalmasını sağlamıştır.

1988'de El-Kaide terör örgütünün kurulması ve "cihad" adı altında terör faaliyetlerini sürdürmesi, 1991'de Sovyetlerin dağılımından sonra ABD istihbaratının en fazla ağırlık verdiği konulardan birisidir. El-Kaide terör örgütü, Batı'nın "İslamofobi" konusunda algı oluşturması ve bunu kullanarak birçok faaliyeti kendilerine göre meşru kılmaları hususunda önemli bir araç niteliğindedir. Irak'ta yaşanan gelişmeler ve El-Kaide'nin Ortadoğu'daki etkinliği, ABD'nin Ortadoğu'ya müdahale edebilmesi hususundaki meşruiyeti tetiklemeye başlamıştır (Gürler ve Özdemir, 2014:115). Saddam'ın ABD karşıtlığı, ABD'deki George Bush yönetiminin El-Kaide ile Irak yönetimi arasında bağlantı olduğu ve kitle imha silahı ürettiğini iddia etmeleri ile meşruluklarını sağlayacak algıyı oluşturmuştur (Gürler ve Özdemir, 2014:115).

1990'lı yılların sonuna doğru istihbarat adına yaşanan en büyük gelişme ise, internetin ve bilgisayarın giderek birçok haneye girmeye başlamasıdır. Küreselleşmenin en önemli gelişmelerinden birisi olan internet, özellikle açık istihbarat konusunda büyük bir araç olmakla birlikte siber istihbaratın daha kapsamlı hale geleceğinin habercisi olmuştur. İnternetin gelişiminde ABD'nin öncü olması sebebiyle, doğal olarak ABD istihbaratının internet üzerinde güçlü bir hâkimiyeti bulunmaktadır. İnternet üzerinden alışveriş, kamu kurumlarının internet ağı ve veritabanı kullanarak kamu hizmeti sunması gibi gelişmeler; insan yaşamını kolaylaştırdığı gibi doğru güvenlik önlemleri alınmadığı takdirde büyük bir istihbarat zafiyeti oluşturabilmektedir. Terör örgütlerinin dahi herkese açık resmi internet sayfalarını oluşturmaya ve propaganda yapmaya başladığı bu dönem, internetin gelişimi ile güvenlik tehlikesini üst boyutlara çıkarmıştır (Ercan, 2007:132). İnsanların internete erişiminin artması, basın yayın organlarının internet üzerinde

etkinleşmesi, insanların kendi internet sitelerini ve sosyal medya hesaplarını kurarak bilgi paylaşımının hız kazanması; daha kolay algı operasyonu oluşturmayı, kamuoyunu yönlendirmeyi, insanların bilgileri doğrulamadan paylaşarak yanlış oluşum ve olaylara sebebiyet vermesini beraberinde getirmektedir.

2.4.6. 11 Eylül Saldırı Sonrası İstihbaratın Gelişimi

21. yüzyılda başta ABD'nin olmak üzere birçok ülkenin istihbarat yapılanmasını etkileyen olay, ABD'de Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001'de yapılan saldırılar olmuştur. ABD'nin büyük istihbarat zafiyeti olarak değerlendirdiği bu saldırılar, ABD istihbaratının yeniden gözden geçirilmesine ve dünyadaki istihbarat teşkilatlarının terörle mücadele konusunda daha dikkatli olması adına uyarı niteliğindedir. Saldırı sonrasında ABD Başkanı Bush'un, Afganistan'daki Taliban rejiminin saldırıyı gerçekleştirdiği belirtilen El-Kaide'yi desteklediğini belirtmesi ve sonrasında ABD'nin Afganistan'ı işgali; 11 Eylül saldırılarının ABD'nin Ortadoğu'ya müdahale hususunda meşruiyet kazandırdığının göstergelerinden birisidir (Acet ve Doğan, 2017:60-61).

Saldırı sonrasında uluslararası siyasette başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin desteğini alıp, "İslamofobi" ile Ortadoğu'ya karşı kamuoyu oluşturmanın yanında ABD'nin kendi güvenlik bürokrasisinde de hukuki meşruiyet adına büyük değişiklikler gerçekleşmiştir. 2001 yılında onaylanan "The USA Patriot Act" yasası ile güvenlik birimlerine, terörle mücadele hususunda oldukça geniş yetkiler tanınmıştır. Terörizmle ilişkili olduğuna bakılmaksızın şüphelileri izleme ve araştırma, her türlü gizli dinlemeyi gerçekleştirebilme, e-postalarını ve internet hareketlerini takip edebilme, terörle mücadele konusunda yetkili birimlerin kendi aralarında bilgi paylaşımının sağlanması gibi yetkiler; ABD güvenlik birimlerinin daha çok çalışması yanında daha rahat hareket edebilme kapasitesini arttırmıştır (İnaç ve Aktaş, 2013:9). ABD Başkanı George Bush'un 2002 yılında açıkladığı Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi, terörizm ve diktatörlükle mücadele etmek için ulusal ve uluslararası her türlü çalışmanın yapılacağını içermektedir. Bush Doktrini olarak da bilinen bu strateji; "Düşmana ilk saldırı için izin veremeyiz" (Acet ve Doğan, 2017:61) anlayışı ile ortada acil olarak tanımlanacak bir tehdit olmasa dahi

meşru müdafaa hakkı adı altında müdahale edebilme yetkisini oluşturmuştur (Aksoy, 2016:2). 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin yeni dış politika anlayışı, Bush Doktrini etkisinde devam etmiştir. "The USA Patriot Act." ile iç güvenlik bağlamında hukuki adımların atılması yanında dış politika uygulamalarında ABD'nin en önemli aracı olacak istihbarat teşkilatları için 2004 yılında çıkartılan "US Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act." (İstihbarat Reformu ve Terörü Önleme Kanunu) sayesinde yeni bir dönem başlamıştır. İstihbarat birimleri 15 farklı ajanstan oluşarak, tek bir otorite altında toplanmıştır (Curtis, 2013:23). İstihbarat kadroları arttırılmış ve istihbarat çalışmalarına daha fazla bütçe ayrılmıştır (İnaç ve Aktaş, 2013:11).

Irak yönetimin El-Kaide bağlantısı olduğunun öne sürülmesi, Irak'ta kimyasal silah üretildiği iddiası ve 11 Eylül saldırılarının El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğinin belirtilmesi; ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalini uluslararası kamuoyunda meşru müdafaa olarak gösterilmesine aracılık etmiştir. ABD, Irak'ı işgal etmesinde El-Kaide ilişkisini göstermesine rağmen 2011 yılından sonra bölgede daha tehlikeli eylemlerde bulunacak DAEŞ'in (al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa al-Sham) Irak içindeki yapılanması 2004 yılında başlamıştır. ABD'nin bölgeye gelmesinde Basra Körfezi ülkeleri ve Ortadoğu petroleri etkili olduğu gibi; Irak'ın kuzeyinde yapılanan PKK tekrar eylem hazırlıklarına başlamış, Suriye'nin kuzeyinde ise PKK'nın Suriye kolu olarak örgütlenen PYD terör örgütü ve onun silahlı yapılanması olduğu belirtilen YPG'nin (Yekîneyên Parastina Gel) kuruluşu da ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında gerçekleşmiştir (Demirel, 2017:33). ABD, Afganistan ve Irak işgaliyle bölgedeki enerji kaynaklarını kendine alırken ilerleyen süreçte daha büyük sorunlara sebebiyet verecek terör örgütlerinin gelişimine karşı tam anlamıyla mücadele vermemiştir. Irak'ı işgal sonrasında Petrol Bakanlığı'nın ABD tarafından koruma altına alınması ve Avrupa ülkelerinin Irak yönetimiyle yaptığı anlaşmaların ABD tarafından iptal edilmesi, ABD'nin Irak'taki enerji politikaları adına en uygun örneklerden birkaçıdır (Alakel ve Yıldırım, 2014:155). 1997 yılında kurulan hükümetler arası Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'nün (OPCW) ilk başkanı olan Brezilyalı diplomat Jose Bustani, ABD'nin Irak'ta kimyasal silah olduğu iddialarından sonra Irak'ı kimyasal silah sözleşmesine dâhil ederek gerekli denetimlerini yapılması için çabalamıştır. Fakat bu girişiminin ABD

tarafından engellendiği ve 2002 yılında ABD'nin girişimiyle 11 ay önce ikinci kez başkan seçilmiş olmasına rağmen görevine son verildiğini belirtmiştir (BBC Türkçe, 2018). Bustani, eğer gerekli denetimler yapılsaydı Irak'ta kimyasal silah bulunamayacağı ve ABD'nin işgal gerekçesi oluşturamayacağını belirtirken; görevden alınan ilk uluslararası yönetici olarak 2003 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'ne başvurmuş ve haklı bulunmuştur (BBC Türkçe, 2018). Bustani'nin verdiği en önemli bilgilerden birisi ise zamanında işgale karşı durulabilseydi, DAEŞ'in oluşmasının önüne geçilebileceği olmuştur (BBC Türkçe, 2018).

21. yüzyıl'da insansız hava araçlarının üretimi, uydu ve kamera teknolojisi, bilgisayar ve telefonların gelişimi, internetin "sosyal medya" olarak insanlar arasındaki etkileşimi arttırması; istihbarat dünyasının bilgi toplama metotlarını geliştirmeye zorlamıştır. YouTube gibi video paylaşım sitelerinin ve 2006 yılında kurulan Facebook gibi insanların kendi kimliklerini ve yaptıklarını paylaşmalarını sağlayan sosyal medya siteleri, istihbarat teşkilatlarının da ilgi odağı olmuştur. Telefonların kamera ve internet özelliklerinin gelişmesi, insanların daha rahat görsel elde edebilme ve paylaşabilme imkanını da beraberinde getirmiştir. Bilgi paylaşım hızının giderek artması, insanların bilgiye doğru olsun ya da olmasın daha rahat erişebilmesi, kontrolsüz bilgi akışı gibi hükümetleri ve istihbarat teşkilatlarını ilgilendiren birçok sorunu ortaya çıkmıştır. Dünyanın en büyük arama motoru olan Google'ın özelliklerinden birisi olan ve 2005 yılında kurulan Google Maps, dünyanın uydudan çekilmiş fotoğrafiyle güncel gerçek harita oluşturabildiği gibi "StreetView" gibi özellikleriyle insanların internete bağlanarak sokak görüntülerinin içinde gezinebilmesini sağlamaya başlamıştır. Google Maps, bu özelliğiyle İngiliz istihbaratı için önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir (Yılmaz, 2012:4).

Sosyal medya ve büyük teknoloji firması merkezlerinin birçoğu ABD Kaliforniya'daki "Silikon Vadisi"nde bulunması, ABD istihbaratı için oldukça büyük avantajdır. ABD istihbaratının hukuki yaptırım, ulusal güvenlik gibi etkenleri kullanarak menfaatleri doğrultusunda dev bir siber ve teknolojik istihbarat gücü oluşturmasında ise yine bu şirketlerin payı bulunmaktadır (Ünver, 2018:8). İnsanların sosyal medya sitelerindeki herkese açık olmayan verileri dahi depolama, telefonlar kapalı da olsa ses ve görüntü alabilme gibi istihbarat çalışmaları sayesinde;

küreselleşmenin ve teknolojinin istihbarat teşkilatlarına olan etkisi görülmektedir (Yılmaz, 2012:5). Söz konusu devletin çıkarları olması sebebiyle kendi vatandaşları ya da diğer ülkelerin vatandaşları fark etmeksizin özel hayatın gizliliği ilkesinin ihlal edilmesi meşruiyeti bulunmaktadır. Eski bir NSA ve CIA çalışanı olan Edward Snowden, 2013 yılında The Guardian gazetesinde; NSA'in ABD vatandaşları olsun ya da olmasın birçok kişiyi ve devlet adamlarını gizlice dinlediğini, sosyal medya sitelerindeki verilerin İngiliz istihbaratıyla ortaklaşa olarak kullanıldığını belirterek bunun ifşa edilmesini sağlamıştır (Politika Akademisi, 2013). NSA tarafından yapılan PRISM ve Tempora adlı programlar sayesinde, tüm dünyada telefon ve internet ortamındaki görüşmeler terörle mücadele meşruiyeti adı altında NSA tarafından dinlenilebildiği belirtilmektedir (Politika Akademisi, 2013). "Snowden Olayı" olarak yaşanan bu gelişme, ABD'yi oldukça zor durumda bırakmış ve iddiaları yalanlayamamışlardır.

2.4.7. Arap Baharı ve Sonrasında İstihbaratın Gelişimi

2011 sonrasında Arap Baharı ve Ortadoğu'daki DAEŞ tehlikesi, tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. DAEŞ tehdidi sebebiyle Irak ve Suriye'den göç dalgası başlarken, Arap Baharı ile Güney Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye mülteci akını gerçekleşmiştir. Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, bölgenin kendisi ve etrafındaki ülkeler için demografik anlamda büyük sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun yanında birçok insan yaralanmış, hayatını ve malını kaybetmiş, sağlık sorunu yaşamıştır. Ortadoğu, istihbarat teşkilatlarının aktif savaş alanına dönüşmüştür. Suriye ve Irak'ın genelinde mezhepçilik sorunundan kaynaklı çatışmalar yaşanmaya başladığı gibi, Suriye ve Irak'ın kuzeyinde Kürt milliyetçiliği ön plana çıkartılmıştır. Canlı bomba vakaları çoğalmaya başladığı gibi, terör faaliyetleri giderek artmıştır. 2015 ve 2016 yılları arasında Türkiye'de yaşanan canlı bomba saldırıları, bölgesel güvenlik sorunları ile doğrudan ilgilidir.

Irak ve Suriye, DAEŞ sorunu sebebiyle cephe savaşlarının yaşandığı alanlara da sahiptir. DAEŞ'in internet üzerinden propaganda yapması ve buna karşı yapılan propaganda çalışmaları oldukça önemlidir. İnternet üzerinden taraftar toplayan

DAEŞ, ele geçirdiği yerlerde devlet gibi davranmış; petrol satışına kadar ticari birçok faaliyeti gerçekleştirmiştir.

2011 yılının terörle mücadele bakımından önemi ise Usame Bin Ladin'in, ABD'nin düzenlediği operasyonla Pakistan'da öldürüldüğünün belirtilmesidir. Bin Ladin'in cesedinin hiçbir ülke tarafından kabul edilmemesi üzerine, denize bırakıldığı açıklanmıştır (Milliyet, 2011). Edward Snowden, 2017 yılında yaptığı açıklamada, Usame Bin Ladin'in ölmediğini ve Bahamalar'da yaşadığını belirtmiştir (Politifact, 2017). DAEŞ'in lideri olarak bilinen Ebubekir El-Bağdadi'nin de 2019 yılında aynı şekilde öldürüldüğünün belirtilmesinden sonra cesedinin denize bırakıldığı açıklaması yapılmıştır (Euronews, 2019). Kamuoyuna cesetlerle alakalı somut delil gösteren bir açıklama yapılmaması ve örgüt liderlerinin cenazelerinin denize bırakılması ise, örgütler ve ABD konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. 2013 yılından sonra Irak ve Suriye'nin kuzeyinde hızla gelişen DAEŞ'in ele geçirdiği yerler, 2019 yılına doğru ABD ve YPG/SDG ("SDG": Suriye Demokratik Güçleri) kontrolüne geçmeye başlamıştır. ABD ve Rusya, küresel çıkarları; İran ve Türkiye ise sınır sorunları nedeniyle Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler adına büyük bir diplomasi trafiği yürütmektedir.

2018 yılında en çok konuşulan istihbarat olayı, Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul'da öldürülmesidir. Washington Post Gazetesi'nde yazar olan ve Suudi yönetimine muhalif tutum sergileyen Cemal Kaşıkçı, İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'ndan evlilik belgeleri almak için girdikten sonra kendisinden haber alınmamış; içeride önceden bekleyen Suudi istihbaratından 15 kişilik bir ekip tarafından öldürülmüştür (AA, 2019). Konsoloslukta çıkan arbede sonucu öldürüldüğü iddia edilse de emrin Suudi Prens Selman'ın sorumluluğunda gerçekleştirilen olay, Türkiye istihbaratı ve emniyet birimlerinin yoğun çalışması sonrasında deşifre edilebilmiştir (AA, 2019).

2.5. Türklerde İstihbaratın Tarihsel Gelişimi

Türkler, istihbarat kullanan ve kendisine karşı kullanılan ilk devlet ve milletlerdendir. İstihbarat anlamında ilk tecrübeler de Çinliler ile olan mücadeleler de

elde edilmiştir. Orhun Kitabeleri, Kutadgu Bilig, Divân-ı Lügat'ü Türk gibi eski yazılı Türk eserlerinde casusluğu barındıran kelimelerden bahsedilmiştir. Çeviri olarak değişiklik gösterebilse de istihbarat anlamında aynı anlamı belirten kelimeler bulunmaktadır. Devlet adına istihbarat ve haber alma işini gerçekleştiren kişilere "tıgrak", "körüg"; sadece haberci anlamında "sabcı", devlete karşı çalışan düşman casuslarına ise "çaşıt" denildiği belirtilmektedir (Göksu, 2009:276). Çinlilerin askeri yöntemlerle Türkleri yenemeyeceklerini anlamalarından sonra gezgin, din adamı, elçi kılığında çaşıtları Türklerin içerisine yerleştirerek siyasi sorunların oluşmalarına ve Türklerin kendi aralarında sorunlar yaşamalarına sebep oldukları bilinmektedir (Ercan, 2006:3). 1. Göktürk Devleti'nde Vezir Bilge Tonyukuk tarafından İlteriş Kaan'ın emriyle 680 yılında kurulduğu ve yaklaşık 50 kişi olduğu tahmin edilen "Börü Büdun"un, karşı milletler ve ordular hakkında bilgi toplamak ve sabote etmek amacıyla oluşturulduğu düşünülmektedir (Aydın, 2010:54). Bu, Türklerin teşkilatlı istihbarat faaliyeti gerçekleştirmesi konusunda ilktir.

Kavimler Göçü sonrasında Türklerin tamamının aynı istihbarat olayları ile karşı karşıya kaldığını söylemek mümkün değildir. Avrupa Hun Devleti Hükümdarı Atilla, Avrupa'da askeri ve siyasi açıdan oldukça büyük bir güç elde etmesine rağmen kendisiyle evlendirilen kadın tarafından zehirlenerek öldürülmüştür (Gömeç, 2004:119). Farklı isimlerle farklı bölgelerde gelişen Türk devletleri, kendileri ile de mücadele ederken istihbarat aracı kullanılmıştır. Selçuklular ve Gazneliler arasında süren çekişmeler, Türklerde casusların diplomatik ve askeri olarak aktif olarak kullanıldığının göstergelerindedir. Selçuk Bey ve Gazneli Mahmud'un oğlu olan Sultan I. Mesud, devletlerinde birbirlerine casuslarla propaganda yaptırarak algı oluşturmaya çalışmıştır (Aydın, 2010:56). I. Mesud'un tahta geçmesi ve sonrasında yaşanan siyasi olaylarda yine casusları aktif şekilde kullanarak önceden haber alması ve buna göre hareket ettiği bilinmektedir (Köymen, 1957:3).

Büyük Selçuklu Devleti Veziri Nizamü'l-Mülk'ün "Siyasetname"sinde devletin yönetiminde istihbaratın ne kadar önemli olduğunu, bir hükümdarın hızlı ve doğru bir şekilde bilgi toplayarak devletin idaresini daha rahat gerçekleştirebileceği belirtilmiştir. Nizamü'l-Mülk'e göre, halkın içerisinde ve halk gibi yaşayan her kılıkta casuslar olması gerektiği gibi; valiler ve memurlar gibi devletin idari kadrosunda

olan kişilerin yanına casuslar yerleştirilerek herhangi bir isyan ya da kötü niyetli girişimde bulunmalarının engellenmesi gerekmektedir (Nizamü'l-Mülk, 2015:101). Ona göre hükümdarın devlet içerisinde olan herhangi bir olaydan haberi olmaması cahil biri olduğunu, bunun yaşanmaması için kendisine gerçekten bağlılığı konusunda sorun yaşamadığı casuslarla birçok yerden haber alması ve olaylara zamanında müdahale etmesi gerekmektedir (Nizamü'l-Mülk, 2015:85). Aynı şekilde 50 fersahlık (Yaklaşık 284 km) bölgelere giden postacıların/habercilerin sürekli hale getirilmesi ve bu postacıların/habercilerin sorunlarının giderilmesi halinde işlerini daha iyi yaparak hükümdarın idaresini kolaylaştıracağını ifade etmiştir (Nizamü'l-mülk, 2015:117).

Selçuklular döneminde Divân-ı Âla'nın (Bakanlar Kurulu) bir kolu olduğu ve kimi kaynaklarda sadece Selçuklularda değil başka Türk Devletleri'nde de buna benzer yapılanma olduğu belirtilen "Divan-ı İşraf"ın kuruluş amacı, uzmanlar tarafından devletin mâli işlerinin denetlenme görevini yerine getirmek olduğu ifade edilmektedir (Tokan, 2016:1626). Bu kurumun mâli açıdan gerekli denetlemeleri yapması yanında Nizamü'l-Mülk'ün de istihbarat adına ifade ettiği şekilde vilayetlerdeki memurlar hususunda bilgi topladığı ve sivil istihbarat dairesi şeklinde çalıştığı bilinmektedir (Tokan, 2016:1631).

Nizamü'l-Mülk'ün belirttiği postacı ve habercilerden oluşan istihbarat teşkilatı Divan-ı Berid'in Sultan Alparslan döneminde kaldırıldığı ve Alparslan'ın istihbarat konusunda oldukça başarısız olduğu ifade edilirken, oğlu Melikşah döneminde ise tam tersi güçlü bir istihbarat yapılanması olduğu belirtilmektedir (Aydın, 2010:62). Fakat Selçukluları en fazla zorlayan durum, istihbarat teşkilatı gibi çalışan ve dönemin terör örgütü şeklinde nitelendirebileceğimiz Hasan Sabbah'ın kurduğu Haşhaşiler'in faaliyetleridir. Bazı kaynaklarda dünyanın bilinen ilk terör örgütü olarak da ifade edilen Haşhaşiler, Hasan Sabbah'ın yetiştirdiği suikastçileri haşhaş ile uyuşturması ve onları fedai olarak kullanarak Selçuklu yöneticilerine suikastler düzenlemesi ile bilinmektedir. Bu suikastlere maruz kalan en önemli isimler ise Nizamü'l-Mülk ve dönemin hükümdarı Sultan Melikşah'tır (Alıcı, 2007:11). Sabbah'ın fedailerini yetiştirme sistemi, tarikat içerisindeki bağlılık, suikast düzenlemedeki profesyonellik gibi birçok özellik; Mason Locaları'na sığınan

Tapınakçılar tarafından yeniden organize edilerek geliştirilmiştir (Berkkan, 2017). Haşhaşiler, örtülü operasyon konusunda istihbarat teşkilatlarının düşmana karşı mücadele etmesi bakımından büyük öneme sahip bir yapılanma olarak tarihte yerini almıştır. Aynı zamanda Selçuklular'a büyük zararlar vermiştir. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletlerinin ayrılması sonrasında Göktürk Devleti'nden itibaren çalışmasını sürdüren Börü Büdun, Selçukluların yönetiminde etkili olmayı başardığı gibi; istihbarat bakımından da Bizanslılara karşı mücadele katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Aydın, 2010:70).

Osmanlı Devleti, uzun süren bir ömrü olması yanında dünyayı değiştiren birçok olayın yaşandığı dönemlere tanıklık etmiştir. Üç kıtaya yayılması sebebiyle büyüyen ve zorlaşan bir idari sisteme sahip olmuştur. Aynı zamanda bu sistem, yerel ve küresel durumlara göre farklılaşmak zorunda kalmıştır. Siyaset, güvenlik, ekonomi, kültür gibi alanlarda yaşanan dönemsel değişim ve Osmanlı yönetiminin bu değişim ile olan etkileşimi istihbarat faaliyetlerini etkilemiştir. Osmanoğulları'nın Rumeli'ye ve Hıristiyan Bizans İmparatorluğu'na yakın bir bölgede bulunması, kuruluşu ve gelişmesinde hem Müslüman ve Türk beyliklere hem de farklı yapıdaki Hıristiyan Bizans İmparatorluğu'na karşı ayrı bir mücadele vermesini sağlamıştır. Gönüllü casusluk, ulufeli (ücretli) casusluk, dil alma yöntemi, tüccar ve gezginlerden elde edilen bilgiler gibi istihbarat yöntemleri, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde istihbarat ihtiyacını büyük ölçüde karşılamıştır (Eroğlu, 2003:17).

Osmanlı'daki ilk casus kullanımlarının Osman Bey zamanında olduğu bilinmektedir. Osman Bey, Bilecik'in fethinde Bilecik Tekfuru'nun ("Tekfur": Bizanslılarda ve Osmanlılarda Hıristiyan Beylere verilen ad) düğününü kalenin dışında yapmasını istemiş mallarını emanete bırakma bahanesi ile adamlarını keçelere sararak içeri sokmuş ve Bilecik Kalesi'ni fethetmiştir (Eroğlu: 2003:22). Casusların kullanımı İznik'in fethinde de gerçekleşirken Osman Bey'den sonra Orhan Bey'in de casus kullanımına önem verdiği bilinmektedir (Eroğlu: 2003:22). Sistemli ve büyük bir istihbarat yapılanması sağlanmamış olsa da Osmanlı'nın kuruluşunda haber alma ve casusluğun mantığının hükümdarlarda bulunduğunu görmek mümkündür.

Osman Bey ve Orhan Bey döneminde varlıklarıyla karşılaşmış olmasına rağmen daha öncesinden yapılandığı belirtilen Martoloslar, Osmanlı'nın istihbarat adına kullandıkları ilk sistemli teşkilat olduğu belirtilmektedir. "Silahlı", "Nöbetçi", "Milis" anlamına gelen Martoloslar, Bizans içerisinde örgütlenmiş fakat Bizans yönetimine bir aidiyetleri bulunmamıştır (Vasic, 1967:48). Devletten ayrı örgütlenmeye sahip olan Martoloslar, Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde de istihbarat adına kendini göstermiştir. İnegöl tekfurunun 200 kişilik bir pusu kurduğunu Osman Bey'e haberdar eden bir Martolos olduğu belirtilmektedir (Anhegger, 1942:285). 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra askeri teşkilat olarak kabul edilen Martoloslar, Osmanlı askeri teşkilatı içerisinde yer aldıkları gibi politik anlamda da önemli rol oynamışlardır (Anhegger, 1942:286). Türklerin hizmetindeki Hristiyanlar olarak da anılarak casusluk ve habercilik görevini yerini getiren Martoloslar, Osmanlı'nın fethettiği Hristiyan sınırında olan bölgelerdeki istihbarat teşkilatı olma vazifesini üstlenmiş; kendilerine silahlı dolaşma ve rahat hareket edebilme imkanları tanınmasıyla özellikle Balkanlar'da etkili olmuştur. II. Murad Dönemi'nde askeri teşkilat olarak kullanıldığı belirtilen Martoloslar, Balkanlar'da kendi garnizonlarını kurarak bölgede önemli güç kazanmışlardır. Güçlenmeye başladıkları dönem Osmanlı Devleti'nin yükselmesiyle bağlantılıdır. Vasic'e (1967:51) göre, Osmanlı ekonomisinin askeri masrafları karşılayamaması ve Avrupa sınır bölgelerinde Hristiyan halkının ayaklanmaları sonrasında Osmanlı karşıtı tarafta yer aldıkları görülmektedir. Her padişahın döneminde farklı görevlerde iç ve dış hizmetlerde kullanılarak vergi toplama, nüfus sayımı gibi mahalli hizmetlerde de görev alan Martoloslar; Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesiyle görevlerini yerine getirmeyerek düşman tarafında yer alması sonrasında 1721 senesinde çıkan bir ferman ile feshedilmiştir (Keser, 1999:274).

İstanbul'un fethi sonrasında, şehirde yaşayan Zımmiler (İslam devletinin egemenliği kabul eden gayr-i müslim); birden fazla yabancı dil bilmeleri ve Zımmi olmaları sebebiyle yabancı devletlerde dikkat çekmemeleri açısından dış istihbarat adına önemli bir unsur olmuştur (Eroğlu, 2003:25). İstanbul'un önemi ve kozmopolit yapısı ile Hristiyan bölgelerden gelen Müslüman ya da Müslüman olmayan tüccar ve seyyahlar da özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde büyük ölçüde kullanılmıştır (Eroğlu, 2003:25).

Orduda savaş öncesi dönemde düşmanı yıpratma ve bilgi toplama bakımından Batı'ya karşı olan mücadelelerde istihbarat teşkilatı olarak çalışan Akıncı birlikleri de Osmanlı askeri istihbaratı adına önemlidir. Uç beyliği olarak daha çok sınırda padişah adına görev yapan Akıncılar, fethettikleri bölgelerde hükümdarların kendilerine mülk bağışladığı ve fethettikleri yerde beylik haline gelerek kültürel yaşamı değiştirdiği bilinmektedir (Kıprovska, 2004:4). Evrenosoğulları, Mihaloğulları, Turahanoğulları ve Malkoçoğulları; Osmanlı içerisindeki Akıncı beylikleridir (Kıprovska, 2004:2). Askeri kuvvetlere yardımcı olarak görev yapan Akıncılar'ın savaş öncesinde bölgeyi yıldırma, göçe zorlama, psikolojik hareket gerçekleştirme, keşif ve sefer sırasında ordunun arkasını kollamak gibi görevleri bulunmaktadır. Bu faaliyetleri gerçekleştiren Akıncılar, bilgi toplama yanında örtülü operasyon düzenleyen istihbarat teşkilatı gibi görevlerde bulunmuşlardır.

Ulak ve postacıların topladıkları bilgileri merkeze iletmesi, yerini 19. yüzyılda Sultan II. Mahmud döneminde kurulan Posta Teşkilatı'na bırakmıştır. 18. yüzyıl sonunda daimi elçilikler açmaya başlayan Osmanlı, daha öncesinde elçilerin buldukları ve gittikleri ülkelerde gördüklerini yazdığı "Sefaretname" raporunun hükümete sunulması ile de dış istihbarat toplamıştır (Aysal, 2007:527). 1838 yılında Viyana Sefiri Rıfat Bey'in, Avrupa'daki büyük devlet elçilerinin buldukları ülkelerde o devletin yüksek kademe görev yapan memurlarına belirli ücret ödenerek bilgiler topladığını ve bunun Osmanlı tarafından da uygulanmasını, başarılı olunmadığı takdirde vazgeçilebileceğini Osmanlı idaresine teklif ettiği bilinmektedir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:237). 1855 yılında Osmanlı'da telgrafın kullanılması ile Osmanlı-Rus ve Kırım harplerinde emirler ve istihbarat raporları telgraf sistemiyle ileilmeye başlanmıştır (Aysal, 2007:529).

II. Abdülhamid döneminde ise Osmanlı'daki istihbaratın kurumsallaşması adına ilk adımlar atılmıştır. İstihbaratın önemini oldukça iyi bilen II. Abdülhamid, ilk olarak hem ülke içerisindeki yabancı istihbaratçıların hem de kendisine muhalif olanların çalışmaları hakkında bilgi almak ve bu çalışmalara müdahale etmek için 1880 yılında Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nı kurmuştur (Göç, 2013:90). Doğrudan kendisine bağlı olan teşkilat, hükümet yöneticileri de dâhil olmak üzere herkes

hakkında çalışma yürütmüştür. II. Abdülhamid'in sadece kendisine bağlı teşkilat kurmasında ise devletin üst kademesindeki yöneticilerin kendisine karşı yanlış bilgi vermeleri, ücret karşılığı dış ülkelere bilgi aktarmaları olmuştur. Genelde iç istihbarat görevi yürüten Yıldız İstihbarat Teşkilatı, dış istihbaratta da etkili görevler yaparak yabancı servis elemanlarını dahi kullanmayı başarmıştır (Kıpcı, 2015:266).

Dış istihbarat hususunda Hariciye (Dışışleri) görevlilerinin de sadece sınırdaki ve Avrupa'daki devletleri değil, ABD'de de Osmanlı içerisinde sorun yaratabilecek olayları takip ettiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin ABD Boston Başkonsolosu'nun dedektiflik şirketi ve Amerikalı istihbaratçılardan ücret karşılığında istihbarat toplayarak Amerika'daki Ermenilerin örgütlenmelerini, Osmanlı içerisinde yaptıkları ve yapacakları faaliyetler hakkında bilgi alarak haber verdiği görülmektedir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:331). Hariciye'de (Dışışleri) elçilik ve konsoloslukta çalışanlar, içişlerinde vilayet ve güvenlik birimlerinde görevli olup; istihbarat vazifesini yerine getirenler için "hafiyeye memuru" unvanı kullanılmıştır (Gör, 2018:51). 1891 yılında Yıldız İstihbarat Teşkilatı'ndan ayrı olarak Gizli Polis Teşkilatı kurulmuş, sonrasında Osmanlı üst düzey bürokratlarının özel hayatlarını yakın takibe almasından dolayı kapatılmıştır (Kıpcı, 2015:266). Yıldız İstihbarat Teşkilatı ise 29 Temmuz 1908'de; hafiyeliğin halk ile devlet arasında yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermesi, özel hayatın gizliliği, halkın sürekli izlenme korkusuna kapılmadan belirli sınırlar içerisinde istihbarat toplanması gibi amaçlarla kapatılmış, görevleri Emniyet-i Umumiye'ye devredilmiştir (Kıpcı, 2015:266, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:361). Aynı zamanda birçok elçilik ve konsolosluk için ayrılan istihbarat ödenekleri sonlandırılmıştır (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017:367).

İttihat ve Terakki Cemiyeti kontrolünde ilerleyen Osmanlı yönetimi, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı sırasında kurulan Teşkilât-ı Mahsusa ile savaş ve barış zamanında görev yapabilecek; psikolojik harp, propaganda, örgütlenme gibi faaliyetleri gerçekleştirebilecek bir istihbarat teşkilatı oluşturmayı amaçlamıştır. Kuruluş tarihinin kesin olarak bilinmediği teşkilatın; devletin politik, askeri ve ekonomik organlarından bağımsız bir şekilde oluşturulduğu belirtilmektedir (Aysal, 2007:531). Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında birçok zorlu faaliyette

bulunan teşkilat, Asya'daki Türk ülkelerini örgütleme çalışmalarının yanında Ortadoğu'da İngilizlerin enerji faaliyetlerini ve Osmanlı karşıtı çalışmalarını takip altına almıştır (Aysal, 2007:531). "Umûr-u Şarkıyye" adıyla da anılan teşkilat, Türkçülük ve İslamcılık akımlarının istihbarat uygulamasını gerçekleştirmeye çalışarak; kaybedilen Osmanlı topraklarında yeniden egemen olmak ve elinde bulunan bölgelerdeki eski gücünü yeniden toplamak adına büyük çaplı çalışmalar yürütmüştür. İttihat ve Terakki Hareketi'nin önderliğinde ve hareketin içindeki subaylarında görev aldığı Teşkilât-ı Mahsusa'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve yine Milli Mücadele Dönemi'nde görev yapan komutanlardan Rauf Orbay gibi isimlerde yer almıştır (Göç, 2013:95). Libya'da, Balkan Savaşı'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Kuvây-ı Milliye'nin oluşturulmasında önemli rol oynayan teşkilat; devletin meşru yapılanması olarak görülmesine de birçok devlet politikasını gerçekleştirmeye çalışmıştır (Göç, 2013:99).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında dağılan Teşkilât-ı Mahsusa, teşkilat içerisinde görev alan kişilerin Milli Mücadele'de çalışmalarına devam etmesiyle birlikte istihbarat gruplarının oluşması ve Kuvây-ı Milliye çalışmaları için alt yapı niteliğinde bir teşkilat olmuştur. İstanbul'da İtilaf Devletleri'ne karşı faaliyet yürüten ve Teşkilat-ı Mahsusa sonrasında ilk istihbarat örgütlenmesi olan Karakol Cemiyeti bunlardan birisidir. Karakol Cemiyeti'nin devamı niteliğinde olan Zabitan Grubu ve sonrasında kurularak Ankara'daki istihbarat grubu olan Hamza Grubu'yla iletişime geçilmesini sağlayan Yavuz Grubu'da İstanbul'da örgütlenmiştir (MİT, 2020). TBMM'nin onayı ve Fevzi Çakmak'ın emriyle Hüsamettin Ertürk tarafından kurulan Müsellâh Müdafâa-i Milliye (Mim Mim) Grubu da asker ve sivilden oluşan kadrolarıyla İstanbul'da geniş bir ajan ağı kurmanın yanı sıra Anadolu'ya silah ve cephane ulaştırılmasını gerçekleştirmiştir.

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN 21. YÜZYIL TÜRKİYE'SİNE KADAR İSTİHBARAT POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nde Modern İstihbarat Yapılanmasına Geçiş Süreci

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemi ve geçtikten sonraki dönemde, devlet içerisinde birçok reform yapılmıştır. Bu reformlar doğruluğu ve yanlışlığı hem o zaman hem de günümüzde tartışılabilir da birçoğunun varlığı ve etkisi halen devam etmektedir. Devletin yönetim şeklinin değişmesi dışında siyasal olarak en çok tartışılan konuların başında insanların yaşam tarzının değiştirilmesi, eğitim, dini ve ahlaki faaliyetler olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, güvenlik açısından baktığımızda, günümüzde Genelkurmay Başkanlığı olarak adlandırılan ve o zamanki adıyla "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti"nde sadece isimsel değişiklik görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda "Ordu Müfettişlikleri"nin "Ordu Komutanlıkları"na dönüştürülmesi gibi yine isimsel reformlardan söz etmek mümkündür (TSK, 2019).

Tarih boyunca gelişimini savaşlara, askeri faaliyetlere borçlu olan Türk milletinde, güvenlik birimlerine mensup olan kişilere (polis, asker, jandarma vb.) karşı farklı bir saygı duyulmaktadır. Güvenlik birimi mensuplarına olan saygı halka özel olmakla kalmayıp, bürokrasi ve siyaset içerisinde de bulunmaktadır. Bu saygının kaynağı, Türk milletinin en çok etkileşimde bulunduğu güvenlik sorunları içerisinde varlığını sürdürmeye çalışırken; bu sorunların çözülmesi için uğraşan kişilerin ön plana çıkmasıyla bağlantılıdır. Bunun dışında, devletin faaliyetlerinde ve toplumun yaşantısında İslam dininin ağırlıkta olması da yine güvenlik mensubu olan kişilere saygıyı etkilemektedir. İslam dininde bulunan "şehitlik" (Allah yolunda canını veren kişi) ve "gazilik" (Allah yolunda savaşta sağ olarak dönen kişi) makamlarının önemi büyüktür. Askerlere "Mehmetçik" denilmesi, İslam dini peygamberi Hz. Muhammed'in isminin kısaltılmasından gelir. Osmanlı Devleti'nden gelenek olarak devam ettirilen, donanmaya ait bütün gemilerin en üst kısmında Kur'an-ı Kerim vardır. Bu gibi örneklerle, Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik

anlayışının toplumsal yaşamın içerisinde bulunan "din" kavramıyla birleşmiş vaziyette olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Bu durum güvenlik birimi mensubu olan kişileri, toplum içerisinde daha farklı bir konuma getirdiği gibi; İslami anlayış, ritüel ve faaliyetleri güvenlik uygulamaları içerisinde ön plana çıkarmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde "güvenlik" meselesinin, -güvenlik birimi mensuplarının toplumda farklı bir konumda olması dışında- diğer alanlara (eğitim, ekonomi vb.) göre farklı bir yeri vardır. Devlet içerisinde nüfus olarak İslam inancının ağırlıkta olması, Hıristiyan inancı ağırlıklı Batı bloğuna karşı yıllarca süren ve sürmeye devam eden karşıt politik ve inançsal yapılanmanın mimarlarından birisidir. Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği kıtalar arasında bulunması, hem konvansiyonel hem de asimetrik olan tehditlerle sürekli etkileşim durumunda kalmasını beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda jeopolitik konumu gereği Doğu ve Batı bloklarının arasında köprü vaziyetinde bir ülke olması sebebiyle, net olarak kendini bir yere konumlandıramamaktadır. Anadolu'ya yerleşme ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya yayılarak günümüzü dahi etkileyebilen politikalar izlemesi durumu da Osmanlı sonrası kurulan Türkiye adına zorunlu olabilecek politikalar oluşmasını sağlamıştır. Bu gerekçeler, Türkiye'nin uluslararası alanda gerçekleşen olaylara karşı ister istemez kayıt dışı kalmasını olumsuz kılmakta ve sürekli etkileşim içerisinde olmasını beraberinde getirmektedir (Çakır, 2013:54-55). Bu etkileşimin özellikle güvenlik sorunları bağlamında oluşması sebebiyle, devlet idaresinin büyük kısmı ile güvenlik olgusu iç içe hareket etmek zorunda kalmaktadır.

Milli Mücadele sonrası yeni devletin inşasında birçok alanda yapılan reform çalışmaları, güvenlik alanına da yansımıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvenlik yaklaşımını ve bu alanla ilgili kurumları (Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma vb.) köklü bir şekilde değiştirebilecek bir durum görülmemiştir. İstihbarat alanında atılan ilk adım, zamanın şartları doğrultusunda modern yapıda oluşturulmuş bir teşkilat kurmaktır. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, askeri eğitim almış ve savaştan yeni çıkmış olan ülkenin yöneticileri, yaşadıkları ve edindikleri tecrübeleriyle istihbaratın önemini farkında olmuşlardır.

Cumhuriyet dönemi öncesinde var olan Teşkilat-ı Mahsusa ve sonrasında oluşan bölgesel istihbarat grupları; I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi şartlarına göre faaliyet gösteren, diğer devletlerin teşkilatlarına göre daha küçük bir yapılanma da olan istihbarat teşkilatlarıdır. Bu teşkilatların diğer bir özelliği, savaş durumu olması sebebiyle ağırlıklı olarak askeri istihbarat faaliyetleri doğrultusunda hareket etmeleridir. Cumhuriyet rejiminin ilk zamanlarında Türkiye'nin, devlet idaresindeki askeri ve sivil alanda fark etmeksizin görev yapabilecek; çağın gerekliliklerine göre hareket edecek bir istihbarat teşkilatına ihtiyacı olduğu saptanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra sınır dışı edilen Osmanlı Hanedanı üyeleri ve taraftarların, rejim aleyhtarlarının ve bunların yanında Ermeni, Rum, Kürt, komünizm yanlısı olanlar, espionaj faaliyetinde bulunan yabancı ülke elemanları ile modern anlamda istihbarat mücadelesi edilebilmesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle bir istihbarat teşkilatı kurulması belirlenmiştir (Ateş, 2016:15). Mustafa Kemal Atatürk, "Bu böyle olmaz, muasır devletlerde olduğu gibi bizde modern bir istihbarat teşekkülü kurmak mecburiyetindeyiz." sözleriyle de bu konuda gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır (Akt. Ateş, 2016:15).

3.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Modern İstihbaratın İlk Örneği: "Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti"

Yeni bir istihbarat teşkilatı kurulması aşamasında devletin istihbarat çalışmalarını ordu müfettişlikleri yönetmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatları doğrultusunda dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından gizli emir gönderilerek, 6 Ocak 1927 yılında Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti kurulmuştur (Ateş, 2016:15).

Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti kurulduğu esnada, Genelkurmay Başkanlığı'nın o zamanki ismi Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye'dir. Kuruluş aşamasında genelkurmaya bağlı ve sadece yurtiçi istihbaratında görev yapabilecek durumdadır. Merkezi Ankara olmak üzere; İstanbul, İzmir, Adana, Kars, Diyarbakır şubeleri oluşturulmuştur (İlter, 2002). Şehir isimlerinden de görüldüğü üzere, bütün bölgelerde şube oluşturulmasına çalışılmıştır.

Teşkilat adının "Milli Amêle Hizmet" (MAH) olması hususunda sorunlar yaşanmıştır. "Milli Emniyet Hizmeti" olarak kullanılan kısaltmasında Arapça "Mim.Elif.Hı" olarak kullanılmış ve araya konulan noktalar nedeniyle "Emniyet"i oluşturan "Elif"in "A" olarak okunamayacağı belirtilmiştir (İlter, 2002). Daha sonra "Mim" ile "Elif" harfleri birleştirilerek "MEH" in "MAH" olarak okunması ortaya çıktığı ve bunun teşkilat için rumuz olarak kullanılması yönünde yapıldığı düşünülmektedir. Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti, kuruluşundan itibaren "Çok gizli ve kişiye özel" derecesiyle kamuoyundan gizli olarak görevine devam etmiştir. 23 Haziran 1943 tarihinde resmi gazetede Başbakanlığa bağlı olduğuna dair kanun yayınlanarak varlığının gizliliği ortadan kalkmıştır (İlter, 2002).

Cumhuriyet döneminin ilk istihbarat teşkilatı, yeni kurulmuş bir yapı olarak gözükmese de cumhuriyet öncesi dönemde görülen Türk istihbarat sisteminin devamı niteliğindedir. Bu teşkilatta amaçlanan yapılanma modeli, dönemin şartlarına uygun ve sivil olarak da faaliyet sürdürebilecek bir sistem olmasıdır. Dikkat edilmesi gereken husus ise reform uygulanacak olan kurumun, gizlilik ve yürüttüğü/yürüteceği faaliyetler açısından bakıldığında diğer kurum ve kuruluşlara oranla daha dikkatli olunmasıdır.

Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin kurulması, bu konuda Türk güvenliği ve istihbaratı adına önemli bir somut adımdır. Teşkilatta görev yapacak kişilerin eğitimi de muasır devletlerin istihbarat teşkilatları gibi olması hedeflenmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın girişimi ile General Naci Eldeniz tarafından, istihbarat konusunda tecrübelerinden faydalanmak amacıyla Alman İstihbarat Servisi'nde görev yapmış olan Emekli Albay Walter Nicolai Türkiye'ye davet edilmiştir (Ateş, 2016:19).

Osmanlı Devleti son dönemlerindeki Fransız etkisinden sonra ortaya çıkan Alman etkisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da devam etmiştir. Türkiye'nin burada atmak istediği adım iyi niyetli olabilir. Ancak konunun istihbarat ile ilgili olması ve her ne kadar o günün şartları gereğince dost olduğunu belirten ülkenin istihbaratında üst düzey görev yapan birisinin, Türkiye istihbaratına katkıda bulunması durumu sorun oluşturabilmektedir.

İç istihbarat yanında dış istihbarat konusunda da konferans vermesi için davet edilen Albay Nicolai'nin; İstanbul, Ankara ve Almanya'da konferanslar verdiği belirtilmektedir. Konferanslara katılan kişilerin Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin kurucu kadrosunu oluşturduğu ve sır saklama, gizliliğe sadık kalma gibi özelliklere sahip olmasına göre seçildikleri bilinmektedir. Bu konferanslara katılan ekipten olan Kurmay Yarbay Şükrü Ali Ögel, Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin ilk başkanı olmuştur (İlter, 2002).

Walter Nicolai'nin, kendisine belirtilen parayı zamanında alamadığı gerekçesiyle yavaş hareket etmesi ve eğitimlerin teorik ağırlıklı olması sebebiyle, Fevzi Çakmak tarafından konferanslar sonlandırılmıştır. Aynı zamanda Nicolai'nin bu eğitimler sayesinde Türkiye'nin istihbaratını kullanarak Almanya'nın Ortadoğu politikaları doğrultusunda çalışmalar yaptığı da Fevzi Çakmak tarafından belirtilmiştir (Ateş, 2016:15). Bu durum Türkiye Cumhuriyeti istihbaratının Alman ekolünden ayrılması adına önemlidir.

Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin 1940'lı yıllarda Başbakan'a bağlı olduğu ve hizmet başkan yardımcısının birim başkanlarından üst seviyede olduğu bilinmektedir. Her birimin başkanı, o konudan sorumlu riyaset başkan yardımcısı değildir. Çalışma tarzında ise elde edilen istihbaratı güvenlik kurumları olan İçişleri Bakanlığı'na, Dışişleri Bakanlığı'na ve Genelkurmay Başkanlığı'na verdiği bilinmektedir (İlter, 2002).

MEH'in teşkilat yapılanmasında birimler "A", "B", "C" ve "D" harfleri ile şubelendirilmiştir. A şubesi Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı subaylardan oluşan Espiyonaj dairesini, B şubesi Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma personelinden oluşan Kontr-espionaj dairesini, C şubesi Dışişleri Bakanlığı personelinden oluşan Propaganda dairesini ve D şubesi de asker ve sivil personelden oluşan Teknik destek dairesini temsil etmektedir (İlter, 2002). Günümüz istihbarat birimlerinin yapılarına oranla daha az birim görülmektedir. Bu dönem istihbaratı daha çok insan istihbaratı ağırlıklıdır. Medyanın ve teknolojinin günümüze oranla daha az gelişmiş olması, açık istihbarat gibi faktörlerden çıkarımlar yapılmasını zorlaştırmıştır. Günümüz askeri

istihbaratında kara, hava, deniz, sahil güvenlik gibi kategoriler bulunurken; o dönem şartlarında sadece askeri istihbarat şeklinde belirtildiği görülmektedir.

MEH'in ilk dönem operasyonlarında devletin ekonomik güvenliğine büyük katkı yaptığı görülmektedir. Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra devlet tarafından yabancıların elinde kalan ticari kuruluşların yerleştirilmesi girişimi başlamış ve devlet, birçok ticari kuruluşu satın almaya çalışmıştır. Aynı zamanda MEH; Osmanlı'dan kalan dış borç üzerinde yapılan politikaları, istihbarat teşkilatı olarak takip etmiştir. Yabancı sermayeli birçok kuruluşun daha ucuz fiyata devlet tarafından satın alınmasını sağlayarak maddi olarak büyük katkıda bulunmuştur (İlter, 2002).

Misak-ı Milli sınırları içerisinde gösterilen ancak dönem içerisinde içişlerinde bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı olan Hatay'ın; Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasında da MEH'in rolü büyüktür. MEH Adana Bölge Başkanlığı; 1936 yılında Hatay ile ilgili olarak bölgenin idari, ticari, hukuki, iktisadi, hukuki, eğitimsel durumunu anlatan ve bunun yanında coğrafi yapısı, arazi şartlarını belirten geniş çaplı bir istihbarat raporu hazırlayarak Ankara'daki makamlara sunmuştur (Pehlivanlı, 1998:165). Hatay'da, Fransızlar ve Suriyelilerin kontrolünde yapılan seçimlerdeki entrikaları araştırarak halkın tepkisini incelemişlerdir. Bölgede Fransız ve Suriye taraftarı, Türk düşmanı, etnik ve gayri-resmi bütün yapılanmaların çalışmalarını deşifre edip; karşı propaganda ve kontrespionaj çalışması yürüterek Hatay'da Türk ağırlığını ortaya çıkarmışlardır (Pehlivanlı, 1998:205).

3.3. İkinci Dünya Savaşı ve Savaş Sonrasında Türk İstihbaratı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan anlaşmalar ve çatışmasızlık ortamının sürdürülmesi için kurulan Milletler Cemiyeti'nin çabaları, yeni bir dünya savaşının önüne geçme konusunda yetersiz kalmıştır (Sur, 2013:2537). Savaş sonunda yapılan Almanya'nın imzaladığı Versay Anlaşması, Fransa'nın Almanya karşısında üstünlük kurmak için uyguladığı büyük bir araç durumundadır (Aksoy ve Akkanat, 2017:134). Ancak bu durum Almanya'nın Fransa'ya karşı olan olumsuz tavrını değiştirmemiş, aksine arttırmıştır. Almanya'da Hitler'in propagandalarının

dünya çapında büyük etki yaratması, bilim ve teknolojinin ağır silah sanayisini geliştirmesi gibi gelişmeler Almanya'nın yeni bir savaş için hazırlandığının belirtisi olmuştur. İtalya'da Mussolini'nin faşist iktidarını, Sovyet Rusya'da Stalin'in komünist iktidarını sağlamlaştırması; savaşın içerisinde etkin rol alacak devletlerin kendi iç siyasi sorunlarını çözerek uluslararası politikalarda daha rahat hareket etmek için çalışacaklarının habercisi niteliğindedir.

1929 Ekonomik Buhranı, kapitalist ekonomik modelin sorunlu hale gelmesi ile birlikte ABD'yi de sorun yaşayan ülkeler içerisine çekmiştir. Buhran sonrası devletin kontrolünü benimseyen (Keynesyen) ekonomik modelin oluşturulması; devletlerin, refahı sağlama adı altında ekonominin yanında bütün faktörlere müdahale etmesi haline dönüşmüştür. Bu durum, iktidarını sağlamlaştıran siyasiler bakımından da bahane durumunda gözükmektedir. Barış ortamının sağlanması için oluşturulan Milletler Cemiyeti'nde, savaş sonrası ortaya çıkan ekonomik ve askeri sorunlar konusunda gerekli uzlaşmalar sağlanamamıştır.

3.3.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Yaşanan Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan uçak, telefon, telsiz, ulaşım sistemlerinin gelişmesi, kriptoloji gibi istihbarat dünyasını etkileyen olaylar İkinci Dünya Savaşı'na doğru daha farklı bir boyut almıştır. Devletler istihbarata öncesine göre daha fazla önem vermiş, oluşacak yeni savaşta istihbaratın en büyük rollerden birini üstleneceğini farkına varmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, yeni oluşturduğu istihbarat teşkilatını gerek bürokratik gerekse çalışma tipi açısından geliştirmeye çalışırken, diğer devletler sistem olarak oturtmayı başardıkları istihbaratını kullanarak örtülü operasyonlara hazır durumdadır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılıp katılmaması, savaştan etkilenmeyeceği anlamına gelmemektedir. Jeopolitik konumunun sonucu olarak kendisini savaşın içerisinde ya da yakınında bulmasına sebebiyet verecek olması; Türkiye'ye, savaş ülkeleri için Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi yeni cephe ve büyük bir askeri insan gücü gözüyle bakılmasından dolayıdır (Akkor, 2019:219). Osmanlı dönemindeki Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sonrası süreçte

yanında kurum ve kuruluşları da dâhil olmak üzere yeniden yapılanmaya giden Türkiye, istihbarat çalışmaları konusunda diğer ülkelere kıyasla geri kalmıştır. Bu yüzden ilk olarak Alman ekolü ve sonrasında Amerikan ekolünün etkili olduğu bir yapıda gelişmiştir (Ateş, 2016:143). Daha doğru bir ifadeyle, başka bir ülkenin ekolünden yararlanmak durumunda kalmıştır.

Türk istihbaratının faaliyetleri içerisinde; İkinci Dünya Savaşı döneminde en büyük etkiyi yaratmış, ancak belirsizlikleri giderilmemiş en büyük olaylardan birisi de "Çiçero" kod adlı İlyas Bazna'nın gerçekleştirmiş olduğu entelijans ve kontrespiyonaj faaliyetleridir. Erdal İlter (2002) tarafından MİT arşivindeki belgelere dayanarak yazılan "Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti" isimli kitapta; İlyas Bazna'nın, Almanlar hesabına çalışıyor gibi gözükerek Türkiye'nin müttefiki İngiltere'nin savaşa alakalı gizli dosyalarını Almanya'ya para karşılığı sattığı ifade edilmektedir. Bazna'nın bunu gerçekleştirenken aslında MEH adına çalıştığı ve Almanlara çalışıyor gibi gözüktüğü sırada Türkiye'yi savaştan uzak tutmak için mücadele verdiği belirtilmektedir (İlter, 2002). Yaptığı çalışmalarla savaşın kaderini değiştirecek bilgi ve belgeleri Almanya'ya ilettiği doğrulanmış olsa da MEH adına çalışıp çalışmadığı konusunda belirsizlik devam etmektedir.

Ekonomi ve teknoloji konusunda düşük imkanlarla görev yapan MEH personelinin, bütün zorluklara rağmen savaş içerisinde çıkar politikaları uyumlu olan devletlere gerekli istihbaratı sağladığı, Türkiye içerisinde düşman devletler adına casusluk yapan kişileri yakaladığı ve gerekli işlemleri yaptığı ifade edilmektedir (İlter, 2002).

3.3.2. "Soğuk Savaş"ın Başlamasıyla Yaşanan Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları; güvenlik ve istihbaratı içerisinde barındıracak şekilde, Türkiye kamu yönetimini ileride olumsuz etkileyecek olan birçok küresel sorunu beraberinde getirmiştir.

Savaş sonrasında oluşan ve dönem için "Süper Güçler" olarak tarif edilen ABD ve Sovyet Rusya arasındaki "Soğuk Savaş" mücadelesi, küresel anlamda bir nitelik taşımaktadır. "Soğuk Savaş" terimi ilk olarak, İngiliz yazar George Orwell

tarafından 1945 yılında yazdığı "You and The Atomic Bomb" (Sen ve Atom Bombası) adlı makalede kullanılmıştır (The Vintage News, 2017). Bu terim aslında tüm dünya tarafından ABD ve Sovyet Rusya arasında geçen bir mücadeleye özelmış gibi algılanarak yıllarca kullanılagelmiştir. Bu ifade, bütün sıcak çatışma durumlarına karşı kullanılabilecek uygun bir terimdir.

Soğuk Savaş içerisinde iki devletin en çok önem verdiği "en büyük rollerden birini" değil, "en büyük rolü" üstleneceğini düşündüğü araç istihbarattır. ABD'nin 1947'de CIA'yi, 1952'de NSA'yi kurması; Sovyet Rusya istihbaratının 1954'teki KGB'ye dönüşümü, bu konudaki somut ve büyük adımlardır. Her iki devlette bu teşkilatlarda dâhil olmak üzere bütün istihbarat ve güvenlik çalışmalarını siyasal ideolojilerini yayarak dünyada hâkimiyet kurmaları üzerine yönlendirmiştir (Ateş, 2013:5). Bunu gerçekleştirirken dünyada Doğu (Sovyet Rusya) ve Batı (ABD) bloğu oluşmuş, bu bloklar da yeni örgütlenme tiplerini beraberinde getirmiştir.

Sovyet Rusya'nın savaşın bitiminde komünizmin yayılması için attığı ilk adım, Doğu Avrupa'daki ülkelerde komünist yanlısı siyasileri iktidara getirerek uydu devletleri oluşturmaktır. Buna bağlı olarak, ABD'nin bu gelişmeye karşı ilk müdahalesi de Avrupa'da olmuştur. Dönemin ABD Başkanı Truman'ın, SSCB'nin komünizmi yayabileceği ülkeleri Batı bloğuna yakınlaştırarak güvenli bölge oluşturmaya çalışması; bunun yanında Türkiye ve Yunanistan'a 400 Milyon Dolarlık askeri yardım yapacağını belirtmesi, SSCB'ye karşı ilk adımdır (Balcı, 2013:71). Truman Doktrini olarak tarihe geçen bu ifadeler, Türkiye'yi tam anlamıyla rahatlatılabilecek durumda değildir. ABD'den bu yardımlar ile gelen askeri malzemelerin yedek parçaları yine ABD'den alındığı için Türkiye'de döviz açığı oluşmuş ve bu açık nedeniyle dışarıdan borçlanma ihtiyacı daha da artmıştır (Balcı, 2013:72). ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın, Avrupa ülkelerine yeniden inşa için ekonomik yardım yapılacağını belirtmesi ve tarihe "Marshall Planı" ya da "Marshall Yardımları" olarak geçen bu olay; Soğuk Savaş'ı daha da büyük hale getirmiştir. Bu plan; ABD'nin Avrupa bloğu üzerinde ekonomik hâkimiyeti elde edip, ülkelerin politikalarını kontrol etme imkanını sağlamayı amaçlamaktadır.

3.3.3. Batı Bloğundaki Türkiye'de Amerikan Ekolünün Başlaması

Türkiye, gerek İkinci Dünya Savaşı öncesinde gerekse savaş esnasında, tarafsız bir dış politika yürütmeye özen göstermiştir. Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nde eğitim vermesi için Alman Walter Nicolai'nin davet edilmesi gibi olaylar, tamamen liyakatle bağlantılı meseleler olmakla beraber, gerektiği takdirde bu durumu değiştirebilecek özgürlüğe sahip olmuştur.

Soğuk Savaş'ın başladığı dönemde ise Türkiye'nin jeopolitik konumu ve ekonomik durumu, küresel bir sorun haline gelmiş Doğu-Batı mücadelesinde tarafsızlığını koruyabilecek yapıda olduğu görülmektedir. ABD ve SSCB, Türkiye'yi birbirlerine karşı kullanabilecekleri askeri ve jeopolitik güç olarak görmektedir. Balcı'ya (2013:69) göre, ABD ile ilgili en önemli yakınlaşmanın İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere safındaki devletlere (Müttefikler) askeri malzeme yardımı sağlayacak olan 95 Milyon Dolar değerindeki yardım olduğudur. Savaş esnasında böyle bir yardım, ABD ve İngiltere'nin kendisine taraftar toplamak adına yapması yanında Türkiye'nin bu durumdan yararlanmaya çalışmış olması düşünülmektedir.

1943 yılında ABD ve İngiltere'nin Türkiye'yi kendi taraflarında savaşa girmesinde ısrar etmelerine rağmen Türkiye'nin Almanya'yı karşısına almak istemeyerek, ABD'nin Adana'da gizli bir istihbarat üssü kurulmasına izin vermekle yetinmeleri; ilerleyen zamanda yürütülecek politikaların belirleyicisi durumundadır (Balcı, 2013:70).

Türkiye, Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde iç siyasi gelişmelerde isyan ve entrika çalışmalarından oluşan güvenlik meseleleri dışında pek büyük olayla karşılaşmamıştır. İnönü döneminde ise İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında Türkiye'nin iç siyasetindeki muhalif gelişmeler kendini göstermeye başlamıştır. CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) içerisindeki muhalif isimlerin Demokrat Parti'ye geçmesi ve çok partili siyasi hayata girişim aşamasından uygulama aşamasına geçilmesi, tek bir siyasal düşünceye dayalı yönetim olmamasını sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Müttefik Devletler adına küçük bir rol üstlenen Türkiye'de, savaşta tarafsızlık politikası yürütmeyi büyük ölçüde başararak diğer devletlere oranla daha az aktif olmaya çalışan İnönü yönetimi; savaş ekonomisi yürütmesi başta olmak üzere birçok politik konuda tepkiyle karşılaşmıştır (Pala, 2010:59). Bunun yanında muhalif bir partinin (Demokrat Parti) oluşması ve insanların yeni bir siyasi arayış içinde olması, Türkiye'nin siyasi yapısını değişime doğru götürmüştür.

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde tarafsızlığını değiştirerek ABD'ye yaklaşması sadece askeri ve ekonomik olaylarla sınırlı kalmamış, eğitim politikalarına da bu durum yansımıştır. 1949 yılında Türkiye ile ABD arasında imzalanan Fulbright Eğitim Anlaşması ise bu konuda örnektir. Anlaşmaya göre Türkiye ile ABD arasında ortak bir eğitim komisyonu oluşturularak 4 üye Türkiye'den, 4 üye ABD'den seçilecek ve üyeler dışında olup komisyona başkanlık edecek kişi, ABD'nin Türkiye'deki en büyük diplomatik şefi olacaktır (Resmi Gazete, 1950). Verilecek kararlarda oyların eşit olması durumunda komisyon başkanının vereceği oy belirleyici olacaktır. ABD Dışişleri Bakanı, istediği zaman komisyonun kararlarını gözden geçirebilme hakkına sahiptir (Resmi Gazete, 1950). Bu komisyonun oluşturulması, milli eğitimde ABD etkisini başlatmakla beraber İngiliz dilinin eğitimde daha fazla rol almasına sebep olmakla beraber günümüze kadar devam etmiştir. Dönem içerisinde ABD'de dâhil birçok ülkede bilimsel çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, yabancı dilde eğitim veren kolejlerin açılması ve bazı üniversitelerin eğitim dilinin yabancı olmasıyla Türk milli eğitiminde kültürel yozlaşmanın başladığını belirtmektedir (Sinanoğlu, 2013:58). Bu olay stratejik istihbarat niteliğinde değerlendirilmesi gereken bir özel harp durumudur. Soğuk Savaş'ın dünyada başlattığı yeni etkilerden olduğu da belirtilebilir.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti'nin başka ülkeler tarafından işgal edilmesi örneği gibi devletlerin sıcak çatışma ile bir ülkeyi ya da bölgeyi fiili olarak ele geçirmesi durumu mevcuttur. Bunun yanında güçlü olan devletlerin güçsüz devletleri fiili olarak işgali sonrasında sömürgeleştirmesi ve harita üzerinde kendi ülkesine dâhil ettiğine rastlanılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan küresel ortamda ise fiili işgal yöntemi yerini, ülkeyi kendine bağımlı bırakarak ya da

etkileyerek politikalarına müdahale etmeye veya kendi doğrultularında hareket ettirmeye dönüşmüştür (Yılmaz, 2017:154). Devletlerin uyguladıkları "yumuşak güç" diplomasisi ile ülkeleri fiili işgal etmek yerine, daha uzun vadeli ve başta kendi adına daha az insan kaybını sağlayacak şekilde kendine bağımlı yaparak, hedef ülkenin politikalarını kontrol etme sistemini uygulamaya başlamışlardır (Yılmaz, 2017:154). Eskiden sömürge amacı güden devletlerin istihbarat teşkilatları; Soğuk Savaş sonrasında stratejilerini bu yönde geliştirmiştir.

İstihbarat teşkilatlarının güvenlik unsuru olması; eğitim, ekonomi, sağlık, ulaşım vb. konularda faaliyet göstermeyeceği anlamına gelmemektedir. Eğitimin güvenliği, ekonominin güvenliği, sağlığın güvenliği, ulaşımın güvenliği açısından bakıldığında istihbaratın her kategoride çalışma yapmasını gerektiren çok disiplinli bir sistem olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fulbright Anlaşması da eğitim yönünden ABD'nin Türkiye üzerinde etkisini artırması ve kültür emperyalizmini aktif hale getirme adına bir güvenlik zafiyetidir. Bu anlaşmanın yapılması, dönemin cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulunun kararıyla bürokratik açıdan istihbarat üstü bir yapıda olması dolayısıyla; istihbarattan daha üst hiyerarşide bulunan kamu yöneticilerini bağlayan bir durumdur. Devletin kültürel istihbarat açısından güvenliğini gözeten bir yönetimin bu anlaşmayı kabul etmesi ya da kabul etmiş görüntüsüyle kontrolü gizli bir şekilde sağlayamaması, kültürel istihbarat açısından büyük bir sorun oluşturmuştur.

1948 yılında Doğu-Batı bloklaşmasını keskinleştirmeye yönelik ilk askeri adım, Batı'nın Kuzey Atlantik Paktı'nı (NATO) oluşturmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye aynı dönemde NATO'ya katılmayı teklif etmiş, ancak paktın Kuzey Atlantik ülkeleri ile sınırlı tutulacağı belirtilerek reddedilmiştir (Balcı, 2013:73). Türkiye'nin NATO'ya katılmak istediğini belirtmesi kendini Batı bloğunda görmek istediğinin ve politikalarını bu yönde şekillendireceğinin belirtisidir.

ABD'nin Marshall yardımları ile Sovyet Rusya'nın etrafındaki ülkeleri çevreleme stratejisinde, jeopolitik konumundan ve askeri gücünden dolayı Türkiye oldukça önemli konumdadır. ABD'nin Soğuk Savaş'ın başlangıcında Adana'daki

istihbarat üssünü (İncirlik Üssü) kalıcı hale getirerek geliştirmeye çalışması, Fulbrighth Anlaşması için gerekli fonun ilk olarak ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımlardan karşılanacağını belirtmesi; istihbarat politikaları bakımından ABD'nin etkisini arttırdığını göstermektedir

3.3.4. Demokrat Parti Dönemi ile ABD'nin Sızma Operasyonunu Tamamlaması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İnönü hükümetinin ABD taraflı politikalar izleyip tavizlerde bulunmaya başlaması, Türkiye adına ABD lehine olan gelişmeleri hızlandırmıştır. CIA öncülüğünde bir sızma operasyonuna dönüşmeye başlayan ABD'nin Türkiye'ye karşı politikaları, Demokrat Parti döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır.

İnönü döneminde NATO'ya giremeyen Türkiye; Demokrat Parti döneminde, dış politikaya bağlı bir iç politika yürütmeye çalışan Menderes hükümeti ile aktif Amerikancılığı gerçekleştirmiş ve NATO'ya girmeyi başarmıştır. ABD'den gelecek ekonomik yardımları sürekli ve arttırılmış hale getirerek Türkiye'nin kalkınmasını hızlandıracağını planlayan Menderes hükümeti, Kore Savaşı'na asker göndererek NATO'ya katılma konusundaki kararlılığını göstermiş ve Türkiye'nin bu örgüte katılmasını sağlamıştır (Balcı, 2013:81). Ayrıca Türkiye içerisinde ABD'nin kullanacağı birçok istihbarat üssünün kurulmasına izin vermiştir (Balcı, 2013:81). Bu gelişmeler sonrasında ABD ekolü, Türkiye Cumhuriyeti istihbaratında tam anlamıyla kendini göstermeye başlamak için fırsat bulmuştur.

ABD'nin sadece Türkiye değil, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere komünizme karşı yapılanabileceği bütün ülkelerde CIA ile NATO'yu kullanarak ülkelerin politikalarına müdahale etmeye çalıştığı görülmektedir. Bunu gerçekleştirirken daha geniş kapsamlı ve bilgi (istihbarat) toplama faaliyetleri dışında daha etkili faaliyetler yapabilecek bir örgüt oluşumuna gidilmiştir. Bu örgütlenme, komünizme karşı mücadele etmenin yanında gerektiği takdirde ülkelerin hükümetlerine müdahale edebilecek kadar güçlü bir oluşuma dönüştürülmüştür. ABD'nin bu konuda kullandığı kavram "stay-behind" olsa da bu yapılanmanın en

belirgin ismi İtalya'daki adı olan ve "Kısa Kılıç" anlamına gelen "Gladio"dur (Ganser, 2005:1). Bu yapılanmanın Türkiye kolunun oluşturulması, 27 Eylül 1952 yılında ABD'nin önerisiyle Milli Müdafaa Yüksek Kurulu'nun kararı sonrasında "Seferberlik Tetkik Kurulu" (STK) isminin verilmesiyle gerçekleşmiştir. (Göç, 2013:101).

Dönem içerisinde Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti, Başbakanlığa bağlı bir yapıdayken; Seferberlik Tetkik Kurulu'nun, NATO ilişkisinin de gerekçesiyle Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bir yapıda olduğu görülmektedir (TBMM, 2012:115). Seferberlik Tetkik Kurulu'nun esas amacı, ülkenin iç ve dış alanlarında komünizme karşı mücadele etmektir. Bu nedenle ülke içerisindeki organize suç, asayiş faaliyetleri ve kamu yönetimini etkileyen diğer kategoriler (ekonomi, sağlık, ulaşım) gibi konularda ülke menfaati adına çalışma yaptığı belirtilemeyecek bir yapı olarak görülmektedir. Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti mensupları, bir istihbarat çalışanı sıfatıyla görevini ifa etmeye çalışmakta olup; resmi kaynaklardaki teşkilatlanmaları devam etmiştir. Seferberlik Tetkik Kurulu mensupları ise daha çok "örtülü operasyon" yürütecek vaziyette ve bürokrasinin üst kısmında yapılanmaya gitmeye çalışmıştır.

Siyasal bir ideoloji olan komünizmle mücadele etmek için sadece güvenlik mensubu tipinde bir yapılanma yeterli değildir. Bürokratik anlamda bunu başarabilseler dahi halk nezdinde bir etkisi olmaması, Gladio'nun amacına ulaşmasını engellemektedir. Bu mücadele için komünizmin karşısında olabilecek her türlü ideoloji; Gladio'nun dikkatini çekmektedir. Bu konuda Gladio için Türkiye'deki en uygun ideolojik grup, Türk milliyetçiliğini savunan ve komünizme karşı olan Ülkücüler olmuştur (TBMM, 2012:122).

3 Mayıs 1944 yılında yaşanan, Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş gibi önemli isimlerin içerisinde bulunduğu ve tarihe Türkçülük-Turancılık Davası olarak geçen gelişme, komünizme karşı yaşanmış bir mücadeleden kaynaklanmıştır. Bu davanın sebebi olarak Hüseyin Nihal Atsız'ın, Orhun Dergisi'nde dönemin içişleri bakanına ithafen yazdığı "Şükrü Saraçoğlu'na Açık Mektup" isminde iki yazı yayımlayarak; İkinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın avantajlı hale gelmesinden sonra

Türkiye içerisindeki komünistlerin faaliyetlerini hızlandırdığını ve bunların bürokratik kadrolarda yer aldığını, bu duruma son verilmesi gerektiğini söylediği belirtilmektedir (Sefercioğlu, 2009:7). Aynı yazılarda dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'nı hedef alarak eğitim sistemi içerisindeki komünist faaliyetlere dikkat çektiği de görülmektedir. Komünizme karşı Türk milliyetçiliği tarafından Nihal Atsız ile birlikte yargılanan Alparslan Türkeş, aynı zamanda bu olaylardan sonra askerlik vazifesini sürdürmüştür. 1947 yılında Türkiye'den 15 subay ile beraber ABD Kara Harp Akademisi ve Piyade Okulu'nda iki yıl boyunca eğitim görmüştür (MHP, 2019). Çeşitli yerlerde görev yaptıktan sonra kurmaylık sınavını kazanıp, Türkiye'deki Harp Akademisi'nden 1955 yılında kurmay binbaşı olarak mezun olmuştur (MHP, 2019). 1957 yılında ABD Pentagon'da NATO Türk Temsil Heyeti üyesi olmuş, 1959'da Almanya'ya giderek Atom ve Nükleer Enerji Okulu'nda eğitim görmüş ve kurmay albay rütbesine gelmiştir (MHP, 2019). Türkeş ile beraber ABD'de eğitim gören subaylar arasında, 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin başına geçecek olan Mehmet Fuat Doğu da bulunmaktadır. Alparslan Türkeş'ten daha yaşlı ve rütbeli olmakla beraber, 1953 yılında Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti başkanı olarak görev yapan Behçet Türkmen de NATO'da bulunmuş ve Fuat Doğu'da dâhil olmak üzere ABD'ye giden bu ekibin içerisinde birçoğu istihbarat eğitimi alarak Türkiye'ye dönmüşlerdir (Ateş, 2016:143).

Demokrat Parti'nin iktidarı dönemindeki aktif Amerikancılık politikası; Türkiye istihbaratını ve güvenliğini çevrelemeye başlamıştır. Gladio'nun Türkiye içerisinde komünizme karşı koymak için yaptığı ve yapacağı faaliyetler, anti-komünizmin ötesine geçmiştir. Bu gelişmeler ile Gladio ve Milli Emniyet Hizmetleri Riyaseti, bütünleşen bir yapıya dönüşmeye başlamış; iki yapılanma, "Türk İstihbaratı" olarak ortak faaliyet yürütüyor gibi görünmüştür. "6-7 Eylül Olayları" olarak tarihe geçen protestolar, bunun için en iyi örneklerden biridir.

Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs sorununun tekrar gündeme gelmesi üzerine 29 Ağustos 1955'te Türk-Yunan heyetinin görüşmesi için Londra'da toplanılmıştır (Demir, 2012:41). Görüşmeler devam ederken 5 Temmuz 1955'te Yunanistan'ın Selanik şehrindeki Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk konsolosluğu

arasında bir bomba patlatıldığı haberi gelmiştir. Bunun üzerine İstanbul Ekspres gazetesi aynı günde iki baskı yaparak, Atatürk'ün evinin bombalı saldırı ile hasara uğradığını belirten bir manşet atmış ve olayları daha farklı bir boyuta taşımıştır (Gevgilili, 1987:136). 6 Eylül tarihinde İngiltere'de olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiltere'nin Kıbrıs'a kontrollü özerklik verilmesini talep etmesiyle Başbakan Menderes tarafından Türkiye'ye çağrılmıştır (Demir, 2012:42). Bomba olayının Yunanlıların yaptığı ve bu konunun Kıbrıs görüşmeleriyle alakalı olmasıyla bağdaşan bir algı oluşması üzerine; bazı protestocuların 6 Eylül günü, önceden hazırlandığı belirlenen pankartlarla "Kıbrıs Türk'tür!" sloganları atarak ilerlediği görülmüştür (Akalin, 2009:6). Olayların büyümesiyle o gün sıkıyönetim ilan edilmiştir. 7 Eylül'de de devam eden olaylar sonucunda 3584'ü Rum vatandaşlara ait olmak üzere 5538 taşınmaz, 73 kilise, 1 havra, 8 ayazma, 2 manastırın tahrip edildiği ve çok sayıda kişinin gözaltına alındığı belirtilmektedir (Akalin, 2009:2). Olay sonrasında vali, il emniyet müdürü, general düzeyinde birçok kişi görevden alınmış; dönemin işleri bakanı istifa etmiştir. Başbakan Menderes, yaptığı basın açıklamasında "İstanbul ve memleket, esas itibariyle bir komünist tertip ve tahrikine ve ağır bir darbeye mazur kalmıştır." demiş ve sonrasında hükümetle birlikte askeri yetkililer de olayları komünistlerin yaptığını iddia etmiştir (Demir, 2012:46).

6-7 Eylül olaylarının olmasından yıllar sonra orgeneral rütbesiyle emekli olmuş, Gladio'da (Türkiye'de değişen ismi "Özel Harp Dairesi" olacak.) başkanlık görevinde bulunmuş Sabri Yirmibeşoğlu'nun; "Tempo" dergisinden Fatih Güllapaoğlu ile yaptığı röportajda verdiği cevap, bu konuda oldukça önemlidir. 6-7 Eylül olaylarının bir özel harp (Gladio) işi olduğunu ve muhteşem bir örgütlenme gerçekleştirilip amacına ulaştığını belirtmiştir (Babaoğlu, 2013:1360, Güllapaoğlu, 1991:9). Bomba patlama haberini yapan İstanbul Ekspres gazetesinin sahibi ve yıllar sonra Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nde çalıştığının ortaya çıktığı belirtilen Mithat Perin'in, Demokrat Parti yanlısı olduğu bilinmektedir (Güven, 2005:72). Aynı gazetenin üst düzey sorumlularından olan Gökhan Sipahioğlu tarafından bir röportajda, bu olayın MEH tarafından organize edildiği ifade edilmiştir (Güven, 2005:72).

Demokrat Parti döneminde, ABD'nin Türkiye içerisinde NATO adına yaptığı istihbarat çalışmaları; Türkiye'nin iç ve dış politikasında sorunlara sebep olmuştur. Askeri olarak yapılan çalışmalarda ise uyumsuzluk görülmemiştir. Bunun gerekçeleri arasında Türkiye'deki birçok üst düzey askeri yetkilisinin ABD'de eğitim görerek, aynı zamanda yurt içerisinde önemli konulara gelmeleri; bu önemli kuruluşların başında istihbaratın olması ve Gladio adı altında ABD tarafı adımların atılması gösterilebilir. 6-7 Eylül olaylarında yapılan faaliyetin, Türk-Yunan ilişkileri üzerinden komünizme karşı bir olay olduğu iddia edilebilir.

Demokrat Parti döneminde yaşanan U-2 uçak krizi de Türkiye'nin dış politika ve güvenliği bakımından önem arz etmektedir. 1 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'den havalanan bir U-2 uçağı, Sovyetler tarafından kendi topraklarında düşürülmüştür (Özer, 2017:43). Sovyetler Başkanı Kruşçev'in, düşürülen uçağın bir casus uçağı olduğunu belirten açıklama yapması üzerine; ABD tarafından uçağın atmosfer ve rüzgar akıntıları ile alakalı keşif yapan bir uçak olduğunu belirten açıklama gelmiştir (Gülmez ve Tahancı, 2014:233). Daha sonra Sovyetler'den yapılan açıklamada, uçağın pilotu Garry Powers'ın sağ olarak ele geçirildiği ve yanında olası bir durumda Sovyetlere yakalanmadan intihar etmesi için zehir taşıdığı tespit edildiği belirtilmiştir (Gülmez ve Tahancı, 2014:233). Bunun üzerine ABD de casusluk faaliyeti yaptığını kabul etmiş ve SSCB'nin füzeleri Türkiye'ye çevirdiğini belirten açıklaması ile yine bir dünya savaşının eşğine gelinmiştir.

U-2 uçaklarıyla bu ve bunun gibi yapılan birçok uçuştan Türkiye bilgilendirilmemiş ve bütün gelişmeleri olaylar olduktan sonra öğrenilmiştir. Türkiye'nin bu konuda ABD ile görüşmeleri sonuçsuz kalmış ve SSCB ile ilişkiler gerilemeye başlamıştır (Öcal, 2017:171). Sovyetler, Türkiye'ye dolaylı olarak gözdağı vermiş olsa da uçağın Adana'dan havalanmış olmasına rağmen Pakistan üzerinden Sovyet hava sahasına girmeye çalışmış olması sebebiyle Türkiye'nin sorumlu tutulmayacağı belirtilmiştir (Öcal, 2017:171).

3.3.5. 1960 Askeri Darbesi Sonrasında Yaşanan İdeolojik Gelişmeler

Demokrat Parti'nin iç politika anlamında zor dönemler geçirdiği bir dönemde U-2 uçak krizinin de yaşanması, politik sorunları daha kötü bir hale getirmiştir. 6-7 Eylül olaylarının etkisi ise vatandaşların hafızasından çıkmamıştır. Türkiye'de çok partili hayatın oluşması adına öncü hareketlerden birisi olan Demokrat Parti, anti-demokratik bir şekilde iktidarı kaybetmiştir. ABD ile olan askeri ilişkilerin ABD'nin Türk askerlerini yetiştirecek, Türkiye içerisinde üs inşa edebilecek ve inşa edilmiş olan üsleri kullanabilecek boyutta olması Türkiye'nin güvenliğinin bir nevi ABD'ye bağlı geliştiğinin göstergesi durumundadır. Buna Türkiye siyasal hayatının ve Türkiye içerisinde atılmaya çalışılan demokrasi adımlarının güvenliği de dâhildir.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin anlık planlanan bir eylem olmadığı açıktır. Askerlerin uzun süredir Demokrat Parti iktidarına karşı olumsuz bir tavır bulunmaktadır. 1957 seçimleri sonucunda oluşan muhalif kanadın CHP öncülüğünde toplanması ve yüzdesel olarak Demokrat Parti'den daha fazla oyu bulunması, iktidar adına halk tarafından bazı politikaların doğru olmadığıın göstergesi kabul edilmiştir. Ayrıca Menderes'in 1957 seçimleri sonrasında yaptığı bir konuşmada CHP'nin orduyu Demokrat Parti'ye karşı kışkırttığını belirtmesi, durumu ciddileştirmiştir (Emiroğlu, 2011:14). Bunun tek göstergesi sadece CHP ile DP arasında olan bir durum değildir. Demokrat Parti'nin, 1950 yılında iktidara geldiğinde ordu içerisinde tasfiyeler yapması ve CHP Lideri İnönü'nün CHP liderliği dışında askerliğinden dolayı kendisine gösterilen saygının ayrı bir önemi vardır (Akıncı, 2014:61).

Askeri darbenin sadece CHP ve ordu ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesi doğru değildir. Demokrat Parti'nin 1957 seçimlerinde aldığı sonuç ve muhalefetin toplam oy bakımından daha fazla oya sahip olması, bu konunun askeri darbeye gerek kalmadan değişmeye başladığının göstergesidir. Bu dönemde askerin yanında sivil bürokrasi, akademisyenler, aydınlar ve basının Demokrat Parti'ye karşı cephe aldığı belirtilmektedir (Gülener, 2007:56). Nitekim 27 Mayıs 1960 tarihinde sabaha karşı ordu içerisindeki bir grup subay, komuta kademesi dışında bir darbe gerçekleştirmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesiyle ilgili yapılan çalışmalarda bazı araştırmacıların konuyu doğrudan ABD'nin ve diğer bazı ülkelerin tertip ettiği bir uygulama olarak belirtirken, bazıları ise konuyu DP ile CHP-Ordu-Bürokrasi arasında olan anlaşmazlığa bağlamaktadır. ABD'de eğitim görüp Türkiye'ye dönen birçok subayın darbeden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi içerisinde yer alması ve Gladio'nun o dönemde askeri kanatta sağladığı üstünlüğünü buna kanıt olarak gösterilmektedir (Yeter, 2017:30). Bunun yanında darbenin sonrasında ABD'nin Türkiye'ye 52 milyon hibe ettiği de ifade edilmektedir (Yeter, 2017:32).

CIA'in, darbeye doğrudan müdahalesi olduğu noktasında kesin bir yargıya varılamamaktadır. CIA'in Türkiye istihbaratı ve ordusu üzerindeki etkisi nedeniyle darbenin yapılacağından haberdar olduğunu belirtmek daha doğrudur (Çolakoğlu, 2017:79). Darbenin yapılacağından haberdar olmalarının yanı sıra darbenin engellemesine dair bir girişimde de bulunduğu görülmemektedir (Ganser, 2005:227). Aynı dönem içerisinde Sovyet istihbaratı KGB'nin de darbe üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir. KGB'nin o dönemde iktidara karşı radikal düşüncedeki bazı gençleri eğittiği ve en çok kullandığı yöntemlerden birisi olan "yalan haber" tekniği ile toplumda iktidara karşı bir olumsuz bir algı oluşturmaya çalıştığı belirtilmektedir (Yeter, 2017:31).

Darbeden sonra ABD'nin, Milli Birlik Komitesi ile dostça ilişkiler kurmaya çalıştığının bilindiği ve bunun sebebinin ise Sovyetlerin, komiteyle iyi ilişkiler kurmak için adım atmasının olduğu ifade edilmektedir (Çolakoğlu, 2017:81). Ancak ABD ve diğer birçok ülke, Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmemesi gerektiğini belirten açıklamalarda bulunmuşlardır (Emiroğlu, 2011:25). Darbeden sonra, askeri yönetimin devam etmesini isteyen subaylar ile yönetimin sivillere devredilmesini isteyen subaylar arasında ayrılık yaşanmış ve sivillere devredilmesi gerektiğini belirtilen subaylar, yurtdışı görevi adı altında sürgüne gönderilmiştir (Eser, Baltacı ve Arslan, 2012:78). Bu grubun içerisinde Alparslan Türkeş gibi ABD'de eğitim gören subaylarda olup, Türk siyasi tarihinde "On Dörtlüler" ismi olarak anılmışlardır (TBMM, 2012:366).

Milli Birlik Komitesi'ndeki anlaşmazlıkların, ABD'de eğitim gören subaylar arasında birlik olmasının ve darbeden sonra kendi aralarında yaşanan görüş ayrılıklarının ileride yaşanacak siyasal olaylarda belirleyici bir etken olduğu görülmektedir. Darbe sonrasında yönetime gelen grup, "Milli Birlik Komitesi" adını almış ve komiteye Cemal Gürsel başkanlık etmiştir. Komite, adeta bir hükümet gibi hareket ederek kamu politikalarını uygulamaya başlamıştır. Buna Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti çalışmaları da dâhildir. Riyasetin başına darbeden sonra ilk atanan kişi Ziya Selşik olmuştur (İlter, 2002). Yaklaşık altı aylık görev süresinin ardından yerine Naci Aşkun atanmış ve yaklaşık 1.5 yıl sonra Türk istihbaratının önemli isimlerinden Mehmet Fuat Doğu, MEH'in başına getirilmiştir (İlter, 2002).

Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin 1962 teşkilatlanmasına bakıldığında; kontr-komünizm biriminin olduğu ve istihbaratta ABD etkisinin ne derece yansıdığını görmek mümkündür (İlter, 2002). ABD'nin Türk istihbaratı üzerinde etkisi olmasaydı, Türkiye'nin yine komünizme karşı bir politika oluşturup oluşturmayacağı ve ideolojik bir mücadeleye dönüşen bu konuyu istihbarat içerisinde birimleştirecek kadar üstüne gidip gitmeyeceği tartışması, kesin bir cevap bulamamaktadır.

3.4. Türkiye Cumhuriyeti İstihbaratının Yeni Mücadelesi: İdeoloji ve Terör

1937 yılında temelleri atılan, MEH ile bağlantılı olup ancak daha küçük bir yapılanma olarak faaliyetini sürdüren, günümüzde "Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı" olarak bildiğimiz "Önemli İşler Müdürlüğü" de darbe sonrasında değişime uğrayan teşkilattır (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). 1951 yılına kadar taşra teşkilatı olmayan birim; "özel büro" adındaki merkez birimleriyle faaliyetlerini sürdürmüş, kontrespiyonaj ve terörle mücadele faaliyetleri konusunda çalışmalarda bulunmuştur (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). 1960'ta yapılan darbe sonrasında "özel büro" yapılanması yerine "istihbarat grubu" yapılanması getirilmiş; 1963 yılına gelindiğinde ise on ilde istihbarat grubu oluşturularak, büyük bir polis istihbarat teşkilatı olma yönünde adım atılmıştır (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). MEH ve

ordu mensuplarında olduğu gibi CIA'nin, emniyet istihbarat teşkilatı mensuplarına da eğitim verdiği belirtilmektedir (Ateş, 2016:143).

1964 yılında MEH başkanlığından Sivas'taki 59. Tümen Komutanlığı'nın başına geçen Mehmet Fuat Doğu yerine; kendisinden iki önceki başkan Zeki Selşik, MEH Başkanlığı'na tekrar getirilmiştir. 1960 askeri darbesinden 1965'e kadar olan süreçte ordu, yerini yavaş bir şekilde sivil yönetime bırakmaya başlamış; 1965 seçimlerinden hemen önce 6 Temmuz 1965 yılında "Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu" çıkarılmış ve 22 Temmuz 1965'te yürürlüğe girerek Başbakanlığa bağlı Milli İstihbarat Teşkilatı kurulmuştur (İlter, 2002). MİT, MEH'in devamı niteliğinde olsa da yeni bir isim olması yanında yapılanma olarak da Türk istihbaratının yeni yüzü olmuştur. MEH ise teşkilatlanma yapısı bozulmadan, MİT'in içerisinde "haber toplama ünitesi" halinde bir birim olarak kalmıştır (İlter, 2002).

MİT'in başına ilk olarak vekaleten olarak Avni Kantan getirilse de 1966 Ocak ayında Mehmet Fuat Doğu müsteşar olarak atanmıştır. Fuat Doğu'nun getirilmesinden de anlaşılacağı üzere; istihbaratın isminin ve yapısının değiştirilmesine rağmen başına getirilen kişi, o yıllarda asker ya da asker kökenli kişilerdir.

1965 yılında yapılan bir isim değişikliği de Seferberlik Tetkik Kurulu'nda (Gladio) gerçekleşmiş ve Türkiye'deki yeni ismi "Özel Harp Dairesi" olmuştur (Ganser, 2005:226). Albayların başında bulunduğu daire, "tugay" seviyesine çıkartılmış ve başına Tuğgeneral Recai Engin getirilmiştir (Yalçın ve Yurdakul, 1999:90). Seferberlik Tetkik Kurulu, "Özel Harp Dairesi" adını gayr-i resmi almış olsa da resmi ismi Seferberlik Tetkik Kurulu olarak kalmıştır. Doğrudan NATO tarafından yönetildiği belirtilen dairenin faaliyetleri için Ankara Kızılay'da bir ev kiralandığı ve Türkiye'de ise hiyerarşik olarak Genelkurmay İkinci Başkanlığı'na bağlandığı ifade edilmektedir (Kaynak, 2012:115).

1965 seçimlerine doğru gelinirken, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP), vatan toprağının ABD işgali altında olduğunu belirten söylemlerde bulunması ve açık bir şekilde NATO karşıtlığını başlattığı görülmektedir (Balci, 2013:118). 1965

seçimlerinde iktidara gelen Adalet Partisi, daha öncesinden Demokrat Parti'de siyaset yapmış kişileri tekrardan siyaset dünyasına kazandırmaya çalışırken; "On Dörtlüler"den olan ve sürgünden döndükten sonra 1963 yılında CKMP'ye giren Alparslan Türkeş, 1965 yılında partinin genel başkanı olarak genel seçimlerine katılmıştır (Karpata, 2011). Alparslan Türkeş, CKMP döneminde Türk milliyetçisi derneklerini bir araya getirmeye çalışmış ve aynı zamanda; TP'in, komünizmi Türkiye'de canlandırmak isteyen bir siyasi hareket olduğunu belirten açıklamalarda bulunmuştur (Karpata, 2011). TP ise Sovyetleri ve komünizmi değil; işçiler için sosyal hakların dztilmesi gerektiğini, eşitliği, belli bir kesim yerine tüm vatandaşların eşit olmasını savunduğunu belirtmiştir. Her ne kadar bunu belirtse de parti yönetimindeki Marksist kesim ve tabandaki komünist/sosyalist hareketlenmenin önüne geçilememiştir. CKMP ile TP arasındaki ideolojik söylemler üniversitelere yansımaya başlamış ve ülke içerisinde marjinal gruplar kendini göstermiştir.

Türk milliyetçilerini "lkcler" adı altında bir araya toplamaya alışan Alparslan Türkeş ise, 1967 yılında lkc Komando Kampları'nı kurdu muş ve olası bir komünist tehdidine karşı gençlerin kendilerini savunması için eğitimler başlatmıştır (Erken, 2014:134). Alparslan Türkeş'in ve siyasi hayatında yanında bulunan arkadaşlarının asker kimliği, gençlik örgütlenmesi olarak diğer siyasi partilerden farklı bir yapıya dnştrmştir. CKMP'nin devamı olarak 1969 yılında kurulan Milliyetçi Hareket Partisi de teşkilat yapılanmasındaki disiplin ve ciddiyet, askeri havanın hâkim olduğunun göstergesidir.

MHP ve TP arasında ideolojik mücadele gerilimi artarken, 1970'te Necmettin Erbakan tarafından siyasal İslam görüşünün temsilcisi niteliğinde olacak olan Milli Nizam Partisi kurulmuştur (Bölükbaşı, 2012:168). Türkiye'de birbirlerinin görüşüne aşırı uzak partiler kendini göstermeye başlamıştır. Fakat zel Harp Dairesi'nin ve MİT'in ilgisinin, bu dönemden itibaren MHP ve TP'in faaliyetlerinde olduğu belirtilebilir. nk bu partilerin, özellikle genç yapılanmaları dikkate alındığında ileride yaşanacak ideolojik olayların baş aktörü olacağı kesinleşmiş gibidir. Gençlerin sokakta gösteriler yaptėı, özellikle NATO karşıtı eylemlerin devam ettiği bir dönemde; Türkiye'nin demokrasisi açısından tekrar zor günler başlamıştır. 1966 yılında yaşanan Altıncı Filo olayının baş aktörlerinden Deniz

Gezmiş ve arkadaşları; 4 Mart 1971 yılında, dört ABD askerini kaçırmıştır (Akşam, 2011). Ordunun yönetim kadrosu içerisinde, hükümetin ülkede gerekli düzeni sağlayamadığı ve ülkenin gidişatının gerektiği gibi düzgün olmadığını belirleyen bir anlayış hâkim olmuştur. Bu olaylar yaşandığı sırada istihbarat, daha büyük bir vakayı önlemiştir. 9 Mart 1971 tarihinde dönemin MİT mensubu Mahir Kaynak'ın önemli rol oynadığı ve Mehmet Eymür gibi önemli MİT mensuplarının, orduda bazı subayların darbe yapmaya hazırlandığı istihbaratını; dönemin genelkurmay başkanı ve birinci ordu komutanına ileterek darbenin önlenilmesini sağlaması Türkiye'nin siyasi tarihi açısından çok önemlidir (TBMM, 2012:113). Daha öncesinde olduğu gibi büyük nitelikte sorunlar oluşturacak bir darbe, yerini daha hafifletilmiş olana bırakmıştır. 12 Mart 1971 yılında genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının birlikte imzaladıkları "muhtıra" radyodan okunarak, demokratik yollarla seçilmiş hükümetin Atatürkçü bir anlayışla, anayasanın öngördüğü düzenlemeleri yerine getirmesi gerektiği ve aksi takdirde askeri müdahalede bulunulacağı belirtilmiştir (Akıncı, 2014,66). Bunun üzerine dönemin başbakanı Süleyman Demirel istifa etmiş, yeni kurulan partiler üstü hükümetin başına CHP'li Nihat Erim geçmiştir. 1960 darbesinden sonra Türkiye'de sivil yönetimin ve demokratik havanın gelişmeye başladığı belirtilse de 12 Mart 1971 muhtırası bunu duraksatmış ve askerin yönetimdeki gücünü tekrar açığa çıkarmıştır.

İdeolojik olayların sürekli artışa geçtiği yıllarda, güvenlik mensuplarının da faaliyet ve sorumlulukları artmıştır. Bu artışın en önemli sebeplerinden birisi; daha önceden pek nadir olan, ancak 1970'li yıllara gelindiğinde artış gösteren ideolojik ayrışma ve buna bağlı meydana gelen, içerisinde terör faaliyeti niteliğinde sayabileceğimiz olaylarında dâhil olduğu siyasi gelişmelerdir. Türkiye'nin istihbaratı da Türkiye siyasi hayatına göre gelişim göstermiştir. 1970 yılında, önceden "Önemli İşler Müdürlüğü" olan emniyet istihbaratı "Önemli İşler Daire Başkanlığı" adını almış ve doğrudan emniyet genel müdürüne bağlanmıştır (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). 23 Temmuz 1971 yılında; MİT Müsteşarı Mehmet Fuat Doğu, görevini Korgeneral Nurettin Ersin'e devretmiştir (İlter, 2002). Fuat Doğu'nun görev süresi boyunca MİT Müsteşarlığı da olmak üzere (Emre Taner, Şenkal Atasagun) birçok üst düzey görevde bulunacak isimlerin teşkilata kazandırılmasını sağlamıştır

(CNN Türk, 2016). Özel Harp Dairesi (Gladio) ise bu tarihlerde, ABD ile olan anlaşmazlıkların etkisinden bağımsız bir şekilde gelişmeye başlamıştır.

ABD ile yapılan Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması, daha çok Türkiye'den başka ülkelere yapılacak olan operasyonları ve Türkiye'deki üslerin kullanımı kapsar niteliktedir. CIA'in, NATO ve Özel Harp Dairesi adı altında "örtülü" nitelikte faaliyet yapması durumu ise bu anlaşmadan ayrıdır. Dairenin 1952 yılında ABD'nin önerisiyle "Seferberlik Tetkik Kurulu" adı altında kurulması, bütün faaliyetlerinden ordunun ve hükümetin haberi olduğu anlamına gelmemektedir. U-2 uçak krizinin her ne kadar hava istihbaratı ile bağlantısı var ise, insan istihbaratı açısından da Özel Harp Dairesi'nin CIA ile o kadar alakası bulunmaktadır. ABD ile yapılan Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması'nın, üsleri ve Türkiye dışında yapılacak olan faaliyetleri kapsar nitelikte olması yanında dairenin daha önceden Türkiye içine yerleştirdiği, yetiştirdiği, zaaflarını ve kendine bağlılığını tespit ettiği ajanlarını Türkiye'den bağımsız harekete geçirebilmesi mümkün durumdadır.

1970'li yıllara doğru MİT ile Özel Harp Dairesi arasındaki ilişki, MEH döneminde göre daha farklı bir boyut kazanmaktadır. Askeri istihbaratı ön planda tutan Özel Harp Dairesi; 1970'li yıllardan sonra MİT ile beraber, sivil yapılanmaya dair çok büyük teşkilatlanmaya gitmiştir. Bunun olmasında en büyük insan kaynağı ise MHP'nin Ülkücü yapılanmasıdır (Göç, 2013:101). Bu dönemlerde gelişimini arttıran Özel Harp Dairesi'nin sivil yapılanması, "Derin Devlet" kavramıyla ifade edilmeye başlanmıştır. Daire mensubu olan sivillerin özel ismi ise "Kontrgerilla" olmuştur. Bu isim, aynı zamanda dairenin Türkiye'deki diğer gayri resmi ismi niteliğinde kullanılmıştır. Sivil yapılanmanın 1970 yılında başlamadığı, Seferberlik Tetkik Kurulu'nun kuruluşundan itibaren olduğu, ancak 1970'li yıllarda MHP teşkilatlarıyla birlikte büyüme gösterdiği belirtilmektedir. İlk özel harpçi subaylardan ve Özel Harp Dairesi'nin ilk Lojistik Şube Müdürü olan emekli Albay İsmail Tansu, bu sivil güçleri şöyle anlatmaktadır:

“Sivil uzantılar, ülke işgal edilince kullanılmak üzere barış zamanından eğitilip beklenenlerdir. Görev verilemez. Kopuk tespih taneleri gibi her yere dağılmışlardır. Türkiye'nin her yerindedirler. Savaşla beraber tespihin ipi bağlanır. Görev alırlar. Karı-koca aynı birimdedirler ama birbirlerinden haberleri yoktur. Herkes kendi görevini yapar. Gereksiz silah kullanmayan, daha

çok toplum içinde etkin olan, toplumsal kesimleri manipüle eden elemanlar. Meslek sahibi, etkili, itibarlı; ama derin yapı hesabına organize edilmiş ve çalıştırılan kimseler (gazeteci, yazar, milletvekili, siyasetçi, doktor, öğretim görevlisi, din adamı, öğretmen, avukat, polis, hemşire vs). Eğer mevcut iktidarda veya Türkiye’de bir tökezleme, bir sürçme olursa bu sivil unsurlar alana iner ve Türkiye’ye yeniden kâbuslar yaşatabilecek kudrette. Avrupa’daki gizli ordularda olduğu gibi, Özel Harp Dairesi’nin yapısı da Amerikan kuvvetlerine göre oluşturuldu. Amerikan askeri yönergelerinin birbir örnek alındığı bu yapıya göre Özel Harp Dairesi üç ana bölümden oluşturuldu: Gayrinizamî Harp, İstikrar Hareketi ve Psikolojik Harp. Bunlardan Gayrinizamî Harp, kendi içinde üç farklı birime ayrıldı: Gerilla Harekâtı, Mukavemet Harekâtı ve Kurtarma Kaçırma Harekâtı. Eğitimlerdeki başucu kaynağı ise "FM- 31" koduyla başlayan Amerikan askeri yönergeleri oldu. Bunlardan önemli olanları "ST-31" koduyla Türkçe’ye çevrildi. Özel Harpçilerin yanlarında hiç ayırmadıkları temel yönerge; "FM- 31-15", "ST-31-15" koduyla aynen Türkçeye çevrilen, Gayrinizamî Kuvvetlere Karşı Harekât’tır (TBMM, 2012:116)."

Özel Harp Dairesi'nin bir diğer niteliği ise NATO bağlantısı sayesinde "Gladio" kimliğiyle uluslararası bir niteliğe sahip olmasına rağmen, dönemin hükümetinin ve birçok siyasetçinin bu yapıdan haberinin olmamasıdır. Alparslan Türkeş'in amacının yazılı ya da görsel bir kaynağa dayanarak, Ülkücü kamplarında Özel Harp Dairesi adına ve isteyerek sivil insan yetiştirdiğini belirtmek mümkün değildir. Ancak Özel Harp Dairesi ve MHP'nin karşı olduğu görüş komünizmdir. Özel Harp Dairesi ile MHP arasındaki ilişkinin, Alparslan Türkeş'ten bağımsız olarak gerçekleşebileceğini belirtmek daha doğru olur. MİT ise hükümete bağlı bir yapıda olmasına rağmen, hükümetten bağımsız bir şekilde Özel Harp Dairesi ile daha fazla iç içe geçmiştir. MİT müsteşarlarının, genelde NATO'da eğitim görmüş ve görev yapmış askerlerden olması, dönem içerisinde askeri vesayetin sürekli hâkim olması gibi durumlar buna sebep gösterilebilir. Bunun yanında Özel Harp Dairesi, yapısal olarak MİT'ten farklılığını korumuş ve MİT'in önüne geçmiştir. MİT mensubu olmak; emekliliği olan, devlet memuru statüsünde hayatının sürdürüldüğü, sadece gerektiği ölçüde gizliliğin uygulandığı bir kurumdur. Özel Harp Dairesi ise MİT'e personel yetiştirebilecek nitelikte (Göç, 2013:101), emekliliği ya da memurluk gibi statüleri bulunmayan, her zaman gizliliğini koruyan ve özel durumlarda ortaya çıkan çok daha farklı bir yapıdır (TBMM, 2012:116).

3.4.1. İdeolojik Gerilim Yanında Kıbrıs Müdahalesi ve ASALA Sorunu

1960 askeri darbesinden sonra ortaya çıkan siyasi ortamda her ne kadar ordu, kendi gücünü hissettirmeye çalışsa da; darbeden sonra kendini gösteren ideolojik hareketlerin büyümesi engellenememiştir. TİP, MHP, Milli Görüş Hareketi (Milli Nizam Partisi ve daha sonraki adıyla Milli Selamet Partisi), Adalet Partisi gibi yeni partilerin oluşması; birbirinden farklı görüşlerin siyasi hayatta yer almasını sağladığı gibi, TİP ve MHP örneğinde görüldüğü üzere aşırı uç noktaların mücadelesini de beraberinde getirmiştir. TİP'in görüşlerini benimseyen insanların sürekli protesto düzenlemesi, kanun dışı birçok olaya karışması; MHP'li gençlerin kamplarda eğitilmesi, TİP taraftarı olan insanlara ve herhangi bir komünizm müdahalesine karşı mücadele etmek için kendilerine özgü güvenlik yapılanması oluşturmaları bunun en büyük örneklerindedir (TBMM, 2012:397). Burada NATO'nun MHP'nin komünist karşıtlığını kullanmak istemesi yanında, Sovyetlerin Türkiye'de komünizmi aktif hale getirmesi adına TİP'i destekleme olasılıkları sonucunda; Türkiye'de terör boyutuna varılabilecek bilecek olayların yaşanması ihtimali her zaman söz konusu olmuştur. Bu ihtimal, güvenlik mensuplarına göre bir asimetrik tehdit niteliğindedir. Ayrıca MİT'te kontr-komünizm biriminin olması örneği gibi devletin ya da devlet üzerinde etkisi olan askerin, "düşman taraf" veya "hedef kitle" olarak belirlediği bir anlayış hâkimdir.

1970'li yıllara gelindiğinde ABD ile ilişkilerin olumsuz bir noktaya gitmesi, Özel Harp Dairesi başta olmak üzere Türkiye istihbaratında değişimlerin başlamasına sebep olmuştur. 1973 yılında ise Ermeni terör örgütü ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) ortaya çıkmıştır. 27 Ocak 1973 tarihinde Los Angeles Başkonsolosu Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir'in öldürülmesi olayı, Türkiye'nin ASALA ile tanıştığı ilk eylem olarak belirtilir (Tarihi Olaylar, 2019). Bu olay ASALA'nın sadece kuruluş öncesi gelişmeleriyle bağlantılıdır. Türkiye istihbaratının bu olay sonrasında gereken önlemi tam anlamıyla aldığı belirtilemez.

Tam olarak oluşumunu tamamlamamış, ancak daha sonra büyük eylemlere imza atacak olan ASALA terör örgütüne karşı; yapılanmasını tamamlamadan

bertaraf edilmesi için gerekli önlemlerin alınmamasının, Türkiye istihbaratının böyle olaylarla yeni karşılaşmasıyla da bağdaştırılabilir. Çünkü ülkedeki bütün güvenlik yapılanması, ideolojik olaylar üzerine kurulmuştur. Bu durum, devamı gelmeyecek bir vaka gibi algılanmıştır. Dönemin hükümetinin olayların üzerine gerektiği kadar gitmemesi de sorunu güçlendirmiştir.

1973 yılının Ekim ayında yapılan genel seçimde; CHP ve Milli Selamet Partisi hükümeti oluşturulmuş; 6 Şubat 1974'te Bülent Ecevit, Başbakan olmuştur. 26 Mayıs 1973'te "MİT'in ne yaptığı karanlıktır!" diyerek 12 Mart dönemine değinen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, aynı yıl Eylül ayında Giresun'da yaptığı seçim konuşmasında; "Kontrgerilla adlı bu resmi görüntülü, fakat gayri resmi örgütün niteliği amacı üzerindeki örtü kaldırılmamıştır. Kontrgerilla'dan hesap soracağız." demiş ve Özel Harp Dairesi'nin ayrıntıları hakkında bilgi sahibi olmadığını göstermiştir (TBMM, 2012:120). Böyle bir ifadeyi kullanmasına rağmen herhangi bir müdahale olmadan seçimden en çok oyu alan CHP'nin Genel Başkanı Bülent Ecevit ve ikinci olan Necmettin Erbakan liderlerinin bulunduğu "Milli Cephe" hükümetinin, ilgilendiği ilk sorunu Kıbrıs meselesidir. 1967'de Yunanistan'da darbe gerçekleştiren Albaylar Cuntası, 15 Temmuz 1974'te Atina'dan bağımsız olarak Kıbrıs'ı yöneten Makarios'a karşı da darbe yaparak Atina odaklı bir hükümet oluşturmuştur (Balcı, 2013:138). Bu olayın ardından toplanan Milli Güvenlik Kurulu, adadaki anayasal düzenin yıkıldığını ve verilen garantilerin ihlâl edildiğini belirterek adaya müdahale etme kararı almıştır (Balcı, 2013:138).

Kıbrıs Harekatı'nın başarılı bir şekilde sonuçlanmasında esas güçlerden birisi ise kuruluşu 29 Kasım 1957 olan Türk Mukavemet Teşkilatı'dır (Yalçın, 2016:287). Bu teşkilat 1955'li yıllarda Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar sebebiyle Seferberlik Tetkik Kurulu'nun (Özel Harp Dairesi) ilk başkanı Daniş Karabelen ve kurul mensubu İsmail Tansu'nun girişimleriyle, Kıbrıs Türkleri'nin önemli isimlerinden Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denктаş ve Burhan Nalbantoğlu öncülüğünde kurulmuştur (Özdal ve Keser, 2011:5). Bir istihbarat teşkilatı niteliğinde çalışan Türk Mukavemet Teşkilatı, özel harp mücadelesi sürdürerek 1957 yılından itibaren adadaki Türkleri örgütlemiştir.

1974 yılında Ecevit'in başbakan seçilmesinin ardından dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar ile yapılan görüşmede, Bülent Ecevit Özel Harp Dairesi'ni ilk defa öğrenmiştir:

"1974'teki başbakanlığım sırasında, zamanın Genelkurmay Başkanı rahmetli Orgeneral Semih Sancar, Başbakanlığın örtülü ödeneğinden acil bir ihtiyaç için, bir kaç milyon lira istedi. O yıllarda milyonlar büyük paraydı ve benden istenen miktar da örtülü ödenekteki paranın tümüne yakındı. Üstelik ben örtülü ödeneği ancak sosyal yardımlar için kullanıyordum ve mecbur olmamakla birlikte bu kaynaktan yapılan tüm ödemeleri belgelere bağlatıp, Başbakanlık Müsteşarı'nın kasasında saklatıyordum. Onun için Genelkurmay'dan bu paranın ne amaçla istenildiğini sormak zorunda kaldım. "Özel Harp Dairesi için" dediler. O güne kadar böyle bir dairenin adını bile duymamıştım. Daha önce onlara parayı ABD veriyormuş. Bir anlaşmazlık çıktığı için ödeneği kesmişler. Özel Harp Dairesi'nin nerede bulunduğunu sordum. "Amerikan Yardım Heyeti'yle aynı binada" yanıtını aldım. Özel Harp Dairesi'nin Türkiye'nin veya bir kısım topraklarımızın düşman istilasına uğraması durumunda istilacılara karşı gerilla yöntemleriyle ve her türlü yer altı etkinliğiyle mücadeleye hazırlanmak için kurulduğunu anlattı. Adları gizli tutulan bazı 'vatansever gönüllüler' Özel Harp Dairesi'nin sivil uzantısı olarak çalışmak üzere ömür boyu görevlendirilmişlerdi. Gerekğinde bu gönüllü sivil vatanseverlerin kullanmaları için de Türkiye'nin bazı yerlerinde gizli silah depoları oluşturmuşlardı." (TBMM, 2012:120).

Bu konuşmada geçen "Vatansever Gönüllüler" ifadesi, Özel Harp Dairesi içerisindeki ayrımı ifade etmektedir. Bazı kaynaklarda ise "Gladio'nun Vatansever Kadroları" olarak geçmektedir (TBMM, 2012:116). Çünkü Özel Harp Dairesi'nin NATO ve CIA bağlantısı, herkesin Türkiye Cumhuriyeti'nin yararına çalıştığı durumunda sorun oluşturur bir hale gelmiştir. Özel Harp Dairesi girişimiyle kuruluş Kıbrıs'ta önemli bir çalışma yapan Türk Mukavemet Teşkilatı olduğu gibi, kendi çıkarları için sadece CIA adına çalışma yürüten Özel Harp Dairesi mensubu bulmakta mümkündür.

ABD ile bu gelişmeler yaşanırken 20 Ocak 1975'te Agop Agopyan isimli Ermeni tarafından Lübnan'da ASALA terör örgütü kurulmuştur (İşeri, 2008:46). Sadece Türkiye'de değil, başta Avrupa kıtasındakiler olmak üzere birçok ülkede eylem gerçekleştirecek ASALA'nın ilk eylemi; 1973 yılında Türk diplomatlarını öldüren Gourgen Yanikian isimli ömür boyu hapis cezası almış teröristin, serbest bırakılması için Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta 20 Şubat 1975 tarihinde THY bürosuna bombalı saldırı gerçekleştirmesi olduğu belirtilmektedir (Çam, 2014:1723). Bazı

kaynaklar ise ASALA'nın ilk saldırısı olarak 22 Ekim 1975'te Avusturya Büyükelçisi Danış Tunalıgil'in öldürülmesi olduğunu belirtmektedir. Kesin olarak gerçekleşen ise, Türkiye'nin ciddi boyutta yeni bir sorunla karşılaştığıdır.

ASALA ile mücadeleye başlayacak olan Türkiye Cumhuriyeti istihbarat birimleri, 1975'li yıllara gelirken ABD ile yaşanan gelişmeler yanında ülke içerisinde bürokratik gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Mehmet Fuat Doğu, 1971 yılında müsteşarlık görevini devretmiştir. Mehmet Fuat Doğu'dan sonra 1974 yılına kadar asaleten ve vekâleten fark etmeksizin görev yapan müsteşarların görev süreleri kısa sürmüştür. 1974 yılında göreve gelen Hamza Gürgüç ise 1978'e kadar olan sürede MİT Müsteşarlığı görevini yürütmüştür.

1972 yılında sol görüşlü siyasal hareketlerde Mahir Çayan'ın öldürülmesi, Deniz Gezmiş'in idam edilmesi gibi gelişmeler yaşanırken; aynı dönem içerisinde MHP'nin gençlik yapılanması Ülkü Ocakları kapatılmıştır (Erken, 2014:143). 1973 yılında Ülkü Ocakları tekrar faaliyete geçmiş ve MİT ile Özel Harp Dairesi tarafından birçok Ülkücü gençten faydalanılmaya başlanmıştır. Ülke içerisinde sağ-sol çatışması eskisine oranla daha fazla artış göstermiş ve siyasi yapı zor bir dönem geçirmiştir. 1975 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti istihbaratı adına yaşanan gelişmeleri belirtecek olursak:

- Özel Harp Dairesi, MİT, ve Emniyet İstihbaratı farklı isimlerde olsa da Özel Harp Dairesi, istihbaratın görünmeyen yüzü; MİT ve Emniyet İstihbaratı da resmi olarak bilinen tarafı olmaya başlamıştır.
- Farklı isimlerde olan bu yapılanmalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbaratı olarak ortak bir isim gibi faaliyetlerini sürdürmüştür.
- Özel Harp Dairesi, NATO adı altında CIA'in yönetmek istediği bir yapı olurken ABD ile yaşanan olumsuz gelişmelerden dolayı "Gladio'nun Vatansever Kadroları" olarak bilinecek kişilerle ABD tarafında olanlar ve olmayanlar sorunu ortaya çıkmıştır.
- Türkiye istihbaratı; genellikle ülke sınırları içerisinde ideolojik olaylarla ilgilenirken, ASALA sorunu nedeniyle hem yurt içi hem de yurt dışında büyük bir asimetrik tehditle karşı karşıya kalmıştır.

1975 yılında emniyetin istihbarat birimi olan "Önemli İşler Daire Başkanlığı"nın ismi "İstihbarat Başkanlığı"na çevrilerek ilk defa yaptığı işin ismini almıştır (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). 1975 yılında yapılan seçimlerde Adalet Partisi, MSP ve MHP'nin oluşturduğu koalisyon hükümeti kurulmuştur. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, başbakan yardımcısı olmuştur. İlk defa istihbarata bu kadar yakın bir isim, hükümette başbakan yardımcılığı gibi önemli bir görev üstlenmiştir. O güne kadar asker kimliği sebebiyle de ayrı bir saygı duyulan Alparslan Türkeş'in, MİT'ten sorumlu başbakan yardımcısı olduğu ve teşkilatın içerisindeki birçok gelişmede katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Yalçın ve Yurdakul, 1999:197). 1978 yılında Genelkurmay Başkanı olan Kenan Evren'in Alparslan Türkeş'le sınıf arkadaşı olduğu ve hem ordu komutanlığı hem de Genelkurmay Başkanlığı görevine atanmasında da Türkeş'in etkili olduğu ifade edilmektedir (Yalçın ve Yurdakul, 1999:211). Bu dönem içerisinde Türkeş'in MİT'ten sorumlu olması, Türkiye'nin istihbaratında Özel Harp Dairesi de dâhil olmak üzere MHP'nin etkisi olduğu belirtilmektedir (Göç, 2013:101).

1977 yılında Taksim'deki 1 Mayıs kutlamalarında 34 kişinin ölmesi gibi fâili meçhul olaylar yaşanırken, ideolojik protestoların yerini insanların birbirini öldürmesi ve yaralaması gibi bir silahlı çatışma ortamı almaya başlamıştır. Bülent Ecevit'in, 1974 yılında Orgeneral Semih Sancar ile yaptığı Özel Harp Dairesi görüşmesi ve ardından 1 Mayıs katliamının yaşanması sonrasında Ecevit'in, dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e yazdığı bir mektupta "Özel Harp Dairesi" ismini kullanması ile dairenin ismi ilk defa cumhurbaşkanlığı belgelerine girmiştir.

"Örgüt gizlilik içinde çalışır, demokratik hukuk dışındadır. 12 Mart döneminde sözü çok geçen ve kontrgerilla denen kimselerin bu örgütle bağlantılı olma olasılığı vardır. Eylemlerden bazıları alelade olmayan güçlü bir örgüt tarafından düzenlenecek niteliktedir. 1 Mayıs 1977 Taksim olayı bu izlenimi vermektedir. Bu örgütte görev almış, yönetici olarak çalışmış kimselerden bazılarının emekli olduktan sonra da bilgilerini ve yetiştirdikleri elamanları, siyasal nitelikteki eylemler için kullandıklarını gösteren belirtiler vardır."(TBMM, 2012:120).

29 Mayıs 1977 tarihinde Bülent Ecevit, İzmir Havalimanı'nda silahlı saldırıya uğramış ve saldırı arkasında Kontrgerilla olduğunu belirtmiştir (Aljazeera, 2019). MİT Müsteşar Yardımcısı Sabahattin Savaşman, aynı yıl CIA adına casusluk yaptığı

gerekçesiyle tutuklanmış ve 1979 yılında 17 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (TBMM, 2012:554). 1979 yılında birçok ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, bazı dernekler kapatılmıştır. Abdi İpekçi Suikasti, Bahçelievler Olayı, Maraş Olayları, Gün Sazak'ın suikaste uğraması ve birçok ideolojik meseleden kaynaklanan silahlı çatışma ortamı şiddetini artırmıştır.

Sağ-Sol ideolojik çatışması şiddetini artırırken, Güneydoğu'da Kürt hareketlenmesi görülmeye başlanmıştır. 1973 yılında Abdullah Öcalan'ın birkaç arkadaşıyla Ankara'da toplantı yapmasıyla başlayan hareketlenme 1978 yılına doğru düzenli bir yapılanmaya ulaşırken, o tarihler içerisinde hiçbir şekilde dikkat çekmemiştir (İşeri, 2008:59). Öcalan'ın sadece üniversitede yaptığı bir protestodan dolayı yargılandığı belirtilmektedir. 1978 yılında "Partiya Karkerên Kurdistan" (PKK: Kürdistan İşçi Partisi) ismini alan örgüt, 1979 yılında dönemin Adalet Partisi Şanlıurfa Milletvekili Mehmet Celal Bucak'a yaptıkları saldırı ile kurulduklarını ilan etmişlerdir (İşeri, 2008:60).

3.4.2. 12 Eylül Askeri Darbesi ile Yeni Bir Dönemin Başlangıcı

Türkiye'deki siyasi sorunlar ile buna bağlı gelişme gösteren güvenlik sorunlarının giderek artması, askeri darbeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bunun yanında ABD'nin Kıbrıs müdahalesine bağlı olarak Türkiye ile sorun yaşaması, kışkırtıcı hamlelerde bulunmasını da tetiklemiştir. ABD Silahlı Kuvvetler Dergisi'nin 1980 Haziran sayısında "Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden başka bir çıkış noktası görülememektedir" şeklinde bir ifade kullanılmıştır (Gerger, 2006:391). Dönemin siyasetçilerinden Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel, yaşanan birçok olayı CIA ve MİT'in gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir (Tongur, 2017:59).

12 Eylül 1980 tarihinde ordunun yönetime el koymasının, darbe öncesindeki siyasi ortamda istihbarat ve siyaset ilişkisi açısından bir çıkmaz olduğunu belirtmek daha doğrudur. Ordunun darbeden önce sürekli olarak siyasetçileri ve hükümeti uyardığı herkes tarafından bilinmektedir (Heper, 2010:215). Siyasetçiler kendi aralarında anlaşabilseler dahi bu durum tabana yansıtılamamıştır. Çünkü yaşanan

gelişmeler basit protesto tarzında değil, insanların birbirlerini öldürmesi ile ilgilidir. Ecevit ve Demirel'in CIA ve MİT için söyledikleri, konunun bazı noktalarının siyasetçilerden bağımsız bir durumda olduğunun göstergesidir. Parti liderleri, tabanlarına ve teşkilatlarına sükûnetin sağlanması ve olayların yatışması konusunda gerekli çağrışında bulunabilseler de bu olaylar, belirtildiği gibi üçüncü kişiler tarafından olması sebebiyle siyasi yaşamdan farklı meseleler söz konusudur. Bunun için gösterilen en belirgin örnek ise, darbenin yapıldığı gün; CIA şefi Paul Hanze'nin, ABD Güvenlik Konseyi'nden bir memur tarafından aranarak "Senin Ankara'daki çocuklar bu işi yaptılar." denilmesidir (Gerger, 2006:392). Buradaki "Senin Ankara'daki çocuklar" kısmı, bazı kaynaklarda "Darbeyi Gerçekleştiren Generaller" olarak belirtilmektedir. Darbeyi gerçekleştiren Kenan Evren ve diğer komutanlar CIA ile bağlantılı olsun ya da olmasın bu cümleden çıkarılacak sonuç, CIA'in bu işteki rolünün ülkeyi askeri müdahaleye sürüklemek için her türlü çalışmayı yapmasıdır.

Darbeden sonra, istihbarat ve asker üzerinde önemli etkisi olan MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş de dâhil olmak üzere Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan gibi siyasi parti genel başkanları ve partilerin teşkilatlarında bulunan birçok kişi yargılanmış ve siyasi partiler kapatılmıştır. Sağ ya da sol görüşlü olup olmadığı fark etmeksizin birçok kişi idama mahkûm edilmiştir (Hürriyet, 2012). Askeri müdahaleyle beraber 132'si yönetim kadrosu olmak üzere 2 bin 385 PKK'lı terörist de ele geçirilmiştir (İşeri, 2008:60).

Darbe ile yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi tarafından ASALA ve PKK gibi terör örgütleri ile mücadele edilmeye çalışılırken, aynı zamanda Türkiye'ye demokrasinin geri getirilmesi içinde bazı adımlar atılmıştır. Ordunun bu konudaki ilk icraatı, 1981 yılında Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilmiş bir Danışma Meclisi oluşturulması ve bu meclis ile yeni anayasa oluşturulması için çalışmaya başlanmasıdır (Karpat, 2010:265). 1982 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni anayasası referandum ile onaylanmıştır.

ASALA operasyonlarının, Türkiye'nin istihbaratı adına yurtdışı operasyonları niteliğinde olacağı; istihbaratın bunun için yeterli alt yapıya sahip olmadığı

gerekçesiyle yurtdışında olan Ülkücü isimlerle irtibata geçildiği ve PKK'da dâhil olmak üzere birçok operasyonda bu kişilerden yararlandığı görülmektedir (Özdemir, 2015). Bu kişilerin diğer Ülkücü kişilerden farkı; bazı kaynaklara göre Ülkücü komando kamplarında yetişenlerden olmaları, bazı kaynaklara göre ise 12 Eylül 1980 öncesinde Özel Harp Dairesi ve MİT aracılığıyla komünizme karşı mücadele etmesi için seçilenlerden olmasıdır (TBMM, 2012:122). Alaattin Çakıcı; bu isimlerden farklı olarak, 12 Eylül döneminde yargılanırken beraat etmiş ve MİT tarafından düzenlenen operasyonlara katıldığı belirtilmiştir (T24, 2014). O dönem içerisinde de bu kişilerin suçlu olmalarının sebepleri arasında, suç içeren ideolojik faaliyetler yanında insanları öldürmeye kadar birçok olay yer almaktadır. Türkiye istihbaratı ve hükümetinin, bu kişileri görevlerini yerine getirdikleri takdirde suçlarının affedileceği ve Türkiye'de yaşadıkları takdirde herhangi bir hukuki zorlukla karşılaşmayacakları konusunda anlaşma yaptığı belirtilmektedir (Özdemir, 2015). Özetlemek gerekirse devlet, resmi suçlularla anlaşarak başka resmi suçlulara karşı mücadele etmeyi kabul etmiştir. Devlet açısından bakıldığında gayrinizami harp olarak kabul görebilecek bir yöntem olduğu söylenebilmektedir. Bu yöntemi istihbarat teşkilatının yöneticileri de kabul etmiştir. MİT Kontrterör Daire Başkanı Mehmet Eymür, bu operasyonlara katılan kişilerden bahsederken Alaattin Çakıcı'yı kastederek; "Normal adamlara yaptırmak mümkün değil, vurucu kırıcı adamlara ihtiyacımız var (T24, 2014)." demiştir.

ASALA ile mücadele zamanına kadar bazı istisnalar hariç olmak üzere istihbaratçı denildiğinde haber veren, analiz yapan, rapor hazırlayan ve gerektiği takdirde silahlı mücadeleye giren bir profil bulunmaktadır. Resmi olarak istihbarat teşkilatında çalışmayıp, istihbarat teşkilatına haber veren kişilerin için ise genellikle "muhabir" kavramı kullanılmaktadır. ASALA ile yapılacak mücadelede bilinen istihbaratçı kavramının dışına çıkmıştır. Bu kişilerin, resmi olarak istihbarat teşkilatlarında bulunmadığı ve aynı zamanda haber elemanı olarak görev yapmadığı, doğrudan silahlı mücadele tarzında faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir.

Özal'ın yaşadığı döneme kadar 1980 askeri müdahalesi de dâhil olmak üzere Türkiye'nin, hem yönetim anlamında hem de güvenlik ve istihbarat anlamında oturmuş bir sistemi bulunmamaktadır. Sürekli askeri müdahaleler ve ordunun devlet

yönetiminde üstün olmaya çalışması (Şener ve Çolak, 2015:413), anayasa değişiklikleri ve başka ülkelerin Türkiye üzerinde sürekli olarak söz sahibi olmaya çalışması gibi etmenler; karma ekonomik sistemi benimsense de devletin müdahale payını biraz daha ön planda tutmayı gerektirmektedir. ABD ve İngiltere için devletin daha az müdahale etmesi ve özelleştirme gibi faaliyetler dönemin Türkiye'sine oranla daha az sorun teşkil etmektedir. Dönemin Türkiye'sinin bu ülkeler gibi sistemli bir altyapısı bulunmamaktadır. Bu nedenle karma ekonomik sistemle yapılacak bu reformda "devletin müdahalesi" kısmı, meselenin güvenliği açısından önem arz etmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Emniyet Hizmeti teşkilatının büyük çabalarıyla yabancıların elinden alınarak ülkeye kazandırılan şirketler, ekonomik istihbarat için önemli bir örnektir. 1980 yılı ile o zamanın ekonomik şartları gereğince karma ekonomik sistemin uygulanması gerekiyorsa, Türkiye'nin bunu gerçekleştirirken büyük bir güvenlik önlemi alması zorunlu hale gelmiştir. Özelleştirmenin sadece yerli yatırımlarla gerçekleşmesi olasılığı dahi olsa 1980 yılı şartlarından sonra güvenlik açısından bu durumun bir önemi yoktur. Ülke içerisinde istihbarat kaynaklı oluşan sorunlara dikkat edildiğine; kişinin ya da kurumdaki insanların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, Türkiye'de doğup büyümesi, ülkesini sevdiğini belirten bir yapıda olması gibi özelliklerine dayanarak özelleştirme ihalesini kazanması ya da almasına izin verilmesi de yeterli değildir. CIA, NATO aracılığıyla Özel Harp Dairesi'ndeki Türk olan ve devletin çıkarı için mücadele ettiği kişileri kendi amaçları için nasıl kullanmaya çalışıyorsa, özelleştirme kavramı da aynı amaç için kullanılabilir. Bu noktalarda kamu politikalarını belirleyen hükümetin, Türkiye şartlarını düşünerek daha geniş bir güvenlikçi yaklaşımla hareket etmesi gerekmektedir. Nitekim bu önlemler dışında bakıldığında; Özal döneminde, iş adamlarının dışa açılımı ve devletin ekonomik hantallığına sebep olan yüklerden kurtulmaya çalışması söz konusudur (Aktaş, 2011:41).

ASALA sorunu için 1982 yılında adım atılması, sivil hükümetin gelmesi ile değişmemiştir. Bu sorun milli bir mesele olarak kaydedilerek ordunun, hükümetin ve vatandaşın, bu konuda gerekli adımın atılması yönünde ortak bir tavrı olmuştur. Her ne kadar sivil yönetim olsa da ordu, Milli Güvenlik Kurulu kanadıyla etkisini

sürdürmeye devam etmiştir (Heper, 2010:237). 6 Kasım 1983 yılında genel seçimler yapılmadan önce 1 Kasım 1983 yılında 2937 sayılı "Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu" çıkarılmış ve 1 Ocak 1984 yılında yürürlüğe girmiştir. (İlter, 2002). Bu kanunla beraber MİT'in esas görevleri ana hatlarıyla belirlenerek, başbakana bağlandığı görülmektedir (İlter, 2002). Emniyetin istihbarat teşkilatı olan "İstihbarat Başkanlığı", 1983 yılında "İstihbarat Daire Başkanlığı" adını almış ve ilk defa bütün illerin emniyet müdürlüklerinde istihbarat birimleri oluşturulmuştur (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019). 1985 yılında "Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu"nun EK-7 maddesi ile İstihbarat Daire Başkanlığı'nın kendine özgü ilk kanunu çıkarılmıştır (İstihbarat Daire Başkanlığı, 2019).

Türkiye'nin istihbaratı adına hukuki gelişmeler sürerken, yurt dışında da ASALA'ya karşı örtülü operasyonlar başlatılmış, ABD ile ilişkiler tekrar eski haline dönme aşamasına gelmiştir. Kıbrıs müdahalesinden sonra olumsuz bir hal alan ABD ilişkilerinin eskiye dönmesi için askeri yardımların önemi büyüktür. Askeri darbenin gerçekleşmesindeki CIA Şefi Paul Hanze bağlantısı ile ilişkilerin tekrar normale dönmesi, ABD ile Türkiye'deki sivil yönetim arasında olan bir mesele olarak kalmıştır. 1981 yılında 350 Milyon Dolar olan yardım, 1985 yılında 900 Milyon Dolar olmuştur (Balcı, 2013:165). 1980'de tekrar imzalanan Savuma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması 1987 yılında beş yıl daha uzatılmıştır (Balcı, 2013:165). Bu anlaşmalar dâhilinde ABD'nin İncirlik Üssü'ndeki faaliyetlerin arttırılması gibi bazı yeni faaliyetlerin yapılmasına müsaade edilmiştir.

ABD ile askeri anlamda yapılan bu anlaşmalarla eskisi gibi tekrar Türkiye üzerinde faaliyet yürütmesi, ABD adına hem Ortadoğu hem de Asya'daki politikaları için başlangıç niteliğindedir. Bunun nedeni, Sovyetler içerisindeki hareketliliğin, ileride Sovyetlerin dağılmasına etki edebilecek bir hale dönüşmesi ve yeni oluşan küresel ortamda Türkiye'nin kendi etkisinde olmasını istemesidir (Ayan, 2011:27-28). CIA'in Türkiye'deki Özel Harp Dairesi adı altında yapılan ideolojik faaliyetleri ise dönüşüm içerisinde girmiştir. Çünkü 1980 sonrası dönemde Türkiye içerisinde sağ-sol olaylarının eski şiddetinde olması durumu kaybolmuş ve aynı zamanda komünizmin kaynağı Sovyetlerin dağılmasının gerçekleşmesi sonucunda yeni politikaların oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Bu politikaların yürütülmesinde

uluslararası siyasetteki yeri ve jeopolitik konumu bakımından Türkiye, ABD için büyük önem arz etmektedir.

3.5. 1990-2000 Yılları Arasında Terörle Mücadelede İstihbarat

Türkiye'nin siyasi tarihinde 1990'lı yıllar olarak tabir edilen dönem, hükümetlerin birden çok partiyle oluşması sebebiyle "Koalisyonlar Dönemi" şeklinde isimlendirilmektedir. Her ne kadar siyaset literatüründe "koalisyon" şeklinde isimlendirilse de birçok medya organında "Karanlık Yıllar" şeklinde de duygusal olarak adlandırılmaktadır. Böyle olmasının sebebi; olarak dönem içerisindeki siyasi gelişmeler, kamu politikalarında oluşan sorunlar, terörle mücadele sorunlarındaki artış, istihbarat anlamında bazı gizliliklerin ortaya çıkmaya başlaması, güvenlik sorunlarının artması gösterilebilir. Her ne kadar siyasi sorunlar bu dönemde de olsa da Türkiye'nin siyasi yaşamında neredeyse her dönem var olan siyasi sorunlardan ziyade büyük artış gösteren güvenlik sorunları, bu dönemde daha çok öne çıkmaktadır.

3.5.1. Türk İstihbaratında Sivilleşme Çalışmaları

1983 seçimlerinden sonra siyasette sivilleşmenin önemli isimlerinden olan Başbakan Turgut Özal, bu durumu MİT için de uygulamak istemiştir. Bu uygulamada 1985 yılında bitirilen ASALA'ya karşı önemli operasyonlarda görev alan ve 1986 yılında MİT Müsteşar Yardımcısı olan Hiram Abas önemli rol oynamıştır. Hiram Abas, MİT Müsteşar Yardımcılığı'na getirildiğinde müsteşarlık görevinde Korgeneral Burhanettin Bigalı bulunmaktadır. Abas'ın müsteşar yardımcılığı görevine getirilmesiyle; Bigalı'nın birçok operasyonel faaliyetin başına Abas'ı getirdiği belirtilmektedir (Eymür, 1999:107). Abas ise müsteşarlıkta "Güvenlik Dairesi Başkanlığı" gibi bazı birimlerin oluşmasını sağlamıştır (Eymür, 1999:108). 1986 yılında müsteşarlık görevine Korgeneral Hayri Ündül getirilmesi ile Abas-Ündül arasında yaşanan sorunlar, MİT'in sivilleşme adımları konusunda engel teşkil etmiştir. MİT'in içerisinde en alt kademedeki yetişen ve büyük operasyonlarda görev alan Abas'ın, devletin içerisinde saygınlığının olması, müsteşar Ündül'ün bu durumdan rahatsız olduğu ve Abas'ı engellemek için girişimlerde bulunduğu

belirtilmektedir (Eymür, 1999:107). Bu noktada Hiram Abas; bir yandan Özal'a MİT içerisindeki sorunları rapor ederken, diğer yandan askeri kanadı oluşturan Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Hayri Ündül, MİT içerisindeki sivil yapının ilerlemesine engel olmuşlardır. MİT içerisindeki sorunlar sürerken, dönemin MİT Güvenlik Dairesi Başkanı Mehmet Eymür'ün hazırladığı MİT raporunun (1987) açığa çıkması ise; hem bazı devlet sırlarının ortaya çıkmasını hem de Türkiye'deki istihbarat yönetiminin ne durumda olduğuna dair yorum yapma imkânını ortaya çıkarmıştır. "2000'e Doğru Dergisi"nde yayınlanan raporda, 1980 sonrasında emniyet birimlerinden ve MİT'ten bazı üst seviyedeki kişilerin yeraltı dünyasındaki kişilerle maddi anlamda ilişkisi olduğu ve suç unsuru sayılabilecek faaliyetlerde bulunduğu belirtilmiştir (Milliyet, 2011).

1987 seçimlerini kazanan Turgut Özal'ın, Hiram Abas ile MİT'i sivilleştirmeye çalıştırma faaliyeti askeri vesayet engeline takılmıştır (Yalçın ve Yurdakul, 1999:302). Bu noktada askeri vesayet oluşturduğu bürokratik sorun kendini göstermektedir. Başbakana bağlı olan MİT, sivil yönetimden çok askeri kanadın etkisinde kalmıştır. MİT içerisinde sivilleşme adına tam bir sonuç alınamasa da Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı'nın 81 ilde örgütlenmiş olması, iç istihbaratta MİT ve Genelkurmay istihbaratına rakip konuma getirmiştir. MİT, her ne kadar başbakana bağlı olsa da askeri vesayet ağır olması ve MİT'in başına asker kökenli kişilerin gelmesi nedeniyle sivil yapıya bağlanma konusunda sorunlar devam etmiştir.

3.5.2. Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele'nin (JİTEM) Kurulması

PKK terör örgütünün faaliyetlerini arttırması ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gelişen sorunlar, ASALA'da olduğu gibi farklı mücadele yöntemi denenmesini zorunlu kılmıştır. PKK ve ASALA her ne kadar aynı tarz bölgelerde eğitim gören ve organize olan terör örgütleri olsalar da eylem gerçekleştirme yöntemleri farklıdır. ASALA daha çok, büyük ve kalabalık olan şehir merkezi yapılanmalarında bulunmuş ve çoğunluğu yurt dışı olmak üzere belirli insanlara (Konsolos, büyükelçi gibi yurtdışı görevlilerine) karşı suikast eylemi düzenlemiştir (Abdurahmanlı, 2019:72). PKK ise kırsal yaşamın önde olduğu, yükseltisi fazla olan,

dağlık arazi üzerinde; Türkiye'nin Güneydoğu'su, İran'ın Güneybatı'sı, Suriye ve Irak'ın Kuzey'inde faaliyet göstermektedir. Eylemlerini de ASALA'dan farklı olarak genelde dağlık arazi üzerinde ve belirli gruplar halinde "gerilla" yöntemi şeklinde gerçekleştirmişlerdir (Uluhan, 2017:6). ASALA'nın gerçekleştirmeye yöneldiği faaliyetlerden birisi, Türkiye'deki Ermenistan'ı oluşturmak olsa da nüfus ve taraftar bakımından sadece "yıldırma" hareketi olarak kalmıştır. Ancak PKK'nın "Bağımsız Kürt Devleti" kurma politikası; Türkiye içerisinde taraftar toplayabilecek, siyasi bir hareket gibi gözükebilecek, daha doğru bir ifadeyle ASALA'ya oranla Türkiye'de nüfuz etmesi daha etkili bir politikadır. Ülkede önemli bir Kürt kökenli vatandaş nüfusunun bulunması, Türkiye'nin Batı'sının Doğu'ya kıyasla daha gelişmiş imkânlarla sahip olması, Güneydoğu ve Doğu'daki insanların önemli bir kısmının kırsal kesimde ikamet etmesi, kendi aralarında Kürtçe konuşulması gibi birçok etmen PKK için taraftar toplama aracıdır. PKK, hem dağ kadrosu hem de içerisinde siyasetçilerinde olacağı şehir kadrosu ile bu araçları kullanarak eylem gerçekleştirmektedir (İşeri, 2008:64). Bu nedenle PKK ile mücadelede Türkiye'nin gerek güvenlik gerekse istihbarat birimlerinin izleyeceği yol, ASALA'ya göre farklı olmak zorundadır.

PKK'nın, şehir merkezi ve kırsal bölgede psikolojik hareket yürüterek insanları devlete karşı kışkırtması ya da köy baskınları gibi eylemlerde kendilerine katılmak istemeyen kişileri zor kullanarak örgüte dâhil etme yöntemleri, kamu alanlarına (okul, hastane, yol vb.) zarar vererek bölgedeki vatandaşlara korku salma eylemleri (Çakır, 2013: 178-180), istihbaratın kullanacağı yeni karşı mücadele yöntemlerini geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu noktada en fazla görev, kırsal kesimdeki asayişten sorumlu olan ve dönem içerisinde Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı Jandarma Genel Komutanlığı'na aittir. MİT ülke istihbaratının genelinden, Emniyet İstihbarat Teşkilatı ise daha çok şehir merkezlerindeki istihbarattan sorumludur. Jandarma Teşkilatı, PKK ile mücadele açısından diğer birimlere oranla olayların yaşandığı yere daha yakındır. Genelkurmay'ın kara, hava, deniz yoluyla elde ettiği istihbarat jandarma birimleri de dâhildir.

Jandarma Genel Komutanlığı'nın istihbarat birimi olarak 1983 yılında kurulan Jandarma İstihbarat Grup Komutanlığı'nın ilk vazifesi, Güneydoğu'da artan terör

faaliyetleri ile mücadele etmektir (TBMM, 2012:125). 1987 yılına gelindiğinde komutanlığın adı "Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele" (JİTEM) olarak değiştirilmiştir (TBMM, 2012:125). JİTEM'in kurucusu olarak Binbaşı Cem Ersever belirtilse de Albay Arif Doğan'ın ya da Orgeneral Eşref Bitlis'in de ismi geçmekte, ancak kurucusu olarak net bir isim gösterilememektedir. Kurulduğu dönemde en yetkili isim, Asayiş Kolordu Komutanı Korgeneral Hulusi Sayın'ındır. Kurulmasına Binbaşı Cem Ersever'in, Güneydoğu'daki asayiş faaliyetleri hakkında hazırladığı raporun öncülük ettiği ifade edilmiştir (TBMM, 2012:125).

JİTEM'in kurulmasında Özel Harp Dairesi'nin mücadele tarzı örnek alındığı ve PKK'ya karşı gayri nizami harp tekniklerinin uygulanması gerektiği; normal güvenlik yöntemleriyle bu sorunun çözülemeyeceği belirtilmiştir (TBMM, 2012:125). ASALA ile mücadelede de Özel Harp Dairesi'nin örnek alınması tam olarak belirtilmese de Özel Harp Dairesi ile bağlantılı kişilerin, gayri nizami harp yöntemleriyle mücadelesi görülmüştür (TBMM, 2012:126). ASALA ile mücadele de yeni isimler yetiştirilmemiş ve yurt dışında yaşayan kişilerle bağlantı kurularak hukuki nitelikte belirli anlaşma karşılığında mücadele edilmiştir. JİTEM'de, aynı yöntemin Güneydoğu ve bu bölgedeki sınıra yakın kısmında uygulanması kararlaştırılmıştır. ASALA ile mücadelede operasyonel anlamda sivil ekip oluşturulduğu gibi; JİTEM'in faaliyetleri için de Türkçe'den farklı olarak bölgedeki halkın dilini (Kürtçe, Arapça, Zazaca) konuşabilen, bölgeyi iyi bilen asker ve sivil görevliler oluşturulmuştur. Bu kişiler içerisinde ASALA ile mücadele de olduğu gibi resmi görevli olmayan, ancak JİTEM adına faaliyet gösteren şahıslarda bulunmaktadır.

ASALA operasyonlarındaki amaç, örgüt üyelerini etkisiz hale getirmektir. Bu yüzden ASALA üyeleri, Türkiye'ye canlı olarak getirilip yargılanma yerine yurt dışında etkisiz hale getirilmiştir. Dönemin hukuk kuralları gereğince Türkiye'ye canlı getirilseler dahi idam cezasıyla yargılanacakları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden ASALA operasyonlarında istihbaratın bilgi toplama işlevinin ötesinde sıcak çatışma ortamı derecesinde mücadele söz konusudur. JİTEM'in mücadele alanı olan Güneydoğu'da ise dikkat edilmesi gereken unsur, herhangi bir güvenlik sorununda Türkiye'deki masum vatandaşların da etkilenebileceğidir. PKK'nın Kürt

milliyetçiliğini savunan bir yapıda olması ve taraftar toplamaya çalışması, bütün Kürt kökenli vatandaşlar için PKK'ya destek vereceği anlamına gelmemektedir. Bölge hakkında ileri derecede bilgili ve sıcak çatışma tecrübesine sahip olan Binbaşı Cem Ersever'in, JİTEM'in kuruluşuna dair hazırladığı raporlarda belirlediği amacın; gayrinizami harbin uygulanması ve bunun istihbaratın haber alma ve bilgilerle politika oluşturma kısmının etkili olmasını istediği belirtilmektedir (Göç, 2013:103). Fakat JİTEM, istihbarat toplamanın yanında doğrudan hareket operasyonu yapma yetkisine de sahip olmuştur. Hiçbir il jandarma komutanlığının denetimine tabi olmadığı, sadece Jandarma Genel Komutanlığı'na karşı sorumlu olduğu ifade edilen JİTEM; gizli ödeneği olan, yakalanan kişilerin sorgusuna istediği şekilde girme yetkisine sahip, birçok güvenlik mensubundan daha yetkili hale gelmiş bir yapıya bürünmüştür (Yalçın, 1994:8).

"Özel Tim" şeklindeki gruplarla hareket eden JİTEM'in, istihbarat toplama açısından bölgede en etkili yapı olduğu ifade edilmektedir. Bunun için diğer birimlere göre rahat hareket edebilme ve fazla yetkiye sahip olmaları belirtilebilir. Bu özellikleri ise Türkiye'nin istihbaratı için ileride siyasi ve hukuki bir sorun haline gelmiştir. 1990'lı yıllarda JİTEM elemanlarının, birçok faili meçhul cinayet suçu işlediği ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlar içerisinde bulunduğu belirtilmektedir (TBMM, 2012:125). Resmi olarak varlığı kabul edilmeyen JİTEM'in, Güneydoğu ve Doğu'da terörle mücadele esnasında devletin gücünü kullanarak birçok şahsi suç işlediği ve işlenen suçların ülke genelinde siyasi, ekonomi ve güvenlik açısından sorunlar oluşturduğu söylenmektedir (Göç, 2013:103).

3.5.3. Koalisyonlar Döneminde Devlet Politikaları ve İstihbarat İlişkisi

Türkiye'nin siyasi tarihinde "Koalisyonlar Dönemi" olarak da adlandırılan "90'lı Yıllar" da 1980'li yılların sonlarında yaşanan gelişmelerin etkisiyle, özellikle güvenlik ve istihbarat alanındaki bazı yaklaşımların değiştiğini göstermektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız hale gelen Türkî Cumhuriyetler ile ilişkiler geliştirilmeye başlanmıştır (Balcı, 2013:202). Daha öncesinde Osmanlı Devleti'nin sınırlarında yer alan devletlerle ilişkilere Türkî Cumhuriyetler de eklenerek Türk-İslam kültürel mirasını yeniden ortaya çıkarmaya çalışmak ve Türk

milliyetçiliği geliştirmek adına yeni bir dönem doğmuştur. Türkiye'nin bu politikaları geliştirmek için attığı en büyük adım, 1992 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) kurulmasıdır. Daha sonra Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı olarak adı değişen ve Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan bu kurum, başka ülkelerde Türk-İslam kültürü adına yaptığı çalışmalarla, dış politika anlamında Türkiye'nin en önemli aracı olmuştur (Kardaş ve Erdağ, 2012:169). TİKA'nın yabancı ülkelerde Türk okulları açması, yardımlarda bulunması, Türk-İslam kültürüne dair çalışmalar yapması aslında dolaylı yoldan bir istihbarat çalışması haline gelmiştir. Sadece Türkî Cumhuriyetler de değil, Osmanlı Devleti'nin de geçmişte etkisine bulundurduğu birçok ülke de faaliyet yürütmeye başlamıştır. Özellikle kültürel faaliyetleri ile geçmişteki Türk-İslam etkisini sürdürerek Türkiye adına sempati toplamıştır. TİKA'nın çalışmalarını adeta Türkiye'nin misyoner faaliyetleri gibi olduğunu söylemek daha doğrudur. Bu durum istihbarat amacı olsun ya da olmasın fark etmeksizin uygulanması gereken bir yöntemdir. Sovyetler Birliği'nin olması ve Türkiye'nin iç meseleleri, böyle bir kurumun ya da böyle bir faaliyetin olmasını oldukça geciktirmiştir.

TİKA'nın faaliyetlerinde rol alan, o an fark edilmediği ya da fark edildiği halde gerekli önlemlerin alınmadığı belirtilen en büyük tehlike ise ilerleyen yıllarda terör örgütü olarak tanımlanacak Fethullah Gülen Cemaati'dir. TİKA'nın faaliyetleri öncelikli olarak Sovyet Rusya'dan ayrılan Türkî Cumhuriyetlerdedir. Bu devletler her ne kadar bağımsızlığını ilan etmiş olsa da Rusya'nın Türkî Cumhuriyetler üzerindeki etkisi sürmüştür (Kardaş ve Erdağ, 2012:176). CIA'in bu konuda TİKA içerisinde yönlendirebilecek en büyük sızma faaliyetini Fethullah Gülen Cemaati yürütmüştür. Birçok ülkede okul açarak Türkçe ve Türk kültürüne dair eğitim verdiği belirtilen cemaatin, neredeyse bütün okulları TİKA ile bağlantılı çalışmıştır (Arslan, 2012:181).

Yurt dışında açılan Türk okullarının bir cemaat yönetiminde olsun ya da olmasın TİKA ile bağlantılı olması doğal bir durumdur. Fakat Gülen Cemaati hem TİKA ile bağlantılı olup hem de bu okulları kullanarak Türkiye'nin dış politikasında göz ardı edilemeyecek bir aktör olma konumuna doğru ilerlemiştir. Aynı şekilde Türkiye içerisinde de cemaat evleri ve okulları açarak siyasetçi, bürokrat ve vatandaş

olarak birçok taraftar toplamaya başlamış, iç ve dış politikada etkili hale gelmiştir (Balcı, 2013:203). Türkiye'nin faaliyetleri içerisinde oldukça büyümeye başlayan bu yapının en büyük destekçilerinden birisi; Türkiye'de, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da görev yapmış CIA sorumlusu Graham Fuller'dir (Değer, 2016:60). 1980 sonrasında Türkiye'de bulunan Fuller; Fethullah Gülen ile yakın ilişki içerisinde olmuş ve gerek cemaatle bağlantı kurarak gerekse Türkiye içerisindeki söylemleri ile yol göstermiştir (Değer, 2016:60). Gülen Cemaati aynı dönemde Türkiye içerisinde kendine bağlı olan insanları kurumlara yerleştirmeye çalışarak bürokratik ve siyasi yapıyı etkisi altına almaya başlamış ve 21. yüzyılda Türkiye için büyük sorunlara sebebiyet verecek bir oluşum ortaya çıkmıştır.

Sovyetlerin dağılması sebebiyle CIA'in hedefi, Türkî Cumhuriyetler ve Ortadoğu olmuştur (Değer, 2016:61). Çalışmalarını bu konuya göre yönlendiren CIA için dini bir cemaat olarak görülen Fethullah Gülen yapılanması, Türkî Cumhuriyetler açısından önemli rol oynayacağı gibi; Türkiye'nin siyasetinde etkin konuma gelmesi sonrasında Ortadoğu faaliyetlerini Türkiye aracılığı ile şekillendirmek istediği belirtilebilir.

1988 yılında MİT'ten emekli olmuş ve emekli olmasına rağmen Turgut Özal'a istihbarat raporları hazırlayan Hiram Abas, 26 Eylül 1990 tarihinde kimliği belirlenemeyen kişilerce öldürülmüştür. MİT'te etkisi büyük olan Abas için dönemin gazete manşetleri "MİT'in patronu öldürüldü!" şeklinde atılmıştır. Daha sonrasında cinayeti Dev-Sol örgütü üstlenmiştir. 30 Ocak 1991 yılına gelindiğinde JİTEM'in kurucularından emekli Orgeneral Hulusi Sayın suikast sonucu öldürülmüş ve cinayeti yine Dev-Sol terör örgütü üstlenmiştir (TBMM, 2012:126). Daha sonrasında ise ordudan emekli olmuş general rütbesindeki birçok isim 1992 yılına kadar öldürülmüştür. Bu cinayetleri genellikle Dev-Sol üstlense de birçok kişiye göre faili meçhul durumda kalmıştır. 1991 Genel Seçimleri'nde DYP-SHP koalisyon hükümeti kurularak siyaset içerisindeki ANAP-Turgut Özal etkinliği azalmaya başlamıştır. Bu tarihlerde Doğu ve Güneydoğu'da PKK, eylemlerini arttırmaya çalışırken aynı zamanda Avrupa'da temsilcilikler oluşturmaya başlamıştır.

1992 yılında MİT Müsteşarı Korgeneral Teoman Koman görevini, Dışişleri Bakanlığı'nda önemli görevler üstlenmiş olan Sönmez Köksal'a devretmiştir. İlk defa asker kökenli olmayan bir kişi MİT Müsteşarı olmuştur. 1990 yılında İtalya'da yaşanan bombalama olayları, Gladio'nun Avrupa'ya ifşasını beraberinde getirmiş ve bu yapı Türkiye'de toplum tarafından da tartışılmaya başlanmıştır. Toplumda ve özellikle siyaset dünyasında sürekli olarak tartışılan Özel Harp Dairesi ise, 1992 yılında Özel Kuvvetler Komutanlığı'na dönüştürülerek tümen seviyesine yükseltilmiş ve basında duyurulmuştur (TBMM, 2012:123). Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın halka duyurulması ise bugünde üstü örtülen yapının varlığının şeffaf hale getirildiğini ve devletin resmi bir kurumu olduğunu göstermek amaçlanmıştır. Fakat burada gösterilen sadece işin askeri kanadıdır. Sivil yapılanma hakkında herhangi bir açıklama yapılmamış, hatta yokmuş gibi davranılmıştır. Özel Kuvvetler Komutanlığı'na dönüştürülen yapının sivil kısmı gayri resmi bir durumda kalmış ve CIA'in bu yapılanma içerisindeki faaliyetleri belirlenememiştir.

1993 yılında ise Türkiye'de birçok önemli insan hayatını kaybetmiştir. JİTEM'in kurucusu olduğu belirtilen Binbaşı Cem Ersever, Orgeneral Eşref Bitlis, gazeteci Uğur Mumcu, siyaset ve devlet adamı Adnan Kahveci bu kişilerden bazılarıdır (Listelist, 2017). Cem Ersever başına ateş edilmiş şekilde, Uğur Mumcu ise arabasına bomba yerleştirilip patlatılmış bir şekilde öldürülmüş; fakat faili meçhul durumda kalmıştır. Dönemin Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis, uçak kazasında hayatını kaybetmiş, fakat bindiği uçağın sabote edildiğine dair birçok şüphe bulunmuş olmasına rağmen olayın sorumluları bulunamamıştır. Dönemin önemli siyasetçi ve devlet adamlarından olan Adnan Kahveci, bir trafik kazası sonrası hayatını kaybetmiş ve olay sonrasında ise sabotaj mı yoksa olağan bir trafik kazası mı olduğu tam anlamıyla tespit edilememiştir. Bu kişilerin ortak noktası, dönem içerisinde Doğu ve Güneydoğu'daki PKK terör örgütü ve Kürt sorununu çözmek üzere büyük çalışmalar içerisinde girmeleridir. Eşref Bitlis ölümünden önce, ABD'nin öncülüğünde Güneydoğu'da hareket eden Çekiç Güç'ün ve buna bağlı olarak İncirlik'ten kalkan ABD uçaklarının PKK'ya yardım ettiğini belirtmiştir (Sözcü, 2016). Kendisi aynı zamanda bölgeye giderek Barzani ve Talabani ile görüşme yapmış, bölgedeki sorunun diğer ülkelerin müdahalesi olmadan çözülebileceği görüşünü beyan etmiştir. Binbaşı Cem Ersever de Kürt sorunu ve

PKK sorununun ayrı olduğunu, devletin bu konuda yetersiz kaldığını ifade etmiştir (Yalçın, 1994:23). Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Musul ve Kerkük'ün Türkiye'ye ait olduğunu belirterek bölgeye askeri müdahale yapmaya hazırlanırken hayatını kaybetmiştir. Adnan Kahveci ABD ve IMF'ye karşı söylemlerde bulunmuş, Kürt raporu üzerinde çalışmış, Özal ile gizli bir proje üzerinde çalıştığı söylenmiş ve daha sonra trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Uğur Mumcu, Barzani ve MOSSAD ilişkisi üzerine büyük araştırmalar yapmış ve diğer birçok isim gibi Kürt sorunu ile alakalı rapor hazırlamaya başlamış, ancak tamamlayamadan hayatını kaybetmiştir (NTV, 2010). Bu kişilerin ölümünde bu tür sebepler belirtilse de faili meçhul ve belirsizlik durumları sebebiyle, Türkiye'nin siyasi tarihinde komplo teorileri olarak kalmıştır. Bu noktada kesinlik kazanan bazı sonuçlar bulunmaktadır:

- İstihbarat birimlerinin, olayları analiz ederek önlemede ve çözmeye yetersiz kalmış olabileme ihtimali artmıştır.
- Başta istihbarat birimlerinde olmak üzere devlet içerisinde "sızma" olarak nitelendirilebilecek elemanların faaliyetleri belirsizleşmiştir.
- İstihbarat birimleri bu olayları çözmüş ve gerekeni yapmış olmasına rağmen, ilgili makamlarca kamuoyu bilgilendirilmemiştir.

3.5.3.1. Susurluk Olayı ve 28 Şubat Darbesi'nde İstihbarat İlişkileri

Turgut Özal'ın vefatı sonrasında DYP Genel Başkanı ve dönemin başbakanı olan Süleyman Demirel cumhurbaşkanı seçilmiştir. DYP genel başkanlığına ise Tansu Çiller seçilmiş ve Süleyman Demirel tarafından başbakan olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Siyasi anlamda bu tür değişiklikler yaşanırken terörle mücadele devam etmiştir. Bu mücadelede hem Türkiye'nin güvenlik güçleri ve sivilleri açısından hem de PKK terör örgütü açısından büyük kayıplar meydana gelmiştir. Terörle mücadelenin seyri, siyasi gelişmelere göre değişiklik göstermemiştir. 3 Kasım 1996 yılında Balıkesir'in Susurluk ilçesinde meydana gelen ve "Susurluk Olayı" olarak Türkiye siyasi tarihinde yer alan trafik kazası ise devlet yöneticilerinin mafya ve siyaset dünyası ile oluşturduğu ilişkinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Milliyet, 1996). Balıkesir'in Susurluk ilçesinde içerisinde "Mehmet Özbay" isimli kimliği taşıyan ve ASALA operasyonlarında görev aldığı belirtilen

Abdullah atlı'nın, Polis Okulu M¼d¼r¼ H¼seyin Kocadağ'ın, DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Edip Bucak'ın ve bir manken olan Gonca Us'un içerisinde olduğu araç seyir halindeyken yola çıkan bir kamyonetle çarpıŐmıŐtır. Abdullah atlı, Gonca Us ve H¼seyin Kocadağ hayatını kaybetmiş, Sedat Edip Bucak ağır yaralanmıştır (Milliyet, 1996). Abdullah atlı'nın o d¼nem kırmızı b¼ltenle arandığı ve bu y¼zden farklı bir kimlik kullandığı belirtilmektedir. Toplumda ve siyaset ortamında tartışma yaratan husus ise, atlı'nın bu Şekilde aranır olmasına rağmen bir polis okulu m¼d¼r¼ ve bir milletvekili ile aynı arabada bulunmuş olmasıdır. Abdullah atlı'nın 12 Eylül 1980 ¼ncesi Ankara Bahçelievler'de 7 TİP ¼yesinin ¼ld¼r¼lmesi olayı başta olmak ¼zere, Mehmet Ali Ağca'nın cezaevinden kaçırılması ve uyuşturucu kaçakçısı olması gibi birçok suçtan arandığı belirtilmektedir (Milliyet, 1997). ASALA operasyonlarından sonra ¼lkeye d¼nen atlı ile devlet y¼neticileri arasından yapılan anlaşmanın gayri hukuki bir Şekilde olması, atlı'nın ve onun gibi ASALA ve PKK operasyonlarında g¼rev alan birçok kişinin T¼rkiye'de yargılanmaması, atlı'nın farklı isim ve kimlik kullanarak serbestçe dolaşması gibi durumlar Susurluk Olayı'ndan sonra meydana çıkmaya başlamıştır.

Abdullah atlı'nın kullandığı "Mehmet ¼zbay" kimliği sonradan oluşturulmuş sahte bir kimlik değil, gerçek bir kişiye aittir. ¼lk¼c¼ camia sayesinde Abdullah atlı ile tanışan Mehmet ¼zbay isimli iş adamı, atlı'ya kendi kimliğini vermiştir. Susurluk Olayı'ndan sonra kimliğini vermesi sebebiyle ortaya çıkan Mehmet ¼zbay; atlı ile 1990'lı yıllarda tanıştığını, atlı'nın devlet adına çalıŐtıđını bildiğini ve buna g¼venerek kimliğini verdiğini belirtmiştir (H¼rriyet, 2009). Abdullah atlı ile g¼r¼Őt¼đ¼ zaman, atlı'nın genellikle kendi korumaları ya da sivil polislerle gezdiğini s¼ylemiŐtir (H¼rriyet, 2009). Kırmızı b¼ltenle aranan Abdullah atlı'nın farklı bir kimlik kullanması yanında polis korumasıyla gezebilmesi durumu, devlet içerisinde kendisiyle bağlantılı olan b¼rokrat veya siyasetçilerin ya da her ikisinin de gayri hukuki bir yapıda hareket ettiğinin g¼stergesidir. Nitekim Susurluk kazasındaki araçta atlı ile beraber hem b¼rokrat hem de siyasetçi bulunmaktadır.

Susurluk Olayı sadece Abdullah atlı ya da kaza esnasında araçta bulunan kişiler için değil, T¼rkiye'nin siyaset ve b¼rokrasi ortamındaki birçok kişi için bazı gizliliklerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kazadan sonra Abdullah atlı'nın

üzerinden çıkan "emniyet uzmanı" kimliğinde eski emniyet genel müdürü ve dönemin içişleri bakanı olan DYP'li Mehmet Ağar'ın imzası çıkmıştır. Jandarma Kriminal Dairesi; emniyet uzmanı belgesinin sahte, ancak üzerindeki Mehmet Ağar imzasının gerçek olduğunu açıklamıştır (Milliyet, 1996). Susurluk Olayı'ndan sonra dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar, olay sonrasında kızınının sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etmiştir. Araba içerisinde bulunan ve yaralı olarak kurtulan Sedat Bucak'ın korumaları olduğu belirtilen üç özel hareket mensubu polis, aynı yıl kazadan birkaç ay önce işlenen "Kumarhaneler Kralı" lakaplı iş adamı Ömer Lütfi Topal'ın cinayetiyle ilgili olduğu gerekçesiyle görevlerinden alınmıştır (Milliyet, 1997).

TBMM'de Susurluk Araştırma Komisyonu oluşturulmuş, dönemin başbakanı olan Necmettin Erbakan da MİT'in bu konuda bir rapor hazırlamasını istemiştir. Dönemin MİT Müsteşarı Sönmez Köksal başkanlığında hazırlanan rapor, "çok gizli" sıfatıyla Başbakan Necmettin Erbakan'a gönderilmiş ve mecliste kurulan komisyonda kullanılmıştır. Raporda dönemin başbakan yardımcısı olan ve bir önceki dönemde başbakan olarak görev yapan Tansu Çiller'in liderliğinde; MİT mensubu, ordu ve emniyet mensubu, Ülkücü camia içerisinde önde gelen kişiler, siyasetçiler ve bürokratların "Çiller Özel Örgütü" adıyla devlet içerisinde ayrı bir yapılanma şeklinde hareket ettiği belirtilmektedir (On5yirmi5, 2012). Raporda belirtildiğine göre bu yapılanmadaki kişilerin kendi arasında kullandıkları isim "Özel Büro"dur (TimeTürk, 2011). Başbakan Erbakan'a sunulan raporda, devletin güvenlik güçleri ve istihbarat faaliyeti yürüten kuruluşları açısından sorunlar olduğu, bu sorunların ülkenin içerisinde ekonomik ve siyasal sorunları beraberinde getirdiği anlatılmaktadır. Rapora göre:

- Örgütün, CIA ve MOSSAD ile bağlantısı bulunmaktadır.
- Dönemin Başbakan Yardımcısı ve DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ve eşi Özer Çiller'in, dönemin İçişleri Bakanı ve DYP Milletvekili Mehmet Ağar'ın, MİT Kontrterör Daire Başkanı Mehmet Eymür'ün, Emniyet Genel Müdür Müşaviri Emekli Albay Korkut Eken'in, Özel Harekat Daire Başkanı İbrahim Şahin'in, Susurluk kazasında hayatını kaybeden ve Ülkücü grup lideri olduğu belirtilen

Abdullah Çatlı'nın; örgütün içerisinde bulunduğu ve örgütün yaklaşık 700 kişi civarında olduğu belirtilmiştir.

- Örgütün faaliyetleri arasında Susurluk kazasından önce işlenen ve faili meçhul şekilde kalan cinayetlerle ilgili olduğu, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarla bağlantılı olmakla beraber Türkiye dışında da faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e darbe planlama ve girişiminde bulunma, Çeçenistan'a müdahale, Mehmet Ağar'la uyuşturucu kaçakçısı Hüseyin Baybaşın bağlantısı, Özer Çiller'in nükleer madde kaçakçılığında bulunması, Manukyan'a suikast girişimi, 1993 yılı olayları (Eşref Bitlis'in uçak kazası, Cem Ersever'in öldürülmesi...) ve Türkiye'yi etkileyen birçok siyasi olayın bu örgütle bağlantılı olduğu anlatılmaktadır.
- Devlet içinde kontrolsüz güçler olduğunu, bu güçlerin devletin faaliyeti dışında istenmeyen faaliyetlere yönelebildiği, güvenlik güçlerini ve resmi kurumlar dışında bazı unsurları da devlet görevi adı altında kullandıklarını, devletin bazı belgelerinin (pasaport vb.) resmi olmayan kişilere kanunsuz bir şekilde verildiğini, istihbarat ve örgütlü operasyonlarda çok başlılığın bulunduğunu ve merkezi kontrolün yeterli olmadığını, gizlilik faaliyeti içeren devlet belgelerinin ve faaliyetlerinin kolayca açıklanabildiğini, devlet adına yapıldığı belirtilen işler de dâhil örgütün amacının maddi çıkar olduğu ifade edilmektedir.

Raporda belirtilenler göz önüne alınarak devletin istihbarat yönetimi ile ilgili özellikle hukuki anlamda büyük sorunların olduğu ve bunun sadece güvenlik açısından değil, birçok konuda büyük zararları meydana getirdiğini söylemek mümkündür. İstihbarat yönetiminde çok başlılığın bulunması ve merkezi kontrolün yeterli olmaması, kontrol dışı güçlerin oluşmasını beraberinde getirmiştir (Savaş, 1997). Raporda, bu sorun için istihbarat koordinasyonunu sağlayacak tek yasal kuruluşun Milli İstihbarat Teşkilatı olması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanında, örtülü operasyonlarda bir denetim olmadığı ve bunun gerekli koordinasyonu sağlanamamış olmasıyla ilgili olduğu söylenmektedir. Bürokrat ve siyasetçilerin, devlet imkânları ile bazı şahısları gayri hukuki bir şekilde koruyarak maddi çıkar amaçlı faaliyetlerde bulunduğu ve devletin çıkarları adına yapılmış gibi kamûfle ettiği belirtilmektedir (Savaş, 1997).

Susurluk Olayı sonrasında dönemin başbakan yardımcısı olan Tansu Çiller, yaptığı bir konuşma da Susurluk Olayı'ndan bulunan kişileri kastederek "Bu millet uğruna, ülke uğruna, devlet uğruna kurşun atan da yiye de her zaman bizim için saygıyla anılır. Onlar şerefli dirler (TBMM, 2012:129)." demiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel, 2000 yılında Susurluk Olayı'nı ve bu yapılanmanın faaliyetlerini kastederek "Devlet hâlin icabına göre hareket eder. Yani her zaman rutini takip etmek mecburiyetinde değildir. Devletin yüksek menfaatleri icap ettirdiği zaman devlet, rutinin dışına çıkabilir." demiştir (TBMM, 2010:129). Gerek Tansu Çiller'in gerekse Demirel'in o dönemde cumhurbaşkanı ve başbakan yardımcılığı gibi ülkenin en üst düzey görevlerinde olmaları ve bu tür açıklamalarda bulunmaları, böyle bir istihbarat faaliyetine nasıl bir yaklaşım gösterdiklerini ifade etmektedir.

Susurluk Olayı'nın etkisi sürerken 1997 yılına gelindiğinde 28 Şubat Post-Modern Askeri Darbesi, askeri yönetim için yeni bir "düşman yapı" tanımlaması oluşturmasını sağlamıştır. 1980'li yıllardan sonra daha aktif olarak ortaya çıkan İslamcı söylemlerde bulunan siyasal kesim ve laiklik karşıtı olan grupların ülke içerisinde etkili hale gelmeye başlaması, dönemin Refah Partisi Lideri ve başbakanı olan Necmettin Erbakan'ın İslamcı tutumu, ordu ile hükümeti tekrar karşı karşıya getirmiştir (Gökmen, 2002:3). 1980 müdahalesinden sonra her ne kadar sivil yönetim bulunsu da ülke içerisinde 1960 darbesinin mirası olan Milli Güvenlik Kurulu kanadıyla askeri vesayet etkisi kendini göstermeye devam etmiştir (TBMM, 2012:90). Fakat bunu gerçekleştirirken, 1980 ve öncesinde olduğu gibi yönetime müdahale dozunu daha düşük düzeye indirmişlerdir. İslamcı söylemi ön plana alan siyaset tarzı 1980 sonrasında gelişmeye başlamış olsa da askerin dikkatini çekebilecek ve ülkenin milli güvenliğini tehdit edildiğini gösterebilecek bir durumda olmadığı kanaati hâkimdir. Bu durum, 1990'lı yıllarda Refah Partisi'nin siyasal yaşam içerisinde potansiyel oluşturmaya başlaması ve Hizbullah gibi terör örgütlerinin İslamcı söylemler doğrultusunda faaliyetlerde bulunması ile daha çok dikkat çekmiştir.

İslamcı oluşumların ön plana çıkması sadece Türkiye ile alakalı değil, dünyanın da siyasal düzeninin değişmesinin bir parçasıdır. Sovyetlerin dağılması ile

ABD öncülüğünde Batı'nın başlattığı "İslamofobi" anlayışı, İslam dini gruplarını terör örgütü olarak nitelendiren bir yapıya bürünmüştür. El-Kaide'nin dünya çapında kendini göstermeye başladığı bu zamanda, Türkiye içerisinde de Hizbullah terör örgütünün faaliyetleri giderek artmıştır (Güngörmüş, 2004:802). Ancak Hizbullah terör örgütünün resmi olarak kanıtlanmamış bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti tarafından kurulduğu, yönetildiği ve PKK'ya karşı Güneydoğu'da farklı bir mücadele yöntemi olarak kabul edildiği belirtilmektedir (TBMM, 2012:96). İslam dini tabanlı faaliyetler içerisinde olan bu örgütlenmeler kendini geliştirirken aynı zamanda dini tarikatlarda nüfus alanı edinmeye çalışmışlardır. 21. yüzyılda devlet için büyük sorunlar yaratacak ve terör örgütü olarak tanınacak Fethullah Gülen Cemaati de bu tür yapılanmaların bir örneğidir.

Ülke içerisinde İslam dini tabanlı örgütlenmeler artış gösterirken, özellikle Necmettin Erbakan'ın başbakan olduğu dönemde bürokrasi ve siyaset açısından İslam tabanlı etkileşimler görülmektedir. 1990'lı yıllarda İslam'ın kamusal alanda görülmesi yanında buna bağlı siyasal gerilimler de artmıştır (Tunahan, 2015:25). Yaşanan gelişmelere endişe verecek şekilde bakan en güçlü taraf ise ordu olmuştur. 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ordu yönetiminin, hükümete irtica eylemlerinde bulunduğu belirtmiş, bu eylemlerin sonlandırılmasına yönelik olduğunu hükümlerin yer aldığı bir eylem planını hükümete dayatmış ve MGK kararı olarak bu maddeler yayınlanmıştır. MGK kararlarının hükümet üyelerine gönderilmesi ve Erbakan'ın koalisyonun bozulma tehditleri sebebiyle zor durumda kalmasıyla ordunun belirttiği maddeler kabul edilmiştir (Tunahan, 2015:31). Ardından 18 Haziran 1997 tarihine kadar irtica meselesi sebebiyle ordu ile sürekli sorun yaşayarak bozulan RP-DYP hükümeti, cumhurbaşkanının ANAP Lideri Mesut Yılmaz'a hükümeti kurma görevi vermesi ile son bulmuştur. Hükümetin son bulması, ordu için çözüm belirtisi oluşturmamıştır. Gerek 28 Şubat öncesinde gerek sonrasında Ordu tarafından büyük bir istihbarat çalışması başlatılmıştır. Ordudaki subaylarla "Batı Çalışma Grubu" oluşturularak, Refah Partisi karşıtı medyatik psikolojik hareket yapılmıştır. Bu dönemde vatandaşların birçoğu birbirini ihbar etmiş, fişlenmiş, kamu görevlerine son verilmiş, cezai yaptırımlar uygulanmıştır (Dilaveroğlu, 2012:64). Ordunun "irtica" olarak kabul ettiği faaliyetleri gerçekleştiren birçok insana, hukuki ya da hükümete göre

gayri hukuki yoldan da müdahale edilmiştir (Dilaveroğlu, 2012:64). Kullanılan ihbar yöntemiyle birçok insan suçlu olsun ya da olmasın irticai faaliyet yürüttüğü gerekçesiyle hukuki sorunlar yaşamıştır. Aynı zamanda bu yöntemler büyük bir bilgi yığını oluşturduğu gibi, karar verici mekanizma adına da bazı durumlarda kendi takdir yetkisini ön plana çıkarmıştır.

28 Şubat müdahalesinde ordu tarafından, ülke içerisinde yaşananlar "gericilik" faaliyeti olarak belirlenmiş ve milli güvenliğe tehdit olarak algılanmıştır. Ordunun buradaki tehdit algılaması, diğer tehdit algılamalarına karşı olan mücadeleyi azaltmamıştır. Terör örgütü PKK, 1997 Ocak ayında Yumurtalık-Kerkük Boru Hattı'nın Midyat'tan geçen kısmını bombayla imha etmiştir. Bunun üzerinde KDP yetkililerinin görüşmeleri de PKK faaliyetlerini durdurmaya etki etmemesi sebebiyle 12 Mayıs 1997 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Çekiç Harekatı başlatılmıştır (İşeri, 2008:68). Çekiç Harekatı sayesinde Güneydoğu'da PKK'nın dağ kadrosu büyük zarara uğratılırken, aynı yıl içerisinde örgüt; Pontusçuluk (Karadeniz'de), Kürtçülük ve Arapçılık (Ege, Akdeniz ve Marmara), Alevilik (İç Anadolu) gibi ayrıştırmacı faaliyetlere başlamış ve bunu gerçekleştirirken DHKP-C terör örgütü ile ittifak halinde olmuşlardır (İşeri, 2008:69).

Refah-Yol koalisyon hükümetinden sonra Mesut Yılmaz başbakanlığında kurulan ANASOL-D (Anavatan Partisi, Demokrat Sol Parti- Demokrat Türkiye Partisi) hükümeti Susurluk Olayı ile ilgili araştırmalara tekrar başlamıştır. Bu konuda Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş görevlendirilmiştir. Kutlu Savaş, yeni bir Susurluk Raporu hazırlarken MİT ile bilgi alışverişi sorunu yaşamıştır. MİT'in kendisine gerekli bilgi vermediğini belirtmesi üzerine dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz ile MİT'e gidilerek bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Refah-Yol hükümetine hazırlanan Susurluk Olayı MİT Raporu'nun başkanlığını yapan MİT Müsteşarı Sönmez Köksal tarafından olayın üzerine fazla gidilmesinin doğru olmadığını söylendiğini belirtmiştir (TBMM, 2012:164). Mesut Yılmaz'ın ise Sönmez Köksal'ın tavsiyesine uyarak sınırlı bilgi alınmasını kabul ettiği belirtilmektedir (TBMM, 2012:164).

1983 yılında çıkartılan 2937 Sayılı Yasa ile; MİT Müsteşarı, Milli Güvenlik Kurulu'nda görüşüldükten sonra Başbakanın Önerisi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanmaktadır. Mesut Yılmaz ve Sönmez Köksal görüşmesinde gerekli bilginin sınırlı verilmek istenmesi, millet iradesiyle seçilen ve müsteşarın atanması konusunda yetkili olan başbakanlık makamının kendisine bağlı olan bürokrattan gerekli bilgiyi istediği bir şekilde alamaması ve tavsiyesine uyması, millet iradesini temsil edenlerin Susurluk Olayı için gerekli adımları atmak istemediği şeklinde yorumlanmıştır (TBMM, 2012:164). Fakat Mesut Yılmaz, mecliste en çok ikinci oy alan partinin başkanıdır. Dönem içerisinde Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi, 28 Şubat sonrasında yeterli imzayı toplayarak hükümet kurabilme çoğunluğuna sahip olmasına rağmen (Tansu Çiller'in başbakan olmasını teklif ederek), cumhurbaşkanının görevi Mesut Yılmaz'a vermesi, dönem içerisinde "Cumhurbaşkanı Darbesi" ya da "Çankaya Darbesi" şeklinde yorumlanmıştır. Bu yüzden Mesut Yılmaz, aslında "atanmış" bir başbakandır. Her ne kadar durum böyle olsa da yine makam olarak MİT'in kendine bağlı olması sebebiyle gerekli bilgiyi alabilecek konumdadır. MİT'in bu konuda bilgi vermeyi sınırlamak istemesi, Susurluk Olayı'nın Başbakanlık dışındaki makamların (Cumhurbaşkanlığı, MİT, Genelkurmay Başkanlığı vb.) dönem içerisindeki bürokraside etkin rol alarak olayın üzerine gidilmesinin azaltılmaya çalışılması ile bağlantılıdır. Nitekim Süleyman Demirel'in, Susurluk Olayı ile ilgili söylediği "Devletin yüksek menfaatleri icap ettirdiği zaman; devlet, rutinin dışına çıkabilir." cümlesindeki gayri hukuki durum, bürokratik ortamda Susurluk Olayı için geçerliliğini korumaktadır (TBMM, 2012:129).

Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş, yaşanan bu gelişmelere rağmen yeni bir Susurluk Raporu hazırlamayı başarmıştır. Bu raporun bir öncekine göre önemi ise ilk raporu devletin istihbarat teşkilatının, ikinci raporu istihbarat dışı bir kurul başkanının hazırlamış olmasıdır. Bu sayede, ilk raporda konuya MİT yaklaşımı ile bakılırken, Savaş'ın hazırladığı rapora ise MİT'i de dâhil ederek istihbarat teşkilatı dışından bakılmıştır. 1998 Ocak ayında tamamlanan rapor, önsöz ile beraber toplam 120 sayfa sürmüştü, resmi olarak basında yayınlamak ya da kamuoyuna açıklamak yerine basın kuruluşlarına sızdırılmıştır. Bu sızdırılmada raporun 11 sayfası sansürlenmiştir (Milliyet, 2008).

Kutlu Savaş'ın hazırladığı raporda daha önceden hazırlanan MİT Raporu ile ortak birçok kısım bulunmasına rağmen, Savaş'ın hazırladığı rapor daha geniş kapsamlıdır. Bunun böyle olmasının sebebi önceki raporlarda genellikle bir kurumun verileri bulunurken, Savaş'ın hazırladığı raporda birçok kurumdan alınan veriler birleştirilmiştir. Susurluk Olayı'ndan önce başbakanlık yapan Tansu Çiller'in "PKK'ya destek veren işadamlarının listesi elimizde!" demesi ve bu işadamları olduğu belirtilen kişilerin infazlarının başlaması, devletin gayri hukuki yöntemlere başvurduğu ve bunun için özel kişilerin kullanıldığı, raporda belirtilenler arasındadır (T24, 2015). Bu tür uygulamaların Tansu Çiller'in döneminde yaşanmasına rağmen MİT'in raporunda "Çiller Özel Örgütü" olarak kullanılan Susurluk yapılanması, Savaş'ın raporunda özel örgüt şeklinde yorumlanmamış ve Tansu Çiller'den çok az bahsedilmiştir. Her iki raporda öne çıkan isim Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı gibi görevlerde bulunmuş olan Mehmet Ağar'dır. Mehmet Ağar gibi önceden hazırlanan MİT raporunda "Çiller Özel Örgütü" içerisinde belirtilen Mehmet Eymür, Korkut Eken gibi birçok isim tekrar bu raporda yer almıştır. Raporda ismi geçen kişilerin, siyasi ve bürokratik açıdan önemli makamlarda bulunması ve yeraltı dünyasından (mafya, çete vb.) olduğu belirtilen şahıslarla "devletin çıkarları" adı altında faaliyetler gerçekleştirdiği, fakat burada maddi çıkarların olması ve gayri hukuki sonuçların kendini gösterdiği belirtilmektedir. Savaş'ın hazırladığı, MİT'in hazırladığı ve TBMM'de Susurluk kazasından sonra kurulan komisyonun yaptığı çalışmalar çerçevesinde devletin Susurluk konusunda birçok konuda sınırlı bilgi verdiği ve eldeki verilerle halkın bu konuda yeterince aydınlatılmadığı görülmektedir. Bu konuda hukuk kurallarının izin verdiği derece de şeffaflığın sağlanamaması; insanların büyük bir bölümünü, görüşleri ne olursa olsun tedirgin etmiş ve Susurluk Olayı'ndan sonra ülke çapında protestolar gerçekleştirilmiştir.

3.5.3.2. PKK Terör Örgütü Lideri Abdullah Öcalan'ın Yakalanması

1990'lı yılların sonlarına doğru Susurluk Olayı ve 28 Şubat Darbesi olmak üzere, ülke içerisinde gündemi önemli ölçüde etkileyen meseleler yaşanmış olsa da 1990-2000 yılları arasında değişmeyen tek politika terörle mücadeledir. Başta PKK olmak üzere diğer terör örgütleriyle de her ne kadar farklı mücadele yöntemleri

denenmiş olsa da, terörle mücadele de azalma gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Özellikle 28 Şubat süreci ve bunu tetikleyen gelişmelerde, ordunun ülke içerisindeki siyasete oldukça fazla bir şekilde karışması durumu söz konusu olsa da gerek PKK gerekse diğer terör örgütleriyle mücadele, siyasete müdahaleden ayrı bir şekilde ilerlemiştir. PKK ile mücadele de 1990'lı yıllar içerisindeki en önemli olaylardan birisi ise 5 Temmuz Erzincan Başbağlar Köyü Katliamı sorumlusu ve PKK'nın iki numaralı yöneticisi olduğu belirtilen Şemdin Sakık'ın 13 Nisan 1998'de Kuzey Irak'ta yakalanmasıdır (Hürriyet, 2006). Bu durum orduda, siyaset dünyasında ve vatandaşta olumlu anlamda büyük etki oluşturmuştur. Şemdin Sakık'ın yakalanmasının oluşturduğu olumlu etki, PKK'ya karşı olan mücadelede dozun artırılması için bir fırsat haline gelmiştir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Atilla Ateş, Abdullah Öcalan'ın Suriye'de olduğunu ve Suriye'nin örgütü desteklediği belirten "Suriye'ye karşı sabrımız kalmadı. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır." sözleriyle Suriye'de diplomatik ve psikolojik anlamda korku etkisi oluşturmuştur (Hürriyet, 1998). Yine aynı dönemde cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in Öcalan'ın Suriye'de tutulması konusunda TBMM'de konuşma yaparak, Suriye'nin komşuluk ilişkilerine zarar verici bir tutumda olduğu ve Türkiye'nin sabrının kalmadığını belirtmesi de Suriye'yi zor durumda bırakmıştır. Türkiye'den gelen baskı sonucu Öcalan, Suriye'den sınır dışı edilmiştir.

Öcalan'ın Suriye'de iken Türkiye'nin operasyon yapmaması için bir engel bulunmamaktadır. Fakat burada iki ülkenin komşuluk ilişkileri ve bölgenin geleceği sebebiyle diplomatik kriz oluşmaması gibi durumlar, Türkiye'nin Öcalan konusunda diplomatik baskıyı doğru bir şekilde kullanması sayesinde daha az sorunlu çözülmüştür. Suriye'nin Türkiye ile Fırat nehri üzerinden yaşadığı su sorunu, Suriye'nin Öcalan'ı destekleyerek Türkiye'yi zayıflatma politikasının bir ürünüdür. Bu nedenle Suriye kendi sınırlarında barındırdığı Öcalan'ı ve terör örgütü mensuplarını yakalayarak ya da yakalanmasına yardım edebilecek durumda olmasına rağmen, Öcalan'ı sınır dışı etmekle yetinmiştir. Bu noktadan sonrası ise tamamıyla bir istihbarat mücadelesine dönüşmüştür. İlk olarak Yunanistan'a gönderilen Öcalan'ın siyasi sığınma talebi reddedilince önce Rusya'ya ve ardından İtalya'ya gönderilmiştir. Bu sırada istihbarat mücadelesi sürerken, İtalya'da Öcalan'ın gözaltına

alınarak Türkiye'ye iade edilmeyeceği ve iade edilmemesine rağmen mülteci statüsü de verilmeyeceği belirtilerek ev hapsinde tutulduğu haber alınmıştır (AİHM, 2005:5). İtalya'nın Öcalan'ı iade etmemesinde belirttiği sebep ise, Türkiye'de idam cezası olmasıdır (Milliyet, 1999).

Türkiye, Öcalan'ın teslim edilmesi için ısrar ederken İtalya; hem Öcalan'ı kendi elinde tutmuş hem de başka bir ülkeye gitmesi için Öcalan'a baskı yapmıştır (AİHM, 2005:5). Bu sırada Türkiye istihbaratı ve ordu, Öcalan'ın tekrar başka bir ülkeye gitmesi ve izini kaybettirmesi durumunu göz önünde bulundurarak Öcalan'ın kaldığı eve operasyon yapıp evi patlatmak ve Öcalan'ı öldürmek istemiştir. Bunun için CIA'ye ortak operasyon teklifinde bulunmuş, ancak CIA'in teklifi reddetmesiyle operasyon iptal edilmiştir (T24, 2012).Türkiye'nin Abdullah Öcalan konusunda bu kadar kararlı olması, uluslararası kamuoyunda da gündeme gelmiştir.

Türkiye ile ilişkileri iyi olsun ya da olmasın Öcalan'ı sınırları içerisinde bulduran hiçbir devlet, Öcalan'ı kendi ülkesinde buldurmak istemediği gibi Türkiye'ye de teslim etmemiş ya da yakalanmasına yardımcı olmak istememiştir. Bunun içerisinde Türkiye karşıtlığının yanında, Türkiye'deki yöneticilerin ve devletin Öcalan'ın yakalanması ile iç ve dış politikadaki itibarı göz önünde bulundurulmaktadır. Türkiye adına böyle bir olayın gerçekleşmesi, istihbarat ile ortaklaşa sürdürülen diplomatik çalışmaların ve Türkiye'nin uluslararası alandaki devlet gücünün göstergesi olacaktır. Türkiye'ye karşıt olan ülkelerin Öcalan'ın Türkiye tarafından yakalanması sonucunda PKK terör örgütüne çok büyük zarar vereceği ve bununda Türkiye için birçok anlamda olumlu bir gelişme olacağı düşüncesi, Öcalan'ın yakalanması için verilen mücadelede diplomasi ve istihbarat anlamında büyük engeller oluşmasına sebep olmuştur.

Türkiye karşıtı politika izleyen ülkeler, her ne kadar Öcalan'ı korumak istese de Öcalan'ı kendi ülkelerinde barındırmaları sebebiyle Türkiye'yi diplomatik anlamda haklı duruma düşürmüşlerdir. Gizli bir şekilde PKK terör örgütünü ve Abdullah Öcalan'ı destekleyen ülkeler için Öcalan'ın yaşatılması politikası yürütülürken, bunun kendi ülkelerinde olmaması gerektiği düşüncesiyle hareket edilmiştir. İtalya'dan tekrar Rusya'ya gönderilen Öcalan, Suriye'den ayrıldıktan sora

ilk geldiği ülke olan Yunanistan'a tekrar getirilmiştir. Fakat Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin kritik bir durumda olması nedeniyle Yunanistan'ın Öcalan'ı sınırları içerisinde tutması, Suriye ile olduğu gibi komşu ülkeler arasındaki diplomatik sorunun artmasına ve savaşa dönüşmesine yol açacağı görülmüştür. Bu konudaki tehlikenin farkında olan Yunanistan, Öcalan'a yeni kimlik ve pasaport ayarlayarak Kenya'nın Nairobi şehrindeki Yunanistan Büyükelçiliği'ne göndermiştir. Kenya Dışişleri Bakanlığı'nın, Öcalan'ın ülkelerinde olup olmadığına dair çalışma başlatması ve Öcalan'ın Nairobi'deki Yunanistan Büyükelçiliği'nde olduğunun tespit edilmesi üzerine devreye CIA girmiştir (T24, 2012). ABD istihbaratı Türkiye'nin İtalya'daki ortak operasyon teklifini reddetse de Türkiye'nin NATO ortaklığı ve ABD'nin Ortadoğu'da gerçekleştirmek istediği faaliyetlere dair önemli bir müttefik konumunda olması sebebiyle Öcalan'ın yakalanması konusunda yardım etmek durumunda kalmıştır. Öcalan'ın Kenya'da olduğu bilgisini CIA Ankara Şefi, dönemin MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'a bildirmiştir (Milliyet, 2012). ABD, İtalya'daki operasyonu reddettiği için Türkiye'nin sadece kendi imkanlarıyla Öcalan'ı yakalaması durumunda Öcalan taraftarı bir duruma düşebilme durumu yaşamıştır. Öcalan'ın yerini belirten istihbarat bilgisi ile bu durumu da kurtarmaya çalışmışlardır.

Kenyalı yetkililerin de dâhil olduğu bir operasyonla Türkiye istihbaratı tarafından yakalanan Abdullah Öcalan, 15 Şubat 1999 yılında Türkiye'ye getirilmiştir. Operasyon esnasında Türkiye istihbaratı olarak kastedilen yapılanma da sadece MİT mensupları değil, ordu mensupları da yer almıştır. Suriye'ye karşı yapılan söylem ile başlayan istihbarat mücadelesinde, Mesut Yılmaz'ın başbakan olduğu azınlık hükümeti görev yapmaktadır. Diplomasi ve istihbarat trafiği devam ederken Bülent Ecevit'in azınlık hükümeti görevi devralmıştır. Hükümet değişmesine rağmen ordu, siyaset ve kamuoyu içerisinde Abdullah Öcalan'a karşı başlatılan istihbarat ve diplomasi operasyonu anlamında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. Bürokrasi, siyaset ve güvenlik mensupları arasındaki uyum, dış politikada başarılı bir istihbarat ve diplomasi olarak geri dönüşüm sağlamıştır. Milli siyasetin konusu olan terörle mücadele de farklı görüşteki siyasetçilerin ve devlet yetkililerinin ortak tutum sergilemesi, diplomasi ve istihbarat faaliyetleri açısından iç ve dış politika da daha güçlü adımlar atılmasını sağlamıştır.

Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesinden sonra PKK terör örgütü, maddi ve manevi açıdan dağılma dönemi yaşamıştır. Öcalan'ın yargılanma süreci başlamadan önce Türkiye'de genel seçimler yapılmış ve 18 Nisan 1999'da DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuştur. İmralı Cezaevi'ne gönderilen Öcalan'ın yargılanma süreci 31 Mayıs 1999'da başlamıştır (AİHM, 2005:57). Aynı yıl 29 Haziran'da mahkeme tarafından idam kararı verilmiş ve 25 Kasım'da onaylanmıştır. Yargılanma süreci başladığında Öcalan'ın Avrupa Birliği İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuş, verilen idam kararı hükümet ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler açısından hukuki sorun oluşturmuştur. 15 Ocak 2000 tarihinde hükümet ortağı olan parti liderleri idam kararının meclise gönderilmesi konusunda toplantı gerçekleştirmiş ve bu toplantıda Avrupa Birliği süreci yanında dönemin başbakanı olan Bülent Ecevit'in kendisine gelen MİT raporlarında PKK'nın eylem hazırlığında olduğunu belirtmesi üzerine idamın ertelenmesi kararı alınmıştır (AB Başkanlığı, 2001:22). Bu karar sonrasında gerçekleşen hukuki ve siyasi gelişmeler sonucunda Öcalan idam edilmemiştir.

4. 21. YÜZYIL'DA TÜRKİYE CUMHURİYETİ KAMU POLİTİKALARI VE İSTİHBARAT İLİŞKİSİ

4. 1. Türkiye'de 21. Yüzyıl'a Geçiş Sonrasında Terörle Mücadele

1990-2000 yılları arasında Güneydoğu ve Doğu'daki terör sorunu, fâili meçhul cinayetler, Susurluk Olayı ile ortaya çıkan Devlet-Yeraltı Dünyası-Siyaset bağlantısı, 28 Şubat Darbesi ile ordu-hükümet arasındaki ideolojik tartışma, Şemdin Sakık ve Abdullah Öcalan'ın yakalanmaları gibi gelişmeler; kamu yönetimi ve istihbarat faaliyetleri arasındaki ilişki açısından önemli yer tutmaktadır. 28 Şubat Süreci haricinde koalisyon hükümetleri ile ordu (askeri vesayet) başta terörle mücadele olmak üzere birçok konuda uyumlu çalışmıştır. 28 Şubat'ın ideolojik bir mesele olması dışında diğer olaylar, devletin milli güvenliği ile alakalı meselelerdir ve güvenliğin sağlanması konusunda bir unsur olan istihbaratın faaliyetlerini önemli ölçüde ilgilendirmektedir. 1990-2000 yılları arasındaki istihbarat faaliyetleri ve kamu politikaları ilişkileri içerisindeki olayın Susurluk Kazası olduğunu belirtmemiz mümkündür. Çünkü Susurluk Kazası'nda ortaya çıkan ilişkiler; devlet yöneticilerinin gayri hukuki bir şekilde istihbarat faaliyeti yürüterek otoritesi belirsiz bir politika oluşturduğunu göstermektedir.

28 Şubat'ın getirdiği demokratik sıkıntılar sonrasında her ne kadar terörle mücadele yeniden gündem olup başarılar sağlansa da, ekonomik anlamda tatmin edici bir düzelme söz konusu değildir. Aynı zamanda 28 Şubat döneminde yaşanan ideolojik sorunlar, ordu ve cumhurbaşkanlığının müdahalesi ile iktidarı değiştirmiş olsa da meşruiyet adına çözülmüş bir mesele olamamıştır.

Öcalan'ın yakalanması sonucunda PKK'nın dağılma sürecine girmesi, 1999 yılı sonrasında terörle mücadelenin yanında başka politikalara da ağırlık verilmesini sağlamıştır. 2000'li yılların başlarında 28 Şubat sürecinde kapatılan Refah Partisi, Fazilet Partisi ismiyle siyasi hayatını sürdürmeye başlamıştır. Devam eden süreçte 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile hükümetin zor durumda kalması ve ardından 3 Kasım 2002 erken seçimleri olması sonucunda, 28 Şubat sürecinden olumsuz olarak etkilenen kişileri ağırlıkta olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi iktidar olarak tek

başına hükümeti oluşturma yetkisine sahip olmuştur (Koçal, 2012:95). Böylece Koalisyonlar Dönemi, yerini tek parti iktidarı dönemine bırakmış ve ANAP'ın 1980'li yıllardaki tek başına iktidarda olmasından sonra ilk defa AKP tek başına iktidar olmuştur.

ABD'de El-Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırısı, istihbarat anlamında dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'yi etkilemesinin nedeni, Türkiye'de o dönem içerisinde büyük bir El-Kaide yapılanması olması değildir. 11 Eylül sonrasında ABD istihbarat yapılanmasındaki dönüşüm, NATO bünyesinde Türkiye'ye de yansımış ve aynı zamanda terörle mücadele konusunda birlikte hareket edilmesi vurgusu yapılmıştır. ABD'nin Afganistan'ı işgali sonrasında NATO bünyesinde müşterek ordu kurulması ve Türkiye'nin bu konudaki çekingen desteği görülmektedir (Kuloğlu, 2010:63). 11 Eylül'ün yaşanmasından önce ABD'nin Irak hükümetine karşı söylemleri ise Türkiye'nin sınırında ABD kaynaklı gelişmeler yaşanacağını göstermiştir.

11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'nin ilk girişimi 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'ı işgal etmektir. El-Kaide ve Taliban'a karşı terörle mücadele bağlamında yaptığı bu faaliyet, Ortadoğu'da ABD'nin terörle mücadele meşruiyeti adı altında etkinliğini arttırmayı planladığını göstermektedir (Erhan, 2003:13). 20 Mart 2003'te ise ABD ve Birleşik Krallık koalisyonu ile Irak'a yapılan askeri müdahale, terörle mücadelenin kamufle bir biçimde ülkelerin bağımsızlıklarına müdahale aracı olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. AKP hükümetinin olduğu dönemde yaşanan bu müdahalede, "1 Mart Tezkeresi" olayı gerçekleşmiş ve ABD ile Türkiye arasında diplomatik bir sorun olmuştur. TBMM'de yapılan kapalı oturum ile ABD'nin Irak'a müdahalesinde Türkiye topraklarını kullanmasına izin verilmemiş ve bu nedenle ABD, Irak'a müdahalenin ilk adımında zorluklarla karşılaşmıştır (Baba ve Karagül, 2012:33).

Öcalan'ın yakalanmasından sonra psikolojik açıdan kötü bir duruma gelen PKK; 2000 yılından sonra Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki PKK'ya bağlı olan örgüt kollarının birleşmesi için çalışmalarına başlamıştır. PKK'nın yeniden gelişim dönemi ve ABD'nin Irak'ı işgali aynı döneme denk gelmiş, aynı zamanda ABD'nin Irak'a

müdahalesi gerek KDP için gerekse PKK için rahat hareket edebilme imkanı sağlamıştır. Bu gelişmeler ilerleyen tarihte Ortadoğu başta olmak üzere dünya çapında tehlike oluşturacak sorunlara sebep olmuştur. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin daha önceden kurulmuş olan silahlı gücü "Peşmerge", ABD'nin Irak'a girmesiyle 2003 yılında tekrar aktif hale gelmiştir (Bayati, 2016:96). DAESH, El-Kaide'nin bir kolu olarak kurulmuş ve ABD'nin 2003'te Irak'ı işgalinden sonra faaliyetlerini arttırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin terör örgütlerine tavrı değişmiş ve PKK'yı terör örgütleri listesine almış; 2004 yılında ise Avrupa Birliği Daimi Temsilciler Meclisi bunu gerçekleştirmiştir (Bozkurt, 2013:111). PKK ise Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonraki dağılma sürecini atlatacak, 2005 yılında; Suriye, Irak, İran ve Türkiye'deki yapılanmalarını birbirine bağlamak için KCK'yı (Kürdistan Topluluklar Birliği) oluşturmuştur (Özkan ve Özdemir, 2014:51). ABD ve Avrupa Birliği her ne kadar resmi olarak PKK'yı terör örgütü kabul etse de PKK terör örgütü, Öcalan'ın yakalanmasından sonraki eski haline dönme girişimlerini ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında gerçekleştirmeye başlamıştır.

4. 2. Türkiye'de 21. Yüzyıl'a Geçiş Dönemi Sonrasında Teknoloji ve Ekonomi

AKP'nin iktidara gelişi sırasında en büyük etkenlerden birisi ekonomik krizlerdir. Tek parti iktidarının tesis edilmesiyle koalisyon hükümetlerinde bulunan partilerinin kendi aralarında yaşadığı anlaşmazlıklar ortadan kalkmış, sorumluluk daha çok tek bir partinin olmuş ve koalisyonlu dönemin sorunları en düşük seviyeye inmiştir. Bunun ilk karşılığı olarak 2004 yılında Türkiye ekonomisindeki yüzde 9,4 oranındaki büyüme görülmüş, sonraki yıllarda ise büyüme devam ederek sadece büyüme oranı azalmıştır (Sabah, 2009). AKP iktidarına geçiş döneminden sonra ekonomi alanında yaşanan gelişmelerin koalisyonlar dönemine göre olumlu durumda olması, sadece ekonomik sorun gündemini azaltmıştır. Ancak Türkiye'deki ekonomik istihbaratın zayıf olması, güvenli bir şekilde ekonomik atılımlar yapılmasının önüne geçmektedir. Devlet yöneticilerinin ekonomik kalkınma sağlanırken sadece paranın değerine odaklı düşüncesi, ekonomi yanında genel güvenlik sorunlarının oluşmasına sebep olabilmektedir. 1980 sonrası neoliberal akımın öncülerinden olan Türkiye, AKP döneminde bu akımın bir getirisi olan minimal devlet anlayışının "özelleştirme"

kısmını 1986-2002 yılları arasındaki yapılanlara kıyasla bir hayli arttırmıştır (Angın ve Bedirhanoğlu, 2013:76). 2003-2012 yıllarında gerçekleşecek olan özelleştirmelerden devletin elde ettiği gelir 35.255 Milyar Dolar'dır ve bu gelir içerisinde sadece 15.500 Milyar Dolarlık kısmı TÜPRAŞ, Türk Telekom, PETKİM ve ERDEMİR kurumlarının özelleştirmesi oluşturmaktadır (Angın ve Bedirhanoğlu, 2013:76). Bu dört kurum, Türkiye'de kendi alanlarında tekel niteliğindedir. Özelleştirme sonrası elde edilen gelirden ekonomiye katkıları çok büyük olmuştur.

Ekonomide verimliliğin artması ve kamu harcamalarının azalması gibi amaçların bulunduğu özelleştirmede, devletin özelleştirilen kurumdaki etkisini sürdürme aracı imtiyaz sözleşmeleridir. İstihbaratçı yaklaşım ya da güvenlikçi yaklaşım diyebileceğimiz bakış açıları için hukuki gereklerin yerine getirilmesi, tatmin edici bir durum değildir. Bunun nedeni, güvenlikçi yaklaşımı ilgilendiren boyutunun vatandaşların daha iyi bir kamu hizmeti alması değil, iyi bir kamu hizmetini daha güvenli bir şekilde alabilmeleri durumudur. Bu nedenle özelleştirilen kurumun sadece ekonomik katkısı değil, ulusal güvenlik başta olmak üzere birçok alandaki stratejik etkisi önem arz etmektedir.

Hükümetlerin özelleştirme işlemi gerçekleştirirken sadece ekonomik kaygı gütmeleri, teknoloji ile gelişim hızını arttıran küreselleşmenin oluşturduğu istihbarat ağında, başta siber alan olmak üzere birçok alanda örtülü operasyon zafiyeti oluşturmaktadır. Dönem içerisinde Suudi sermayesi ağırlıklı Oger Telecom'a %55'i verilen Türk Telekom, Türkiye'deki sabit hatlı tek telekomünikasyon tekelidir (Angın ve Bedirhanoğlu, 2013:76). Özelleştirmedeki imtiyaz sözleşmeleri, güvenli iletişim olması için gerekli yasaların çıkartılması, düzenli denetleme yapılması gibi hukuki önlemler olsa da buradaki güvenlik sorununun şirketin gerekli yasal ve ekonomik yükümlülükleri yerine getiriyormuş gibi hareket ederek örtülü bir şekilde istihbarat faaliyeti gerçekleştirmesidir. Bu nedenle bu tarz kurumlarda özelleştirme gerçekleştirilirken ekonomik kaygı yanında ulusal güvenlik de göz ardı edilmemelidir. 2018 yılında Çinli Yantai Taihai Group tarafından Almanya'nın araba, uzay ve nükleer alanlarında yüksek güçlü metal üreten Leifeld Metal Spinning AG şirketini satın almak istemesi Alman hükümeti tarafından onaylanmamıştır. Onaylanmama gerekçesi ise şirketin Çinli bir şirkete satılmasının ulusal güvenlik

konusunda endişe oluşturacağı belirtilmesidir (Bloomberg, 2018). Bu durum, özelleştirmenin de ötesinde devletin ulusal güvenliği için önemli bir sanayi kuruluşunun, başka bir ülke şirketi tarafından satın alınmasının engellemesidir. Türkiye'de özelleştirme yapılması ya da Almanya'daki örneği gibi herhangi önemli bir Türk şirketinin satılması durumunda, bu derece hassasiyet gösterilmesi önem arz etmektedir. Dikkat edilmemesi sonrasında özelleştirme ile olumlu gelişme gösteren ekonomi, güvenlik sorunları sebebiyle daha kötü bir duruma dönüşebilmektedir.

Türkiye'de özelleştirme gibi liberal ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesinde güvenlikçi yaklaşımın olmasına karşı geliştirilen tez; Türkiye ile beraber neoliberalizmin öncü ülkelerinden olan başta ABD ve İngiltere gibi diğer ülkelerde, bu tür durumlardaki güvenlikçi ya da istihbaratçı yaklaşımın ne derecede olduğudur. Bu teze karşı yapılacak değerlendirilmede dikkat edilmesi gereken husus, ülkelerin şartlarının farklı olduğu ve her politikanın her ülkede aynı şekilde uygulanamayacağıdır. ABD; silahlı gücü, diplomasisi, ekonomisi ve teknolojisi ile dünyanın en güçlü ülkesi ya da ülkelerinden biri olarak gösterilse de bulunduğu coğrafi koşul nedeniyle iklimsel bir sorun olan kasırgalar örneğiyle birçok insan hayatını kaybetmekte ve milyarlarca dolarlık ekonomik kayıp yaşanmaktadır. Bunun yanında iç politikadaki ırkçılık gibi büyük sorun oluşturan gelişmelere karşı çözüm üretmekte zorlanmaktadır. Terör ve savaşlardan görmediği zararı, kasırga gibi iklimsel bir sorundan ya da ırkçılık gibi siyasal sorunlardan görebilmektedir. Finlandiya, Norveç gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde eğitim kalitesi dünyanın ilk sıralarındadır. Ancak bu ülkelerde, diğer gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki aşırı nüfus, terör, ekonomi, sağlık gibi sorunlar yok denecek kadar azdır ve bu nedenle belirli kategori gelişimlerine daha rahat odaklanabilmektedirler. Daha uygun bir örnekle açıklamak gerekirse, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal kesiminde güvenli bir şekilde okula gitmek isteyen bir genç için; iklimin getirdiği ulaşım sorunu, terörün getirdiği güvenlik sorunu, terör sorunu olan bölgenin kalkınamamasıyla gelişen ekonomik sorunlar gibi örnekler engel teşkil etmektedir (Çakır, 2013:85). Bu yüzden her ülke için aynı çözüm türü düşünülemez.

ABD ve İngiltere başta olmak üzere diğer güçlü ülkelerde de özelleştirme gibi liberal politikalarda Türkiye ile aynı yaklaşımın olması beklenmemektedir. Türkiye

Cumhuriyeti'nin kendisinden önceki Osmanlı Devleti ve Osmanlı'dan önceki devletlerde dâhil olmak üzere kesintisiz bir şekilde devam eden güvenlik sorunları mevcuttur. 20. ve 21. yüzyılda devam eden bu sorunlar, istihbarat yöntemlerinin gereği olarak asimetrik bir şekilde Türkiye'nin karşısına çıkmaktadır (Çakır, 2013:54). ABD'de normal şirketler bir yana, istihbarat faaliyetleri dâhil özelleştirilmektedir (Yılmaz, 2018:1).CIA ile çalışan şirketler, kendi özel istihbarat personelleriyle birçok konuda faaliyet göstermektedir. Bunun yanında uzay sanayisi dâhil olmak üzere savunma anlamında faaliyet gösteren şirketleri barındırmaktadır. Devletin tekelinde bulundurması gereken milli güvenlik alanı için de özel şirketlerden yüksek oranda faydalanılmaktadır. ABD'de bunun bu kadar rahatlıkla yapılabilmesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bu konuda faaliyette bulunan şirketin ekonomik katkısı ne olursa olsun, devletin unsurlarından büyük olmasına izin verilmemektedir. Özel istihbarat şirketleri ne kadar iyi olsalar da CIA ve NSA gibi kurumlar, faaliyet alanlarında en güçlü olma özelliklerini kaybetmemektedirler. Özel güvenlik ve istihbarat şirketleri, "paralı asker" niteliğinde ve istihbarat literatüründe daha çok "kirli iş" olarak tabir edilen faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Yılmaz, 2018:2). Gerek güvenlik gerekse diğer alanlardaki özelleştirmeler, devletin ulusal güvenliğini sarsmayacak şekilde kontrol altında tutulmaktadır. Bu durum, diğer gelişmiş ülkelerde de bu şekilde sağlanmaktadır. ABD, İngiltere, Rusya, Çin gibi ülkeler, hem kendi aralarındaki güç yarışı hem de dünya üzerindeki güçleri sayesinde diğer ülkelere göre birçok konuda daha öndedirler.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ABD ve Rusya arasındaki "süper güç" mücadelesi, Çin'in teknoloji ve ekonomik anlamdaki büyük atılımı, İngiltere'nin kültürel ve ekonomik hâkimiyet sürdürme çabası ve buna Almanya, Fransa, gibi ülkeleri de dâhil edersek, kendi aralarındaki çekişmeden istihbarat savaşı giderek büyümüştür. 2019 yılında başlayan ABD ve Çin arasındaki "Huawei" krizi ise, liberal ekonomi, istihbarat, teknoloji ve küreselleşme arasındaki ilişki adına güzel bir örnektir. Çin'in ünlü teknoloji markası olan Huawei'nin yeni tasarladığı telefonların ABD'de satılması yasaklanmış ve gerekçe olarak ABD istihbarat topluluğunun, telefonların istihbarat topladığı sonucuna varması gösterilmiştir (Sözcü, 2019). ABD'nin bu konudaki hukuki hamlesi de "Amerikan telekomünikasyon firmalarının

yabancı ülkelerin imal ettiği ekipmanları kullanmasının yasaklanması" konulu başkanlık kararnamesinin imzalanması ile gelmiştir (Amerika'nın Sesi, 2019).

Çinli teknoloji şirketlerinin artması ve başka ülkelerdeki şirketleri satın alarak ekonomik ve teknolojik üstünlük kurması, birçok ülkede endişe yaratmıştır. Bu konuda yine örnek olarak Almanya hükümeti, ülkelerindeki sağlık ve enerji alanındaki önemli şirketleri Avrupa Birliği dışındaki ülkelere satılmasını önleyen yasalar çıkarmıştır (Dünya, 2017). Çip cihazları üreten Alman markası Aixton'un Çinli şirket Fujian Grand Chip Investmet Fund'a satılması yine bu yasalar çerçevesince güvenlik gerekçesiyle engellenmiştir (Dünya, 2017). Ekonomi ve güvenlik anlamında gelişmiş ülkelerin, liberal anlayışa sahip olsun ya da olmasın kendi ülkelerindeki özel şirketlerin başka ülkelere satılmasına ulusal güvenlik gerekçesiyle müdahale ettiği görülmektedir. Devletler arasındaki bu ticari ve ekonomik yarış, örtülü bir istihbarat operasyonu niteliğinde olmakla beraber nizami savaş yöntemleriyle bir ülkeyi işgal etmek ya da ona karşı üstünlük kurmaktan daha önemli hale gelmiştir.

Küreselleşmenin en büyük araçlarından olan teknoloji, aynı zamanda her devlet için en önemli küresel silahlardan birisi olmuştur. Türkiye'de internetin gelişimi 2000 yılından önce gibi başlamış olsa da alt yapı, telekomünikasyon, ADSL teknolojisi, kurumsal internet sayfalarının birçoğu 2000 yılından sonra büyük oranda artmıştır (Yeni Şafak, 2018). İnternetin gelişmesi ile birlikte, siber istihbarat alanındaki gelişmelerde hızlanmıştır. Siber suç, terör örgütlerinin siber faaliyet göstermesi ve internet siteleri açarak yayın yapması, internet üzerinden ticaretin gelişmesi, bankaların internet ile etkileşim haline gelmesi gibi faktörler; dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeni bir güvenlik alanı oluşmasını beraberinde getirmiştir. Fakat bu siber güvenlik sorunu, ekonomik istihbarat alanında karşılaşılan özelleştirme gibi dikkat edilmediği zaman örtülü bir operasyona dönüşebilecek şekilde ciddi bir tehdit durumudur.

AKP, internet ortamında özellikle "sosyal medya" adı verilen açık istihbaratın daha fazla arttığı mecraların kurulmaya başladığı bir dönemde iktidara gelmiştir. Sosyal medya gibi alanların oluşması dışında bazı kamu faaliyetleri de internet

ortamında gerçekleşmeye başlamıştır. Bunların içerisinde 21. yüzyıldan ya da AKP iktidarından önce başlayanlar olsa da en büyük olanı 2006 yılında kurulan "E-Devlet" hizmeti ya da internet sitesi ismiyle bilinen "www.turkiye.gov.tr" hizmetidir (E-Devlet, 2019). E-Devlet hizmeti, birçok kamu kurumunun internet faaliyetlerini tek bir sitede toplayan ve gerekli birçok işlemi tek bir sitede gerçekleştirilmesini sağlayan elektronik ortamdır. Kamu faaliyetlerindeki bürokrasinin oluşturmuş olduğu birçok sorun için ise çözüm niteliğindedir. Sadece kamu değil özel kurum hizmetlerinin de internet ortamında hizmet vermeye başlaması; bürokratik açıdan olumlu bir gelişme iken, güvenlik sorunlarını da beraberinde barındırmaktadır. E-Devlet hizmetinden yararlanan vatandaşların kimlik bilgileri başta olmak üzere eğitim, sağlık, ekonomi ve hukuksal bilgileri de sistemde kayıtlı durumdadır. Devletin birçok resmi internet sitesinin bağlantılı çalıştığı E-Devlet sisteminde bir siber güvenlik sorunu yaşanmasıyla milyonlarca insanın bilgileri tehlikeye girebilir. Dünyadaki birçok internet sitesinin güvenliği ile ilgili çalışma yapan ABD kuruluşlu Netsparker şirketi, 2017 yılında E-Devlet de dahil olmak üzere Türkiye'deki 94 tane "gov.tr" uzantılı kamu kurumu internet sitesini güvenlik testinden geçirmiş ve bu sitelerden sadece 18 tanesinin güvenli olduğunu belirtmiştir (Sputnik News, 2018). Netsparker şirketi, bu konuda detaylı bir rapor hazırlayarak Bilişim Teknolojileri Kurumu'na sunmuştur. Bu durum, siber güvenlik adına ciddi bir istihbarat sorunudur.

21. yüzyılda gelişen iletişim teknolojisi ve beraberinde getirdiği "sosyal medya" etkisi, dünyadaki birçok ülke de olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. İnsanların kendi fikirlerini belirtmesi ve bilginin daha rahat elde edilmesi gibi internet ortamının getirdiği özellikler, kolaylıkları sağladığı gibi tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Başta siyasi düşünceleri olmak üzere sosyal medyadan paylaşım yapan insanlar, açık ya da gizli olarak fark etmeksizin her paylaşımları ile başta ABD'nin ve İngiltere'nin olmak üzere birçok istihbarat teşkilatı için önemli kaynak durumundadır (Yılmaz, 2018:5).

Önceden sadece bilgisayarla girilebilen internet ortamının giderek her insanın sahip olmaya başladığı akıllı telefonlarla da girilebilmesi ve insanların sürekli bir şeyler paylaşarak bilgi yığını oluşturması, büyük bir enformasyon savaşını başlatmıştır. Türkiye'de ise sosyal medyadan bilgi paylaşımı sürekli olarak

artmaktadır. Bir politikacı ya da devlet yetkilisine ulaşamayan vatandaş, sosyal medya sayesinde rahat bir şekilde bir politikacıyla ya da devlet yetkilisiyle iletişim kurabilmektedir. Sosyal medyadaki herhangi basit bir paylaşım bütün ülkede gündem haline gelebilmektedir (Papic ve Noonan, 2011:167). Bu durum gerek dünya da gerekse Türkiye'de bilgiyi öğrenmek için akademik yayınları incelemek, kitap okumak gibi faaliyetleri gerçekleştirmek yerine sosyal medyada kendisine uygun paylaşımlar yapıldığını düşündüğü hesapları takip etmek ve oradan gelecek paylaşımlara göre bilgilenmeye dönüşmektedir (Eren ve Aydın, 2014:201). Böyle bir durumun olması ise başta istihbarat teşkilatları olmak üzere büyük bir algı operasyonu aracı oluşmasına sebebiyet vermektedir. İnternet ortamında oluşturulan algı operasyonu, bilginin doğruluk payının kanıtlanmaması, insanların gerçekten ziyade görmek istedikleri şeylere odaklanmaları, "bot" ya da "troll" olarak tabir edilen sahte internet hesabı mekanizmalarıyla bilginin doğru ya da yanlış bir şekilde daha hızlı yayılmasının sağlanması gibi birçok gelişmenin tehlikeli olması, internet ortamını kontrol eden insanların ya da kurumların kim olduğuna göre değişmektedir. Başta istihbarat teşkilatları olmak üzere devletin bu konuda yetkili kurumları, internet medyası kullanılarak oluşturulan bu tür algı operasyonlarını tespit etmek ve gerekli müdahaleyi yapmak durumundadır (Baltacı, 2017:90).

Türkiye'de bu konuda atılan adımlarda liberallik açısından sorunlar yaşanabilmektedir. Dünyanın en büyük video paylaşım platformu olan "Youtube", 2008 yılında Türkiye'den erişime kapatılmıştır. Sebebi ise Ankara 11. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 5816 sayılı "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar" hakkında, site içerisinde bulunan Atatürk'e karşı hakaret içeren videoların kaldırılmaması kararıdır (Milliyet, 2008). "Youtube" isimli internet sitesine erişimin engellenmesi, bir kesim için olumlu karşılanırken bazı vatandaşlar için ise internette sansür ve özgürlüğü kısıtlayıcı bir durum olarak algılanmıştır. Nitekim, belirtilen videoların kaldırılmasından sonra "Youtube", 2010 yılında tekrardan Türkiye erişimine açılmıştır (Deutsche Welle, 2010).

İnternet sitelerinin erişime kapatılması politikası Türkiye için yeterli değildir. Siteler erişime kapatılsa dahi internet sitesine başka bir ülke bağlantısından girilmesini sağlayan DNS (Domain Name System) numaraları ve VPN (Virtual Private Network) programları bunun önüne geçmektedir. Bunun yanında sürekli gelişim gösteren ve milyonlarca insanın bilgilerini ve paylaşımlarını bünyesinde barındıran sosyal medya siteleri, hem sosyal medya sitelerine erişimi sağlayan hem de farklı kullanım amaçları taşıyan telefon ve tablet uygulamaları, bir istihbarat ağı gibi bilişim teknolojisinin olduğu her yerde kendini göstermeye devam etmektedir.

Bilişim teknolojisinin gelişmesi, akıllı telefon ya da tablet kullanan bir insanın hiçbir sosyal medya hesabı kullanmasa ya da internet bağlantısı olmasa dâhil telefonundan gerekli her türlü takibin yapılabileceği imkanını beraberinde getirmektedir. Kendi yerli bilişim teknolojisini ülkesindeki geliştiremeyen ya da geliştirdiği halde başka ülkelerin teknolojisinin kullanılması konusunda oluşabilecek güvenlik sorunlarını anlatamayan devlet yöneticileri, siber mücadele anlamında büyük sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Alınan bazı önlemler ise yeterli olamayabilmektedir. Türkiye ise bu konuda bazı kurul ve kurumlarla hareket etmektedir. Bunun için en etkili ve yetkili kurum olarak Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) gösterilebilir. 2000 yılında telekomünikasyonun bağımsız bir şekilde yürütülmesi için "Telekomünikasyon Kurumu" adıyla kurulan kurum, 2008 yılında 5809 sayılı "Elektronik ve Haberleşme Kanunu" ile yeni bir düzenlemeye tabii olmuş ve "Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu" adını almıştır (BTK, 2017). Kurum, Türkiye'deki bilişim ve iletişim teknolojileri alanındaki çalışmalarda ekonomik düzenleme konusunda yetkili olduğu gibi hizmetlerden yararlanan vatandaşların güvenliği konusunda da yaptırım gücüne sahiptir. Bunun yanında Türkiye'de genel, ekonomik ve elektronik anlamda güvenlikten sorumlu olan bakanlık, müsteşarlık ve kurumların oluşturduğu "Siber Güvenlik Kurulu" bulunmaktadır. 2012 yılında Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı bünyesinde kurulan kurumun ilk toplantısı 2012 yılında yapılmıştır. MİT'ten, Genelkurmay Başkanlığı'ndan, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarından da dâhil olmak üzere güvenlik konusunda yetkili birçok temsilcinin katıldığı kurulda siber güvenliğin sağlanması için kararlar alınırken bu kararların uygulanması adına "Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi" (USOM) kurulmuştur (BTK, 2017).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu bünyesinde faaliyet gösteren USOM; siber ortamdaki saldırılara karşı gerekli mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi, gerekli kurumlarla bilgi paylaşımı yapılması, siber suçlarla ilgili ihbarların değerlendirilmesi gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (USOM, 2019).

Türkiye'de bu kuruluşların olması, hukuki anlamda gerekli müdahaleyi yapabilmek adına yeterli gibi görünse de ABD tabanlı internet alt yapısı ve örtülü siber operasyon niteliğinde hareket eden yabancı ülke kaynaklı sosyal medya siteleri nedeniyle tam anlamıyla engellenemeyen bir sorun şeklinde devam etmektedir. Yöneticilerin tam anlamıyla müdahale edememesi nedeniyle, bütün faaliyetleri siber anlamda yürütmek dışında vatandaşları başta sosyal medya kullanımı olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarını kullanırken dikkatli olmak konusunda bilgilendirmeleri gerekmektedir. İnternetin özellikle ABD tabanlı bir yapıda olması sebebiyle bununla ilgili mücadele de farklı bir örnek olarak İran'ın 2016 yılında kendi milli internet ağını kurması gösterilebilir (BBC, 2016). İran'ın bu sistemi başararak yabancı kaynaklı olarak adlandırdığı sosyal medya paylaşım sitelerine erişimin zor hale getirilmesi planlanmıştır. Fakat insanlar, özel ağlar sayesinde sosyal medya sitelerine ulaşmayı başarabilmektedir. Bu nedenle, siber güvenlik ile sadece siber alanda mücadele edilmesi yerine insanların bu konuda bilinçlendirilerek daha dikkatli davranmalarının sağlanması gerekmektedir. Çünkü her ne kadar engellense de internet ve buna bağlı gelişen sosyal medya siteleri, eğlence de dâhil olmak üzere bir hizmet sektörü parçası olmakta ve insanlar bu hizmetten mahrum kalmak istememektedir.

Türkiye'de BTK, USOM ve Siber Güvenlik Kurulu dışında, sadece Milli İstihbarat Teşkilatı adına bağlı telekomünikasyon merkezi Sinyal İstihbaratı Başkanlığı'dır. Eski adı Genelkurmay Elektronik Sistemler (GES) Komutanlığı olan bu birim, MİT'in uydu, haberleşme, sinyal takibi, dinleme gibi iletişim ve telekomünikasyon alanındaki istihbarat faaliyetini yerine getirmektedir. GES Komutanlığı olarak Genelkurmay Başkanlığı'nın iç ve dış sinyal istihbaratı faaliyeti görevini yerine getirirken, 2012 yılında içerisindeki ekiple beraber MİT'e bağlanmıştır (Atılır, 2018:38). GES Komutanlığı'nın MİT'e bağlanması, Türkiye'de istihbaratın sivilleşmesi adına bir uygulanan bir politika olduğu belirtilmektedir.

Fakat bu konuda askeri istihbaratın zayıf kalacağı ve bu yüzden GES Komutanlığı'nın MİT'e bağlanmaması tartışmaları yaşanmıştır.

4. 3. Koalisyonlar Döneminden AKP İktidarına Geçiş Sonrası Yaşanan Siyasal Gelişmelerin İstihbarat Faaliyetlerine Etkisi

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidar olması, 1990'lı yıllarda devam eden koalisyon hükümetleri döneminden sonra tek partilik iktidara geçişin ilk adımı olmuştur. 3 Kasım 2002 seçimlerinde AKP'nin aldığı oy sonucunda da TBMM'de tek başına en fazla koltuk sayısına sahip parti olması, yasama faaliyetleri açısından da kendisi için avantaj haline gelmiştir. AKP'nin kuruluşunda farklı görüşteki partilerden kişiler katılmış olsa da partinin temelini oluşturan en büyük grup, 28 Şubat sürecinde mağduriyet yaşadığını belirten siyasetçilerdir. 2001 yılında kurulan partinin sadece ismi yeni olmakla birlikte, Necmettin Erbakan döneminde ve çevresinde yetişerek belirli bir tecrübe kazanan siyasetçiler tarafından oluşturulmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002 yılında tek başına iktidara gelmiş olsa da 1 Mart 2003 tezkere oylamasında TBMM içerisinde çoğunluğa sahip olmasına rağmen, parti içerisinde bu görüşe katılmayanlardan dolayı tezkereyi onaylatamamıştır. İktidara geldikten sonra bürokratik kadrolarda yer bulmak isteyen AKP, üst düzey bürokrat atamalarında cumhurbaşkanı onayı gerekmesi nedeniyle kendileri ile farklı bir görüşlere sahip olan dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile sürekli olarak sorun yaşamıştır (Star, 2014). Başbakanlık, meclis başkanlığı ve hükümet AKP'de olsa da cumhurbaşkanının veto yetkisi, bürokrasi konusunda AKP iktidarı için engel oluşturmuştur. AKP ise, özellikle 28 Şubat süreci ve sonrasında yaşanan gelişmeler ve halkın meşruiyeti ile elde ettiği iktidara gelme başarısını bürokratik olarak da değerlendirmek durumunda kalmıştır.

AKP'nin iktidar olduğu dönemin ilk yıllarında 28 Şubat'ta yaşadıkları mağduriyeti tekrar yaşamamak için bürokratik anlamda güçlü olmak ya da bürokrasi ile ilişkilerini iyi tutmak durumundadır. Bu noktada AKP'nin iktidarından istifade ederek hareket eden ve ileride Türkiye'ye büyük zarar verecek olan Fethullah Gülen

Cemaati de giderek güç kazanmaya başlamıştır. 21 Mart 1999'da ABD'ye giden Fethullah Gülen'in, cemaat okullarının giderek büyümesi ve örgütün kendi elemanlarını devletin önemli kadrolarına yerleştirme sayısı 2002 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu durum AKP iktidarından önce başlayan bir mesele olmakla birlikte, AKP'nin iktidarından sonra daha da büyümüştür (Aygen, 2018:257). Fethullah Gülen Cemaati'nin AKP ile birlikte hareket etmeye çalışması, aynı zamanda siyasal İslam ideolojisinin yakınlığı ile de bağlantılıdır. Ancak Gülen Cemaati, AKP iktidarından önce de devletin birçok birimine kendi mensuplarını yerleştirmeyi başarırken aynı zamanda siyasal İslam anlayışına yakın olsun ya da olmasın birçok önemli siyasi lider ya da hareket tarafından olumlu gözle karşılanmıştır (Öztürk, 2018:182).Belirtilen liderler içerisinde Türkiye siyasetinde önemli etki oluşturmuş Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit gibi isimler de bulunmaktadır.

28 Şubat dönemi ve sonrasında Türkiye'deki din ve devlet işleri arasındaki ayırım nedeniyle tartışma yaşanmış, ordunun Kemalizm baskısı ile İslamiyet'in doğru ya da özgür bir şekilde yaşanmadığını belirten kesimler arasında siyasal mücadele başlamıştır. AKP'den önceki Refah Partisi ve aynı kadrodan gelen Fazilet Partisi, siyasal İslam temelinde oluşturduğu politikalarına devam etmiştir (Koçal, 2012:96). 28 Şubat sürecinin etkisindeki laiklikle alakalı olan kararların, 2000 yılından ve özellikle AKP iktidarında tekrar gündeme gelmesi söz konusudur. Refah Partisi, hükümetin kurulduğu dönemde koalisyon hükümeti olması ve askeri vesayet etkisi ile siyasal İslamcı kanadın gerçekleştiremediği ve baskıya maruz kaldığı politikalar, AKP iktidarı döneminde güçlenmiş bir şekilde Türkiye gündemine gelmiştir. Siyasal anlamda başlayan bu mücadele, bürokratik etkisi ile beraber hukuksuzluk ve güvenlik sorunları barındıran bir iç politik meseleye dönüşmüştür.

Fethullah Gülen Cemaati de Türkiye içerisindeki etkisini 21. yüzyılda artırmaya başlamıştır. Medyatik anlamda Samanyolu TV, Bugün TV, Zaman Gazetesi gibi kuruluşlarla büyüme gösterirken; kültürel anlamdaki en büyük etkisini 2003 yılında düzenlenmeye başlanan Türkçe Olimpiyatları'yla arttırmayı başarmıştır. Türkçeder ismi verilen bir kuruluş tarafından düzenlenen, anadili Türkçe olan ve olmayan Türkiye dışındaki çocuk ve öğretmenlerin katıldığı olimpiyatlar, dünyanın

her yerinden Fethullah Gülen okullarında eğitim alan kişilerin katıldığı bir yarışmadır (Karslı, 2019:1190). Yarışmaya katılım için böyle bir şart belirtilmese de yarışmaya katılan kişiler bu okullardan getirilmiştir. 1990'lı yıllarda Türkçe Olimpiyatları olmadığı halde birçok siyasetçi ve vatandaş tarafından beğenilmiş olan Fethullah Gülen Okulları'nın Türkçe'yi ve Türk kültürünü yaydığı faaliyeti, Türkçe Olimpiyatları ile de birçok kesim tarafından desteklenmiştir. Bu da kültürel açıdan Türkiye ve Türkiye dışındaki etkisinin bir göstergesi haline gelmiştir. İktidar partisi olan AKP'ye destek veren ya da parti kadrolarında görev yapan herkes Fethullah Gülen Cemaati mensubu ya da taraftarı değildir. Fethullah Gülen Cemaati'nin Türkçe Olimpiyatları gibi faaliyetleri gerçekleştirmesi yanında, okullarıyla birçok gencin daha az ücretle eğitim aldığı, konakladığı ve Türkiye'de insanların önemseydiği konulardan birisi olan devlet memuru statüsü kazanması konusunda kendi okullarına gelenlerin başarılıymış gibi görünüm sağlaması; taraftar çekmek için kullandıkları yöntemlerden birisidir (Sert, Demir ve Avcı, 2020:23). Halbuki bunun kendi verdikleri eğitimle bağlantısı olmadığı gibi bürokrasi içersine yerleştirdikleri kişileri kullanarak gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Merkezi sınavlardan yüksek puan alınmanın etkili olduğu kamu kurumu ve üniversite öğrenci yerleştirmelerinde ise yine bürokratik kadroda Fethullah Gülen Cemaati mensuplarının olduğu göze batmaktadır. Bunun en büyük örneği, 2010 yılı Kamu Personeli Seçme Sınavı'nda örgütlü bir şekilde kopya çekildiğinin tespit edilmesi olmuştur. 2020 yılında devam eden dava Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) üyeliği belirlenen sanıklar çerçevesince devam etmekte olduğu gibi birçok kişi de hapis cezasına çarptırılmıştır (Hürriyet, 2018).

2005-2006 yılında siyasal İslam ile alakalı gelişmeler yaşanırken, hükümetin terörle mücadele konusunda başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere yeni bir politika başlattığı gözlemlenmiştir. Bunun için PKK'nın Güneydoğu'da tekrardan toplanarak eylemlere başlaması da sebep olarak gösterilebilir. PKK'nın Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) adı altında yeni bir oluşuma gitmesinin yanında, 1990'lı yıllarda olduğu gibi Türkiye içerisindeki siyasette Kürt hareketinin temsilcisi gibi gözükmek ve TBMM'de tekrar yer almak için 2005 yılında Demokratik Toplum Partisi'nin kurulması; PKK ile mücadelenin iç politikadaki siyasi kanadının tekrar güçlenmesi anlamına gelmiştir.

2007 yılına gelindiğinde ise Türkiye siyaseti içerisindeki bürokratik mücadele giderek artmaya başlamış ve yükselen gerilim ile dönüm noktası şeklinde olarak yorumlanabilecek olaylar yaşanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 16 Mayıs 2007 tarihinde görev süresi dolacak olması sebebiyle siyasi partilerde cumhurbaşkanlığı seçimi için planlamalar başlamıştır. Ancak AKP ve AKP'ye muhalif olan siyasi ve bürokratik gruplar arasındaki "laiklik" konulu tartışmaların şiddeti azalmamıştır (Kaan, 2019:19). 2006 yılında gerçekleşen Danıştay saldırısının etkisi de dönem içerisinde gündemde kalmıştır. 19 Ocak 2007 yılında Ogün Samast isimli bir gencin, Agos Gazetesi Yayın Yönetmeni olan Ermeni asıllı gazeteci Hrant Dink'i gazete binasına girişi sırasında öldürmesi ise Türkiye siyasi gündemini değiştirmiştir (Sabah, 2019). O dönem içerisinde bu cinayete ile ilgili tutuklanan güvenlik birimi mensubu birçok isim, ilerleyen yıllarda FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) üyeliğinden tutuklanmıştır.

Dink Cinayeti, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin başlamasıyla gündemdeki yerini bir süreliğine kaybetmiştir. AKP karşıtı siyasi, bürokrasi ve medya gruplarının da çeşitli şekilde destek verdiği bir süreç başlamıştır. Yine iktidar karşıtı olan birçok grup "Ordu göreve!" yazılı pankartlarında bulunduğu mitingler düzenlemiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci turda 367 oy çoğunluğu sağlanamazsa ikinci ve üçüncü turlarda 267 oy çoğunluğu yeterli olabiliyorken, Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun mecliste de en az 367 milletvekilinin bulunması gerektiğini belirtmesi üzerine CHP'nin seçimi boykot etme tartışması başlamıştır (Kaan, 2019:19). Mitinglerin devam ettiği ve muhalif siyasetçilerin tepkilerini yükselttiği sırada birçok kesimde darbe olabilir beklentisi ile gözler orduya çevrilmiştir. Ordudan gelişmelerin takipçisi olduğu şeklinde açıklamalar gelmiş, fakat durumu daha ileri götürmemiştir. Ordu içerisindeki açık şekilde ilk en büyük tepki, dönemin 1. Ordu Komutanı Org. Hurşit Tolon'un "Unutmasınlar, tehlikenin farkındayız!" ifadesi olmuştur (Hürriyet, 2007). 10 Nisan 2007'de düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında konuşan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, "irticai eylemler" konusunu gündeme getirmiştir (NTV, 2011). 27 Nisan 2007 tarihinde yapılan oylamada 361 vekilin katıldığı cumhurbaşkanlığı seçiminde AKP'nin adayı Abdullah Gül 357 oy almış ve bunun üzerine CHP, seçimi Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Aynı günün gecesinde ise TSK'nın resmi internet sitesinden, tarihe "E-

Muhtıra" olarak tarihe geçecek olan bir bildiri yayınlanmıştır (Kaan, 2019:20). Dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın kendi yazdığını belirttiği muhtıradaki "laiklik" vurgusu ön plana çıkmaktadır. Fakat bunun cumhurbaşkanlığı seçiminin gecesinde yayınlanması dikkat çekici olmuştur. Ertesi gün ise AKP'nin yaptığı açıklamada Genelkurmay'ın Başbakanlığa bağlı olduğu belirtilmiş ve muhtıraya bağlı doğacak sonuçlardan Genelkurmay'ın sorumlu olacağı söylenmiştir (NTV, 2011).

Ordu ve hükümetin tekrar karşı karşıya gelmesi sonrasında Anayasa Mahkemesi'nin CHP'nin 367 kararı itirazının kabulü ile cumhurbaşkanlığı seçimi yenilenmesi kararı alınmıştır. Bu süreçte AKP'nin erken seçim teklifi mecliste kabul görmüş ve erken genel seçimler sonucunda AKP yine tek başına iktidar olmuştur. Seçim sonrasında meclise AKP ve CHP dışında MHP'de girerken, aynı zamanda DTP'li olan 22 milletvekili de bağımsız aday olarak meclise girmiştir. Ağustos ayında yapılan seçimlerde Abdullah Gül, 11. cumhurbaşkanı seçilmiştir (Kaan, 2019:20).

2002-2007 yılında yaşanan gelişmelere rağmen AKP'nin erken seçimde tekrar tek başına iktidar partisi olması ve cumhurbaşkanının AKP'li bir isimden seçilmesi, vatandaşların AKP'nin yönetimini meşrulaştırdığının bir göstergesidir. Erken seçim ve cumhurbaşkanı seçimi ile de dönem içerisinde bunun tartışması vatandaşların seçimi açısından sonlanmıştır. Türkiye, erken seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimi atmosferindeyken 12 Haziran 2007'de İstanbul'un Ümraniye ilçesinde bir gecekonduya yapılan operasyonda 27 el bombasının bulunması ile seçimin ortasında "Ergenekon Terör Örgütü" ya da "Ergenekon Davası" şeklinde bilinecek olan yeni bir gündem ile karşı karşıya kalmıştır (BBC, 2013). Oktay Yıldırım isiminde emekli bir astsubaya ait olduğu iddia edilen bombaların ele geçirilmesinden sonra 27 Temmuz 2007 tarihinde başlamak üzere yeraltı dünyasından kişiler, gazeteciler, avukatlar, siyasetçiler, ordu mensupları ve birçok kişi gözaltına alınmıştır. İlerleyen yıllarda Fethullah Gülen Cemaati'nin terör örgütü kabul edilmesinden sonra haklarında iddianame hazırlanıp FETÖ üyeliği ile yargılanacak olan Zekeriya Öz, Mehmet Ali Pekküznel ve Nihat Taşkın isimli savcılarının hazırladığı Ergenekon Davası İddianamesi 25 Temmuz 2008'de kabul edilmiştir (BBC, 2013). Ergenekon Terör

Örgütü ile ilgili gözaltılar devam ederken, Ergenekon iddianamesinin kabul edilmesinden önce, 2008 yılının Mart ayında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya tarafından "Laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği" iddiasıyla AKP'ye de kapatma davası açılmıştır (DW, 2008). 2002 yılında da kapatılma davasıyla karşı karşıya kalan AKP, Anayasa Mahkemesi'nin "Hazine yardımının yarısından mahrum bırakılması" kararı ile kapatılmamıştır (Milliyet, 2008).

Gizli tanıklık uygulamasının da ilk kez kullanıldığı Ergenekon Davası iddianamesine göre Ergenekon Terör Örgütü, "Derin Devlet" ifadesi ile anılan ve hükümete yıkmaya teşebbüs de dâhil olmak üzere devletin imkanları ile hukuk dışı birçok faaliyet gerçekleştiren bir yapılanma olduğu belirtilmiştir. Ergenekon Davası'nın istihbarat faaliyetleri açısından önemi ise JİTEM'in faaliyetleri, 1990'lı yıllar sonrasında işlenen fâili meçhul cinayetler, Kontrgerilla yapılanması, Susurluk Kazası gibi geçmişteki istihbarat tabanlı faaliyetleri de içermesidir. Aynı zamanda Danıştay Saldırısı, İnternet Andıcı, Cumhuriyet Gazetesi'ne saldırı başta olmak üzere birçok dava, Ergenekon Davası ile birleştirilmiştir. Ergenekon Terör Örgütü'nün MİT içerisindeki yapılanmasının olabileceği hususunda, 1998-2005 yılları arasında MİT Müsteşarlığı yapmış olan Şenkal Atasagun'un mahkemede tanık olarak dinlenmesi reddedilmiştir (Hürriyet, 2009). Davada JİTEM faaliyetleri ve Susurluk Olayı ile ilişkili olarak bilinen Eski Jandarma Genel Komutanı Emekli Org. Veli Küçük olmak üzere, 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaptığı söylemlerle gündeme gelen eski 1. Ordu Komutanı Org. Hurşit Tolon ve eski Jandarma Genel Komutanları'ndan olan Şener Eruygur gibi birçok üst düzey asker de gözaltına alınmıştır (Hürriyet, 2008).

AKP iktidarının ilk yılları olarak da belirtebileceğimiz bir dönemde cumhurbaşkanlığı seçimi içerisinde yaşanan olaylar, AKP'ye muhalif olan yapıların hareketleri, gündemi etkileyecek cinayet ve saldırılar, Ergenekon Davası, AKP'yi kapatma davası gibi birçok gelişme, Türkiye'nin milli siyaset ve milli güvenliği açısından başta istihbarat faaliyetleri olmak üzere birçok sorunun başlamasına ve gelişmesine neden olmuştur. 2005 yılında kurulan ve Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) faaliyetleri kapsamında Türkiye'nin siyasetinde yer alan Demokratik Toplum

Partisi, 2007 yılında bağımsız adaylarla meclise girmiştir. KCK'nın 2005 yılındaki faaliyetleri sebebiyle 2006 yılında Güneydoğu'da askeri müdahaleye hazırlanan Türkiye, ABD'nin bölgedeki sorunu askeri yöntemler olmadan çözmesini istemesi sebebiyle askeri hareket yapmamıştır (Bozkurt, 2013:111). Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra düzenlenen kongrelerle yeniden toparlanma sürecine giren PKK, 2007 yılında büyük çaplı terör eylemlerine yeniden başlamıştır. DTP'li milletvekillerin, erken seçim ile meclise girmeleri ile örgütün siyasi kanadı da giderek büyümeye çalışmıştır (BBC, 2018). Askeri operasyondan başka yapılabilecek bir müdahale kalmaması üzerine 5 Kasım 2007 tarihinde Türkiye ve ABD'li heyetlerin görüşmesi sonrasında sınır ötesi hareket kararı alınmıştır (Bozkurt, 2013:112). Siyasi kanat için ilk adım ise 16 Kasım 2007 tarihinde DTP'nin kapatılması için dava açılmasıdır (NTV, 2009).

PKK terör örgütü, siyasi ve gerilla faaliyetleri ile büyüyen bir tehdit olurken, Fethullah Gülen Cemaati ise AKP iktidarında, devletin önemli kadrolarına yerleşmeye devam etmiştir. 2007 yılında yaşanan seçim gelişmeleri ve Ergenekon Davası, Güneydoğu'da ve iç politika da büyüyen PKK ile mücadele adına geciktirme yaşatan gelişmeler olmuştur. Bu dönemden yaklaşık 10 yıl öncesindeki 28 Şubat süreci ve sonrasında yaşanan ordu ile hükümet arasındaki polemik tekrarlanmış, PKK yine aynı şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. 28 Şubat sürecinde ordunun baskın gelmesi sebebiyle hızlı sonuçlanan "laiklik" polemigi, sonrasında terörle mücadele konusunda tekrar aktif politika uygulanmasının karşılığı alınmış, Şemdin Sakık ve Abdullah Öcalan'ın yakalanması gibi önemli sonuçlar elde edilmiştir. 2007 seçimleri sonrasında ise başta ordu olmak üzere bürokratik anlamdaki mücadeleler halkın kararının önüne geçememiştir. Sonuç olarak iktidar ve kendisine muhalif olan siyasi ve bürokratik kanadın çatışmasından PKK terör örgütü yararlanırken, Fethullah Gülen Cemaati de Türkiye içerisindeki gelişimini arttırma fırsatını bulmuştur.

4. 4. İç ve Dış Politika Gelişmeleri Bağlamında Yeni Güvenlik Anlayışının İstihbarat Faaliyetlerine Etkisi

2002 yılından sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidar olması ve 18 yıl bunu sürdürmesi sebebiyle, 21. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin neredeyse ilk çeyreğinin politikalarının da tek partinin yönetiminde geliştiğini söylemek doğal bir durumdur. AKP'nin iktidara geldiği ilk zamanda kapatılma davası, siyasi yasaklar, 1 Mart Tezkeresi gibi süreçlerle tam anlamıyla bir ağırlık oluşturulmasa da 2007 yılında yaşanan seçimler sonrasındaki başarı ve ardından gelen bürokratik ve hukuki mücadele ile AKP iktidarının etkisi kendini göstermeye başlamıştır. Sürecin böyle işlemesi ile, AKP'ye muhalif olan siyasi ve bürokratik yapılarda kendilerini birçok konuda yeniden düzenlemiştir. Gerek 28 Şubat sürecinde gerekse 2007 yılı ve sonrasında yaşanan süreçte gündemi oldukça meşgul eden başta "laiklik" olmak üzere ideolojik tartışmaların gidişatı, ordunun baskıcı tavrının halkın isteği karşısında kaybetmesi sebebiyle yeni bir hale bürünmüş, ama tam anlamıyla sonlanmamıştır. AKP'ye muhalif olan bürokratik yapı, ideolojik tabanlı siyasi tartışmaların çözümü için baskı yapmak yerine, bu konuyu muhalif siyasi yapıların yerine getirmesi gerektiği anlayışına dönüşmüştür. AKP ise 2007 seçimlerinde tek başına olan iktidarını devam ettirip, aynı zamanda cumhurbaşkanının kendi partisinden seçilmesi ile siyasi ağırlığını arttırmıştır. Bu ağırlık ile AKP önceki siyasi gelişmelere kıyasla daha rahat politika üretebilme şansına sahip olmuştur.

3. 4. 1. İç Politikadaki Gelişmeler ve İstihbarat

2007 yılında PKK'nın yeniden terör eylemlerine başlaması, DTP için kapatılma davası açılması ve güvenlik güçlerinin PKK'ya karşı operasyonlara yeniden başlaması gibi gelişmeler, terörle mücadelede Türkiye için yeni bir sürecin başlangıcıdır. Terörist elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK'da başlayan toparlanma süreci ve DTP ile 1990'lı yıllardaki siyasi gücün daha güçlü bir şekilde aktif hale gelmesi, terörle mücadele de ayrıntıları arttırmıştır. 2007'nin Aralık ayında üç tane, 2008 Ocak ve Şubat aylarında birer tane olmak üzere, PKK'ya karşı sınır ötesi hareket düzenlemiştir (Bozkurt, 2013:112). DTP'nin kapatılma davası sebebiyle, aynı tabandan olan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) kurulmuştur.

PKK'ya karşı olan terörle mücadelede tekrardan 1990'lı yıllardaki sıcak çatışma ortamına dönülmüş ve örgütün siyasi alanda yapılanması da kendini göstermeye başlamıştır.

AKP'nin 2007 seçimlerindeki başarısından sonra 2008'deki kapatma davasını atlatması ve sonrasında kendi ağırlığı ile gelen bürokratik başarısı da politikalarını daha rahat uygulamaları için ortam oluşturmuştur. Türkiye içerisinde "türban" ve "kılık-kıyafet" başlığı altında tartışılmaya devam eden "laiklik" gündemden düşme de gündemdeki ilk sırayı terörle mücadele almaya başlamıştır. Aynı zamanda 2008 yılında Ergenekon Davası'nın ilk iddianamesi kabul edilmiş ve Türkiye'nin siyasi gündemini oldukça meşgul etmiştir.

Dönemin hükümeti 2009 yılında, PKK terör örgütü olan mücadeleyi "Kürt Açılımı" adı verilen bir politika ile yürütmek istemiştir (Sabah, 2009). Aynı zamanda başta hükümet partisi olan AKP içerisinde olmak üzere Türkiye'nin içinde ve dışında giderek büyüyen Fethullah Gülen Cemaati, Türkçe Olimpiyatları çalışmalarına devam etmiş ve bürokratik kadroda yapılanmasını sürdürmüştür. Gülen Cemaati'nin örtülü bir şekilde gelişmesi ve PKK terör örgütü sorununun yanında bu yapılanmalar dışında kalan ya da bağlantılı olan, başka terör örgütleri de bulunmaktadır. Fakat diğer terör örgütlerinin faaliyetleri, PKK kadar tehlike oluşturmuyormuş gibi görünse de bu dönem içerisinde gizli bir şekilde gelişen esas tehlike Fethullah Gülen Cemaati olmuştur.

2009 yılı Ocak ayında emekli Deniz Yüzbaşı Ataman Yıldırım'ın, Ergenekon Davası kapsamında tutuklanması sonrasında; AKP, dini cemaatler, Yunanistan, Ermenistan, PKK terör örgütü aleyhine yayın yapan internet siteleri tespit edilmiştir (T24, 2012). Taraf Gazetesi'nin 4 Şubat 2009'da konuyla alakalı manşet atmasından sonra internet siteleri aynı anda kapatılmıştır. Ardından kimliği belirlenemeyen bir askerin, "İrtica ile Mücadele Eylem Planı" ıslak imzalı orijinal metnin bulunduğu mektubu savcılara gönderdiği belirtilmektedir (T24, 2012). Aynı askerin gönderdiği ikinci mektupta ise "İnternet Andıcı"ndan bahsederek bu sitelerin kuruluş emrinin yer alması dışında, Türkiye'deki birçok internet sitesinin takip edilmesi ve fişlenmesi emrinin yer aldığını belirtmiştir. Andıçta, internet siteleri kurma emri verenin kişinin

Orgeneral Hasan İğsız olduğu ifade edilmiştir (T24, 2012). Taraf Gazetesi'nin yayınladığı haberde, sitelerin psikolojik savaş amacıyla kurulduğu ve Genelkurmay Bilgi Destek Dairesi tarafından yönetildiği ifade edilmiştir (Milliyet, 2011). "İrtica ile Mücadele Eylem Planı" başlayan soruşturma, Ergenekon Davası süreci devam ederken TSK adına oldukça olumsuz bir izlenim yaratmıştır.

2002'den 2009 yılına kadar olan süreçte Türkiye içerisindeki siyasi olaylar, ordu dışındaki bürokratik kadroyu da etkilemiştir. Siyasi olaylara bağlı olarak yaşanan bürokratik sorunlar, terörle mücadele başta olmak üzere suç unsurlarının artması yanında başka devletler tarafından yapılacak örtülü istihbarat faaliyetleri içinde fırsat niteliğindedir. Gülen Cemaati ise bu durumdan oldukça iyi bir şekilde faydalanmıştır. İstihbarat bürokrasisi de siyasi olaylardan etkilenmesi sebebiyle farkında olmadan zor bir dönem geçirmiştir. AKP iktidarının ilk üç yılında görev yapan Şenkal Atasagun görevini 2005 yılında, yine kendisi gibi aynı dönemde teşkilata katılmış olan Emre Taner'e devretmiştir. Emre Taner'in göreve başladığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, ülke içerisindeki milli siyaset ve milli güvenlikle alakası olsun ya da olmasın birçok siyasi ve bürokratik sorunun olduğu bir zamanda MİT Müsteşarı olmuştur. Aynı zamanda bu dönem, Gülen Cemaati'nin AKP kanadını kullanarak ülkenin milli istihbarat teşkilatına da eleman yerleştirebilmesi için fırsata sahip olabileceği dönemdir. Kendisi ise, görev süresi olan 2005-2010 yılları arasında FETÖ (O dönemki ismi Fethullah Gülen Cemaati) sızmasının sifira yakın olduğunu belirtmiştir (Aljazeera, 2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi Komisyonu'na verdiği bilgilerle Gülen Cemaati yapılanması ile ilgili önemli bilgilere değinen Taner, kendisine iki kere MİT ile Gülen Cemaati'nin birlikte çalışması teklifinde bulunulduğunu ve bunu net bir şekilde reddettiğini belirtmiştir (VOA, 2016). Böyle bir teklif yapılmasında Gülen Cemaati'nin dünya çapında yüzlerce okulu olduğu, "ABD istihbaratı kullanıyor, bizde kullanalım" mantığıyla ilerlendiğini, Fethullah Gülen'in bu konuda olumlu olduğu gibi yaklaşımlar ile bu tekliflerin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Fakat bu konuda sıcak bakmadıklarını söylemiştir (VOA, 2016). Komisyona verdiği bir ifadede Fethullah Gülen Türkiye'de iken istihbaratın cemaat faaliyetlerini daha rahat izlediğini, fakat Gülen'in 1999'da ABD'ye gitmesiyle cemaat hakkında istihbarat elde etme konusunda zorluklar yaşandığını söylemiştir (Aljazeera; VOA, 2016). Emre Taner'in bu ifadesinden de

anlaşılacağı gibi Gülen Cemaati 21. yüzyıl öncesinde ve sonrasında MİT tarafından izlenmiştir. Ancak ulusal güvenliği tehdit edecek düzeyde yasadışı bir yapılanma olarak görülmediğinden dolayı gerekli önlemler alınmamıştır.

Dönemin MİT Müsteşarı Emre Taner, 2005 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün MİT'e bir asker müsteşar yardımcısı ve elli tane albay atamak istediklerini söylemiş ve içerisinde kendisi de dâhil, iktidar partisi ve Cumhurbaşkanının da konuya sıcak bakmadığını belirtmiştir (Al Jazeera, 2016). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, MİT'in sivilleşmesi konusunda uygulanan politikalarda ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 21. yüzyılında ikinci MİT Müsteşarı olan Emre Taner, Gülen Cemaati'nin sızma faaliyetlerini arttırdığı bir dönemde göreve gelmiştir. Taner, 15 Temmuz Darbe Girişimi Komisyonu'na verdiği ifade MİT'e olan sızma faaliyetlerinin çok az olduğunu belirtse de Türkiye'nin genel anlamdaki istihbarat faaliyetlerinin sorumlusunun MİT olması ve MİT'in kendisine karşı olan faaliyetleri önlemesi yanında, ülke içerisindeki faaliyetleri de tespit ederek gerekli önlemlerin alınmasını yetkililere bildirmesi gerekmektedir. İstihbarat teşkilatının, Gülen Cemaati de dâhil olmak üzere Türkiye içerisindeki yapılanmalar hakkında bilgi sahibi olması, bu yapılanmaların ulusal güvenlik ve ulusal politikalara etki edebilecek durumda olup olmadığının tespit edilmesi ve gerekli bilgilerin yetkili makamlara iletilmesi doğal görevidir. Gülen Cemaati'nin 21. yüzyıl öncesi ve sonrasında ülke içi ve dışında birçok faaliyet gerçekleştirilirken ulusal çıkarları tehdit etmiyormuş görüntüsü vermesi, Türkiye içerisinde gerçekleştirilen örtülü operasyonun başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İstihbarat politikası bakımından gerekli adımların atılması hususunda geç kalınmıştır. FETÖ'yü (Fethullah Gülen Cemaati) diğer terör örgütlerinden daha tehlikeli yapan husus ise, siyaset ve bürokrasi içerisinde sızma hareketi şeklinde gelişmesidir. Bu noktada bürokratik ve hukuki durumlar yeterli seviyede değildir. Örneğin, 21. yüzyıldan önceden başlamış olsa da Gülen Cemaati mensupları ordu içerisine sızmaya devam etmiştir. Ancak, MİT'in ordu içerisinde araştırma yapma yetkisi yoktur. Ülkenin genel istihbaratından sorumlu olan kurumun, ülkenin ordusu içerisinde böyle bir konuda denetim yapamaması ciddi bir hukuki sorundur. Bu nedenle ordu içerisindeki

FETÖ sızmalarından yine ordu sorumludur. Bu noktada MİT'in, ordunun personel denetimini etkilemeden kendi araştırmasını yaparak aynı zamanda ordunun kendi araştırmasını da engellemeyerek ikinci bir göz şeklinde hareket edilebilmesi daha uygundur. Bir kurumun göremediğini diğer kurum tespit edebilir.

Terörle mücadelede sıcak çatışma ortamına tekrar dönülmesi ile 31 Temmuz 2009 tarihinde, dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın "Kürt Açılımı" kapsamında yaklaşık bir ay boyunca görüşmeler yapıldığını ve olumlu sonuçlar alındığını belirtmesi, yeni bir güvenlik stratejisini göstermiştir (CNN Türk, 2014). Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan "Kürt Açılımı" görüşmeleri kapsamında, kapatılma davası devam eden DTP'nin lideri Ahmet Türk ile görüşmüştür. Sürece, 1999 yılında yakalanmış ve İmralı Cezaevi'ne hapsedilmiş olan terörist elebaşı Abdullah Öcalan da dâhil olmuştur. Öcalan, PKK için bir çağrı hazırlamış ve bu çağrı sonucunda 19 Ekim 2009 tarihinde 34 PKK'lı terörist Habur Sınır Kapısı'ndan geçerek Şırnak'ın Silopi ilçesinde teslim olmuştur (Milliyet, 2009). Fakat sınır kapısından geçme görüntülerinin kendi tabirleriyle zafer işaretiyle olması ve insanların Abdullah Öcalan ve PKK posterleriyle bunu kutlaması gibi gelişmeler, dönem içerisinde gerek siyasi olarak gerekse vatandaş üzerinde büyük tepkiye yol açmıştır.

2007 yılında açılan kapatma davasından dolayı 11 Aralık 2009 yılında DTP kapatılmış, Ahmet Türk ve Aysel Tuğluk'un milletvekillikleri düşürülmüştür (CNN Türk, 2014). DTP'nin kapatılması sonrasında, aynı siyasi tabandan olan ve 2008 yılında kurulmuş Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), DTP'nin rolünü üstlenmiştir. DTP'den mecliste olan birçok milletvekili BDP adına grup oluşturmuştur. Abdullah Öcalan ise avukatları aracılığıyla DTP'nin kapatılması ve Habur Olayı'na verilen tepkiler üzerine önemli bir çözüm fırsatının heba edildiğine dair bir açıklama yapmıştır (CNN Türk, 2014).

2010 yılında dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay tarafından TBMM'de açıklanan İnsan Hakları Paketi'nde, cezaevinde Kürtçe gibi farklı dil ve lehçelerde görüşmeler yapılmasına, özel kanalların farklı lehçe ve dillerde yayın yapabilmesine imkan sağlanacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda paket kapsamında YÖK tarafından

farklı dil ve lehçelerle ilgili araştırma enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştır (CNN Türk, 2014). Devletin milli güvenlik kapsamında istihbarat politikası kullanarak mücadele etmesi gerektiği asimetrik tehditler, siyasi politika olarak karşılımlarına gelmiştir. Atılacak bu adımlar kültürel bir durumu işaret ettiği gibi, başta Kürt kökenli vatandaşlar düşünülerek yapılan adımlardır. Bu adımların atılması ise PKK terör örgütü açısından sadece küçük bir başlangıç olmuştur. Çünkü örgütün bugüne kadarki faaliyetleri incelendiğinde, konunun kültürel meselelerden daha fazla ve farklı olduğu sonucuna varılmaktadır.

2009 yılının sonlarına doğru terörle mücadele adına belirlenen yeni strateji kamuoyu önünde gerçekleşmeye başlamışken 2009 yılının sonu ve 2010 yılının başı arasında Genelkurmay Başkanlığı'nda yaşanan "Kozmik Oda Olayı" istihbarat anlamında büyük tartışma yaratmıştır. 19 Aralık 2009 tarihinde dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'a suikast düzenleneceği iddiası ile başlatılan soruşturma çerçevesince, Genelkurmay Başkanlığı'nın Seferberlik Tetkik Kurulu'ndaki verileri muhafaza ettiği "Kozmik Oda" olarak adlandırılan yere girilmesidir (Sözcü, 2014). Özel bir güvenlik programıyla ve sadece özel olarak belirlenmiş kişiler ile giriş yapılabilen bu odada, dışarıdan yetkilendirilmiş kişilerce 20 Ocak 2010 tarihine kadar belge incelenmesi yapılmıştır. Soruşturma için kozmik odaya girilmesine izin veren dönemin Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ, Ankara Seferberlik Bölge Başkanlığı'nda (İnceleme yapılan kozmik odanın bulunduğu yer) incelenen her şeyin Genelkurmay Destek Kıtaları Komutanlığı kasasına mühürlenmiş bir şekilde konulduğunu ve bu dönemde içeriden bilgi sızmadığını belirtmiştir (Sputnik Türkiye, 2019). Başbuğ, içeriden sadece 16 Mart 2013 tarihinde kozmik odadan bilgi sızdırıldığını, fakat bilgilerin nereye gittiğinin belli olmadığını ve bunun yasadışı olduğunu belirtmiştir (Sputnik Türkiye, 2019).

2007 yılındaki gözetimler ile başlayan ve "Derin Devlet" yapılanmasını kastederek hazırlanan iddianameler ile devam eden Ergenekon Davası sürerken, 20 Ocak 2010 tarihinde Taraf gazetesi yazarı Mehmet Baransu'nun, darbe senaryosu olduğu iddia edilen belgeleri İstanbul Adliyesi'ne teslim etmesi ile Balyoz Davası başlamıştır. Darbe planı olduğu iddia edilen belgelerin 2003 yılından itibaren, dönemin 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan'ın liderliğinde hazırlanan "Balyoz Harekat

Planı" olduğu ve cami bombalatma, jet düşürme, belirli isimleri tutuklamak gibi birçok eylem gerçekleştirildikten sonra halkın galeyana getirilerek darbe için zemin hazırlanacağı iddia edilmiştir. 22 Şubat 2010 tarihinde Çetin Doğan'da dâhil olmak üzere aralarında emekli generaller ve muvazzaf subayların bulunduğu 49 asker gözaltına alınmış ve gözaltılar giderek artmıştır (Hürriyet, 2012). Ergenekon Davası muhalif yapıdaki bürokratik kadroyu etkileyerek başka davalarla birleştirilmiş bir şekilde büyüyerek devam ederken, Balyoz Davası'nda emekli olanlarda dâhil olmak üzere birçok ordu mensubu hedef alınmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı olumsuz bir tavır oluşturmaya hizmet etmiştir.

Bu gelişmeler devam ederken Emre Taner, MİT Müsteşarlığı görevini, 22 Mayıs 2010 tarihinde müsteşar yardımcısı olan Hakan Fidan'a devretmiştir (MİT, 2019). Hakan Fidan'ın bugüne kadar görev yapan sivil ve askeri müsteşarlardan farkı ise daha öncesinde TİKA Başkanlığı görevini yürütmesidir. Kendisinin bilimsel çalışmaları ve bürokratik faaliyetler ile yurtdışında görevlerde bulunmasının yanı sıra TİKA gibi bir kurumun başkanlığında bulunması, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk-İslam coğrafyası üzerindeki faaliyetleri hususunda bilgi sahibi olmasıdır. Sahip olunan bu bilgi, aynı zamanda kültürel istihbarat konusunda tecrübeli olmasını sağlamıştır.

2010 yılında terörle mücadele konusunda istihbarat anlamında atılan kurumsal adım ise Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın kurulmasıdır. 17 Şubat 2010 tarihinde kurulması meclis tarafından kabul edilen kurul, ilk faaliyetine 1 Haziran 2010 tarihinde başlamıştır (Resmi Gazete, 2010). Kurumun müsteşarı; İçişleri Bakanı başkanlığında toplanan ve Genelkurmay İkinci Başkanı, Jandarma Genel Komutanı, MİT Müsteşarı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü, Sahil Güvenlik Komutanı'nın katıldığı Terörle Mücadele ve Koordinasyon Kurulu'nun sekreterlik görevini yürütmektedir (Atılır, 2018:45). Müsteşarlığın içerisindeki birimlerden olan Araştırma Geliştirme Daire Başkanlığı, verileri toplama ve analiz edebilmeye ihtiyaç duyduğu için terörle mücadele kapsamı dışına çıkmadan kişisel bilgilere erişebilme imkanı verilmiştir. İçişleri Bakanı'na karşı sorumlu olan müsteşarlığın operasyonel

bir görevi bulunmadığı gibi amacı, terörle mücadele konusunda istihbarat koordinasyonunu sağlamaktır (Atılır, 2018:45).

Hükümet mecliste kültürel anlamda adımlar atılacağını belirtirken, PKK ise saldırılarına devam etmiştir. 2010 yılı, PKK için aynı zamanda konsept değişikliği yapıldığı yıllardan birisidir. Örgüt 1 Haziran 2010 tarihinden itibaren "Dördüncü Dönem" olarak adlandırdıkları yeni konseptte, kırsal alandaki terör eylemlerini ve toplumsal olayları beraber kullanacağını belirtmiştir (Bozkurt, 2013:126). Demokratik özerkliğin hedeflendiği bu konseptte ise Öcalan'ın serbest bırakılması ya da ev hapsine çıkarılması, demokratik konfederal bir yapı oluşturulması, Kürt sorununda muhatap olarak kabul edilme çabaları bulunmaktadır (Bozkurt, 2013:127).

PKK, birkaç ayı geçmeyecek şekilde eylemsizlik kararı olsa da bu kararların uygulanması uzun sürmemiş ve çatışma ortamı devam etmiştir. Süreç içerisinde etkili olaylardan birisi de 13 Eylül 2011 tarihinde, Dicle Haber Ajansı'nın internet sitesinde yayınlanan, MİT yetkilileri ile KCK temsilcileri arasında Norveç'in başkenti Oslo'da gerçekleştiği belirtilen görüşmelerin ses kaydı olmuştur (Bianet, 2012). Görüşmeye dönemin Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı ve MİT Müsteşar Yardımcısı olan Hakan Fidan, MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş, KCK üyesi Mustafa Karasu, PKK mensubu Sabri Ok, KONGRA-GEL (Kürdistan Halk Kongresi) Başkan Yardımcısı Zübeyr Aydar ve koordinatör ülke temsilcilerinin katıldığı belirtilmektedir (CNN Türk, 2018). Hakan Fidan'ın unvanından anlaşılacağı üzere görüşmenin, 2010 Mayıs ayından önce olduğu ve basın organlarında 2009 yılına ait olduğu aktarılmıştır. Yayınlanan ses kaydı, tek bir görüşmeye ait olsa da "Oslo Görüşmeleri" olarak birden fazla görüşme gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu dönemde MİT Müsteşarı olan ve PKK'lularla yüz yüze görüştüğünü ifade eden Emre Taner, bu görüşme yöntemini MİT'in önerdiğini ve bakanlar kuruluna anlatıldığını, Ahmet Necdet Sezer'in cumhurbaşkanı olduğu dönemde MGK kararı ile başladığını belirtmiştir (Aljazeera, 2016). Bu görüşmelerin parlamento tarafından değil, iktidar ile yürütülmesinin kararlaştırıldığını; fakat Habur'da yaşananların süreci tıkadığını belirtmiştir (Aljazeera, 2016). Taner, yabancı ülkelerin PKK konusunda kendi istedikleri şekilde politika uyguladıklarını ve dönemin başbakanı Recep Tayyip

Erdoğan'a "Biz başkalarına bırakmayalım, devreye girelim" dediğini belirterek bu sürecin planlandığını söylemiştir (NTV, 2016).

Oslo Görüşmeleri ile ilgili ses kaydının internete sızdırılmasının ardından dönemin BDP'li Milletvekili Aysel Tuğluk'un 26 Eylül 2011 tarihinde sürecin tekrardan başlatılmasına dair açıklama yapması, görüşmelerin sonlandırıldığının göstermektedir (CNN Türk, 2018). Ses kaydının sızdırılmasından önce 14 Temmuz 2011 tarihinde, Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde PKK'nın düzenlediği saldırı sonucu 13 askerin hayatını kaybetmesi ve 7 askerin yaralanması da görüşmelerin sonlandırılması ile alakalı bir olay olduğu düşünülmektedir.

Eski MİT Müsteşarı Emre Taner tarafından Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığı döneminde gündeme geldiği belirtilen "Kürt Açılımı"nın (Terör örgütü ile görüşme sağlanması), 2011 yılının sonlarında doğru yaşanan gelişmeler neticesinde başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Habur Olayı ve Oslo Görüşmeleri'nin ortaya çıkması gibi neticeler ise dönem içerisinde birçok kesim tarafından tepki ile karşılanmıştır. PKK terör örgütü başta olmak üzere birçok örgüt ile mücadele edilirken, Türkiye'deki kurumların içerisinde olan; fakat dönemin hükümetinin müdahale etmediği Fethullah Gülen Cemaati (Fethullahçı Terör Örgütü), devlet içerisindeki etkisini daha da arttırmak istemiştir (TBMM, 2017:197). Ergenekon ve Balyoz davaları ile kendilerinin yakın olduğu hükümet kanadına ve kendilerine muhalif birçok insanın yargılanmasını ve hapis cezasını alması sağlarken; ordu, yargı, akademi, medya gibi alanlara daha fazla eleman yerleştirmeye başlamışlardır. Dönemin hükümeti ise gerek 28 Şubat dönemi, gerekse 2007 yılında yaşanan ve halkın meşruiyetini kazanmalarına rağmen kendilerine baskı oluşturmaya çalışan kişilerin yargılanması konusunda doğal olarak karşı tarafta yer almıştır. Ergenekon ve Balyoz davaları sonucunda gözaltına alınan, yargılanan ve hapse cezasına çarptırılmış iktidara muhalif olan birçok üst düzey bürokrat ve medya mensubunun yaşadığı bu durum, milli bir meseleden ziyade iç siyasi çekişme şeklinde algılanmıştır.

5 Eylül 2011 tarihinde "İnternet Andıcı" davası kapsamında dönemin Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı İsmail Hakkı Pekin, "Cebir ve şiddet

kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs etmek" ve "Terör örgütü yöneticisi olmak" suçlarından tutuklanmıştır (Hürriyet, 2011). Aynı dava kapsamında 6 Ocak 2012 tarihinde Emekli Genelkurmay Başkanı Org. İlker Başbuğ "Terör örgütü yöneticisi olmak" suçundan tutuklanmıştır (Hürriyet, 2012). Emekli Genelkurmay Başkanı ve birçok üst düzey bürokratin tutuklanmasını sağlayan Fethullah Gülen Cemaati, o zamana kadar AKP hükümeti ve Gülen Cemaati'nden ayrı olan bürokratik çevre ile bilinen anlamda karşı karşıya gelmemiştir. 7 Şubat 2012 tarihinde MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Eski Müsteşar Emre Taner, Eski Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş ve iki MİT mensubu; KCK soruşturması kapsamında özel yetkili savcı Sadrettin Sarıkaya tarafından ifadeye çağırılmıştır (CNN Türk, 2018). Hakan Fidan, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatı doğrultusunda ifade vermeye gitmemiş ve 10 Şubat 2012 tarihinde dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmüştür. Hakan Fidan dışında ifade vermeye gitmeyen diğer kişiler hakkında ise yakalama kararı çıkartılmıştır. MİT görevlilerini ifadeye çağıran savcı Sadrettin Sarıkaya soruşturmada alınmış, 17 Şubat 2012 tarihinde değiştirilen MİT Kanunu ile MİT Müsteşarı ve MİT mensuplarının görevleri ile ilgili ifade vermesi Başbakanlık iznine bağlanmıştır (CNN Türk, 2018). Yaşanan bu olay, Gülen Cemaati ile AKP arasındaki ilk gerginlik olarak nitelendirilmiştir. AKP ise bu olaydan sonra Gülen Cemaati konusunda farklı düşünmek zorunda kalmıştır. Eski MİT Müsteşarı Emre Taner'in TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu'na verdiği bilgi doğrultusunda, hükümetin kendi eliyle Kürt açılımı konusunda başarılı olması konusunda Gülen Cemaati'nin rahatsız olduğunu belirtilmiştir (Aljazeera, 2016).

2012 tarihinde istihbarat bürokrasisi adına atılan diğer bir adım ise, 17 Ocak tarihinde Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterliği'nin oluşturulmasıdır. Dönemin MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın başkanlık ettiği toplantıya 33 kamu kurumu yetkilisi katılmış ve ekonomi, güvenlik, casusluk faaliyetlerine karşı kurumlara düşen görevler, terörle mücadele, kamu bilgi güvenliği gibi konular üzerinde konuşulmuştur (Anadolu Ajansı, 2012). MİKK'in kurumsal hale getirilmesi adına bir çalışma yürütüldüğü, Türkiye'deki genel istihbarat topluluğunun sorunları üzerine müşterek konularda iyileştirme çalışmaları ve ortak sistem kurma faaliyetleri

oluşturulması istendiğinden bahsedilmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). 2012 yılının Ocak ayında Milli İstihbarat Koordinasyonu üzerine çalışma yürütülürken, Şubat ayında yaşanan savcılık ifadesi olayı neticesinde MİT Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bu gelişmeler hem MİT, hem de diğer kurumlar için istihbarat bürokrasisinin değişimini ifade etmektedir.

1 Ocak 2012 tarihinde Genelkurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı'nın (GES Komutanlığı) MİT'e devredilmesi ile MİT, teknolojik ve bürokratik açıdan daha etkin hale gelmiştir. Milli İstihbarat Teşkilatı Eğitim Merkezi (MİTEM) bünyesinde 2011 yılında İstihbarat Araştırmaları Merkezi'nin (İSAMER) kurulması ve yine bu merkez tarafından 4-5 Haziran 2012 tarihlerinde "İstihbarattan Karar Oluşumuna: Karar Alıcılar İçin İstihbarat Analizi" (ICINTA'12) başlıklı konferans düzenlenmesi de 21. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti İstihbaratı adına yapılan önemli akademik adımlardandır (MİT, 2019). Yabancı istihbarat servisleri, istihbarat adına çalışma yapan seçkin kuruluşlar ve akademisyenler ile işbirliğinin geliştirilmesi için çalışmalar yapan İSAMER, aynı zamanda ICINTA'12 gibi istihbarat alanında akademik organizasyonların düzenlenmesini sağlamaktadır. Yine aynı yıl, Büyükelçi İsmail Hakkı Musa'nın teşkilata katılması sonrasında Stratejik Analiz Başkanlığı kurulmuştur (MİT, 2019). Bu tür akademik adımların atılmasında, istihbarat alanında akademik çalışmalar yapmış olan Hakan Fidan'ın MİT Müsteşarı olması sonrası gerçekleştiğinin görülmesi önemlidir.

2012 ilk yarısında PKK terör örgütü eylemlerine devam etmiş, güvenlik birimleri ise karşılık vermeyi sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu noktada yaşadığı ve takip eden yıllarda daha büyük hale gelen sorunların başlıca sebebi olarak, iç siyasi meselelerin milli sorunlar ile ayırt edilememesi ve bunun ayırt edilmesi konusunda en önemli rollerden birini oynayacak istihbarat yapılanmasının dönem içerisinde yetersiz olmasıdır. Gülen Cemaati mensuplarının emniyet mensupları içerisinde ağırlıkta olması ve bu ağırlık ile emniyet istihbarat yapılanmasını etkilemeleri, Ergenekon ve Balyoz Davaları ile eski Genelkurmay Başkanı ve Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı dâhil birçok donanımlı komutanın tutuklanması gibi sorunlar; ordunun, jandarmanın ve emniyetin dinamiklerini etkilediği gibi MİT'in istihbarat koordinasyonu konusunda doğal olarak

zorlaştırmıştır. Ordu kademesinde sürekli değişiklik yaşanması ve komuta kademesi yerine oturmadan başka bir komutanın gelmesi, emniyetin içerisinde gerek emniyet istihbarat gerekse diğer birimlerde Gülen Cemaati'nin mensubu olması ve bilgi aktarımını kendi çıkarlarına göre yapmaları, bu durum için örnek verilebilir. Eski MİT Müsteşarı Emre Taner'in meclis komisyonuna verdiği ifadede cemaatin, hükümetin politikalarını sabote etme çalışmaları da bu konu için önemli bir kayıttır.

Hükümet PKK terör örgütüne karşı olan mücadele için "Kürt Açılımı"nın daha kapsamlı hali olan "Çözüm Süreci"ni sürdürmüş, iki politikada da silahsız bir yöntem kullanmayı tercih etmiştir. Bunu gerçekleştirirken Türkiye'nin milli birlik ve bütünlüğüne, değerlerine, hukukuna aykırı olmayacak bir şekilde hareket etmek durumunda olsa da terör örgütünün kendi açısından bakışı için bu tür etmenler söz konusu değildir. Örgüt mensuplarının Türkiye sınırından çıkarken silahlarını sınırda bırakması, çatışmasızlık için yeterli bir önlem değildir. Sadece Türkiye sınırından çıkan üyeler silahlarını bırakmış olsa dâhil, çekildikleri bölge olan Kuzey Irak'ta hâla kullanabilecekleri silahları bulundurmaktadırlar. PKK'da dâhil olmak üzere bütün terör örgütlerinin ülkesel ya da kurumsal anlamda dış desteğe sahip olmadan aktif durumda olmaları neredeyse imkansız olması sebebiyle, sınır dışına çıkan örgüt üyelerinin silahlarını sınırda bırakması durumu sadece gösteriş niteliğindedir. Örgütün silah bırakması için yapılan görüşmeler devlet ile devlet arasında değil, devlet ile terör örgütü arasındadır. Fakat PKK terör örgütü ile yapılan görüşmelerde, örgütün devlet gibi davranmaya çalışması söz konusudur.

Çözüm Süreci içerisinde belirsizlikler yaşanırken, 28 Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve "Gezi Olayları", "Gezi Parkı Eylemleri", "Gezi Direnişi" gibi isimlerle adlandırılan gelişme sonrasında beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalmıştır. İstanbul 6'ncı İdare Mahkemesi'nin Gezi Parkı'na Topçu Kışlası'nın yapımını onaylaması ile Taksim Gezi Parkı'nda Divan Oteli tarafında bakan duvarın yıkılması, iş makinelerinin parka girmesi ve park içerisinde birkaç ağacın sökülmesi üzerine yaklaşık 50 vatandaşın parkta nöbet tutması, eylemi başlatmıştır (Akşam, 2013). Hükümetin Gezi Parkı'na Topçu Kışlası'nı yapacağını belirterek girişimde bulunması ve parktaki nöbet tutan vatandaşların sosyal medya üzerinden olayı yayması ile birçok vatandaş ve siyasetçi Gezi Parkı'na gelmeye başlamıştır. Vatandaşların

duruma engel olması sebebiyle, polislerin müdahalesi gerçekleşmeye başlamış ve olaylar giderek büyümüştür. Devam eden olaylarda polis ve zabıta ekiplerinin eylemcilerin çadırlarını yaktığı görüntülerin medyada sonrasında büyük bir tepki oluşmuştur (BBC Türkçe, 2020). İdare mahkemesi, Topçu Kışlası kararını iptal etmesine rağmen olay durmamış ve Ankara, İzmir gibi büyükşehirlerde dahil olmak üzere birçok şehirde gösteriler başlamıştır. Gösterilerin büyümesi sonrası çıkan olaylardan dolayı maddi hasar yanında birçok güvenlik birimi mensubu ve vatandaş yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir.

4. 4. 2. Dış Politikadaki Gelişmeler ve İstihbarat

21. Yüzyıl'da ilk on yılında Türkiye'nin dış politika gelişmeleri, iç siyasi gelişmelere göre geri planda kalmıştır. AKP'nin koalisyonlar döneminden sonra tek başına iktidar olan ilk parti olması ve siyasi nüfuzunu güçlendirmeye çalışırken politika geliştirmede zorluklarla karşılaşması buna sebep gösterilebilir. 2002 yılında iktidara gelen AKP'nin ilk dış politika sınavı olan 1 Mart 2003 tezkeresi görüşmeleri, ABD ve Türkiye ilişkileri bakımından olumsuz bir durum olsa da sonradan düzelme çabaları görülmektedir. Aynı tarihe yakın yaşanan en önemli gelişmelerden birisi ise 4 Temmuz 2003 tarihinde, ABD askerlerinin Kuzey Irak'taki Türk askerlerinin başına çuval geçirerek araçlara bindirmesi durumudur (Hürriyet, 2005). "Çuval Olayı" olarak isimlendirilen bu gelişme, iki ülke arasında büyük bir krize sebep olduğu gibi Türkiye'deki vatandaşların ABD'ye karşı olan olumsuz tutumunu arttırmıştır.

2003 yılında ABD'nin Irak işgali ve Türkiye'nin Irak ile komşu olması sebebiyle, doğal olarak sınırında olan gelişmeye kayıtsız kalamamıştır. Her ne kadar Abdullah Öcalan'ın yakalandığı ve PKK'nın büyük darbe aldığı yıllar olsa da aynı zamanda yıllardır mücadele edilen PKK terör örgütünün ağırlık olarak bulunduğu bölgenin Kuzey Irak olması sebebiyle Türkiye, Irak ile ilgili olan gelişmelerde doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim haline girmiştir. Nitekim ABD'nin bölgeye gelmesi ile PKK terör örgütü tekrar canlanmaya başlamıştır (Küçük, 2017:1).

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile yeniden şekillenmeye başlayan 21. yüzyıl Türkiye dış politikası, Irak işgali ile ilgilenmesi yanında Turgut Özal döneminde gündeme gelen "Yeni-Osmanlılık" anlayışında ilerlemeyi amaçlamıştır. (Balcı, 2013:257). AKP döneminde bu anlayışın mimarı olan Ahmet Davutoğlu, 2001 yılında yazdığı "Stratejik Derinlik" isimli çalışmasıyla "komşu ülkelerle sıfır sorun" politikasını ortaya atmıştır (Oğuzlu, 2012:8). Türkiye dış politikasında "Türkiye'nin etrafının sürekli düşmanlarla çevirili" anlayışı sebebiyle bugüne kadar olan içe kapanık olan tutumu bir kenara bırakıp, komşularla iyi ilişki geliştiren bir yaklaşım geliştirmiştir (Balcı, 2013:258). Komşularla gelişen iyi ilişkiler sonrası ise, bölgenin konumu ve Türkiye açısından geçmişi dikkate alınarak Türkiye'nin İslam kimliği ile Osmanlı dönemindeki etkisini, "yumuşak güç" ile tekrar kazanmak hedeflenmiştir. Böylelikle ekonomi, enerji, kültürel olmak üzere birçok alanda Türkiye'nin bir merkez haline getirilmesi amaçlanmıştır. Dış politikada bu yöntemin geliştirilmesinde en etkili kuruluşlardan birisi, Özal döneminde kurulan TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) olmuştur. TİKA'nın Türk dünyası ve Osmanlı'dan miras kalan coğrafyadaki ülkelerin yanında Afrika'da olan ve Osmanlı coğrafyasının dışında kalan ülkelerde dâhil kültürel ve ekonomik açıdan faaliyetlerde bulunması, Türkiye'nin uluslararası alanda etkinliğini ve taraftarını arttırmıştır (Keskin, 2017:48). İktidar olan AKP, 2007 seçimleri için hazırladığı beyannamele Afrika'da büyükelçilik ve temsilciliklerin açılması ve TİKA'nın faaliyet alanlarının genişletilmesi vaadinde bulunmuştur (Balcı, 2013:279). 2008 yılında Türkiye Afrika Birliği'nin stratejik ortaklarından birisi kabul edilmiş, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu'nun bölge dışı üyelerinden birisi olmuştur (Balcı, 2013:279). 2008 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Zirvesi'ne Afrika ülkelerinden elli temsilci katılmış ve zirve sonrasında gerçekleşen 2008 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Türkiye'nin geçici üye olmasında Afrika ülkelerinin neredeyse tamamı Türkiye'nin lehine oy vermiştir (Balcı, 2013:280).

Türkiye'nin Afrika ve Asya bölgelerinde etkili olan kuruluşu TİKA ile en çok işbirliği içerisinde olan yapı, Gülen Cemaati'nin okullarıdır. Her yıl Türkçe Olimpiyatları adı altında düzenlenen etkinlikler, Türkiye'nin "yumuşak güç" kültürel istihbaratı ile bulunduğu ülkelerde Gülen Cemaati'nin okullarının TİKA ve Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği niteliğinde etkinlik göstermesi, cemaat yapılanmasının en etkili

sızma hareketlerinden birisidir. Türk kültürünü, dilini, eğitimini dış ülkelerde uyguladığı ve büyük şölen havasıyla düzenlenen Türkçe Olimpiyatları sayesinde bunun reklamını yapması ile Türk milliyetçiliği açısından ön plana çıkmış gibi gözükmiştir (TBMM, 2017:130). Cemaatin, kültürel açıdan Türkiye dış politikası ile bu kadar iç içe hareket etmesi yanında Türkiye'nin milli değerlerine aykırı eğitim ve öğretimi ile kendine karşı içte ve dışta eleman yetiştirmesi, kültürel açıdan tehlikeli bir istihbarat sorunu oluşturmuştur. Daha önce TİKA başkanlığı yapmış olan Hakan Fidan'ın, MİT Müsteşarı olması da istihbarat ve dış politika bağlamındaki ilişkiyi tecrübe edinmesi adına önemlidir.

21. yüzyılın yaklaşık ilk dokuz yılı için Türkiye dış politikasında atılan adımların kültürel ve ekonomik getirisi olması yanında, iç politik gündemin önüne geçemediğini söylemek mümkündür. Bu yıllar için Türkiye dış politikasının danışmanı niteliğinde olan Ahmet Davutoğlu'nun 2009 yılında Dışişleri Bakanı olması, aynı zamanda Türkiye'nin ilişkilerini eskisine göre arttırdığı Ortadoğu ülkeleri bakımından siyasal anlamda büyük bir dönüşümün başladığı dönemdir. Türkiye'nin bu dönemde dış politika gündeminde en çok bulunan konu Filistin ve İsrail ilişkileridir. İsrail'in Filistin'e olan saldırılarını arttırması, Türkiye'nin iç ve dış politikasında siyasal İslam söylemleri olarak kullanılmakla birlikte somut adımları da politikaya yansıtmıştır (Ulu, 2014:54). Türkiye içerisinde bu konudaki en büyük atılımlar, yardım kuruluşları çerçevesince gerçekleşmiştir. Dünyanın birçok yerinden aktivistin, siyasetçinin, akademisyenin ve medyanın da odağı olan İsrail'in Filistin şehri Gazze'ye saldırıları için yardımlar toplanmış, Türkiye ise bu konuda öncü bir ülke olmuştur.

2011 yılında Tunus'taki olaylarla başlayan Arap Baharı, Türkiye'nin Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile ilgili atılımlarından dolayı iç ve dış politika anlamında oldukça etkilidir. Ortadoğu ülkelerinde etkisini arttırmak sadece politik faaliyetlerle gerçekleşmemiştir. Örneğin, Türkiye'deki televizyon dizileri ve sinema filmleri, Ortadoğu ülkelerinde büyük üne kavuşmuş ve büyük izlenme oranları almıştır. Dizi ve film karakterleri Ortadoğu ülkelerinde daha tanınır hale gelmiş ve dizilerin etkisi ile insanlarda Türkiye sempatisi artmıştır. Bu faaliyet, dolaylı yoldan da olsa kültürel istihbarata yakın bir çalışmadır. Doğu'nun sinema ve televizyon sektöründe Batı

hayranlığı bulunması ve Batı'yı üstün bulması durumu varken Türkiye, dolaylı yoldan kültürel istihbarat çalışması sayesinde hükümetlerden ayrı olarak Ortadoğu vatandaşlarının sempatisini kazanmış ve hayranlığı kendine doğru çekmiştir (TimeTürk, 2019).

2010 yılı sonunda Ortadoğu-Arap ülkelerindeki gösteriler ve bu gösterilerin iç savaş boyutuna ulaşması ile Türkiye'nin "Yeni-Osmanlıcılık" ve "Komşularla Sıfır Sorun" anlayışıyla yürüttüğü dış politika anlayışında değişikliklere gitmesine sebebiyet vermiştir (Duran ve Özdemir, 2012:186). "Yeni-Osmanlıcılık" anlayışı ile gerek Ortadoğu gerekse Osmanlı sınırları dışında kalmış ülkelerde nüfuz edilme hareketleri arttırılsa da 21. yüzyılın ilk on yılında İslam ülkeleri üzerinde kazanılan siyasal sempati, en çok Ortadoğu ülkelerinde etkili olmuştur (Ulu, 2014:52).

Arap Baharı'nın Türkiye'yi iç siyaset açısından olumsuz yönde etkileyen en büyük faktör ise göç sorunudur. Libya, Mısır gibi Arap Baharı'ndaki rejim değişikliklerinden etkilenen ülkeler içerisinde sadece Suriye'nin Türkiye ile sınırı vardır. Fakat Türkiye'nin Ortadoğu-Arap ülkelerindeki özellikle İslam dini ve Osmanlı mirasçısı etkisini de arttırması ile, sınırı bulunmadığı ülkelerden dahi göç dalgası başlamıştır. Avrupa'nın, Suriye dâhil Ortadoğu ülkelerinden göç eden insanlara karşı sert tutumu ve Türkiye'nin, gelen insanlara sahip çıkmasıyla birlikte; yeni güvenlik sorunları, yeni iç ve dış siyasi sorunlar meydana gelmiştir.

Dış istihbarat konusunda Milli İstihbarat Teşkilatı ve ordu istihbaratı dışında, 1980 yılında Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Genel Müdürlüğü ismiyle kurulmuş olan ve 2010 yılında Araştırma ve Güvenlik İşleri Müdürlüğü ismini alan birim bulunmaktadır (Atılır, 2018:41). Dışişleri Bakanlığı'nın ülkelerdeki temsilcilikler doğrultusunda, temsilciliğin bulunduğu ülkede adına resmi ve diplomatik anlamda istihbarat toplama görevini yürütür. MİT ve Genelkurmay İstihbaratı'nın hedef ülkeye göre gayri resmi olan istihbarat toplama faaliyetlerinde; Dışişleri Bakanlığı'nın temsilcilikleri, resmi istihbarat olarak MİT ve Genelkurmay'ı tamamlamaya çalışır. Bu açıdan da dış istihbarat içerisinde önemli bir yere sahiptir.

4. 4. 3. Yeni Milli Güvenlik Sorunları Çerçevesinde İstihbarat Politikaları

2011 yılından 2013 yılının sonuna gelindiğinde Türkiye için, iç ve dış politika kaynaklı sorunlar giderek artmış ve bu sorunların ortak paydasını terörle mücadeleden kaynaklı milli güvenlik sorunları oluşturmuştur. Sorunlar iç ve dış politika içerisinde ayrılmış gibi algılanılsa da esasında birbirinden ayrı düşünülmesi çok zordur. Arap Baharı ile dış politika da gelişen sorunlar ve Türkiye'ye doğru başlayan göç dalgası ve en önemli sorun olan PKK'ya çözüm üretilmeye çalışılırken, en az PKK kadar tehlikeli ve yıllar içerisinde devlet kadrolarının üst kademelerinde kadar sızmış olan Paralel Devlet Yapılanması (PDY) ile mücadelesi başlamıştır. Bu durum hem kamu yöneticileri hem de yönetilenler açısından tehlikeli bir yeni dönem oluşmasını tetiklemiştir. ABD askerlerinin 2011 yılında Irak'tan çekilmesi ile, yapılanması önceki yıllara dayalı ve aynı zamanda El-Kaide'nin Irak kolu şeklinde kurulmuş olan Irak-Şam İslam Devleti ("İŞİD" ya da "DAEŞ") bölgede Irak ve Suriye içerisinde terör faaliyetlerini arttırmıştır. Kendilerini İslam Devleti gibi tanıtarak terör faaliyetleri gerçekleştiren bu yapılanma, Suriye ve Irak dışında dünyanın birçok ülkesinde terör eylemleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Türkiye kendi içerisindeki terör örgütleri ile ilgili sorunlarla uğraşırken, Suriye'de yaşanan olaylar dışında DAEŞ'in faaliyetleri sebebiyle birçok insan Türkiye'ye göç etmeye çalışmıştır. DAEŞ'in Türkiye'deki ilk eylemi ise, 2013 yılında 52 kişinin öldüğü ve 146 kişinin yaralandığı Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki bombalı saldırı olduğu bilinmektedir (Fars News, 2016). Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kanlı ikinci saldırısı olarak kayıtlara geçen bu eylem, Türkiye için yeni bir bölgesel uyarı niteliği taşımıştır. Bu saldırı ile DAEŞ'in de PKK gibi ne kadar şiddetli eylemlerde bulunabileceği ortaya çıkmıştır.

Çözüm Süreci devam ederken 17-25 Aralık 2013 tarihinde yaşanan gelişmeler, Gülen Cemaati ile "Paralel Devlet Yapılanması" olarak tanımlanmış bir terör örgütü şeklinde mücadele edilmesi gerektiğinin göstergesi olmuştur. 17-25 Aralık olaylarında cemaatin hukuk, emniyet ve medya ayağı ile karşı karşıya kalırsa da esas tehlike, bugüne kadar yerleşmeyi başardıkları her devlet kademesinden ayrı bir hamle yapacakları bilinen bir hale gelmesidir. Bunun bir sızma faaliyeti olması

sebebiyle, çözülmesi için en büyük sorumluluk Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat yapılanmasına aittir. MİT ise 17-25 Aralık olaylarının etkisi geçmeden 1 Ocak 2014 ve 19 Ocak 2014 tarihinde; bir kısım muhalif çevreye göre DAEŞ'e, hükümete göre ise Bayırbucak Türkmenlerine giden tırların jandarma tarafından durdurulması olayı sonrasında FETÖ ile karşı karşıya kalınmıştır (TBMM, 2017:399). Olay sonrasında, soruşturma izni veren savcının görev yeri değiştirilmiştir.

MİT tırları ile ilgili kriz devam ederken, Çözüm Süreci ile ilgili de görüşmeler sürmüştür. 27 Ocak 2014 tarihinde BDP milletvekilleri Pervin Buldan ve İdris Baluken, KCK yönetimi ile görüşmek üzere Kandil'e gitmiştir (CNN Türk, 2014). Suriye'deki çatışmalarında eklenmesi ile milli güvenliğe dair sorunların arttığı bu dönemde, aynı zamanda 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak yerel seçimler yaklaşmıştır. Seçimlerin yaklaşmasının etkisiyle, doğal olarak hükümet ve muhalefet tarafından siyasete ağırlık verilen bir durum söz konusu olmuştur. Seçimlerin gerçekleşmesinden iki gün önce, internet video platformu Youtube üzerinden Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Güler ve Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu'nun bulunduğu iddia edilen toplantıya ait bir ses kaydı videosu yayınlanmıştır (Hürriyet, 2014). 13 Mart 2014 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nda yapıldığı bilinen toplantıda, Suriye ve DAEŞ sorunu konuşulmuştur. Konuşmayı ise daha sonra Org. Yaşar Güler'in yaveri olan FETÖ üyesi olduğu tespit edilen Mehmet Akkurt'un, Güler'in çantasına yerleştirdiği dinleme cihazıyla kayıt yaptığı belirtilmiştir (Yeni Şafak, 2017). Bu olay, Gülen Cemaati'nin gerektiğinde devletin üst kademesindeki gizli toplantıları dinleyerek ifşa edebilecek kadar tehlikeli olduğunun bir göstergesidir. Her ne kadar yayın yasağı getirilse de ulusal ve uluslararası basında olumsuz anlamda büyük etki yaratmıştır. Böylesine önemli bir toplantının yayınlanması ile istihbarat açısından büyük bir sorun olduğu somut olarak göze çarpmıştır. O zaman için değerlendirmek gerekirse:

- Başarılı ya da başarısız her ne kadar "Çözüm Süreci" yürütülse de PKK gibi arazide gerilla yöntemleri, şehirde propaganda faaliyeti yürüten tehlikeli bir silahlı örgütün varlığı söz konusudur. Sadece Türkiye içinde ve Kuzey Irak'ta yapılanmayan bu örgütün, başta Avrupa kıtasındaki ülkeler olmak üzere birçok ülkede medya

organı ve o ülke tarafından resmi kabul edilen şubesi bulunmaktadır. Örgüt, "Çözüm Süreci"ni kullanarak geri çekilmiş gibi gözükse de aktifliğini korumaktadır. PKK kadar büyük etkisi olmasa da DHKP-C, MLKP gibi diğer örgütlerde hâla varlığını sürdürmekte ve bazı durumlarda ortak eylem gerçekleştirmektedir. Ergenekon ve Balyoz davaları ile tecrübe sahibi birçok komutan hapse atılmış ya da zorla emekli ettirilmiş ve ordunun dinamikleri bozulmuştur. Hızlı değişen komuta kademesi ile rütbesinden tecrübe kazanmayan birçok komutan üst rütbelere gelmiştir.

- 17-25 Aralık olaylarından sonra, emniyet ve adalet makamlarında değişiklikler yapılsa da net bir örgüt üyeliği tespiti yapılmadığı gibi MİT tırları olayından sonra jandarma içerisinde de aynı sorunlar yaşanmıştır. 28 Mart 2014'te yayınlanan ses kaydı ile de durumun ne kadar tehlikeli bir boyuta geldiği anlaşılmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti PKK gibi gerilla ve propaganda yöntemleri ile hareket eden örgütlere çözüm ararken, bir istihbarat teşkilatı gibi sızma hareketi yapabilen "Paralel Devlet Yapılanması" ile karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar AKP ile yakın bir ilişki içerisinde olsa da AKP hükümetinden ve AKP kurulmadan önce devlet kademelerine sızmaya başlayan cemaat üyeleri ile mücadelenin de sızma hareketi olması sebebiyle, en büyük sorumluluk istihbarat teşkilatlarına aittir.
- Eski MİT Müsteşarı Emre Taner'in meclis komisyonuna verdiği ifadede, kendi döneminde Gülen Cemaati mensuplarının MİT'e girmesinin sifıra yakın olduğu ancak daha sonraki durumu bilmediğini ifade etmesi (Aljazeera, 2016), MİT'in de kendi içerisinde daha dikkatli olması gerektiğinin uyarısıdır.
- Güvenlik ve adalet birimlerindeki sızma faaliyetleri nedeniyle ordu istihbaratı, emniyet istihbaratı, jandarma istihbaratı ve MİT arasında güvensizlik ve koordinasyon sorunu olmaması kaçınılmaz hâle gelmiştir. İstihbarat konusunda en büyük sorumluluk MİT'e ait olsa da istihbarat teşkilatları da dâhil olmak üzere kurumlar arası bilgi paylaşımı büyük tehlikeye içerisinde girmiştir. Çünkü gelişmesi uzun yıllar alan bu yapılanmanın etkisiz hâle getirilmesinin çok kısa bir sürede olması imkansız olduğu gibi, bunu gerçekleştirirken açık verilmemesi gerekmektedir. Genelkurmay İkinci Başkanının yaveri olan asker, Gülen Cemaati (Paralel Devlet Yapılanması) üyesi olması ve ortam dinlemesi yapabilecek kadar devletin üst kademelerine yakın olması da bunun en büyük örneğidir.

- İstihbarat adına içeride oluşan bütün sorunların yanında Arap Baharı etkisiyle başlayan kontrolsüz mülteci akını, Suriye sorunu ve bölgede hızla ilerlemeye başlayan DAEŞ'in oluşturduğu tehlike söz konusudur. İstihbarat teşkilatlarına ve devletin istihbarat koordinasyonuna en çok ihtiyaç duyduğu bir zamanda hem sızma hareketiyle karşı karşıya kalınmış, hem de yeni tehditler artmaya başlamıştır. Doğal olarak başta istihbarat olmak üzere güvenlik birimleri arasında koordinasyonsuzluk ve güç bölünmesi kaçınılmaz hâle gelmiştir.
- Adalet makamlarında Gülen Cemaati üyelerinin yükselmesi ve çoğunun tespit edilememesi ile ülke içerisinde hukuk sorunları giderek artmış, aynı zamanda güvenlik birimleri ve yasaların uygulanmasında sorunlar yaşanmıştır.
- Gülen Cemaati üyesi olan ve Dışişleri Bakanlığı'nda çalışarak Türkiye'yi dış politikada temsil eden kişilerin tespit edilmesi, acil durum haline gelmiştir. TİKA gibi Türkiye'yi dış politikada temsil eden ve önemli faaliyetler sürdüren kuruluşların cemaate ait okul ve diğer yapılanmaları ile bağlantısının kesilmesi ve bu okulların Türkiye'yi temsil ediyormuş gibi gözükmesinin önüne geçilmesi önem kazanmıştır.

Gülen Cemaati'nin yaptığı hukuki müdahaleler Ergenekon ve Balyoz davaları ile birçok insanın tutuklanmasında etkili olmuştur. Bu tahliyelerin ilki Ergenekon Davası sebebiyle tutuklu olan Mustafa Balbay'ın 10 Aralık 2013 tarihinde olması sayılsa da 2014 Mart ve Haziran aylarında Ergenekon ve Balyoz davalarından hükümlü olan birçok kişi tahliye edilmiştir (Hürriyet, 2014). Ardından Zekeriya Öz başta olmak üzere davaların savcı ve hakimleri hakkında yakalama kararı çıkartılmış ve birçoğu firar etmiştir. Zamanında müdahale edilemeyen terör örgütü mensuplarının adalet kadrolarında yükselmesi ile büyük bir hukuksuzluk yaşandığı da resmîyet kazanmıştır.

Türkiye, milli güvenlik açısından iç ve dış politikada da kısa vadede çözülmesi çok zor olan tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Gerekli adımların zamanında atılmaması ile durumun daha zor bir hâle geleceği söz konusu olmuştur. Devlet yöneticileri, istihbarat personeli olsun ya da olmasın kendi bünyesinde bir nevi yalnız ya da kısıtlı hareket etmek durumunda kalmıştır. 17 Nisan 2014 tarihinde yayınlanan resmi gazete ile MİT kanununda değişiklik yapılarak MİT personellerinin önceden haber vermek şartıyla terör suçlarından hükümlü olan kişilerle ve terör örgütleri dâhil

milli güvenliği tehdit eden örgütlerle görüşme yapabilme ve irtibat kurabilmesi yasal hâle getirilmiştir (Resmi Gazete, 2014). MİT'in bu yasa çıkmadan önce böyle bir faaliyette bulunduğu gerçeği, istihbarat faaliyetleri açısından doğal bir durumdur. Bu işin yasal olma sebebi ise MİT'in etki alanını hukuki olarak arttırmak, 2012 krizi ve 2014 tır olayları nedeniyle savcılar ile çıkan sorunlar konusunda daha rahat hareket edebilmektir. MİT Kanunu'ndaki değişiklik, bu dönem içerisinde "Çözüm Süreci" ve PKK terör örgütü ile iletişim açısından değerlendirilse de aynı zamanda Gülen Cemaati mensuplarının artık örgüt üyesi sıfatına sahip olmaları nedeniyle Gülen Cemaati ile mücadele de hukuki bir dayanak vazifesi görmüştür.

2 Ekim 2014 tarihinde TBMM'de yapılan oylama ile TSK'ya Irak ve Suriye sınır ötesinde operasyon yapma izni veren tezkere kabul edilmiştir. 7 Ekim 2014 tarihinde Suriye'de Kürt kökenli insanların ağırlıklı olduğu şehir olan Kobani'nin DAESH tarafından saldırı altında olması sonrasında HDP milletvekilleri ve Öcalan, Kobani'nin ele geçirilmesi durumunda "Çözüm Süreci"nin biteceğini belirtmişlerdir (CNN Türk, 2014). Türkiye'nin sınırları içinde olmayan ve daha çok Suriye'yi ilgilendiren bir mesele olan Kobani sorunu, PKK ve HDP tarafından Çözüm Süreci içerisinde kullanılmaya çalışılmıştır. 8-10 Ekim 2014 tarihlerinde Türkiye içerisinde Kobani adına eylemler başlatılmış ve protestolarda 40 kişi hayatını kaybetmiştir (CNN Türk, 2014). Aynı zamanda Suriye ve Irak tezkerelerinden sonra PKK yöneticisi Cemil Bayık, bunun bir savaş ilan olduğunu ve Türkiye'den çekilen PKK'lıları tekrar yönlendirilmeye başlanacağını belirtmiştir. Bunun üzerine bazı şehirlerde PKK'lılarla çatışmalar yaşanmıştır. 29 Kasım 2014'te HDP'nin heyetinin Öcalan'ı ziyaret etmesi sonunda Öcalan tarafından yapılan açıklamada, "Çözüm Süreci"nde gerekli müzakerenin yapılmaması ile kaos ortamı oluşturulacağını belirterek tehditkar ifadelerde bulunulmuştur (CNN Türk, 2014). Müzakere aşamasının en üst seviyeye çıktığı nokta ise 25 Şubat 2015 tarihinde imzalanan Dolmabahçe Mutabakatı'dır. Dönemin Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, İçişleri Bakanı Efkân Âlâ ve HDP heyeti arasında on maddelik Dolmabahçe Mutabakatı yapılmıştır.

7 Haziran 2015 seçimleri için aday olmak kişilerin adaylık süreci başlamak üzereyken, kamu kurumunda görev yapan kişilerin aday olabilmesi için

görevlerinden istifa etmeleri gerekmekte olduğu için aday olmak isteyen dönemin MİT Müsteşarı Hakan Fidan, 7 Şubat 2015 tarihinde görevinden istifa etmiş ve AKP'den milletvekilliği adaylığı için başvuru yapmıştır (Sabah, 2015). Resmi olarak 10 Şubat 2015 tarihinden itibaren istifa etmiş olan MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın yerine İsmail Hakkı Musa vekâleten atanmıştır. Dolmabahçe Mutabakatı ve devam eden FETÖ operasyonlarının ön planda olduğu bir dönemde Hakan Fidan'ın istifa etmesi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından olumlu karşılanmamıştır. Fidan'ın adaylık başvurusundan sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaptığı açıklamada, "Ben adaylığına olumlu bakmıyorum. Bunu çok açık, net söyleyeyim. Bunu sayın başbakan da söyledim. Adaylığını kabul etmek Başbakan'ın kendi takdiridir, benim ona karışmam mümkün değildir." demiştir (T24, 2016). Cumhurbaşkanı 4 Mart 2014 tarihinde gazetecilerin sorularını cevaplarırken Hakan Fidan'ın adaylığı ile ilgili soru yine gündeme gelmiş ve;

"Biz devlet yönetiyoruz. O konuya ilişkin kanaatimi daha önce de söyledim. Kanaatlerimizi ifade etmiş olmamıza rağmen istifa edip, adaylık söz konusu olmuş ise elbette bir kırgınlık söz konusudur. MİT sıradan bir kurum değildir. Devletin en önemli kurumudur. Devletin Milli İstihbarat Teşkilatı zayıfsa, o devletin ayakta kalması mümkün değildir. Şimdi biz onu böyle bir göreve getirdik. Getiren de benim. Madem öyle, ayrılırken de, eğer müsaade edilmiyorsa orada kalması ve ayrılmaması gerekirdi. Dolayısıyla tabii ki kırgınım (T24, 2016)."

İfadesiyle, Hakan Fidan ile kendisi arasındaki bürokratik ilişkinin önemini belirtmiştir. Hakan Fidan, 9 Mart 2014'te milletvekili adaylığını geri çekmesi sonrasında 10 Mart 2014 tarihinde dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından tekrar MİT Müsteşarı olarak atanmıştır. Kendisinin adaylığı süresince Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadelerine göre bakıldığında Erdoğan, MİT Müsteşarlığının ve Hakan Fidan'ın kendi nezdinde ayrı bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Bu da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın istihbarata, istihbaratı gerçekleştiren kişilere ve istihbarat kurumuna verdiği önemi göstermektedir. Kamu politikalarının yürütülmesi açısından bakıldığında, devletin en üst kademesinin istihbarat ile yakın ilişkide olması olumlu bir durumdur. Fakat burada istihbaratın kurumsal öneminden ziyade Hakan Fidan'ın şahsi kişiliği ön plana çıkmıştır. Kendisi istifa etmesine rağmen yeni birinin müsteşar yapılmasına sıcak bakılmamıştır. Bu durum için hem kendisinin "Çözüm Süreci"nde en büyük sorumluluğa sahip kurumlardan birinin

başında olması ve Paralel Devlet Yapılanması soruşturmalarının sürmesi yanında, sınır hattındaki yeni terör faaliyetleri gibi konuların daha şiddetli boyuta ulaştığı bir ortamda yeni bir ismin müsteşarlığa gelmesi ile uyumsuzluk sorunu oluşabileceği de düşünülmektedir. En önemli sorun ise Paralel Devlet Yapılanması gibi devlet içerisinde sızma hareketine karşı soruşturmalar artmaya başlamışken, milli istihbarat teşkilatının yöneticisinin değişmesi de oldukça tehlikeli bir durum oluşturabilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Hakan Fidan'ı MİT Müsteşarlığı dışındaki bir makamda olmasını istememesi ve kendisi için önem sarf etmesi ile Hakan Fidan'ın da şahsi olarak istihbarati önemi artmıştır. Daha doğru bir ifade ile, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı istihbarati bir hareket söz konusu olduğunda gerek bilgi, gerekse tecrübe konusunda en fazla öne çıkacak isim doğal olarak Hakan Fidan olmuştur.

2015 yılında Paralel Devlet Yapılanması (PDY) kapsamında devam eden Gülen Cemaati soruşturmalarına "Fethullahçı Terör Örgütü" (FETÖ) ismi eklenmiş ve "FETÖ/PDY" olarak tanımlanmıştır. 2015 Ocak ayında HSYK ile 888 hakim ve savcının görev yeri değiştirilmiş; Cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Davutoğlu ve Genelkurmay Başkanı Necdet Özel'in de arasında bulunduğu devlet yöneticilerinin telefonlarının usulsüz dinlenmesine dair eski Telekomünikasyon ve İletişim Başkanvekili Osman Nihat Şen ve eski Bilgi Sistemleri Daire Başkanı İlhan Elieyioğlu'nun da aralarında bulunduğu birçok kişi gözaltına alınmış ya da tutuklanmıştır (AA, 2017). Şubat 2015'te İstanbul merkezli 12 ilde düzenlenen operasyonda ilk defa "Fethullahçı Terör Örgütü" (FETÖ) ismi geçmiştir (AA, 2017). Balyoz Davası soruşturmalarının başlamasında etkili olan Taraf Gazetesi yazarı Mehmet Baransu da 2 Mart 2015'te tutuklanmış (Milliyet, 2015), Bülent Arınç'a suikast iddiasıyla Kozmik Oda'da arama yapılması kararını veren hakimler hakkında inceleme başlatılmış, aynı zamanda Balyoz Davası'ndan 236 sanığın daha beraatine karar verilmiştir (AA, 2017). Devam eden süreçte ise Ergenekon ve Balyoz davaları, 17-25 Aralık soruşturması ve MİT tırlarının durdurulması kararını veren hakim ve savcılar meslekten ihraç edilmiş ve haklarında soruşturma başlatılmıştır.

Ceylanpınar Saldırısı sonrasında Türkiye'nin PKK'ya karşı operasyon başlatması, "Çözüm Süreci"nin de sonlandığı tarih olmuştur (Milliyet, 2015). Bu olaylar sonrasında başta istihbarat birimleri olmak üzere bütün güvenlik birimlerinin

işi daha da zorlaşmıştır. Çözüm Süreci'nin de sonlandırılması ile Türkiye içerisinde yeni saldırıların oluşacağı kesinleşmişken bu saldırıların karşılıklı çatışmadan ziyade, bombalı saldırı eylemi ve suikast tarzında olacağı görülmüştür. DAEŞ'in yurt içerisinde bombalı saldırıları, PKK'nın sınırdaki karakol ve yurt içerisindeki yapılanmaları ile eylem planları ve bütün bunlarla mücadele edilirken devlet kademelerinde bulunan ve hâlen tam anlamıyla tespit edilememiş FETÖ üyeleri, Türkiye'nin istihbarat anlamında en zor ve tehlikeli dönemlerinden birine girdiğini göstermiştir (TBMM, 2017:307).

Arap Baharı'nın etkisi ile başta Suriye'den olmak üzere birçok ülkeden insanın Türkiye'ye göç etmeye başlaması nüfus, eğitim, sağlık, ekonomi ve bunlara bağlı olarak da güvenlik sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk yıllarda gelen Suriyelilerin birçoğu Türkiye'nin güneyindeki kamplarda toplanmış olsa da Avrupa'ya geçmek için Türkiye'nin batısına doğru ilerleme, büyükşehirlere yerleşme ve yerleştikleri şehirlerde toplumsal sorunların artması devam etmiştir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 26 Temmuz 2015 verilerine göre 4 015 256 Suriyelinin mülteci olduğu ve 1 805 255 Suriyeliye ev sahipliği ile Türkiye'nin en fazla Suriyeli mülteciye sahip olduğu belirtilmiştir (Ağır ve Sezik, 2015:100).

Konuyu güvenlik açısından değerlendirdiğimizde sadece askeri gelişmeler konuşulamamaktadır. Sağlık güvenliği, ekonomik güvenlik, eğitim güvenliği, kültür güvenliği gibi konularda hem Türkiye hem Suriyeli göçmenler açısından sorunlar meydana gelmeye başlamıştır. Ekonomik gücü uygun olmamasına rağmen kamplar dışında yaşamaya çalışan Suriyelilerin birçoğunda şartların uygunsuzluğu nedeniyle sağlık sorunları artmıştır. Sağlık şartları uygun olmayan evlerde daha fazla kira ücreti ödeyerek kalmaya çalışan Suriyeliler de eşya yetersizliği, hijyen eksikliği, yeterli gıdayı elde edememe gibi etkenler sağlık sorunlarını beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2016:11). Buldukları bölgede daha düşük ücret alarak çalışmayı kabul etmeleri ve kayıtsız işçi çalıştıran yerlerde istihdam edilmeleri ile Türk çalışanlardan daha fazla tercih edilmelerine ve ekonomik sorun teşkil etmelerine sebebiyet vermiştir (Dedeoğlu, 2016:12). Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesi ile Türkiye'de hastalıkların oluşmasının tersine Suriyelilerin Türkiye'ye ayak uyduramamasından dolayı hastalandığı; tüberküloz, menenjit, uyuz, pnömoni, bronşit başta olmak üzere

birçok hastalığın kendi aralarında yaygınlaşma riskini arttıracakı belirtilmiştir (Dedeoğlu, 2016:13). Kamplarda ve kentlerde yeni doğan çocukların gerekli sağlık yardımını alamaması durumunda risk altında olduğu anlaşılmıştır.

Okul çağında olan Suriyeli çocuklar için kamplarda Arapça eğitim verilse dahi Türkiye'de hayatlarını idame ettirebilmeleri için Türkçe bilmemelerinden dolayı dil ve eğitim sorunu ortaya çıkmıştır. 2015 yılın itibariyle gelen Suriyeliler içerisinde %10'dan daha azının Türkçe bilmesi ve üniversiteye girebilme hakkı verilmesine rağmen dil bilmeme sorunu nedeniyle isteseler de eğitim almakta zorlanmışlardır (Dedeoğlu, 2016:12). Türkiye içerisinde de başta hastaneler olmak üzere birçok kamu kurumuna Arapça levhalar asılmış ve Arapça tercümanlar alınarak mültecilerle iletişim kurulmaya çalışılmıştır (Kazete, 2017). Suriyelilerin durumlarından yararlanılarak çocuk işçi çalıştırılması durumu söz konusu olduğu gibi Türkiye'deki erkek vatandaşlar içerisinde Suriyeli kadınlarla zorla evlenme olayları yaşanmıştır. Bu zorla evlendirme içerisinde çocuk yaşında olan Suriyeli kız çocukları da dâhildir. Bu tür evlilikler ile toplumsal sorunların oluşması yanında, genç ve yetişkin yaş grubundaki sağlıklı erkek Suriyelilerin, ülkeleri için savaşmak yerine göç etmesinin Türkiye'deki vatandaşlar tarafından karşı çıkılması tartışması başlamış ve Suriyelilerin şiddet, hırsızlık, gasp, yağmalama gibi suçlara karışması durumları siyasi gündemi oldukça meşgul etmiştir. Bu dönem içerisinde en çok dikkat edilmesi gereken husus ise, Suriyeli mültecileri ile beraber kontrollü ya da kontrolsüz bir şekilde Türkiye'ye girmeye başarmış terör örgütü ve yabancı istihbarat teşkilatlarının mensuplarıdır. Hatay Reyhanlı Saldırısı, HDP mitingi ve Suruç Saldırısı ile bombalı eylem sayıları artmaya başlamış ve aynı zamanda bu eylemlerin arkasında DAEŞ'li örgüt üyelerinin olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Türkiye istihbaratını en çok meşgul etmeye başlayan meselelerden birisi DAEŞ'li örgüt üyeleri olmuştur. İstihbarat teşkilatlarının bombalı eylemleri önceden tespit etmesi ve müdahale edilmesi durumu daha fazla önem kazanmıştır.

Çözüm Süreci'nin sona ermesi ile başlayan operasyonlar sonucu DAEŞ, PKK ve diğer birçok terör örgütü de yeni saldırılar yapmak ve buldukları alanları savunmaya çalışmıştır. DAEŞ'li militanların bombalı eylemleri ile uğraşılırken, aynı zamanda Çözüm Süreci sonrasında kendi medya araçları tarafından saldırı

gerçekleştireceğini belirten PKK'ya ve ona yakın diğer örgütlere karşı önlemlerin artırılması gerekmiştir. Her ne kadar DAEŞ'li militanların bombalı saldırı eylemleri ile karşılaşmaya başlanmış olsa da PKK'nın eylemleri içerisinde de bombalı saldırılar bulunmaktadır (TBMM, 2017:313).

PKK'nın başlattığı en büyük eylem ise, Güneydoğu'daki bazı ilçelerde hendek kazarak ve patlayıcı döşeyerek, ilçelerin girişlerini kapatmak ve tuzak kurmaktır. Bu hendeklerin kazılması ve patlayıcıların döşenmesinde, HDP'li belediyelerin iş makineleri de kullanılmıştır. PKK'luların hendek kazması sonrası bazı ilçe ve mahallelerde özerklik ilan ettiğini belirtmesi ile sokağa çıkma yasakları başlamış, 6 Eylül 2015 Hakkari'nin Dağlıca bölgesinde, 8-9 Eylül 2015 tarihinde ise Iğdır gümrük kapısına yapılan terör saldırıları ile sınır çatışmaları devam etmiştir (CNN Türk, 2016). Bu saldırılarda 16 asker Hakkari'de, 13 polis memuru Iğdır'da olmak üzere toplam 39 güvenlik birimi mensubu hayatını kaybetmiştir. Hem sınırda hem de hendeklerin kazılmaya başlandığı birçok ilçede güvenlik birimlerince önlemler alınmaya başlanmıştır. Diyarbakır'ın Sur ilçesi, Şırnak'ın Cizre, Silopi ve İdil ilçeleri, Mardin'in Derik ve Nusaybin ilçeleri, Batman-Mardin-Şırnak sınırındaki Dargeçit bölgesi bu ilçelerin başında gelmektedir. Fakat büyük çaplı operasyon başlatılmamıştır.

1 Kasım 2015 tarihinde erken seçimlerin olmasından dolayı siyasi partilerin seçim atmosferi devam etmiştir. Geçici bir hükümet kurulması ile politika yürütülürken, Suriye sınırında Türkiye'nin dâhil olmadığı çatışmalar da sürmektedir. DAEŞ'in Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki bölgelere saldırıları devam ederken, ABD ve Rusya başta olmak üzere birçok ülke bölgeye asker göndermiştir. DAEŞ'in bölgede yayılmasında bölgedeki insanların etkilenmesinden istifadeyle PKK/KCK'nın Suriye kolu olarak hareket eden PYD terör örgütünün DAEŞ'e karşı mücadelesi, ABD ve Rusya başta olmak üzere bölgede asker bulunduran ülkeler tarafından PYD'nin terör örgütü kabul edilmeyerek meşru ve resmi bir güç gibi algılatılmasını sağlamıştır. 2014 yılının Aralık ayında ABD öncülüğünde "DAEŞ ile Mücadele" kapsamında başlatılan "Eğit-Donat Projesi" ile Suriyeli muhaliflerin DAEŞ'e karşı mücadele etmesi için eğitileceği belirtilmiş; fakat Suriyeli muhaliflerden ziyade YPG'li teröristler profesyonel asker gibi eğitilmiştir (Yeni Şafak, 2016). Aynı zamanda ABD

tarafından, DAESH ile mücadele adı altında YPG'lilere ağır silahlar verilmeye başlanmıştır. YPG'nin meşrulaştırılmasına dair algısal bir adımda "Suriye Demokratik Güçleri" adında yeni bir oluşumun öne sürülmesidir. Dönemin ABD Özel Kuvvetler Komutanı Org. Raymond Thomas'ın, ABD düşünce kuruluşu Aspen Enstitüsü'ndeki konuşmasında; YPG'lilere isimlerini değiştirmeleri gerektiğini, "Suriye Demokratik Güçleri" (SDG) isminin bu şekilde ortaya çıktığını ve onları Türkiye dışında terörist olarak gören bir ülke olmadığını ifade etmiştir (Euro News, 2019).

1 Kasım 2015 seçimleri sonucunda AKP yeniden tek başına iktidar olmuş ve Ahmet Davutoğlu başbakanlığında yeni hükümet kurulmuştur. Hükümetin karşılaştığı ilk büyük diplomatik sorun ise 24 Kasım 2015 tarihinde sınırları ihlal eden Rus uçağının düşürülmesidir. Rusya ise Suriye'nin Kuzeyi'nde operasyon yapılan bölgelere S-400 füze savunma sistemi yerleştirerek, Türkiye'nin hava sahasını ihlal etmesi durumunda sistemin çalıştırılacağını bildirmiştir (CNN Türk, 2015).

Rusya ile ilişkilerde sorunlu bir dönem içerisinde iken Diyarbakır'ın Sur ilçesinde 2 Aralık 2015, Şırnak'ın Cizre ilçesinde 14 Aralık 2015 tarihinde operasyonlara başlanmıştır. Güvenlik birimleri, buradaki operasyonları birçok sivilin bulunduğu bölgede gerçekleştirmesi yanında sivilleri tahliye etmek ve teröristlerden ayırarak operasyonu devam ettirmek durumundadır. Aynı zamanda şehirde kazılan hendekler ve tuzaklı bölgeler ile oldukça zor bir operasyon yürütmeye başlamışlardır. Bu operasyonlar sırasında devletin istihbarati açıdan en dikkat etmesi gereken husus medya organları iken, yeterli derecede önlemler alınmamış ve bu durum operasyonun yürütülmesini zorlaştırmıştır. Sur ve Cizre başta olmak üzere operasyon yapılan alanlarda güvenlik görevlilerin operasyon esnasında buldukları durumu ifşa edecek ve teröristlere istihbarat niteliğinde olacak materyaller, gerek sosyal medya gerekse diğer yayın kuruluşlarınca paylaşılmıştır. Bu görüntüler yanında operasyonda görev alan kişilerin, operasyonu tehlikeye sokabilecek tarzdaki sosyal medya paylaşımlarına gerekli sınırlama getirilememiştir. Açık istihbarat niteliğinde herkesin görebildiği paylaşımlar, teröristlerin ya da teröristlere danışmanlık yapan

kişi ya da grupların hamlesi ile güvenlik güçleri adına olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir.

2016 yılına girildiğinde bombalı saldırı eylemleri devam etmiştir. 12 Ocak 2016 tarihinde İstanbul'un Sultanahmet meydanında düzenlenen intihar (canlı bomba) saldırısında 11 Alman turist ölmüş ve saldırıyı gerçekleştiren kişinin DAEŞ terör örgütü üyesi Nabil F. isimli şahıs olduğu belirtilmiştir. Saldırganın 5 Ocak 2016 tarihinde sığınmacı olarak İstanbul Zeytinburnu Göç İdaresi Başkanlığı'na başvurduğu ortaya çıkmıştır (CNN Türk, 2016). Türkiye'nin Arap Baharı ile yoğun göç almaya başladığı bu dönemde DAEŞ terör örgütü üyeleri gibi insanların Türkiye'ye girmesi ve eylemlerde bulunması daha da kolaylaşmıştır. Üstelik Sultanahmet saldırısını gerçekleştiren Nabil F. isimli teröristin göç idaresi kurumuna başvurarak resmi kayıtlara geçmiş olması dahi kendisinin terörist olduğu ve bombalı saldırıda bulunduğu eyleminin önüne geçememiştir. Güvenlik birimlerinin dönem içerisinde DAEŞ'li teröristleri ayrı bir kategoride değerlendirmesi gerekmektedir. Çünkü bu kişiler diğer göçmenlerde görülen kaçak işçilik, hırsızlık gibi suçların ötesinde yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine ya da yaralanmasına neden olan bombalı saldırı eylemlerinde bulunmuş ve bu eylemlerin çoğunun canlı bomba eylemi olduğu görülmüştür. Bu nedenle sınır güvenliği ve göçmenlerin kayıt altına alınsalar da daha titiz çalışmalarla incelenmesi ve düzensiz yaşamalarından ziyade belirli bölgelerde tutulması büyük önem kazanmıştır.

Güneydoğu'daki operasyonlar başlamış ve Türkiye bomba eylemlerinin gündeminden kurtulamamışken, 14 Ocak 2016 tarihinde PKK tarafından Diyarbakır Çınar Emniyet Müdürlüğü ve lojmanlarına saldırı düzenlenmiştir. 17 Şubat 2016'da ise Genelkurmay Başkanlığı'na ait bir servisin geçtiği sırada Ankara'daki bombalı araç saldırısı sonucu 29 kişi hayatını kaybetmiş ve 75 kişi yaralanmıştır (Sabah, 2019). Bombalı aracın patladığı sokağın Türkiye'nin en önemli idari binaları olan TBMM'ye, bazı bakanlıklara, Genelkurmay'a ve kuvvet komutanlıklarına çok yakın olması ise gözleri yine istihbarat teşkilatlarına çevirmiştir. Olayı gerçekleştirenlerin PKK'lı teröristler olduğu belirlenmiş olsa da gerek önceki olaylar gerekse bu olaydan dolayı Türkiye'deki istihbaratın yeterli derece işlemediği ya da işleyemediği açık bir durum haline gelmiştir. Türkiye için idari anlamda önem arz eden böyle bir bölgede

bu olayın yaşanması ise merkezin güvenliği konusunda olumsuz eleştirileri beraberinde getirmiştir. Saldırısı sonrasında yaklaşık bir ay geçmesi sonrasında 13 Mart 2016 tarihinde aynı bölgeye yakın ve Ankara'nın en merkezi yerlerinden birisi olan Kızılay'daki Atatürk Bulvarı'nın olduğu yerde canlı bomba saldırısı gerçekleştirilmiştir (CNN Türk, 2016). PKK'lı teröristlerin gerçekleştirdiği belirtilen, 35 kişi ve 2 saldırganın hayatını kaybettiği saldırının sonrasında yine Ankara'daki idari bölgelere yakın ve işlek bir alanda olması, daha önceki saldırı sonrasında gerekli önlemlerin alınmadığı düşüncesinin oluşması gibi nedenlerle başta istihbarat birimleri olmak üzere bütün yetkililere karşı tepki oluşturmuştur. Bombaların patladığı dönemin aynı zamanda FETÖ ile mücadelenin olduğu dönemde olması ve güvenlik birimleri içerisinde kripto şeklinde hareket eden şahısların bulunması, istihbaratın en fazla lazım olduğu dönemdeki koordinasyon sorunu ile karşı karşıya kalmasını meydana getirmiştir. 19 Mart 2015'te İstanbul'da DAEŞ'li teröristin canlı bomba saldırısı ile 4 kişinin hayatını kaybetmesi ve 27 Nisan 2016'da Bursa Ulu Camii'nde PKK'lı teröristin düzenlediği intihar saldırısında 13 kişinin hayatını kaybetmesi gibi bombalı saldırı eylemleri devam etmiştir (CNN Türk, 2016). Bombalı saldırı eylemlerinin önünün kesilememesi ile istihbaratın yetersiz kaldığı ve başta sınır güvenliği olmak üzere birçok konuda doğru adımların atılamadığı, bunun sonucunda güvenlik sorunlarının bu seviyeye gelmesini doğal bir sonuç haline getirmiştir.

DAEŞ ve PKK'ya karşı olan terörle mücadele devam ederken FETÖ ile olan mücadele genelde hukuki aşamada sürmüştü, fakat yinede tam anlamıyla etkili olunamamıştır. MİT tırlarını durduran savcılar, 2016 yılı Ocak ayında ihraç edilmiş ve FETÖ'nün yayın organlarından Samanyolu Yayın Grubu Başkanı Hidayet Karaca, FETÖ/PDY kapsamında tutuklanmıştır (AA, 2017). 21 Nisan 2016'da "Ergenekon Terör Örgütü'nün" kurulmadığı Yargıtay tarafından verilen kararla kesinleşirken, 29 Nisan 2016'da İzmir'deki "Askeri Gizli Bilgi ve Belgeleri Bulundurma Davası"nda hazırlanan iddianamede FETÖ'nün paralel yapılanma içerisinde olduğu bahsedilmiştir (AA, 2017).

Mülteci akımı ile Türkiye'ye girmesi daha rahat olan ve bombalı saldırı eylemi gerçekleştiren DAESH'li teröristlere ve Çözüm Süreci'nin sona ermesi ile

büyük çaplı eylem yapacakları kesinleşmiş olan PKK'lı teröristlere karşı, istihbarat anlamında önlem alınması hususunda istihbarat teşkilatlarının yeterince önlem alamadığı açık bir durum haline gelmiştir. Bunun için açıktan görülebilecek en büyük sebep ise FETÖ ile olan mücadeledir. Başta istihbarat teşkilatları dahil olmak üzere devletin birimlerinin koordinasyonu sağlayamadıkları kesin olduğu gibi, zamanında tespit edilip müdahale edilmeyen Gülen Cemaati yapılanmasının, MİT tırları olayı gibi istihbaratın işleyişine olumsuz etki edebilecek müdahalelerde bulunduğunu belirtmek mümkündür (TBMM, 2017:283). Eylem yapacağı tespit edilen ya da şüphelenilen bir teröristin ya da bir şahsın, FETÖ'ye mensup bir güvenlik birimi mensubu ya da mensuplarınca yanlış istihbaratın oluşturulması sonucunda gerekli müdahalelerin yapılamaması gibi bir durumla, bu dönem içerisinde karşılaşılması muhtemeldir. Bombalı ya da silahlı saldırı eylemi yanında, yabancı gizli servislerinin tespit edilebilen faaliyetlerinin üstünün örtülmesi hem bu zaman hem de öncesinde doğal olabilecek bir durumdur. Gerekli koordinasyonun sağlanamaması, yeterli güvenlik önleminin alınamamasına sebep olduğu gibi, devlet kademeleri içerisinde belirli kişiler ve belirli isimlerle hareket edilmesini beraberinde getirmiştir (TBMM, 2017:605). Çünkü sızma hareketiyle karşı karşıya kalınması, harekate müdahale edecek kişilerin güvenli olmaması sonucunda ters tepebilir. Bu da normalde olan tehlikeyi daha büyük seviyeye getirebilir.

Dışişleri Bakanlığı'ndaki Ahmet Davutoğlu, Hakan Fidan, Yaşar Güler ve Feridun Sinirlioğlu toplantısını ses kayıma alan kişi, Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Güler'in yaveri olması nedeniyle herkesin kritik durumlarda gerek müdahale edecek gerekse yanında bulundurabileceği şahıslar hususunda şüpheye düşürmüştür. Bu şüphe, rahat bilgi paylaşımı ve koordinasyonu güçsüzleştirdiği gibi yanlış istihbarat ile birçok olayında engellenememesini tetiklemiştir. Türkiye, yaşadığı bombalı saldırı eylem istatistikleri ile olumsuz anlamda tarihe geçerken başta istihbarat teşkilatları olmak üzere yetkililerin gerekli müdahaleyi yapamaması ile güvenlik ve istihbarat anlamında en kötü dönemlerinden birini yaşamıştır.

4. 5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrasında Yeni İstihbarat

21. Yüzyıl'da Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleşen ve tarihi nitelik taşıyan en büyük olaylardan birisi 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'dir. Darbe girişiminin istihbarat faaliyetleri açısından önemi, sızma hareketi şeklinde örgütlenen kişi veya kişilerce gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle darbe girişiminin gelişimi ve sonuçları da istihbarat faaliyetleri çerçevesince değerlendirilmelidir.

Temmuz 2015'ten Haziran 2016'ya kadar başta PKK'ya karşı olan mücadele de özellikle yurt içinde olan operasyonlar sonlandırılmışken, mülteci akımı ve bununla birlikte Türkiye'ye giriş sağlayan DAESH'li teröristler için kesin bir çözüm bulunduğu söylenememektedir. Aynı zamanda Haziran ayında Fethullah Gülen'in ABD'den iadesi için çalışmalar başlatılmış ve bu çalışmalar 13 Temmuz 2016'da ABD'ye gönderilmiştir. "Ergenekon Davası"nın Erzincan soruşturmasının gizli tanıklarına FETÖ üyeliğinden hapis cezası verilerek ilk defa FETÖ'nün "silahlı terör örgütü" olduğu resmiyete geçmiştir (AA, 2017).

4. 5. 1. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin Gerçekleşmesi

Türkiye ve dünya ülkelerinde gerçekleşen darbelerin özelliklerine bakıldıklarında, genelde sabah saatlerine karşı ve aniden olduğu görülmektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin de aynı şekilde düşünüldüğü, fakat FETÖ üyeleri açısından beklenmedik gelişmeler olması sonrasında 15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece saat 03.00 yerine 15 Temmuz akşamı saat 20.30 sularında başlatıldığı belirtilmiştir (AA, 2017). Saat 21.00 civarında Tümgeneral Mehmet Dişli'nin Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'a darbe girişiminin başında bulunması gerektiğini tebliğ ederek Akar'ın bunu kabul etmemesi üzerine esir alınması olayı girişimin başladığı bilinse de açık olarak tüm Türkiye'nin girişimin başladığını öğrendiği an, İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nün darbe girişiminde bulunan askerler tarafından kapatılmasıdır (AA, 2017). Dönemin başbakanı Binali Yıldırım'ın TV canlı yayınında askeri içindeki bazı kişilerin kanunsuz eylemde bulunduğunu belirtmesi ile Türkiye'nin gündemi darbe girişimi olmuştur.

Darbecilerin daha önceden belirlediği askeri stratejik noktalardan hareket etmesi ve Türkiye için idari anlamda üst düzey kuruluşlara saldırı için harekete geçmesi ile silahlı çatışma süreci başlamıştır. MİT'in merkezi olan başta Yenimahalle Yerleşkesi ve bölge başkanlıkları, Özel Kuvvet Komutanlığı, TBMM, Emniyet Müdürlüğü, Özel Harekat Daire Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi gibi birçok birime hava araçları ve ağır silahlı mühimmatlarla saldırı başlatılmıştır. Bunun yanında darbe bildirisini okutmak için ilk olarak TRT binasına, ardından yayın akışı kontrolü için Türksat yerleşkesine saldırı düzenlemiştir (TBMM, 2017:396).

16 Temmuz sabah saatlerine doğru darbe girişimi durdurulmuş olsa da birçok sivil ve güvenlik birimi mensubu hayatını kaybetmiştir. Başta askeri lise ve Harp Okulları'ndan mezun olmayanlar da olmak üzere birçok asker, tatbikat adı altında darbe girişiminin içine çekilmiştir. Aynı zamanda gerçekleştiren darbe girişimindeki kullanılan bütün ekipmanlar da devletin güvenlik birimlerinin kendi ekipmanıdır. Darbe girişimi sonrasında 251 kişi hayatını kaybederken 2 bin 194 kişi yaralanmıştır (Euronews, 2019).

Darbenin belirlenen saatten erkene çekilmesi ise, Genelkurmay Başkanlığı'ndaki bürokratik hareketlenmeden kendilerine karşı bir hareketlilik olacağını düşünmeleridir (AA, 2017). 15 Temmuz günü MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın saat 14.00 civarında Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Güler ile görüştüğü ve görüşmede bir subayın MİT'e gelerek önemli bir konuda bilgi verdiği belirtilmiştir (İnternet Haber, 2018). Saat 18.15 civarında MİT Müsteşarı Hakan Fidan, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar tarafından Genelkurmay Başkanlığı'na davet edilmiş ve yapılan görüşme üzerine Akar'ın emri ile Türk Hava Sahası her türlü askeri uçuşa yasaklanmıştır. Ardından MİT Müsteşarı Hakan Fidan tarafından Cumhurbaşkanı Koruma Müdürü Muhsin Köse'yi aranarak saldırı ile karşılaşıldığı takdirde yeterli personeli ve silahı olup olmadığı sorulmuştur (İnternet Haber, 2018). Bu yaşananlardan anlaşılacağı üzere her ne kadar darbe girişimi belli olmasa da istihbarat ve ordunun herhangi bir hareketlilik olacağından daha önceden bilgilerinin olduğudur. Nitekim Genelkurmay Başkanlığı'nda bu toplantının yapıldığının fark edilmesi ve bunun yanında Akar'ın, Kara Kuvvetli Komutanı Salih Zeki Çolak'a Kara Havacılık Komutanlığı'na giderek FETÖ mensubu askerlerin tutuklanması emrini

vermesinin bilinmesi ile darbe girişimi belirlenenden daha erken bir saatte başlamıştır (AA, 2017).

Darbe girişiminde istihbarat açısından dikkat edilmesi gereken en önemli detaylardan birisi ise general rütbesine gelen komutanlar ve Yaşar Güler'in yaveri gibi askerler dâhil olmak üzere Genelkurmay içerisinde askerler nasıl yüksek rütbelere gelmişse, sivil bürokrasi içerisindeki Cumhurbaşkanına en yakın asker olarak cumhurbaşkanının yaveri olan Kurmay Albay Ali Yazıcı da aynı şekilde stratejik olarak önemli bir makamdadır. Darbe girişiminden önceden haberi olduğu belirlenen, fakat o sırada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yanında olmayan Ali Yazıcı, Cumhurbaşkanı yaveri olması sebebiyle en çok tehlike arz eden isimlerden birisi olmuştur. İstihbarat açısından bu tehlike her ne kadar darbe girişiminden sonra tespit edildiği belirtilse de diğer zafiyetler gibi büyük derecede önem arz etmektedir.

4. 5. 2. Darbe Girişimi Sonrası İlk Süreç

Girişimin Türkiye Cumhuriyeti siyasetinde ve güvenliğindeki en büyük etkisi, FETÖ'nün ve onu destekleyen kurum ya da kuruluşların gerektiğinde darbe girişimi yapabilecek ve ülkenin kendi silah teçhizatları ile insanlara ateş açabilecek kadar ileri bir seviyeye gidebileceğidir. Türkiye içerisindeki siyasi ve bürokratik organların yanlış zamanda yanlış kararlar alması ve siyasi iç çekişmeler sebebiyle milli güvenlik sorunlarını tam olarak kavrayamaması FETÖ ile beraber diğer terör örgütlerinin de gelişimini tetiklemiştir.

15 Temmuz sonrası başlayan süreç ile milli güvenlik tehdidinin en üst seviyeye çıkması ve demokrasinin tehlikeye girmesi, doğal olarak vatandaşları ve siyasetçileri birleştirmiş, herkes tarafından ders çıkartılması gereken bir olay olarak olayın nedenleri ve bu aşamaya nasıl geldiğine dair sorgulamalar başlamıştır. İlk olarak, çok uzun süreli devam edecek olan gözaltılar ve hukuki süreçler için gerekli adımlar atılmıştır. 15 Temmuz'un en büyük önemlerinden birisi de güvenlik birimleri içerisindeki birçok FETÖ mensubu üyenin, darbe girişimi ile ifşa haline gelmesidir. Fakat her ne kadar terör örgütü olsa da sızma faaliyetlerinden dolayı bir istihbarat teşkilatı gibi hareket eden örgütün, kendi açılarından herhangi bir olumsuzlukla karşı

karşıya kalınması durumunda ilerleyen zamanlarda devreye girmek için bekleyen ve darbe teşebbüsünde kendini belli etmeyen "Kripto" tabirli üyelerinin bulunması doğal bir durumdur.

15 Temmuz Darbe Girişimi ile gündem sadece FETÖ olsa da Türkiye'nin DAESH ve PKK/PYD terör örgütleri ile olan mücadelesi sebebiyle, güvenlik sorunlarının hiçbirinde değişiklik yoktur. Darbe girişimi engellense de diğer örgütlerde dâhil olmak üzere bütün tehditler devam etmektedir. FETÖ'nün darbe girişiminde dikkatler tek bir terör örgütüne çevrilmiş gibi gözükse de Türkiye'nin bu çatışma ortamından istifade edebilecek olan PKK'nın saldırı yapmadığı dikkat çekmiştir. Darbe girişimi sonrasında Van'da bombalı saldırı gerçekleştiren PKK'lı bir terörist, 15 Temmuz'un PKK tarafından bilindiğini, girişim esnasında ve sonrasında askerlerle değil, polisler için saldırı yapılacağını telsiz ile bildirildiğini ifade etmiştir (Milliyet, 2016). 15 Temmuz sonrasında gerekli önlemlerin alınıp, hataların gözden geçirilip, milli güvenlik konusunda daha dikkatli ve ciddi mücadele verilmesi gerektiğinin önemi artmış; sadece FETÖ'nün değil, bütün terör tehditlerinin devam ettiği düşüncesiyle yeni bir mücadele planı oluşturulması gerektiği söz konusu olmuştur.

Darbe girişiminin gerçekleşmesi sonrasında doğal olarak başta MİT olmak üzere, bütün istihbarat birimlerinin faaliyetleri sorgulanmıştır. 15 Temmuz'da MİT'e gelen subay ve sonrasında Kara Havacılık Komutanlığı'nda yapılacak tutuklamalar için oluşan darbe planlamasının erken saate alınması sonucunda istihbaratın kısmen de olsa bir hareketlilik olacağından haberdar olduğu, fakat bunun sadece uçaklar ile gerçekleşecek ve darbe girişimi boyutunda büyük çaplı olabilecek bir duruma dönüşmeyeceği gibi bir değerlendirmenin olduğunu söylemek mümkündür. Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın emri ile hava sahasının askeri uçaklara kapatılması ve sadece Kara Havacılık Komutanlığı'na yönelik bir yaptırımın ortaya çıkması ile sınırlı bir istihbarat bilgisinin oluştuğu görülmektedir.

İstihbaratın savunma mekanizması olarak kullanılmasında sadece ülke içi ve dışında istihbarat toplamak, askeri ve diplomasi gibi konularda strateji üretilmesine destek sağlamak, terör örgütleri ile mücadele etmek gibi görevleri bulunmamaktadır. Bir kamu görevlisinin güvenlik ve arşiv soruşturmasının yapılması savunma anlamında bir istihbarat faaliyetidir. Sadece Gülen Cemaati gibi yapılar değil, bütün topluluk gruplarına dair bilgi sahibi olunması ve kamu görevlisi olacak kişinin herhangi bir toplulukla ne derecede bağlantılı olduğu ve bağlantılı olduğu topluluğun kamu görevini ifa etmesi açısından sorun oluşturup oluşturmayacağı araştırılmak durumundadır. Bu faaliyet sivil toplum kuruluşlarına, cemaate, tarikata vb. her türlü gruba yönelik istihbarat oluşturmak olup, araştırılan gruba özel olarak değerlendirilir. Diğer bir husus ise daha büyük çaplı ve genel bir değerlendirme olarak devletin dini cemaat, tarikat gibi yapıların oluşumuna bakış açısı, sivil toplum kuruluşu kurulurken hukuksal inceleme yanında güvenlik incelemesinin ne derecede yapıldığıdır. Çünkü Türkiye'de sadece Gülen Cemaati bulunmadığı gibi, Gülen Cemaati'nin "FETÖ" adı altında rahat hareket edememesinden yararlanabilecek birçok cemaat, tarikat, vakıf, dernek, sivil toplum kuruluşu bulunabilir. Bütün toplulukların ve kuruluşların, kurulmasına müsaade ediliyorsa daha sert hukuksal ve güvenlik inceleme yapılması gerektiği gibi bu denetlemeler düzenli hale getirilmelidir.

Cemaat, tarikat, vakıf, dernek, sivil toplum kuruluşları sadece Türkiye merkezli ya da İslam dini merkezli değildir. Diğer inançlara ve Türkiye karşıtı düşüncelere sahip olan cemaat, topluluk vb. kuruluşlarında Türkiye'deki faaliyetlerinin denetlenmesi gerekmektedir. İstihbarat, sadece askeri, emniyet, silahlı mücadele, diplomasi konularında kullanılacak bir araç değildir. Türkiye'de faaliyet gösteren, yabancı dil kültüründe eğitim veren okulların ve resmi olarak merkezinin ülke dışında olduğu bilinen kurum ve kuruluşlar takip edilmelidir. Okullardan mezun olanların gidişatları takip edilmesi gerektiği gibi, kurum ve kuruluş yöneticilerinin faaliyetleri düzenli olarak raporlanmalıdır. TİKA'nın dolaylı yoldan gerçekleştirdiği kültürel istihbarat faaliyetini, başka ülkelerin kuruluşları doğrudan ya da dolaylı olarak Türkiye içerisinde gerçekleştirebilmektedir. Bunun denetlenmesi, araştırılması ve yetkili makama gerekli raporun hazırlanması sorumluluğu, istihbarat faaliyeti yürütebilen birimlere ait olmalıdır.

4. 5. 3. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Sınır Ötesi Harekatlar

Darbe girişimi sonrasında Türkiye'nin, hem iç hem dış siyasette terörle mücadeleye karşı eskisine göre oldukça sert adımlar atmaya başlamıştır. Suriye sınırında gelişme gösteren PYD/YPG ve DAESH odaklı sınır ötesi harekatlar ise sınırdaki terörle mücadele konusunda bunun en önemli göstergelerindedir. 24 Ağustos 2016 tarihinde düzenlenen Fırat Kalkanı Harekatı ise bu konudaki ilk adım olmuştur. Ardından 2018 yılında Zeytin Dalı Harekatı ve 2019 yılında Barış Pınarı Harekatı düzenlenmiş ve bölgede terörle mücadele anlamında geniş çaplı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Kuzey Irak'a yönelik olarak 2019 yılında başlayarak 2020 yılında devam eden Pençe-Kaplan Operasyonları, PKK terör örgütünde birçok üst düzey mensubun etkisiz hale getirilmesini sağlamıştır. MİT ve Genelkurmay Başkanlığı, harekate dair askeri istihbarat kapsamında koordineli çalışarak sahada başarılı sonuçlar almıştır. Ancak gerek harekat esnasında, harekat öncesinde ve sonrasında devletin genel güvenlik ve istihbarat politikası bakımından yeterli önlemlerin alınmadığı görülmektedir. Bu olumsuzluklar giderilmeye çalışıldığı gibi bazıları hâla devam etmektedir.

Güvenlik birimlerini ve vatandaşı, harekat esnasında en fazla olumsuz durumla karşılaştıran olay ise açık istihbarat konusundaki dikkatsizliktir. 21. yüzyılın teknolojisi sayesinde çatışma alanında yaşananlar dâhil dünyadaki bilgilerin hızla yayılmasını sağlayan sosyal medya, bu konudaki en büyük mecradır. İnsanların ve kuruluşların sosyal medyadaki popüler olma, beğenilme ve daha fazla kişi tarafından takip edilme dürtüleri; ülkelerinin güvenliğini tehlikeye sokabilecek bilgilerin paylaşımına engel olamayabilmektedir. Bu yüzden insan hakları çerçevesince devlet yöneticilerinin bu konudaki denetimi oldukça önemlidir. İlk olarak Fırat Kalkanı'nda görülse de Zeytin Dalı Harekatı'nda giderek artış gösteren, harekattaki görevli personellerin sosyal medya paylaşımları; açık istihbarat açısından önemli bir zafiyet oluşturmuştur. Harekatta görevli personellerin sosyal medyadan harekatın durumuna dair yaptıkları paylaşımlar dışında, buldukları bölgede çektikleri veya çekindikleri fotoğraf ve videoların paylaşılması, terör örgütleri için kaynak oluşturmaktadır. Zeytin Dalı Harekatı'nda TSK tarafından duruma müdahale edilmiş ve oluşabilecek tehlikelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Bilgi Teknolojileri ve

İletişim Kurumu, sosyal medya sitelerini uyararak propaganda, manipüle etme, yanlış bilgi içerebilecek bilgilere müdahalede bulunduğunu belirtmiştir (Sabah, 2018). Fakat bu durum yeterli olmamıştır. RTÜK'ün alanına giren TV yayınlarda birçoğu canlı olmak üzere harekate dair özel bilgilerin verildiği programlar ve haberler yapılmıştır. Bu durumun en ileri boyutu ise 2019 yılında düzenlenen Barış Pınarı Harekatı'nda görülmüştür. Barış Pınarı Harekatı'nda görevli personellerin sosyal medyada paylaşım yapma hususunda gerekli önlemlerin önceki harekatlara göre çok daha iyi alındığını görmek mümkündür. Fakat hareket esnasında bölgeden canlı yayın yapıp, özel bilgiler veren TV programlarının tam anlamıyla denetlenmediği görülmektedir. Bölgedeki insanları ve harekatta görevli personelleri açık istihbarat konusunda tehlikeye sürükleyen bu çalışmalar giderek ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Sosyal medyadaki takipçi kazanma ve beğeni dürtüsü, TV kanallarındaki reyting mücadelesi ile beraber insan ve devlet güvenliğini tehlikeye sokabilecek boyutlara gelmektedir.

Türkiye'nin Suriye'de düzenlediği harekatlar, ABD, Rusya ve İran adına sorun oluşturmaktadır. Barış Pınarı Harekatı öncesinde güvenli bölge oluşturmak adına ABD'li yetkililerle bölgede havadan ve karadan devriye çalışması yapılırken, hareket öncesinde ve sonrasında Soçi Mutabakatı çerçevesinde Rus yetkililerle devriyeler sürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin bugüne kadar düzenlediği en geniş kapsamlı hareket olan Barış Pınarı Harekatı sonrasında bölgede el yapımı patlayıcıların temizlenmesi ve güvenli bölge oluşturulma çalışmaları devam etmektedir. Bölgeye doğru terör örgütlerinin saldırıları 2020 yılında da sürmektedir. Türkiye'nin operasyonlarını İdlid hattına kadar uzatması sonrası bölgede çatışmalar devam etmekte olduğu gibi ABD ile bölge üzerinde yapılan gizli istihbarat anlaşması, Türkiye'nin düzenlediği harekatlar nedeniyle 2020 yılında sonlandırıldığı belirtilmiştir (Reuters, 2020).

4. 5. 4. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Sonrasında MİT

16 Nisan 2017 Referandumu sonrasında Türkiye'nin yönetim şekli Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak belirlenmiştir. Referandum sonrasında ise Türkiye'deki kurum ve kuruluşların yapısı, anayasal düzen, referandum sonucuna

göre uyarlanmaya başlamıştır. 25 Ağustos 2017 tarihinde MİT, Cumhurbaşkanlığı'na bağlanırken; önceden MİT Müsteşarı'nın başkanlık ettiği ve 2012 yılında sekreterliği kurulan Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu'na, cumhurbaşkanının başkanlık etmesi ve MİT Müsteşarı'nın sekreterlik yapması kararı alınmıştır (TRT Haber, 2017). Böylelikle kuruluşu tamamlan Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu, cumhurbaşkanı başkanlığındaki ilk toplantısını 22 Ocak 2019 tarihinde yapmıştır. "MİT Müsteşarlığı", "MİT Başkanlığı" olarak değiştirilmiş ve "MİT Müsteşarı" unvanı "MİT Başkanı" olmuştur. Olağanüstü Hal Dönemi'nde çıkartılan 694 numaralı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilen bu durumlarda MİT personelinin alımında TSK Personel Kanunu ve diğer mevzuatlardan bağımsız olarak kendi elemanını kendi mevzuatına göre alacağı da belirtilmiştir (Resmi Gazete, 694. KHK). MİT Başkanı'nı soruşturma izni için cumhurbaşkanı onayı gerekeceği gibi MİT için TSK içerisinde her türlü soruşturma yapabilme yetkisi verilmiştir. (Resmi Gazete, 694. KHK).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İstihbarat, insanlık tarihinin bilinen ilk yıllarından itibaren günümüzde dahil varlığını sürdüren bir araçtır. Bu aracın tarihsel süreç içerisindeki gelişimine bakıldığında her devlet ve milletin aynı yaklaşımları göstermediği görülmektedir. Diğer birçok konuda olduğu gibi her devletin ve milletin kendine has özellikleri, istihbarat aracının kendi açılarından gelişimini sağlamıştır. Bu nedenle güvenlik konusu dâhilinde incelendiğinde, istihbaratın kültürel bir yapıda farklılıklara sahip olduğunu görmekteyiz. ABD istihbaratında teknoloji kullanımının ön plana çıkması, İsrail istihbarat teşkilatlarından MOSSAD'ın az nüfuslu ve oldukça kapalı bir yapıya sahip olması, Rusya istihbaratında KGB'nin çok nüfus, kapalı yapı ve fazla hiyerarşik bir örgütlenme içinde olması örnek gösterilebilir. Teknolojik gelişmeler diğer ülkelerde olsa da ABD'nin bu konudaki öncülüğü devam etmektedir. Bu öncülük, NASA örneğiyle uzay teknolojisi alanında olduğu gibi internet, bilgisayar, sosyal medya şirketlerini de kapsamaktadır. Bu yüzden ABD'nin bu konudaki gelişmişliği, istihbarat yapılanmasında teknolojik kültürü ön plana çıkarmıştır. MOSSAD, istihbaratın Yahudilikte kutsal sayılmasından dolayı dünyadaki birçok Yahudi dini mensubundan istihbarat toplayabilmeyi, bu kültürel yapı içerisinde geliştirmeye borçludur. Bu yüzden merkezinden az sayıda personel olsa da istihbarat potansiyeli oldukça fazladır. Rusya'da Sovyetler dönemi öncesi, sonrası ve günümüz fark etmeksizin istihbaratı yardımcı kuvvetten daha ileri bir durumda kullanmaya çalışmıştır. Nitekim devlet politikalarının, hangi alanda olduğu fark etmeksizin birçoğunda istihbarat tabanlı çalışmalardan faydalanılmıştır. Komünist ve "Demirperde Ülke" yapısını istihbarat teşkilatlarında oturtmayı başararak sağlam bir merkezi yapılanma oluşturmuş ve kendine has bir istihbarat kültürüne sahip olmuştur. Bu da Rusya güvenlik politikalarının sağlanmasını kolaylaştırmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde istihbaratın gelişiminde devletlerin ve milletlerin kendine has yapılarıyla istihbarat kültürü oluşması birçok faktöre bağlıdır. Siyasi ve ekonomik ideolojiler, ABD ve Rus istihbaratı için bu konuda örnek gösterilebilir. İnsan istihbaratlı sızma faaliyetinde coğrafi ve ırksal etkenler, istihbarat yapısını etkilemekte rol oynamaktadır. Bu durum; çekik gözlü, siyah tenli, sarı saçlı olmak gibi millete veya coğrafyaya bağlı bir şekilde fiziksel görünümün oluşmasından

kaynaklanabilmektedir. Bu nedenle istihbaratın metotları da, devletlere veya milletlere göre farklı olmak zorunda kalabilmektedir. Bu çalışmada farklı devletlerin istihbarat politikaları tarihsel süreç içerisinde değerlendirilirken, Türkiye'nin istihbarat politikaları da diğer devletlerle karşılaştırmalı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki kamu politikalarının yürütülmesinde istihbaratın öneminin ortaya koyulmasının yanı sıra, Türkiye'deki istihbarat ve siyasal gelişmeler arasındaki ilişkinin incelenmesi de söz konusudur. Çalışmanın yürütülmesinde hem tarihsel akış hem de siyasal gelişmeler arasındaki ilişki nedeniyle, gelişmelerin aktarılması esnasında konuların ayrı başlıklarla incelenmemesine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak istihbaratın ve siyasal gelişmelerin bağlantısı, konunun kamu politikalarını kapsamı sebebiyle bütünlümlü bir şekilde değerlendirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilmesi; Türkiye'nin geçmişteki ve mevcuttaki siyasal ve güvenlik sorunlarının giderilmesi hususunda, istihbarat aracının politik olarak ne kadar etkin kullanıldığı ve istihbarat gelişmelerinin siyasal gelişmelerden bağımsız değerlendirilemeyeceği ihtiyacı ile sağlanmıştır.

Türk istihbaratının başlangıcında, yine dönemin birçok milletinde olduğu gibi istihbaratın "bilgi" boyutunun yüzeysel olduğunu görmekteyiz. Bilinen ilk Türk devletlerinin Çin ile olan karşı istihbarat mücadelesinde zayıf kaldığını ve bunun sonucunda kültürel istihbarat etkisinde zor bir duruma düştüğü belirtilmektedir. Geç anlaşılan istihbaratın önemi, bu durumu düzeltmemiştir. "Börü Būdun" teşkilatlanması hakkında tam anlamıyla bir bilgi söylemek mümkün değildir. Fakat Türklerin, istihbaratın gücünü devlet geleneğine yerleştirdiği belirtilebilir. Bu nedenle günümüzde Türkiye'deki istihbarat ve siyaset ilişkisinden bahsedilirken genellikle kullanılan "derin devlet" kavramının kökeni bu zamana dayanmaktadır. Her zaman hazır olan, fakat sadece devletin zor zamanlarında ortaya çıkan bir anlayış hakimdir.

"Börü Būdun"un varlığı ve faaliyetlerinin tartışmaları dışında, Türklerde istihbarat mantığının gelişimi geç başlamıştır. Kavimler Göçü'nün ardından Avrupa, Batı Asya ve Anadolu'nun siyasi yapısı değiştiği gibi, Türklerin istihbarat faaliyetlerinden bahsetmek için tek bir bölge ya da devlet kullanılamamaktadır. Aynı

zamanda Türk devletlerinin; istihbaratı, kendi aralarında olan mücadelelerde de kullandığını görmekteyiz. Antik Yunan filozoflarından Aristo'nun da öğrencisi olan Büyük İskender'in fetihleri ve ardından yükselen Roma İmparatorluğu, Asya'dan gelen Türklere karşı Batı'nın gelişimidir. Türkler, kendi aralarındaki ve dış sorunlarındaki siyasi mücadeleler de istihbaratı daha fazla kullanmaya başlamıştır. Bu da istihbaratın gücünü arttırdığı gibi ileride istihbarat kullanımı için tecrübe oluşturmuştur. Batı'da ise Roma İmparatorluğu, yine Kavimler Göçü'nün sonucu olan Avrupa Hun İmparatorluğu ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Atilla'nın Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları'nı etkisi altına alması, bir sızma operasyonu ile sona ermiş ve kendisinden sonra gelenlerin siyasi çekişmelerinden dolayı Roma İmparatorluğu tekrar güç kazanmıştır. Ancak Roma İmparatorluğu'nun Türklere kıyasla büyük bir istihbarat kazanımı olduğunu belirtmeyiz. Komutanlar arasındaki haberleşme için kriptolama (şifreleme) yöntemi, Roma adına en bilinenidir. Roma'nın gücü, asker sayısından ve elindeki gücü savaşta kullanabilmesinden gelmektedir. Bu nedenle tam anlamıyla sağlam bir istihbarat kültürü oluşmamıştır.

Türklerin savaş yeteneği, savaşta fiziksel ve sayısal güç dışında taktiksel anlamında başarılı bir yapıda olması, diğer devletlerde olduğu gibi kendi istihbarat kültürünün oluşmasını da etkilemiştir. "Derin Devlet" kültürü ile gelişen istihbarat, devlet yapılanmasını şekillendirdiği gibi Batı ile olacak mücadele de istihbarat mantığına yaklaşımı güçlendirmiştir.

Türk devlet yönetiminde ağır basan "Hikmet-i Hükümet" (Devlet Aklı, Devletin Bekası) anlayışı, istihbarat ve siyaset ilişkisini şekillendiren en güçlü etkidir. Fakat bu anlayış, savaş sırasında kullanılan askeri istihbarat gibi değerlendirilemez. Türk devlet yönetiminde "bilinmeyen" ya da "gizli olan" yapının "devlet aklı" adı altında bir faaliyet yürütmesi söz konusudur. Bu faaliyetlerin gelişimi de istihbarat yöntemleriyle bağlantılı olması nedeniyle "derin devlet", "devlet aklı", "devletin bekası" kelimeleri adı altında Türkiye'nin istihbarat ve siyaset ilişkisini temellendirmiştir. Süleyman Demirel'in 2000 yılında Susurluk Kazası için, devletin gerektiği zaman rutinin dışına çıkabileceğini (hukuk dışı da hareket edebileceğini) belirten sözleri ve bu ifadeyi belirtme gücü buradan gelmektedir. Yani devlet, "devletin bekâsı" kavramına sığınabilmektedir.

"Hikmet-i Hükümet" anlayışı sadece Türklerde ağır kullanılan bir durum değildir. Diğer devletlerinde istihbarat ve siyaset ilişkisini şekillendiren bir "derin devlet" ya da "devlet aklı" organizasyonu bulunmaktadır. Devletlerin, istihbarat ve siyaset ilişkisi bağlamında organizasyonlarını kullanarak hareket etmesinde, faaliyetlerini hukuksal zemine oturtmayı başaranlar, daha rahat bir şekilde kullanmaya devam eder. Bu, hem istihbarat teşkilatlarının bilinen faaliyetlerine hem de "derin devlet" organizasyonu olarak daha kapalı gerçekleştirdikleri faaliyetler için meşrulaştırıcı bir uygulamadır. Örneğin ABD'nin, CIA ve NSA teşkilatları ile özellikle teknolojik ortamda erişmediği bir alan neredeyse yok denecek kadar azdır. Bunun en rahat meşrulaştırmasını 11 Eylül olaylarından sonra başarmıştır. Fakat 11 Eylül'ü kendi taraflarından gerçekleştirilmediğini tam anlamıyla kanıtlamayı başaramamışlardır. 11 Eylül sonrası gelen güvenlik yasalarıyla beraber kendilerine hukuki meşrulaştırma sağlamaya çalışmışlardır. Yine Snowden olayında olduğu gibi, insan hakları bakımından istihbarat aracını kullanma konusunda sınır tanımamışlardır. Ancak bu sınır tanımamanın ABD açısından bakıldığında, kendi bekaları için iç ve dış fark etmeksizin her yerden bilgi toplayarak önceden önlem alma meşruiyetini öne sürmüşlerdir. Bu yüzden ABD, "ABD'nin Bekası" için istihbarat elde etme konusunda herkesten ve her yerden bilgi (istihbarat) elde etme amacındadır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi sonrasında kendi içlerinde siyasi mücadeleler devam ederken Avrupa'da da Orta Çağ'ın getirdiği kilise ve sınıf sorunları sebebiyle istihbarat adına büyük gelişmeden söz edilemez. Fakat siyasi gelişmeler, güvenlik ve istihbarat konularına mutlaka etki etmiştir. Osmanlı'nın Bizans ile mücadelesinde Martolosları ve Akıncı birliklerini etkili bir şekilde kullanması, Türkler'de istihbarat kullanımının giderek önemli hale geldiğini göstermektedir. Sınır boylarına Türkmen göçebeleri yerleştirmek ve yine ele geçirilen yerlerde Martolosların teşkilatlandırmasını güçlendirmek, Osmanlı'nın istihbarat politikasına sahip olduğunun bir ifadesidir. Tabi ki istihbarat politikası olması, tam anlamıyla bir istihbarat kurumsallaşmasını sağlamamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sonrasında şehrin kozmopolit yapısına dokunmayarak farklı ülke ve kültürlerden olan insanlardan bilgi toplaması ise, istihbaratın mantığını ve kullanımını bilen bir kişi olduğunu gösterir.

Osmanlı, sınırlarını genişletip gelişmeye devam ederken 13. ve 14. yüzyılda yaşayan ünlü İtalyan düşünür Machiavelli'nin fikirleri, istihbarat ve devlet yönetimi arasındaki ilişki açısından günümüze katkısı bulunmaktadır. Devletin yönetimine dair Platon'dan da esinlenerek söylemlerde bulunmuştur. Fakat esas dikkat edilmesi gereken durum; Machiavelli'nin, Türk devlet yönetimindeki çok daha öncesinden var olan "Hikmet-i Hükümet" anlayışını ve mantığını Avrupa'ya anlatmasıdır. Dönemin yönetimi olan monarşiyi, daha rahat hareket etmelerini ve bunu "devletin bekası" adı altında kendilerini meşrulaştırarak yapabileceklerini belirterek siyasi yaklaşıma farklı bir boyut kazandırmıştır. Machiavelli'nin söylemleri sadece hükümdarlar ve kilise arasındaki ilişkiyi etkilememiş, Selçuklu Veziri Nizâmü'l Mülk'ün "Siyasetname"sine benzer bir "Avrupa Siyasetnamesi" ortaya koymuştur. Bunun içerisinde ordu yönetimine kadar birçok konuya değinmiş ve güvenliğe siyasi yönden bakış açısını farklılaştırmıştır. Coğrafi Keşifler ise istihbarat için dolaylı yoldan bir etkiye sahip olduğu gibi, Osmanlı'yı ticaret yolları açısından zor durumdan bırakmıştır. Bunun yanında deniz istihbaratının önemi artmış ve keşfedilen yerlerin hepsi yeni bir istihbarat "bilgisi" olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı gelişimini devam ettirmesine rağmen, Avrupa'da yaşadığı zorluklar ilk olarak Martoloslar üzerindeki yönetimini ve ardından sınır siyasetini zorlaştırmıştır. Enerji istihbaratı olarak da değerlendirebileceğimiz Coğrafi Keşifler, Avrupa'ya yeni kaynaklar ve bilgiler sağlarken; Osmanlı'nın sadece sınır genişletme politikası istihbaratın önüne geçmiştir. Hobbes ve Locke'un görüşleri ise karşılıklı olarak devletin müdahale alanını hukuki ve ekonomik boyutlarda şekillendirmiştir. Bu şekillendirmeyi 20. ve 21. yüzyıl güvenlik ve istihbarat politikaları adına değerlendirecek olursak; devletin güvenlik konusunda müdahale sınırlarını, güvenliğin sağlamlasında psikolojik ve sosyolojik etkilerini, güvenliğin geri dönüşümünü, birey ve devlet ilişkisi bakımından ortaya koymak adına önemli bir kaynağa dönüşmüşlerdir. Aydınlanma Çağı ise, insan hakları gelişmelerinin kaynağı olmakla beraber güvenliğin ya da daha doğru bir ifadeyle güvenliğe bağlı gerçekleştirilen istihbaratın, günümüz meşruiyeti için dayanak durumundadır. Machiavelli'nin, iktidarın gücü ve devamlılığı uğruna ortaya koyduğu sınırları belirsiz güç, Hobbes tarafından insan ve devlet tarafından güvenliğe bakış açısıyla incelenmiştir. Hobbes, güvenlik incelemesini gerçekleştirirken "devletin bekası"

kavramından öte, bireyin ve devletin devamlılığı konusunda bir ihtiyaç olarak değerlendirmiştir. Locke'un devleti daha kısıtlandırıcı yaklaşımı ise bu durumun hukuki boyutunu daha fazla ön plana çıkarmıştır. 20. ve 21. yüzyıl güvenlik uygulamalarındaki "insan hakları", "özgürlükler", "kısıtlamalar"; istihbaratın elde edilmesinde hukuki çerçeveyi oluşturmaktadır. Her devletin ise bu hukuki çerçeveye yaklaşımı farklıdır. İstihbaratın bu konudaki bağlantısı ise "kamu yararı" kavramıdır.

Yöneticilerin sadece uluslararası alanda değil, iç politikadaki gizli gücü de istihbarattır. Bu yüzden yöneticilerin siyasi durumlara göre Locke tarzında bir yaklaşım sergiledikleri düşünülse de gizli bir Makyavelist yapıları bulunmaktadır. Yöneticiler, insanların temel hak ve özgürlüklerini sağlam hukuk kurallarıyla korumaya aldıklarını belirtse de insanların telefonları hiçbir gerekçe yokken dahil istihbarat birimleri tarafından dinlenilebilmektedir. Aynı şekilde istihbarat birimlerinin çalışmaları, diğer kamu birimlerinden farklı metot ve işleyişlere sahip olması sebebiyle hiç kimseye fark ettirmeden iç politika da operasyonlar gerçekleştirilebilir.

Yargı bağımsızlığı bakımından oldukça güçlü olan ABD'de CIA ve NSA teşkilatları, sosyal medya ve internet şirketlerine, açıkta olmayan kişisel bilgileri kendileriyle paylaşmaları konusunda baskı yapmaları buna örnek gösterilebilir. Bu işi gayri resmi yürüten teşkilatların gücü ise, konunun yargıya taşınmadan gerçekleşmesidir. Sosyal medya şirketleri, kendilerine yapılan baskının istihbarat teşkilatlarından olduğunu bilmelerine rağmen konuyu yargıya taşımaları için kanıt bulamamaları, günümüzdeki Locke görünümü ancak Makyavelist yapılı yönetim örneğidir. Kamu yöneticileri yargıya müdahale edemediği için, bu alan konusunda uzman olan istihbarat teşkilatları "kirli iş" yöntemlerini başarıyla gerçekleştirmektedir.

Türkiye'deki kamu yönetimi, siyaset ve istihbarat ilişkisi de daha çok bu tarzdadır. Bunun en büyük örneği, 1980 ve 2000 yılları arasında yaşanan gelişmelerden birçoğunun açığa çıkmasıyla görülmektedir. İstihbarat teşkilatları hapse atacakları suçluları ASALA operasyonlarında kullanarak anlaşma yapabilmektedir. JİTEM, Abdullah Çatlı ve Susurluk Kazası örneğinde görüldüğü

gibi, devlet-bürokrasi-yeraltı dünyası ilişkileri de en büyük örnekleri oluşturmaktadır.

1980 sonrası Özal döneminde oluşturulan neoliberal politikalar; güvenliği, ekonomik çalışmaların gerisinde bırakmıştır. Askeri darbe sonrasında istihbaratta dâhil sivilleşme adına birçok adım atılsa da askeri vesayetinin etkisinde olmayan politikaların gerçekleştiği söylenemez. 1980 sonrasında ASALA ve PKK başta olmak üzere terörle mücadele adına yürütülen gayri resmi politikalarda bunu desteklemektedir. Neoliberal politikalar, özelleştirme gibi faaliyetlerle devletin ekonomik yükümlülüğünü azaltıyor görünümü verse de güvenlik ve istihbarat açısından daha büyük ekonomik sorunları geliştirmektedir. Hukuka uygun ve ekonomik açıdan devlete karşı olumlu gözükken, devletin özel sektöre devrettiği faaliyetler, gerekli istihbarat politikalarının uygulanmaması sonucu genel ekonomiye ve ulusal güvenliğe zarar vermektedir. Özelleştirme faaliyetlerinin izin verildiği Almanya'da, özel şirketin dahi farklı bir ülkeye ya da ülke içindeki herhangi bir firmaya satılmasının takibi, neoliberal politikalar içinde gerçekleşen güvenlikçi yaklaşımın ürünüdür. Bu nedenle ekonomik çıkardan önce ulusal güvenliği ön plana çıkaran bir politika söz konusudur.

21. yüzyılda neoliberal politikalar AKP iktidarı ile devam ederken, süreç içerisinde Özal döneminden farklı olarak büyük bir sivilleşme başarısı yakalanmıştır. Fakat 21. yüzyıldaki Türkiye ekonomik sorunlarına bakacak olursak özelleştirmenin güvenlik boyutuyla bağlantılı kesin ve tatmin edici bir çalışmadan söz edemeyiz. Ekonomik istihbaratın başarılı bir şekilde uygulanmaması ise 2020 yılına doğru seyreden ekonomik sorunlarla kendini göstermiştir. Ekonomik kapsam, sadece para politikasını ayarlamak dışında bu politikanın güvenli bir şekilde uygulanmasını sağlayacak istihbaratı da kapsamak zorundadır. Devletin ekonomik yükünü azaltmak için özelleştirme çalışmalarında, istihbarat denetlemesi ve kontrolü sürekli devam etmek durumundadır. Aynı zamanda yurt dışından olan veya yurt dışı bağlantılı ama Türk olan ve Türkiye'de büyük çaplı parasal çalışmalarda bulunan kişilerin denetimi önemlidir. Bu denetimler, vergi denetlemelerinden farklı olarak milli güvenlik boyutlu olmalıdır. Bu tür kişi ya da kurumların ülke içerisinde mülkiyet alım-satım, ticari ilişkiler, vakıf ve dernek bağlantıları, soy ağacı ve aile ilişkileri gibi durumları

milli güvenlik bağlamında takip edilmek zorundadır. Dış bağlantılı kişiler ya da kurumların, yüksek boyutlardaki vergilerini zamanında ödemesi; kişi ya da kurumun ekonomik desteğinin kendisini stratejik olarak önemli gören yabancı bir devlet ya da şirket tarafından sağlanabileceği anlamına da gelebilmektedir. Aynı durumu Türkiye, TİKA gibi araçlarla kapalı bir şekilde gerçekleştirebildiği gibi, işbirliği ve ticaret anlaşmalarıyla açık olarak yapabilmektedir. İnşaat-Müteahhitlik, savunma sanayi ve tekstil sektörleri örnekleri Türkiye için bu konuda son yılların en çok öne çıkanlarıdır.

İnsan hakları ve özgürlüklerinin daha geniş kapsamlı olması yanında buna bağlı olarak bireylere ve kurumlara bağlı hukuk politikalarının değişimi, realist ve neorealist güvenlik yaklaşımlarını daha da arttırmıştır. Bu yaklaşımların "kuşkuculuk" ve "gücü elde tutma" özellikleri, istihbaratın kullanım mantığıyla birlikte 21. yüzyılda geniş kapsamlı istihbarat politikaları oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. ABD istihbaratının sosyal medya ve internet kontrolü, Almanya'nın ekonomik konu olan özelleştirme hususundaki ulusal güvenlik öncelikli tutumuna kadar her alanda istihbarat düşünölmek durumundadır. 2019 yılında Tunus'taki patlama sonrası kamu binalarına girişte peçenin yasaklanması da insan hakları ve özgürlükler ile güvenlik ve istihbarat ilişkileri açısından değerlendirilmektedir. Aynı zamanda güvenlik ve istihbaratın geniş kapsamını belirtmesi yanında toplumsal olarak "insan hayatı" önceliği doğrultusunda, yaşam tarzı ve bazı özgürlüklere müdahale edebilme meşruiyeti sağlanmaktadır. Birey-devlet ilişkilerinde klasik bir istihbarat tartışması olan "telefon dinlenmesi" de yine "insan hayatı" önceliği meşruiyetine dayanmaktadır. Özellikle terör olayları, bomba patlatma, uyuşturucu ve fuhuş trafiği gibi konularda telefon ve sosyal medyalardan elde edilen istihbaratın büyük önemi vardır. Gerekli dinleme ve takibin yapılması için savcılık izni gibi hukuku ve bürokratik aşamalar, istihbaratı yavaşlatabilmektedir. Hukuku ve bürokratik önlemler alınmadığı takdirde ise denetimsizlik ve şahsi suç sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden istihbaratın hukuki ve bürokratik boyutları, hem vatandaşlar hem de istihbaratçılar açısından çok kapsamlı ve tatmin edici olmak durumundadır.

İstihbaratın hukuki ve bürokratik boyutlarına Türkiye açısından bakıldığında, insan hakları ve özgürlüklerinin ötesinde iç siyasi tartışmalar ağırlıklıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, dönemin politik yapısı itibariyle iç siyasi sorunlarda istihbarat etkisi görülmemektedir. Bunun nedeni küresel savaş durumları ve savaştan yeni çıkan Türkiye'nin öncelikli milli güvenlik sorunlarıdır. İlk yıllarda çıkan isyanlar ve bazı siyasi olaylar, dış istihbarat ağırlıklı düşünülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise yeni dünya dengeleri çerçevesinde Türkiye iç siyaseti de şekillenmeye başlamıştır. Özel Harp Dairesi ve MAH/MİT'in gelişimi milli güvenlikle olduğu kadar iç siyasi sorunlarla da bağlantılıdır. Darbeler ve askeri vesayetın etkisiyle de tam anlamıyla sağlanamayan bir siyasi sistem ve istihbarat, iç içe gelişme göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında askeri vesayetın etkisinde bir istihbarat gelişimi olduğunu belirtmek, bu bağlamda daha doğrudur. Özel Harp Dairesi'nin Genelkurmay bünyesinde olması dışında MİT Müsteşarlığı'na asker kişilerin getirilmesi de bunun doğal bir sonucudur. Bu nedenle tam anlamıyla hükümet ve istihbarat teşkilatları ilişkisi sağlanamamıştır. Hükümet için dönemin ideal istihbarat birimi Emniyet İstihbarat Birimi'dir.

1970-1980 döneminde ise yine MHP'nin Ülkücü yapılanması, istihbarat gelişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Dönemin birçok olayı tartışılmaya devam etse de 1990 sonrası ortaya çıkan gelişmeler ile 1970 ve 1980 yılları arasındaki MHP-İstihbarat ilişkisi doğrulanmaktadır. İstihbarat yönetimi açısından Ülkücülerin, yapılanma ve yetiştirilme tarzları ile istihbarat adına değerlendirilmesi söz konusudur. Fakat 1990 sonrasında bu durum, günümüze kadar etki eden bir patronaj sorununa dönüşmüştür. Devlet, Ülkücülerini kullandığını ya da kullanmak durumunda olduğunu belirtirken Ülkücülerin sadece istihbarat değil, genel olarak güvenlik birimlerinde söz sahibi olması bu şekilde başlamıştır.

1980 sonrası artan terör olayları, Türkiye istihbaratının odak noktasıdır. Öncesinde ideolojik sorunlara karşı çalışmalar yapılırken, ASALA ve PKK sorunları ideolojik terör örgütü olmanın ötesinde bir sorun oluşturmuştur. 1980 sonrasında diğer bir önemi ise, istihbaratta sivilleşme adımlarıdır. Hiram Abas'ın müsteşar yardımcılığıyla bu konuda ilerleme gösterilse de 1990 sonrasında tam anlamında sivilleşme başlamıştır. ASALA'ya karşı verilen mücadele örneği ile hükümet ve

istihbarat ilişkileri başarılı yönetilmiştir. Bunun içerisinde hukuk dışı ilişkilerin meşru görülmesi, terörle mücadelenin ve devletin bekasının ürünüdür. Fakat PKK ile mücadele de hükümet, istihbarat ve ordu ilişkisi tam anlamıyla başarılı değildir. Ordu bakımından JİTEM'in kurulması ve faaliyetleri, ASALA ile mücadele de gösterilen gayri resmi ama meşru ilişkiye benzemektedir. PKK sorununun Kürt milliyetçiliği politikasıyla bağlantılı olması ise, işin iç siyasi boyutunu ön plana çıkarmış ve hükümetin iç siyasi düşüncelerle hareket etmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum Türkiye'nin siyasi yapısına özgü olmamakla birlikte doğal bir durumdur. JİTEM ile bağlantılı olduğu belirtilen faili meçhul cinayetler, cumhurbaşkanı da dahil Kürt sorunu çalışmasında bulunan ünlü isimlerin öldürülmesi, ekonomik krizler ve Susurluk Olayı da istihbarat ve siyaset ilişkilerinin bir sonucudur. 28 Şubat ve Batı Çalışma Grubu ile ordunun etkisi artsa da istihbarat bakımından en önemli gelişmeler Şemdin Sakık ve Abdullah Öcalan'ın yakalanmalarıdır. ASALA'dan sonra terörle mücadele de ve Türkiye'nin siyasi tarihinde hem o zaman hem de sonrası için önemi büyüktür. Sebebi ise Öcalan'ın getirildikten sonra idam edilememesi ve Çözüm Süreci'nde kullanılmasıdır. Dönemin siyasi ve hukuki sonuçları, sonrasında yaşanan milli güvenlik ve istihbarat politikaları içinde siyasi sonuçlar doğurmuştur.

21. yüzyılda AKP hükümetleri için istihbaratta sivilleşme sorunları ortadan kalkmıştır. Koalisyonlar Dönemi sonrasında tek parti iktidarının ekonomide karşılığı alınmaya başlasa da; Özal dönemi neoliberal politikaları, AKP iktidarı döneminde em üst seviyeye ulaşmıştır. Öncelikli olarak ekonomik adımların atılmasında 2001 krizinin ve Öcalan'ın getirilmesi sonrasında terör olaylarının azalmasının da etkisi bulunmaktadır. Ekonomik sorunlarla mücadele de Türkiye şartlarına göre istihbarat politikalarının uygulanmadığı ise sonradan yaşanan gelişmelerle kendini göstermektedir.

ABD'nin Irak'ı İşgali, PKK'nın bölgede yeniden aktif hale gelmesi ve AKP ile 28 Şubat döneminden devam eden ideolojik siyasi sorunlar ve Fethullah Gülen Cemaati'nin giderek güçlenmesi, Türkiye istihbaratının yeni ve eskisinden daha güçlü hale gelmiş sorunlarına dönüşmüştür. Irak işgali sonrasında DAESH ve Suriye'de PYD örgütlenmesi başladığı gibi, Kuzey Irak'ta PKK'nın gücü terörle mücadelede yeni stratejileri zorunlu kılmıştır. Hükümetin bu konudaki en güçlü

adımı "Kürt Açılımı"dır. MİT'in oldukça etkili rol üstlendiği süreçte, hükümet ve istihbarat ilişkisi oldukça başarılıdır. Fakat ilişkilerin başarılı olması, uygulanan politikaların sonuçlarını olumlu yönde etkilememiştir. Gülen Cemaati'nin emniyet içerisindeki yükselmesi, 2010 sonrası dönem için tehlike oluşturmuştur. Ulusal güvenlik ve istihbarat politikalarını en fazla meşgul eden sorun, 28 Şubat Süreci'nin devam etmekte olan sonuçları ve döneme dair etkisidir. 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve E-Muhtıra'ya bağlı iç siyasi sorunlar, ulusal güvenlik sorunları ile aynı anda gelişmiştir.

2007 sonrasında Cumhurbaşkanlığı'nı da kazanarak 2008 yılında kapatılma davasından beraat eden AKP için, bürokratik ve hukuku engeller giderek azalmaya başlamıştır. Bu da Kürt Açılımı'nın üzerine daha rahat gidilmesini sağlamıştır. Dış politikada ise TİKA etkisi giderek artarken, Gülen Cemaati'nin başta Türkçe Olimpiyatları olmak birçok faaliyeti hükümet ile iç içe geçmiştir. Bu nedenle Türkiye'deki istihbarat politikaları, iç siyasi sorunlar dahilinde gelişim göstermiştir. Hükümetin, kendine yakın bir isim olan Hakan Fidan'ı MİT'te müsteşar yardımcısı ve ardından müsteşar yapması ise siyasi mecburiyettir. Gülen Cemaati'nin ön ayak olduğu Ergenekon ve Balyoz Davaları ise, siyasi gelişmelere bağlı olarak gelişen yanlış bir istihbarat politikasının sonucudur. AKP hükümetine muhalif olan tarafın anti-demokratik baskısı, AKP'yi Gülen Cemaati'ni kullanmaya/beraber olmaya zorlamıştır. AKP adına 28 Şubat ve sonrasında yaşananların tecrübesi, bürokrasi ve siyaset içerisinde güçlü olmayı mecbur kılarken, Gülen Cemaati'nin bu fırsatı değerlendirmesi kaçınılmaz olmuştur. AKP siyasi kadrosu ve tabanıyla, bu kadro ve tabana muhalif olan kesimin 1990'lı yıllardan 2010'lu yıllara kadar olan sert siyasi çekişmesi, istihbaratın gelişimi bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Oslo Görüşmeleri kaydının sızdırılması ile başlayan gerilimde ise istihbarata dair siyasi değerlendirme söz konusudur. Görüşmelere Hakan Fidan'da dahil üst düzey MİT personelinin gitmesi doğrulansa da istihbarat politikaları, teröristlerle görüşmek bakımından duygusal etki şeklinde algılanmıştır. Ancak Türkiye ya da diğer ülkeler fark etmeksizin, teröristlerle görüşmelerde dahil olmak üzere "Kirlilişler"i istihbarat teşkilatları yürütür. Bu nedenle bu konuda hesap vermesi gereken makam istihbarat teşkilatları değil, hükümettir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip

Erdoğan'ın, Hakan Fidan'ı görüşmelere kendisinin gönderdiği belirtmesi beyanı ise bu konuda dikkat edilmesi gerekendir (Milliyet, 2011). Vatandaşın ise bu konuya yaklaşımı, terör örgütüyle görüşme yapılmasının yanlış olmasıyla bağlı duygusal tepkidir. Bu nedenle, bu konuda açıklama yapma ve siyasi sorumluluğu üstlenme hükümete aittir. Çözüm Süreci gibi buna bağlı daha sonra gelişen olaylar adına istihbarat bürokrasisi ve hukuku, milli güvenlik sorunlarından ayrı olarak iç siyasi sorunların gelişiminden etkilenmiştir. Çözüm Süreci, FETÖ, MİT Tırları, İfade Krizi gibi olaylarda, MİT'in çalışmasını kolaylaştıran hukuki gelişmeler ise iç siyasi sorunların sonucudur. Gerektiği zaman terör örgütü üyeleriyle görüşebilme konusunda her türlü yetkiyi kullanabilmekten, MİT Müsteşarı ve görevlileri hakkında savcılık soruşturması yapılabilmesinin Başbakan iznine bağlı olmasına kadar güçlü bir yasal hakları bulunmaktadır.

Hakan Fidan'ın 7 Haziran 2015 seçimlerinde aday olmak için istifa etmesi ve ardından dönemin başbakanı Erdoğan'ın kendisine güvenmek hakkındaki sözleriyle görevine tekrar dönmesi de yine dikkat edilmesi gereken bir konudur. Günümüzde halen görevine dikkat eden Fidan'ın MİT Müsteşarlığı sonrası teşkilat içi akademik gelişmeler göz ardı edilemez. Ancak Erdoğan'ın sözü sonrasında, uzun süren müsteşarlığı ve bürokratik hayatını bu konuda devam ettirmesi, Erdoğan'ın istihbarata bakış açısıyla bağlantılıdır. Bürokrasi içerisinde birçok kişi, 18 yıldır devam eden AKP hükümetleri döneminde yine AKP içerisinde siyasi kadrolarda görev almayı başarmıştır. Hakan Fidan ise bu konuda en büyük istisnayı oluşturmaktadır. İstihbarat gibi bir yapılanmanın başkanlığında uzun süredir bir isim değişikliği görülmemesi, istihbarat politikalarının uygulanması adına kurumsal değil, kişisel yaklaşımların tercih edildiğinin göstergesidir.

Ergenekon ve Balyoz Davalarının istihbarat politikalarına bürokratik ve hukuki etkisi, Çözüm Süreci'nden 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne kadar olan süreç için koordinasyonsuzluğun kanıtıdır. 2012 yılında Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu Genel Sekreterliği toplantısının yapılması bunun önüne geçememiştir. İstihbarat teşkilatları ve diğer güvenlik birimlerinin koordinasyonu, 15 Temmuz sonrasında güçlenmiş ve terörle mücadele hususunda eskiye oranla daha olumlu sonuçlar alınmıştır. Bununla birlikte insansız hava araçları gibi istihbarata dair

teknolojik çalışmaların geliştirilmesi ve terörle mücadele hususunda ağırlıklı olarak kullanılması, istihbarat adına olumlu etki oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin istihbarat yapılanması, kurumsallaşmasını tamamlama konusunda yavaş olsa da kendine ait istihbarat kültürü oluşturmayı başarmıştır. Bu kültürün "Derin Devlet" ismiyle adlandırılması siyasi söylemlere ait olmakla beraber doğru olduğu gibi, daha çok iç ve dış siyasetin yürütülmesini sağlayan bir yapı olarak konumlandırılmalıdır. 1980 sonrasında yeni sağ akımı yöneticilerinin istihbarat teşkilatlarına ilgisinin bulunması ve askeri vesayetin önüne geçerek kendilerine bağlamak istemeleri, iç siyasi sorunların zorunlu bir sonucudur. İstihbarat teşkilatlarının milli politikadaki başarısı ise daha çok teknokratik özellikleriyle bağlantılıdır. Uzun süredir devam eden AKP iktidarı dışında, öncesinde yaşanan hızlı ve sürekli yönetim değişimleri, istihbaratın kurumsallaşmasını zorlaştırmış, fakat istihbarat kültürünü etkilememiştir. Bu nedenle istihbaratta "ABD ekolü", "Rus Ekolü", "İsrail ekolü" gibi yaklaşımlar içerisinde "Türk Ekolü" eklenebilecek düzeye gelinmiştir.

İstihbaratın iç siyasi sorunlarla gelişim göstermesi nedeniyle hukuki ve bürokratik adımlar, vatandaşlar açısından tam anlamıyla "meşru" olmak zorundadır. İstihbarat teşkilatları görevini icra ederken, insanların bunu yasal sorunlarla bağdaştırmaması için gerekli hukuk kuralları daha ayrıntılı hale getirilmelidir. Aynı zamanda gerekli kanallar aracılığıyla hukuki bilgilendirmeler düzenli olarak yapılmalıdır. Bu hukuki düzenlemelerin içerisinde sadece istihbarat teşkilatları değil, medya organları da kapsam içine alınmalı ve denetimler sıklaştırılmalıdır. "Basın ve İfade Özgürlüğü" adı altında yanlış haber ve algı operasyonu oluşturarak "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek" gibi suçların ifade özgürlüğünden farklı boyutta olduğu konusunda yeterince kamuoyu aydınlatması yapılmamaktadır. Bu tür sorunlar, ulusal güvenliği ve istihbarat politikalarını olumsuz olarak etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanlı, E. (2019). ASALA Terör Örgütü Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 60-74.
- Acet, G.S. & Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 59-76.
- Ağır, O. & Sezik, M. (2015). Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları, *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 95-123
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1). 55-72.
- Akkor, N. (2019). *Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları: Adana Görüşmeleri*. Doktora Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli
- Aktaş, A. (2011). Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşümü. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 7-47.
- Alakel, M. & Yıldırım, A.S. (2014). 11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 135-165.
- Alıcı, L. (2007). *Haşhaşiler ile Hizbullah Terör Örgütü'nün Öğreti, Örgütlenme ve Sosyo Ekonomik Yapılarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa
- Angın, M. & Bedirhanoglu, P. (2013). AKP Döneminde Türkiye'de Büyük Ölçekli Özelleştirmeler ve Devletni Dönüşümü, *Praksis Dergisi*, 30, 77-99
- Anhegger, R. (1942). Martoloslar Hakkında, *Türkiyat Mecmuası*, 7(1) Ocak, 281-320.
- Arslan, M. (2012). Tarihi Süreçte Türkçe'nin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 167-188.
- Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat. (2017). *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, No:148, İstanbul: Seçil Ofset Baskı
- Asker, A. (2013). Rusya Federasyonu İstihbaratı'nda Dönüşüm. Yılmaz, S. (Ed.) içinde, *İstihbarat Bilimi* (s.29-48). Ankara: Kripto Yayınevi
- Atalay, S. (2018). *Siber İstihbaratın Kamu Güvenliği İçin Rolü ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Atay, M. (2002). Rusya Gizli İstihbarat Servisleri: KGB'nin Kısa Tarihi, *Avrasya Dosyası Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 309-322.

- Ateş, H. (2016). *İstihbarat Konferansları*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Ateş, H. (2012). *Kamu Güvenliğinde İstihbarat Sisteminin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Atılır, A. (2018). *Türkiye'de İstihbarattan Sorumlu Kurumların Yapısı, Faaliyet Alanları, Aralarındaki Bilgi Paylaşımı ve Sorunların Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2005). "Öcalan - Türkiye" Davası, Başvuru No: 46221/99, Strazburg
- Ayan, E. (2011). Tarihçi Bakışıyla Büyük Ortadoğu Projesinin Türkiye Kapsamı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı 3(1), 19-33.
- Aydın, N. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat*, İstanbul: Paraf Yayınları
- Aygen, M. (2018). Ordu-Siyaset İlişkileri: Türkiye Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 248-266.
- Aysal, N. (2007). Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da Haberalma, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 10(40). 523-543.
- Baba, G. & Karagül, S. (2012). Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi. *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 18-42.
- Babaoğlu, R. (2013). 6-7 Eylül 1955 Olayları'nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Students*, 6(2), 1349-1371
- Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası*. İstanbul: Etkileşim Yayınları
- Baltacı, S. (2017). *Sosyal Medya Üzerinden Elde Edilen İstihbaratın Güvenlik Maksatlı Kullanılması*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Bayati, N. (2016). Irak Türkmenlerinin Uğradıkları Asimilasyon Politikaları. *ORSAM İhtisas Atölyesi: Öğrenci Makaleleri Derlemesi*, 85-98.
- Bayoğlu, E. (2012). *Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Berkkan, K. (2017). *Alamut'un Efendisi Hasan Sabbah ve Haşhaşiler*, İstanbul: Eftalya Kitap
- Biçer, S. (2017). Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 435-464.
- Bilgiç, A. (2011). "Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek, Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29), 123-142.

Birecikli, İ. B. (2011). Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876). *Uluslararası Tarih Çalışmaları Dergisi*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı 3(1), 81-103.

Bozkurt, İ. (2013). *Terör, PKK ve Dış Destek*. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa

Bölükbaşı, M. (2012). Milli Görüş'ten Muhafazakar Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 166-187.

Celep, A. (2018). *Niccolo Machiavelli Bağlamında Siyaset ve Ahlak İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum

Clausewitz, C.W. (2018). *Savaş Üzerine* (Çev. Fahri Çeliker). İstanbul: Alfa Yayınları (Eserin orijinali 1832 yılında yayınlanmıştır.)

Curtis, J. (2013). 11 Eylül 2001 Sonrasında ABD İstihbaratında Reform. Yılmaz, S. (Ed.) içinde, *İstihbarat Bilimi* (s.21-28), Ankara: Kripto Yayınevi

Çağlak, A. (2019). *Türk ve Rus İstihbaratı*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara

Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergibilimsel Analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 24-38.

Çakır, N. (2013). *Türkiye'nin Güvenliği ve Terörizm*. Ankara: Korza Yayıncılık

Çam, M.M. (2014). Ermeni Terör Örgütleri ve ASALA, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(61), 1720-1736

Çelikçi, A. & Kakışım, C. (2013). İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 83-99.

Çolakoğlu, E. (2018). Soğuk Savaş Dönemi Askeri Darbeleri ve ABD: Türkiye ve Yunanistan Örnekleri. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 76-92.

Dedeoğlu, N. (2016). Önsöz. Ergin, I. (Ed.) içinde, *Savaş Göç ve Sağlık*, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. 9-16.

Değer, M.E. (2016). *Bir Cumhuriyet Düşmanının Portresi: Fethullah Gülen'in Derin Misyonu*, Ankara: Alibi Yayıncılık

Demirel, G. (2017). Terör Örgütlerinin Kimlik İnşasında Etkisi: PYD-YPG ve Suriye'de Kürt Kimliği. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 25-41.

Dilaveroğlu, E. (2012). 28 Şubat Süreci ve Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak TÜSİAD'ın Sürece Bakışı. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(3), 59-74.

Duran, H. & Özdemir, Ç. (2012). Türk Dış Politikalarına Yansımalarıyla Arap Baharı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2) 181-198

Emeklier, B. (2011). Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırılmalı Bir Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 99-123.

Emiroğlu, A. (2011). 27 Mayıs 1960 İhtilâli ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi. *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçin MYO Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 13-27.

Ercan, H. (2006). *Tarihi Derinlik İçerisinde Soğuk Savaş Sonrası Dünya'da Yeni İstihbarat Kavramı*. Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdoğan, Ş. & Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti: Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 14(1), 5-37.

Eren, V. & Aydın, A. (2014). Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 197-205.

Erhan, Ç. (2004). ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül'ün Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), 123-149

Erken, A. (2014). Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi, *İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(7), 135-162.

Eroğlu, H. (2003). Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22(34), 11-33.

Eymür, M. (1999). *Analiz: Bir MİT Mensubunun Anıları*, İstanbul: Milliyet Yayınları

Ganser, D. (2005). *NATO's Secret Armies: Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*, Contemporary Security Studies, London

Gerger, H. (2006). *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları

Gevgilili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayınları

Göç, E. (2013). Türk İstihbaratı'nın Tarihsel Gelişimi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 85-111.

Gör, E. (2018). *II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı*, Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Göksu, E. (2009). Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2009, 2(6). 266-281.

Gömeç, S. (2004). Atilla'nın Çocuklarının Adı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36), 117-122.

- Güldiken, N. (2006). Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 169-182.
- Gülener, S. (2007). Türk Siyaseti'nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 36-67.
- Güllapoğlu, F. (1991). Türk Gladio'su İçin Bazı İpuçları. *Tempo Dergisi*, 24, 9-15.
- Gülmez, N. & Tahancı, B. (2014). Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 14(28) 199-216.
- Gündüz, Ş. (2002). Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(1), 1-21
- Gürler, R.T. & Özdemir, Ö.B. (2014). El-Kaide'den Post Kaide'ye Dönüşüm: IŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, , 1(1), 113-155.
- Güven, D. (2005). *6-7 Eylül 1955 Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Hardaroğlu, C. & Tatlısu S. (2016). Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkisinin Politik Ekonomisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-41.
- Hasanov, H. & Katman, F. (2019). Soğuk Savaş Döneminde ABD ve SSCB'nin Politik İstihbarat Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(2), 1138-1150.
- Haspolat, E. (2006). Devlet Güvenlik İlişkisinin Değişen İçeriği: Dünyada ve Türkiye'de Özel Güvenlik. *Bilim, Eğitim, Toplum Dergisi*, 4(13), 60-79.
- Heper, M. (2010). *Türkiye'de Devlet Geleneği*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Hobbes, T. (2007) *Leviathan*. (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Eserin orijinali 1651 yılında yayınlanmıştır.)
- İnaç, H.& Aktaş, F. (2013). 11 Eylül 2001 Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 34
- İşeri, R. (2008). *Türkiye'de Etnik Terör: ASALA ve PKK Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kaan, O. (2019). 2017 Anayasa Değişikliği İle Yeni Hükümet Sistemi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 14-28.
- Kahn, D. (2001). An Historical Theory Of Intelligence, *Journal of Intelligence and National Security*, 16(3), 79-92.
- Kapıcı, H.Z. (2015). Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün İstihbarat Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(33), 261-278.

- Karabulut, A. (2013). Dünya Tarihinde İstihbaratın Önemi. Yılmaz, S. (Ed.) içinde, *İstihbarat Bilimi*, (s.239-254). Ankara: Kripto Yayınevi
- Kardaş, T. & Erdağ, R. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 167-194.
- Karpat, K.H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Karpat, K.H. (2011) *Türk Siyasal Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Karlı, N. (2019). FETÖ Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi: Trabzon İlahiyat Fakültesi Örneği. *Bilimname*, 2019(37), 1187-1210.
- Kaypak, Ş. (2011). Güvenlikte Yeni Bir Boyut: Çevresel Güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 1-22
- Kent, S. (2003). *Stratejik İstihbarat*, (Çev. Yasemin Özbek, Nazlım Şüküroğlu Arıca), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Jeopolitik Strateji Terör Dizisi 13, Ankara (Eserin orijinali 1949 yılında yayınlandı)
- Keser, B. "Osmanlı Devleti'nde Martolos Teşkilatı". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12, 267-275.
- Keser, U. & Özdal, B. (2011). Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Kişiler ve Mekânlar Tarihine Kesitsel Bir Bakış. İkinci Uluslararası TMT Sempozyumu, 1(1) (s.409-468). TMT Derneği ve KKTC Üniversiteleri
- Keskin, H. (2017). *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın Türk Dış Politikası'ndaki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik
- Kıprovska, M. (2004). *The Military Organizations Of The Akincis In Ottoman Rumelia*. Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Koçal, V. (2012). "Çevre"den "Merkez"e Yönelim Bağlamında Türkiye'de Muhafazakârlığın Dönüşümü: Siyasal İslamcılıktan Muhafazakâr Demokratlığa AK Parti Örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 81-111.
- Köseli, M. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin İstihbarat Analizinde Kullanılması. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(21), 87-117.
- Köymen, M. (1957). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Kuruluşu, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 15(4), 97-108.
- Kulak, Ö. (2017). Platon'dan Strauss'a: Düzenin Kurulmasında ve Korunmasında Soylu Yalının Rolü. *Vira Verita Dergisi*, (5), 35-48.
- Kuloğlu, A. (2010). ABD'nin Yeni Afganistan Stratejisi ve Türkiye'nin Durumu. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2(3), 59-64.

Küçük, A. (2017). *George W. Bush Döneminde ABD'nin Türkiye Politikasında PKK (2000-2008)*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Nizamü'l-mülk. (2015). *Siyasetname*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Oğuzlu, Tarık. (2012). Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4(42), 8-17

Öcal, M. (2017). Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991). *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 166-185.

Özbey, A. U. (2018). *Güney Koreli Misyonerlerin Türkiye'deki Faaliyetleri*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul

Özçelik, M. (2016). *Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğiyle AK Parti*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Özer, M. (2017). 12 Mart ve Dış Güçler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Darbeler Tarihi Özel Sayısı 3(2)*, 39-59

Özkan, E. & Özdemir, H. (2014). Nitelikli Terör Örgütü Üyesi Kaynağı: KCK Siyaset Akademisi Örnek Olay Çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 49-60.

Öztürk, H. (2018). FETÖ Üzerine Bir Analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 175-191.

Pala, H. (2010). *İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları (1938-1950)*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon

Pehlivanlı, H. (1998). Atatürk Dönemi Milli Emniyet Hizmetleri Teşkilâtı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 14(40), 159-205.

Papic, M. & Noonan, S. (2011). Sosyal Medya Bir Protesto Aracı. (Çev. Ece Dünder). *Türk Kütüphaneciliği*, 25(1), 165-172.

Resmi Gazete, Sayı: 7460 Tarih: 18 Mart 1950

Resmi Gazete, Sayı: 27511 Tarih: 17 Şubat 2010

Resmi Gazete, Sayı:29818 Tarih: 1 Eylül 2016

Resmi Gazete, Sayı: 29062 Tarih: 16 Temmuz 2014

Resmi Gazete, Sayı: 28983 Tarih: 26 Nisan 2014

Sariaslan, F. (2019). Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 54, 526-559.

- Savaş, K. (1998). Susurluk Raporu. *Başbakanlık Teftiş Kurulu*, Ankara
- SEFERCİOĞLU, N. (2009). 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası. *Türk Ocakları Ankara Şubesi Dergisi*, 8(43), 1-53.
- Sert, A., Demir, C. K. & Avcı, E. (2020). Strateji, Örgütlenme ve Motivasyonu ile Kendine Özgü Bir Terörist Örgüt: FETÖ. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, UGK Özel Sayısı, 1-28
- Sinanoglu, O. (2013). *Bye Bye Türkçe*. Bilim+Gönül Yayınları, İstanbul
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 8, 2535-2550.
- Şener, B. & Çolak, Ç.D. (2015). Türkiye'de Yeni Sağ'ın Kamu Yönetimi Anlayışı: Turgut Özal ve ANAP. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(18), 393-417.
- Tokan, Ö. (2016). Büyük Selçuklular ve Irak Selçukluları Döneminde Divan-ı İşraf. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4). 1623-1634.
- Tongur, N. (2017). 17-25 Aralık Sürecinde ABD-Almanya İlişkileri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Darbeler Tarihi Özel Sayısı 3(2)*, 51-71
- Tunahan, Ö. (2015). 28 Şubat Süreci: "Post-Modern Darbe"nin Sosyo-politik Dinamikleri ve Toplum Desteği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 23-41.
- Tuncel, G. & Demirhan, Y. (2018). 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerin Kamu Yönetimine Etkisi, *Birey ve Toplum Dergisi*, 8(16), 5-18.
- Tzu S. (2008). *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir). İstanbul: Kastaş Yayınları
- Ulu, C. (2014). *Ahmet Davutoğlu Döneminde Türkiye Suriye İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- Vasic, M. (1977). Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar. (Çev. Kemal Beydilli). *Tarih Dergisi*, 31, 48-64.
- Yalçın, E. (2016). Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 279-301
- Yalçın, S. (1994). *Binbaşı Ersever'in İtirafı*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Yalçın, S. & Yurdakul, D. (1999). *Bay Pipo*. İstanbul: Doğan Yayınevi
- Yanal, S. (2015). Uluslararası Politikada Güvenlik Kavramı. Terzi, M. & Yanal, S. (Ed.) içinde, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm* (s.215-250). Ankara: Sinopsis Yayınları

Yeter, B. (2017). 27 Mayıs Darbesi'ne Dış Güçlerin Etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Darbeler Tarihi Özel Sayısı 3(2)*, 167-175.

Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Kaynak Yayınları

Çevrimiçi Kaynaklar

4 ABD'li asker gerçekten halk çocuğu mu? (8 Mayıs 2011) Akşam, 31.10.2019 tarihinde <https://www.aksam.com.tr/guncel/4-abdli-asker-gercekten-halk-cocugu-muydu--38715h/haber-38715> adresinden erişilmiştir.

7 Haziran'dan 7 Haziran'a Bir Yılda Neler Oldu? (7 Haziran 2016). CNN Türk, 15.12.2019 tarihinde <https://www.cnnturk.com/turkiye/7-hazirandan-7-hazirana-1-yilda-neler-oldu?page=7> adresinden erişilmiştir.

10 Aylık Operasyon Bilançosu (24 Mayıs 2016) Hürriyet, 10.12.2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10-aylik-operasyon-bilancosu-7-bin-78-pkkli-etkisiz-hale-getirildi-40108080> adresinden erişilmiştir.

15 Temmuz'un İlk Öldürülen Darbecisi: Mehmet Akkurt (7 Mart 2017) Anadolu Ajansı, 28.10.2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/darbe-girisimi-cati-davasi/15-temmuzun-ilk-oldurulen-darbecisi-mehmet-akkurt/765798> adresinden erişilmiştir.

17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a FETÖ (14 Temmuz 2017) Anadolu Ajansı, 18.12.2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/17-25-araliktan-15-temmuza-feto-/861258> adresinden erişilmiştir.

34 PKK'lı Habur Sınır Kapısı'ndan teslim oldu (19 Ekim 2009) Milliyet, 03.01.2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/34-pkk-li-habur-sinir-kapisindan-girip-teslim-oldu-1151953> adresinden erişilmiştir.

81 Milyon kişinin kayıtları olan E-Devlet, güvenlik testinden geçemedi (26 Mart 2018) Sputnik News, 13.12.2019 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201803261032779501-e-devlet-netsparker-guvenlik-testi/> adresinden erişilmiştir.

129 günlük kovalamaca Türkiye'de bitti (17 Şubat 1999) Milliyet, 21.01.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/the-others/129-gunluk-kovalamaca-turkiyede-bitti-5256777> adresinden erişilmiştir.

ABD'den IŞİD lideri Bağdadi'ye denizde cenaze töreni (29 Ekim 2019) Euro News, 05.01.2020 tarihinde <https://tr.euronews.com/2019/10/29/abd-den-isid-lideri-bagdadi-ye-denizde-cenaze-toreni> adresinden erişilmiştir.

ABD Çin arasında şimdide "Huawei" krizi (16 Mayıs 2019) Amerika'nın Sesi, 19.09.2019 tarihinde <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-cin-arasinda-simdi-de-huawei-krizi/4920357.html> adresinden erişilmiştir.

ABD'nin "Huawei" üzerindeki yaptırımını kaldırmak için şartı ortaya çıktı (10 Haziran 2019) Sözcü, 10.02.2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2019/teknoloji/abdnin-huawei-uzerindeki-yaptirimi-kaldirmak-icin-sarti-ortaya-cikti-5086413/> adresinden erişilmiştir.

Ağar'ın İmzası Gerçek Çıktı! (12 Aralık 1996) Milliyet, 08.02.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/agarin-imzasi-gercek-cikti-5262062> adresinden erişilmiştir.

"AK Parti kapatılmasın" kararı çıktı (30 Temmuz 2008) Milliyet, 03.02.2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/ak-parti-kapatilmasin-karari-cikti-972729> adresinden erişilmiştir.

Akalın, C. (2009). 6-7 Eylül Olayları. 08.01.2020 tarihinde https://www.academia.edu/36572430/6-7_Eyl%C3%BCI_Olaylar%C4%B1_Su%C3%A7lular_Kimler adresinden erişilmiştir.

AKP'ye kapatma davası açıldı (14 Mart 2008) Deutsche Welle, 03.12.2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/akpye-kapatma-davas%C4%B1-a%C3%A7%C4%B1ld%C4%B1/a-3192923> adresinden erişilmiştir.

Aksoy M. (2016). "Bush Doktrini ve ABD'nin Irak'ı İşgali", *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*. 20.12.2019 tarihinde https://insamer.com/tr/onleyici-mesru-mudafaa-hakki-baglaminda-bush-doktrini-ve-abdnin-iraki-isgali_248.html adresinden erişilmiştir.

Aksoy, M & Akkanat, S. (2017). Versay Anlaşması'nın Hitler'in İktidara Gelişindeki Etkisi Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme. Yerdelen, B.K. (Ed.) içinde, *Demokrasi: Darbeler ve Tepkiler* (s.132-141). 05.02.2020 tarihinde https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/55529713/1._DEMOKRASI_SEMPOZYUMU_KITABI__2._E-YAYIMDIR.__.01.18_.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3D12_Mart_Askeri_Muhtirasi_ve_Turk_Demokra.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20200311%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20200311T212939Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=11ca6dd4e845ee6544c9d82af960261edd569d9f99653edf701586a271f54aea#page=136 adresinden erişilmiştir.

Almanya, şirketlerin yabancılara satılmasını engelleyebilecek (12 Temmuz 2017) Dünya, 08.02.2020 tarihinde <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-sirketlerinin-yabancilara-satilmasini-engelleyecek-haberi-372266> adresinden erişilmiştir.

Ankara'daki Patlamada İkinci Canlı Bombanın Kimliği Belirlendi (10 Ocak 2016) Hürriyet, 10.12.2019 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankaradaki-patlamada-ikinci-canli-bombanin-kimligi-belirlendi-40038532> adresinden erişilmiştir.

ASALA, Tarihi Olaylar, 15.11.2019 tarihinde <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/asala-233> adresinden erişilmiştir.

Atasagun'un Tanık Olarak Dinlenmesi (24 Ekim 2009) Hürriyet, 25.01.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/atasagunun-tanik-olarak-dinlenmesi-12767178> adresinden erişilmiştir.

Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 2001, AB Başkanlığı, 02.03.2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf adresinden erişilmiştir.

Aydın, K. (2016) PKK Operasyonlarının Bilançosu. Sözcü, 04.05.2019 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/pkk-operasyonlarinin-bilancosu-1131227/> adresinden erişilmiştir.

Balyoz Davası nedir? (21 Eylül 2012) Hürriyet, 17.12.2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/balyoz-davasi-nedir-21514407> adresinden erişilmiştir.

Başlangıçtan bugüne gün gün Çözüm Süreci (11 Aralık 2018) CNN Türk, 05.01.2020 tarihinde <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=8> adresinden erişilmiştir.

Baykal: Erdoğan'a Verdiğim Destekten Dolayı Pişman Değilim (24 Nisan 2017) Sputnik News, 13.12.2019 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201705241028589073-baykal-erdogan-destek-pisman/> adresinden erişilmiştir.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Resmi İnternet Sitesi <https://www.btk.gov.tr/kurulus> Erişim Tarihi: 23.02.2019

Bin Ladin'in cenazesi denize atıldı (2 Mayıs 2011) Milliyet, 21.03.2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/dunya/bin-ladinin-cenazesi-denize-atildi-1385041> adresinden erişilmiştir.

"Bir sağdan bir soldan astık" açıklaması (22 Kasım 2012) Hürriyet, 10.11.2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-sagdan-bir-soldan-astik-aciklamasi-21978372> adresinden erişilmiştir.

Çatlı'nın Suç Haritası (5 Ocak 1997) Milliyet, 07.01.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/catlinin-suc-haritasi-5390092> adresinden erişilmiştir.

Çinli şirkete Alman vetosu (1 Ağustos 2018) Bloomberg, 22.03.2020 tarihinde <https://businessht.bloomberght.com/ekonomi/haber/2085028-cinli-sirkete-alman-vetosu> adresinden erişilmiştir.

"Çuval"ın Tanığı Konuştu (22 Aralık 2005) Hürriyet, 11.08.2019 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cuval-in-tanigi-konustu-3687307> adresinden erişilmiştir.

Danıştay'a saldırı: 1 ölü 4 yaralı (17 Mayıs 2006). Hürriyet, 05.10.2019 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/danistaya-saldiri-1-olu-4-yarali-4427414> adresinden erişilmiştir.

Darbe girişiminin erkene alınmasının ayrıntıları (6 Mart 2017) Anadolu Ajansı, 15.01.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/darbe-girisimi-cati-davasi/darbe-girisiminin-erkene-alinmasinin-ayrintilari/765041> adresinden erişilmiştir.

Darbeci askeri vuran kahraman üsteğmene takipsizlik (6 Nisan 2017) Yeni Şafak, 11.12.2019 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/mesru-mudafaa-darbeci-askeri-vuran-kahraman-ustegmene-takipsizlik-2613332> adresinden erişilmiştir.

Demir, Ş . (2012). ADNAN MENDERES VE 6/7 EYLÜL OLAYLARI. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 12, 37-63. 09.01.2020 tarihinde <http://istanbul.dergipark.gov.tr/iuydta/issue/945/10650> adresinden erişilmiştir.

Dinmeyen Acı "Başbağlar Katliamı" (4 Temmuz 2019) Anadolu Ajansı, 11.02.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dinmeyen-aci-basbaglar-katliami/1522819> adresinden erişilmiştir.

Dokuz Soruda Ergenekon Davası (17 Şubat 2013) BBC Türkçe, 20.01.2020 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/02/130217_rengin_ergenekon adresinden erişilmiştir.

E-Devlet Bilgilendirme <https://www.turkiye.gov.tr/> Erişim Tarihi: 07.12.2019

FETÖ Sanığı 2010 KPSS Sorularını Aldığını İtiraf Etti (20 Ekim 2018) Hürriyet, 05.01.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/feto-sanigi-2010-kpss-sorularini-aldigini-itiraf-etti-40992799> adresinden erişilmiştir.

Fransa Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi <https://www.defense.gouv.fr/english/dgse/tout-le-site/history> Erişim Tarihi: 18.12.2019

Gezi Parkı eylemleri: Dava nasıl sonuçlandı, protestolar sırasında neler yaşandı? (18 Şubat 2020) BBC Türkçe, 04.03.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44304326> adresinden erişilmiştir.

Gökmen, Ö. (2002). 28 Şubat Bir "Batılılaşma Restorasyonu" Mu. 13.01.2020 tarihinde <http://ozgurgokmen.net/papers/goekmen2002aa.pdf> adresinden erişilmiştir.

Güngörmüş, G.K. (2004). Ortadoğu Merkezli Radikal Örgütler ve Türkiye'ye Etkileri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. 08.12.2019 tarihinde <https://www.ayk.gov.tr/wp->

content/uploads/2015/01/G%c3%9cNG%c3%96RM%c3%9c%5%9e-KONA-Gamze-ORTA-DO%c4%9eU-MERKEZL%c4%b0-RAD%c4%b0KAL-%c3%96RG%c3%9cTLER-VE-T%c3%9cRK%c4%b0YE%e2%80%99YE-ETK%c4%b0LER%c4%b0.pdf adresinden erişilmiştir.

Hain Saldırıyı PKK Üstlendi (22 Temmuz 2015) Milliyet, 18.11.2019 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hain-saldiriyi-pkk-ustlendi-2091141> adresinden erişilmiştir.

Hakan Fidan istifa etti! (7 Şubat 2015). Sabah, 18.11.2019 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/02/06/hakan-fidan-istifa-etti> adresinden erişilmiştir.

Hakan Fidan'ı Ben Gönderdim (3 Ekim 2011) Milliyet, 18.11.2019 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/hakan-fidan-i-ben-gonderdim-1445907> adresinden erişilmiştir.

Hastanelerde Arapça Dönemi: İlk Uygulam Zübeyde Hanım'da (12 Ağustos 2017) Kazete, 13.11.2019 tarihinde <https://kazete.com.tr/haber/hastanelerde-arapca-donemi-ilk-uygulama-zubeyde-hanimda-53782> adresinden erişilmiştir.

HEP'ten HDP'ye 28 yılda yaşananlar (11 Şubat 2018) BBC Türkçe, 09.12.2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43019313> adresinden erişilmiştir.

Her şey Atilla Paşa'nın gözdağı ile başladı (14 Kasım 1998) Hürriyet, 02.01.2020 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/her-sey-atilla-pasanin-gozdagi-ile-basladi-39047611> adresinden erişilmiştir.

Hükümet Talimat Verdi, Kozmik Odaya Girildi! (24 Mayıs 2014) Sözcü, 18.01.2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/hukumet-talimat-verdi-kozmik-odaya-girildi-516143/> adresinden erişilmiştir.

In 1945 George Orwell coined the term “Cold War” and predicted decades of nuclear anxiety (9 Şubat 2017) The Vintage News, 19.02.2020 tarihinde <https://www.thevintagenews.com/2017/02/09/in-1945-george-orwell-coined-the-term-cold-war-and-predicted-decades-of-nuclear-anxiety/> adresinden erişilmiştir.

Irak'ın işgalini önleyebilecek diplomat: Kimyasal silah olmadığını herkes biliyordu (4 Nisan 2018) BBC Türkçe, 12.01.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43627440> adresinden erişilmiştir.

İlker Başbuğ: Bugün olsa kozmik odayı yine açardım (11 Şubat 2019) Sputnik News, 15.02.2020 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201902111037588684-ilker-basbug-bugun-olsa-kozmik-odayi-acardim/> adresinden erişilmiştir.

İlter, E. (2002). *Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi*, Ankara: MİT Basımevi, 03.08.2019 tarihinde http://www.mit.gov.tr/tarih_index.html adresinden erişilmiştir.

İnternet Andıcı davası nasıl başladı? (6 Ocak 2012) T24, 20.12.2019 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/internet-andici-davasi-nasil-basladi,190432> adresinden erişilmiştir.

İnternet Andıcı'nda çelişkiler delil oldu (3 Ağustos 2011) Milliyet, 01.12.2019 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/internet-andici-nda-celiskiler-delil-oldu-1421926> adresinden erişilmiştir.

İran milli internet ağı kurdu (30 Ağustos 2016) BBC Türkçe, 03.01.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37212801> adresinden erişilmiştir.

İşte Çiller Özel Örgütü'nün Şeması (31 Aralık 2012) On5yirmi5, 04.12.2019 tarihinde <http://www.on5yirmi5.com/haber/guncel/olaylar/114762/iste-ciller-ozel-orgutunun-semasi.html> adresinden erişilmiştir.

İtalya Ulusal Güvenlik Teşkilatı Resmi İnternet Sitesi <https://www.sicurezza.italyana.gov.it> Erişim Tarihi: 15.12.2019

Kaşıkçı Cinayeti'nin 1. yılı (1 Ekim 2019) Anadolu Ajansı, 03.01.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayetinin-1-yili/1598633> adresinden erişilmiştir.

Korg. Pekin tutuklandı (5 Eylül 2011) Hürriyet, 06.02.2019 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/korg-pekintutuklandi-18652934> adresinden erişilmiştir.

Kronoloji: Öncesi ve Sonrasıyla 12 Eylül (9 Mayıs 2015) Aljazeera, 12.12.2019 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-onesi-ve-sonrasiyla-12-eylul> adresinden erişilmiştir.

Kürt Açılımı Netleşti (12 Mayıs 2009) Sabah, 20.03.2020 tarihinde https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/05/12/kurt_acilimi_netlesti adresinden erişilmiştir.

Kutlu Savaş Devlet Sırlarını Ele Verdi (26 Ocak 2008) Milliyet, 04.03.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kutlu-savas-devlet-sirlarini-ele-verdi-262124> adresinden erişilmiştir.

Mehmet, bana bir temiz kimlik lazım (30 Aralık 2009) Hürriyet, 12.01.2020 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mehmet-bana-temiz-bir-kimlik-lazim-13342490> adresinden erişilmiştir.

Mehmet Baransu tutuklandı! (2 Mart 2015). Milliyet, 11.10.2019 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/gundem/mehmet-baransu-tutuklandi-2021830> adresinden erişilmiştir.

Mehmet Eymür: MİT'ten Hiram Abas ile Alattin Çakıcı Ermenileri öldürdü (7 Kasım 2014) T24, 25.10.2019 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/mehmet-eymur-mitten-hiram-abas-ile-alaattin-cakici-ermenileri-oldurdu,276363> adresinden erişilmiştir.

Merasim Sokak Saldırısı Üzerinden 3 Yıl Geçti (17 Şubat 2019) Sabah, 12.01.2020 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2019/02/17/merasim-sokak-saldirisi-uzerinden-3-yil-gecti> adresinden erişilmiştir.

MİKK ilk toplantısını yaptı (17 Ocak 2012). Anadolu Ajansı, 05.01.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mikk-ilk-toplantisini-yapti/384956> adresinden erişilmiştir.

Milli İstihbarat Teşkilatı E- Müze <http://www.mit.gov.tr/emuze/tarihboyunca.html>
Erişim Tarihi: 03.12.2019

Milli İstihbarat Teşkilatı, Cumhurbaşkanına bağlandı (25 Ağustos 2017). TRT Haber, 17.12.2019 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-istihbarat-teskilati-cumhurbaskanina-baglandi-330613.html> adresinden erişilmiştir.

Milli İstihbarat Teşkilatı Resmi İnternet Sitesi <https://www.mit.gov.tr/> Erişim Tarihi: 13.11.2019

Milliyetçi Hareket Partisi Resmi İnternet Sitesi https://www.mhp.org.tr/htmldocs/basbug/hayati/mhp/basbugumuzun_hayati.html
Erişim Tarihi: 15.12.2019

"MİT Müsteşarı değil, CIA'in şube müdürüyüm" (29 Aralık 2016) CNN Türk, 11.01.2020 tarihinde <https://www.cnnturk.com/turkiye/mit-mustesari-degil-cianin-sube-muduruydum?page=1> adresinden erişilmiştir.

MİT, Öcalan'ın Roma'da kaldığı villayı bombalayacakmış! (26 Şubat 2012). T24, 21.01.2020 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/mit-ocalanin-romada-kaldigi-villayi-bombalayacakmis,197910> adresinden erişilmiştir.

MİT'le özdeşleşen isim (1 Aralık 2011) Milliyet, 05.02.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/mit-le-ozdeslesen-isim-1469070> adresinden erişilmiştir.

Oslo Görüşmeleri nelerdir? (18 Eylül 2012) Bianet, 11.12.2019 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/140937-oslo-gorusemeleri-nedir> adresinden erişilmiştir.

Öcalan'ı CIA Getirdi (26 Şubat 2012) Milliyet, 14.11.2019 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ocalan-i-cia-getirdi-1507754> adresinden erişilmiştir.

Özal İki İsimden Kürt Raporu İstemiş (6 Kasım 2010) NTV, 19.01.2020 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/ozal-iki-isimden-ortak-kurt-raporu-istemis,Iz_6rb5KUUaaIT7AbTIYaQ adresinden erişilmiştir.

Özdemir, C. (2015). ASALA Belgeseli. Youtube, 04.11.2019 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=xBPVhnAxNvc> adresinden erişilmiştir.

PKK'lı Teröristten 15 Temmuz İtirafı: "Darbe olacağını bize söylediler!" (8 Eylül 2016). Milliyet, 17.01.2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/van/pkk-li-teroristin-15-temmuz-itirafi-darbe-olacagini-bize-soylediler-11547157> adresinden erişilmiştir.

Reuters: ABD, Suriye harekâtı nedeniyle Türkiye ile gizli İHA programını durdurdu! (5 Şubat 2020). BBC Türkçe, 03.04.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51388206> adresinden erişilmiştir.

Rusya Suriye'ye S-300 ve S-400'leri Gnderiyor (25 Kasım 2015) CNN Türk, 11.12.2019 tarihinde <https://www.cnnturk.com/dunya/rusya-suriyeye-s-300-ve-s-400leri-gonderiyor> adresinden erişilmiştir.

Saldırı Tarihinde Şok Detay! (17 Şubat 2016) Sözcü, 02.02.2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/saldiri-tarihinde-sok-detay-1096123/> adresinden erişilmiştir.

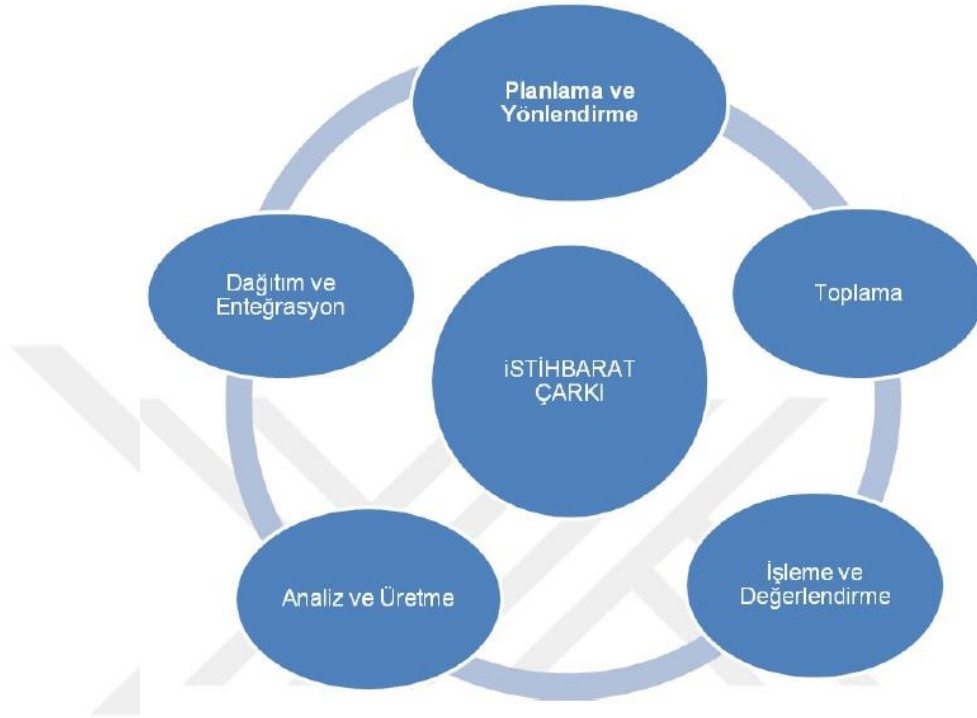
Sandıklı, A. & Kaya, E. (2013). Gezi Parkı Olaylar: Çıkarılması Gereken Dersler. *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırma Merkezi*, 05.11.2019 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/1202/-gezi-parki-olaylari--cikarilmasi-gereken-dersler/> adresinden erişilmiştir.

Savcının Cevap Aradığı Sorular (21 Ocak 1997) Milliyet, 15.03.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/savcinin-cevap-aradigi-sorular-5388983> adresinden erişilmiştir.

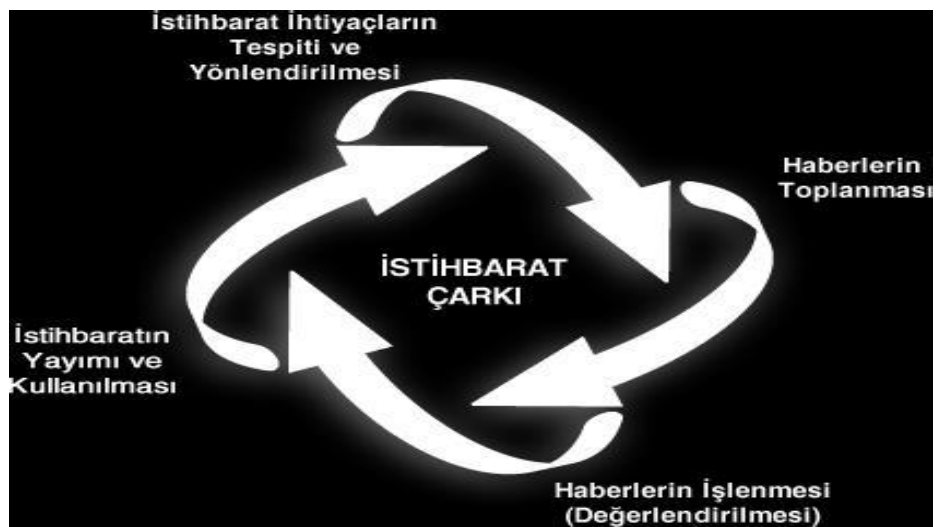
Seri Cinayetlerle Suçlanan Çiller'in Kürt İşadamları Listesi Ortaya Mı Çıktı? (19 Temmuz 2015) T24, 10.01.2020 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/seri-cinayetlerle-sonuclanan-cillerin-kurt-is-adamlari-listesi-ortaya-mi-cikti,303348> adresinden erişilmiştir.

EKLER

EK 1: Geleneksel İstihbarat Çarkı

EK 2: Türkiye Milli İstihbarat Çarkı

EK 3: MEH Kuruluş Tebligatı

Fotoğraf 1: Erkân-ı Harbiye-i Reisi Fevzi Çakmak'ın 6 Ocak 1926 tarihinde Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti'nin kurulması için gönderdiği tebligat

EK 4: Hornet Drone

Fotoğraf 2: ABD ordusunda kullanılan "Hornet Drone" örneği

EK 5: Kayıt Cihazı Kol Saati

Fotoğraf 3: Günümüzde güvenlik malzemesi olarak da satışı yapılabilen kol saati görünümlü kayıt cihazı

EK 6: MEH'in İlk Binası

Fotoğraf 5: MEH'in 1926 yılında kullandığı Ankara Ulus'taki ilk başkanlık binası

EK 7: MİT'in Yeni Yerleşim Yeri

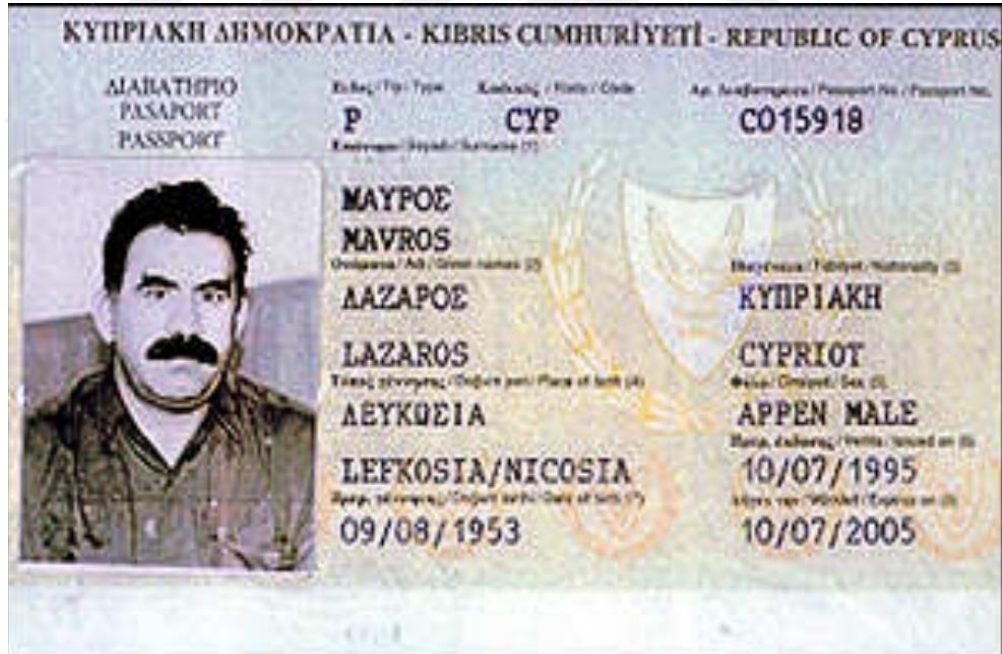
Fotoğraf 6: MİT Başkanlığı'nın 2020 yılında açılan yeni yerleşim yeri "KALE"

EK 8: Enigma Makinesi

Fotoğraf 7: Almanların İkinci Dünya Savaşı'nda kullandığı şifreleme aracı "Enigma"

EK 9: Abdullah Öcalan'ın Sahte Pasaportu

Fotoğraf 8: PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'ya götürülmesinden önce Yunanistan tarafından hazırlanan sahte pasaport

EK 10: Bin Ladin'in Ölümüyle Alakalı Sahte Fotoğraf

Fotoğraf 9: El-Kaide terör örgütü lideri Usame Bin Ladin'in ölümünden sonra CIA tarafından basında yayınlan fotoğraf (ilk fotoğraf) ve fotoğrafın gerçekte bir televizyon programından alınarak yapıldığını gösteren bir fotoğraf (ikinci fotoğraf)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Bora ALP
Doğum Yeri ve Yılı : Ankara / 04.08.1995
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : bayboraalp@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Ömer Seyfettin Lisesi (Ankara / Çankaya)
Lisans : Kastamonu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Mesleki Deneyim

Kastamonu Taekwondo Akademi Spor Kulübü 2014 - (halen)
Çınar Gençlik ve Spor Kulübü 2009 - (halen)